

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SAMİM KOCAGÖZ'ÜN ROMANLARINDA
HALKBİLİMİ UNSURLARININ TESPİTİ

Kübra Simla KARAKAŞ

2510161739

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ Zehra HAMARAT

İSTANBUL-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : KÜBRA SİMLA KARAKAŞ Numarası : 2510160739

Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : TÜRK HALK
EDEBİYATI Danışmanı : DR.ÖĞR.ÜYESİ ZEHRA HAMARAT

Tez Savunma Tarihi : 06.09.2019 Saati : 13:00

Tez Başlığı : "SAMİM KOCAGÖZ'ÜN ROMANLARINDA HALKBİLİMİ UNSURLARININ
TESPİTİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ~~AYÇOKLUĞU~~ LA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR ABDULKADİR EMEKSİZ		Kabul
2-PROF.DR MEHMET AÇA		Kabul
3-DR.ÖĞR.ÜYESİ ZEHRA HAMARAT		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DR.ÖĞR.ÜYESİ NURSEL UYANIKER		
2-DR.ÖĞR.ÜYESİ ESRA BİLGE SAVCI		

ÖZ

SAMİM KOCAGÖZ'ÜN ROMANLARINDA HALKBİLİMİ UNSURLARININ TESPİTİ

Kübra Simla KARAKAŞ

Söke'nin varlıklı, tanınmış ve her zaman sanat ile iç içe olmuş ailelerinden birine mensup olarak dünyaya gelen Samim Kocagöz, elli yılı aşan sanat hayatı boyunca edebiyatın hikâye, inceleme, makale, anı ve oyun türlerinde eser vermiş ve 12 adet roman yazmıştır. Çalışmamızda Kocagöz'ün romanları halkbilimi unsurları bakımından incelenmiştir.

Sadece romanlarında değil tüm eserlerinde toplumu ve insanı anlatmayı; ideolojisini ve sanatının merkezinde tuttuğu sosyal endişesini eserlerine yansıtmayı amaç edinmiş olan Kocagöz; bilgi birikimini, düşünce dünyasını ve en önemlisi de yaşadığı dönemi, aralarında doğup büyüdüğü yörenin insanlarını, onların yaşayışlarını ve halk kültürünü romanlarında aktarmıştır.

Çalışmamız Samim Kocagöz'ün hayatı, romanları ve romanlarının halkbilimi unsurları açısından incelenip değerlendirilmesinden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Samim Kocagöz, roman, halk edebiyatı, halk kültürü, halkbilim.

ABSTRACT

DETERMINATION OF FOLKLORE ELEMENTS IN THE NOVELS OF SAMİM KOCAGÖZ

Kübra Simla KARAKAŞ

Samim Kocagöz who was born to a wealthy, art intertwined and well-known Söke family, penned 12 novels and literary works in the genres of story, research, article, memoir and play over his fifty year career in the arts. In this study, Kocagöz's novels were examined in terms of folklore elements.

Kocagöz aimed to illustrate society and the people not only in his novels but in all his work and reflect his ideology and social concern and keep it as the center of his art. He conveyed his knowledge, world of thoughts, and most importantly a realistic depiction of the period he lived in, the people of the region where he was born and grew up, their lives and their folk culture.

This study comprises Samim Kocagöz's life, novels, and the examination and evaluation of his novels in terms of folklore elements.

Keywords: Samim Kocagöz, novels, folk culture, folk literature, folklore.

ÖNSÖZ

Halkbilimi, kültürel kodların çözülmesinde önemli rol oynayan bir disiplindir ve halkın oluşturduğu ortak kültüre ait hemen her şey, halkbiliminin çalışma alanı içine girer. Halkbilimin konu edindiği verimler -kültür ürünleri, sözlü edebiyat, yazılı edebiyat, gelenek, inanç, mutfak, müzik, halk oyunları, halk hekimliği- ortak kültürünün içinde barındığı her alanda; yaşamda, sanatın pek çok kolunda, edebiyat ürünlerinde varlık göstermeye devam ederler.

Sanatçılar içinde doğup büyüdüğü toplumdan ve kültürden ayrı düşünilemeyecekleri gibi, bir sanat yaratımı olan romanlar da ait oldukları toplumun kültürel varlığından ve kodlarından bağımsız olamazlar. Modern edebiyatın bir ürünü olan romanlar da nihayetinde yazarların içinde bulundukları toplum, yaşadıkları çevre münasebetinde ortak kültür ürünlerini barındırırlar. Bu açıdan bakıldığında Roman, halk kültürünün yazılı aktarımında etkin rol oynayan bir edebi tür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamızda Samim Kocagöz'ün yayınlanmış tüm romanları halkbilim unsurları bakımından incelenmiştir. Çalışmamız metin merkezlidir ve giriş bölümü dışında sekiz bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın konu, amaç, kapsam ve yöntemi açıklanmıştır. Birinci bölüm Samim Kocagöz'ün hayatı ve romanlarının özetlerinden oluşmaktadır. İkinci bölümde hayatın geçiş dönemleri ve giyim, kuşam, süslenmeye dair tespitler yer almaktadır. Üçüncü bölüm yeme – içme, dinlenme - eğlenme, spor ile ilgili unsurlardan oluşmaktadır. Dördüncü bölüm halk mimarisi, halk bilgisi, halk inançları verimlerini içermektedir. Beşinci bölümde sosyal değerler, sosyal tipler ve stereotipler ele alınmıştır. Altıncı bölümde ekonomik hayata bağlı faaliyetler, dayanışma ve eğitim kurumları ile ilgili tespitlere yer verilmiştir. Yedinci bölümde iletişim, ulaşım, haberleşme ile ilgili unsurlar incelenirken sekizinci bölüm halk edebiyatı verimlerine dair tespitleri içermektedir.

Çalışmam esnasında sonsuz ilgi ve tahammülünü esirgemeyen, bilgi ve tecrübesi ile çalışmama en büyük desteği gösteren danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Zehra Hamarat'a gönülden teşekkür ederim.

Kübra Simla KARAKAŞ

İSTANBUL/2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SAMİM KOCAGÖZ VE ROMANLARI

1.1. Samim Kocagöz'ün Hayatı.....	4
1.1.2. Doğumu, Ailesi.....	4
1.1.3. Eğitim Hayatı.....	5
1.1.4. Askerlik Yılları, Çalışma Hayatı ve Ölümü.....	7
1.1.5. Sanatçı Kişiliği.....	10
1.1.6. Hikâye Yazarlığı.....	11
1.1.7. Roman Yazarlığı.....	13
1.1.8. Makale, İnceleme, Anı ve Oyun Yazarlığı	18
1.2. Samim Kocagöz'ün Romanlarının Özetleri.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

HAYATIN GEÇİŞ DÖNEMLERİ, GİYİM KUŞAM VE SÜSLENME

2.1. Geçiş Dönemleri.....	45
2.1.1. Doğum.....	45
2.1.2. Evlenme.....	47
2.1.2.1. Tanışma.....	47
2.1.2.2. Kız İsteme.....	52
2.1.2.3. Kız Kaçırma.....	54
2.1.2.4. Söz-Nişan.....	55
2.1.2.5. Düğün.....	60
2.1.3. Ölüm.....	66
2.2. Giyim Kuşam ve Süslenme.....	68

2.2.1.1. Kadın Kıyafeti.....	69
2.2.1.2. Kadın Süslenmesi.....	72
2.2.1.3. Erkek Kıyafeti.....	74
2.2.1.4. Erkek Süslenmesi.....	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YEME -İÇME, DİNLENME - EĞLENME, SPOR

3.1. Yeme-İçme.....	82
3.1.1. Yiyecek Türleri ve Hazırlanışları.....	83
3.1.1.1. Kahvaltılıklar.....	83
3.1.1.2. Çorbalar.....	84
3.1.1.3. Sebze Yemekleri.....	85
3.1.1.4. Et Yemekleri.....	85
3.1.1.5. Hamur İşi Yiyecekler.....	86
3.1.1.6. Meyveler ve Tatlılar	87
3.1.2. İçecek Türleri ve Hazırlanışları.....	89
3.1.2.1. Çay ve Kahve.....	89
3.1.2.2. Gazoz, Soda, Meyve Suyu.....	93
3.1.2.3. Alkollü İçkiler ve İçki Adabı.....	93
3.2. Dinlenme – Eğlenme.....	100
3.2.1. Dinlenme.....	100
3.2.2. Eğlenme.....	101
3.2.2.1. Kır Gezileri.....	103
3.2.2.2. Kahvehaneler.....	104
3.3. Spor.....	106
3.3.1. Yağlı Güreş.....	106
3.3.2. Bilek Güreşi.....	108
3.3.3. Tenis.....	108
3.3.4. Futbol.....	108

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HALK MİMARİSİ, HALK BİLGİSİ, HALK İNANÇLARI

4.1. Halk Mimarisi.....	109
4.1.1. Köy Mimarisi.....	109
4.1.1.1. Köy Evlerindeki Ev Eşyaları.....	113
4.1.2. Şehir Mimarisi.....	116
4.1.2.1. Şehir Evlerindeki Ev Eşyaları.....	118
4.2. Halk Bilgisi.....	123
4.2.1. Halk Hekimliği.....	123
4.2.2. Halk Botaniği.....	126
4.2.3. Halk Zoolojisi.....	130
4.3. Halk İnanışları.....	133
4.3.1. Doğaüstü Varlıklar ile ilgili İnanışlar.....	133
4.3.2. Sihir- Büyü ile İlgili İnanışlar.....	134
4.3.3. Nazara Dair İnanışlar.....	134
4.3.4. Yemine Dair İnanışlar	135

BEŞİNCİ BÖLÜM

SOSYAL DEĞERLER, SOSYAL TİPLER, STEREOTİPLER

5.1. Sosyal Değerler.....	136
5.1.1. Misafirperverlik.....	136
5.1.2. Osmanlı Nefreti ve Atatürk Sevgisi.....	145
5.1.3. Saygı.....	148
5.1.4. Vatan Sevgisi.....	153
5.2. Sosyal Tipler.....	155
5.2.1. Batılı Kadınlar.....	155
5.2.2. Efe.....	156
5.2.3. Köy Ağası.....	157
5.2.4. Oba Beyi.....	158
5.2.5. Zengin İş Adamı.....	161
5.2.6. Zengin Kızı.....	162
5.3. Stereotipler.....	163

5.3.1. Amerikalılar.....	163
5.3.2. İngilizler.....	165
5.3.3. İtalyanlar.....	166
5.3.4. Levantenler.....	167
5.3.5. Yunanlılar.....	168

ALTINCI BÖLÜM

EKONOMİK HAYATA BAĞLI FAALİYETLER, DAYANIŞMA VE EĞİTİM KURUMLARI

6.1. Meslekler.....	169
6.1.1. Arıcılar.....	169
6.1.2. Askerler.....	169
6.1.3. Çiftçiler.....	172
6.1.4. Hayvancılıkla Uğraşanlar.....	176
6.1.5. İmamlar-Hocalar.....	177
6.1.6. İşçiler.....	179
6.1.7. Kahveciler.....	181
6.1.8. Kapıcılar.....	183
6.1.9. Memurlar.....	183
6.1.10. Meyhaneciler.....	184
6.1.11. Motorcular.....	185
6.1.12. Muhtarlar.....	185
6.1.13. Müteahhitler.....	187
6.1.14. Öğretmenler.....	187
6.1.15. Postacılar.....	189
6.1.16. Süngerciler.....	189
6.1.17. Tüccarlar.....	190
6.2. Dayanışma ve Eğitim Kurumları.....	193
6.2.2. İşçi Birlikleri.....	193
6.2.3. Kooperatifler ve Meslek Birlikleri.....	194
6.2.4. Öğrenci Birlikleri.....	195
6.2.1. Öğretmen Kulüpleri.....	196

6.2.5. Halkevleri.....	196
------------------------	-----

YEDİNCİ BÖLÜM

ULAŞIM, HABERLEŞME, İLETİŞİM

7.1. Ulaşım.....	197
7.1.1. Deniz Ulaşımı.....	197
7.1.2. Kara Ulaşımı.....	197
7.1.3. Hava Ulaşımı.....	200
7.2. Haberleşme.....	200
7.2.1. Üçüncü Şahıslar.....	200
7.2.2. Mektup.....	201
7.2.3. Gazete.....	203
7.2.4. Telgraf.....	204
7.2.5. Telefon.....	205
7.2.6. Radyo.....	206
7.2.7. Televizyon.....	209
7.2.8. Dinleme Cihazları.....	209
7.3. İletişim.....	210
7.3.1. Şifreli İletişim.....	210
7.3.2. Sözsüz İletişim.....	211
7.3.3. Beden Dili.....	212

SEKİZİNCİ BÖLÜM

HALK EDEBİYATI VE HALK DİLİ VERİMLERİ

8.1. Halk Edebiyatı ve Halk Dili.....	214
8.1.1. Atasözleri, Deyimler ve Diğer Kalıp İfadeler.....	215
8.1.2. Fıkralar.....	223
8.1.3. Türküler.....	225
8.1.4. Alkış ve Kargışlar.....	227
8.1.5. Argo.....	228
8.1.6. Yemin İfadeleri.....	229
8.1.7. Lakaplar.....	230

8.1.8. Yerel Ağz.....	231
8.1.9. Tekerlemeler.....	234
8.2. Halk Edebiyatında Ünlü Şahsiyetler.....	235
SONUÇ.....	238
KAYNAKÇA.....	242

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
bsm.	: Basım
C.	: Cilt
Dr.	: Doktor
Ed.	: Editör
Prof.	: Profesör
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu

Eser Adı Kısaltmaları

BÇÖ	: Bir Çift Öküz
BKT	: Bir Karış Toprak
D	: Doludizgin
ET	: Eski Toprak
İİ	: İzmir'in İçinde
İK	: İkinci Dünya
K	: Kalpaklılar
MÖ	: Mor Ötesi
NPK	: Nabi'nin Park Kahvesi
OD	: Onbinlerin Dönüşü
T	: Tartışma
YH	: Yılan Hikâyesi

GİRİŞ

1. Çalışmanın Konusu

Bu çalışma Samim Kocagöz'ün romanlarındaki halkbilimi unsurlarının tespit ve tasnifi; bu unsurların kullanılış şekil ve sebeplerinin incelenmesi üzerine yapılmıştır. 1940 kuşağı yazarlarından, toplumcu-gerçekçi bir bakış açısıyla eserler vermiş olan Samim Kocagöz hakkında yapılmış çalışmalar mevcuttur fakat özellikle romanları ve romanlarının halkbilimi ile ilişkisi üzerine henüz incelemeler yapılmamıştır.

Edebi eserlerin yaratıldıkları toplumu, zamanı ve yaşayışı yansıtıyor oldukları düşünüldüğünde halkbilimi unsurlarının romanlarda, hikâyelerde; yazarların yaratmış olduğu karakterlerin düşünüş biçimlerinde, yaşam tarzlarında ve günlük hayatlarında yer alıyor olması çok normal ve beklenen bir durumdur. Bu münasebetle, saydam bir sarmalın diğer noktasından bakılacak olursa demektir ki söz konusu edebi eserler okunup incelendiğinde bizlere bu unsurlar hakkında bilgi verir ve olayların, hikâyelerin ardında aslında bize toplumun, insanların alışkanlıklarını, değerlerini, konuşmalarını, düşünüşlerini anlatır. Bu anlatımın ne derece gerçek, belirgin yahut doygun olduğunu/olacağını ise hayatı, eserlerine yansıtmakta olan yazarların kaleminin gücü belirlemektedir.

Eserlerini Cumhuriyet öncesinden başlayarak Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasî ve sosyal dönemleri, toplum ve insan temelinde oluşturmuş olan; eserlerinde doğup büyüdüğü ve yaşadığı çevreden, ailesinden ve yakın çevresinden her kesimden kişiyi güçlü gözlem yeteneği ışığında barındıran yazar, romanlarında halkbilimine; halkın kültür ve yaşayışına, edebiyatına dair unsurlara yer vermektedir.

2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, hikâyeden incelemeye kadar geniş bir alanda eser vermiş, Cumhuriyet Dönemi Türk romanının temsilcilerinden biri olan Samim Kocagöz'ün romanlarında halkbilimi unsurlarının nasıl ve ne şekilde yer aldığını, geçmişten söz konusu döneme ve günümüze nasıl taşındığını tespit etmektir.

Kocagöz ile aynı jenerasyondan olan Fakir Baykurt, Sabahattin Ali gibi yazarların eserleri üzerine benzer çalışmalar yapılmış olup, bizim çalışmamızın da bu konuda bir eksiği tamamlayıp ilerde yapılacak araştırmalar için faydalı olacağına inanmaktayız.

3. Çalışmanın Kapsamı

Çalışmamız esnasında Samim Kocagöz'ün **İkinci Dünya, Nabi'nin Park Kahvesi (Bir Şehrin İki Kapısı), Yılan Hikâyesi, Onbinlerin Dönüşü, Kalpaklılar, Doludizgin, Bir Karış Toprak, Bir Çift Öküz, İzmir'in İçinde, Tartışma, Mor Ötesi, Eski Toprak** isimli toplam 12 adet romanı incelenmiştir.

4. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmamız metin merkezlidir. Samim Kocagöz'ün yazmış olduğu 12 adet roman incelenirken ekseriyetle birinci basımlar esas alınmış ve romanlarda yer alan halkbilimi unsurları tespit edilmiş, bilgisayar ortamına aktarılmış ve incelenip değerlendirilerek Sedat Veyis Örnek'in halkbilimi çalışma kadrosu esas alınarak sınıflandırılmıştır. Gerekğinde malzemelerin ait oldukları gruba, türe dair bilgi verebilmek için literatür taraması yapılmıştır. Tespit ve tasnif işlemleri esnasında her bir malzeme uygun görülen yere yerleştirilmiş, birden çok alana hizmet eden malzemeler söz konusu olduğunda bu malzemeler ya daha önemli görülen alana aktarılmış yahut gerekliliği münasebetince birden fazla alanda kullanılmıştır. Aynı noktaya işaret eden malzemelerin çokluğu söz konusu olduğunda gruplandırma yahut amaca en çok hizmet edeni zikretme yolları seçilmiştir. Tespit edilen unsurlara ait

malzemelerin sonuna, yer aldığı eserin kısaltması ve sayfa numarası parantez içinde olacak şekilde eklenmiştir. Romanlardan yapılan söz konusu alıntılardaki mevcut yazım ve imla hataları metinlerde olduğu şekli ile bırakılmış, bilgisayar ortamına aktarılırken düzeltilmemişlerdir.

Samim Kocagöz'ün hayatı, edebi eserleri ve romanları hakkında araştırma yapılırken yazarın kaleme almış olduğu anı kitabı, makaleleri, çeşitli gazete ve dergilere yazdığı yazılar, vermiş olduğu röportajlar ve ayrıca yazar hakkında yapılmış olan çalışmalar da incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAMİM KOCAGÖZ VE ROMANLARI

Çalışmamızın ilk bölümünde Samim Kocagöz'ün hayatı, anıları ve romanları; hakkında yazılanlar ışığında aktarılmaktadır. Yazarın hayat hikâyesinden başka sanat yaşamı, eserleri hakkında da kısaca bilgi verilmesi uygun görülmüştür. Bu sebeple çalışmamızın birinci bölümünün ilk kısmı yazarın hayatı ve sanatçı kişiliğinden oluşmakta, ikinci kısımda ise yazarın romanlarının özeti yer almaktadır. Bizim çalışmamızın esas alanı yazarın roman türünde kaleme aldığı eserleridir. Kocagöz elli yılı aşan sanat hayatında 12 roman kaleme almıştır.

1.1. Samim Kocagöz'ün Hayatı

1940 sonrası edebiyat kuşağının kabul görmüş sanatçılarından Samim Kocagöz, toplumcu-gerçekçi çizgisini hiç değiştirmeden edebiyatın farklı türlerinde eserler vermiştir. Aristokrat bir aileden gelen halkçı, milliyetçi bir sosyalist, entelektüel bir çiftçi olan Samim Kocagöz'ün hayatını kısaca da olsa ele almak sanatçı kişiliğini ve sanatını anlamaya yardımcı olacaktır.

1.1.1. Doğumu, Ailesi

Samim Kocagöz, 1916'da Vahide Hanım'la Şükrü Bey'in ikinci çocuğu olarak Söke'nin Burunköy'ünde doğar. Kocagözoğulları; Söke'de büyük toprak sahibi, köklü ve zengin bir ailedir. Söke'nin gelişmesine her zaman katkıda bulunmuş olan aile, kültür ve sanatla da iç içedir. Annesi Vahide Hanım; İzmir eşrafından Osmanzâde ailesinden rüştiye mezunu, şiir okumayı çok seven, ud çalan, güzel resimler ve nakışlar yapan sanata yatkın bir kadındır. Samim Kocagöz'ün edebiyatçı kişiliği üzerinde etkili olan iki kadın daha vardır: Biri anneannesi Ayşe Hanım'dır; aruz vezniyle şiir yazar, kanun çalar, masallar fıkralar anlatır, güzel konuşur. Diğeri ise babasının siyahi dadısı Hatice Hanım'dır. Dadının anlattığı ilginç

masallar ve hikâyeler yazarın çocuk belleğinde silinmez izler bırakır.¹ Samim Kocagöz'ün babası Şükrü Bey de rüştiye mezunudur ve okumaya çok meraklıdır. İyi derecede Arapça bilir, Samim Kocagöz babasının bu bilgisinin ve babasıyla beraber yaptıkları okuma çalışmalarının Türkoloji bölümünde okurken Arapça dersine çok faydası olduğunu söyler.²

Samim Kocagöz beş altı yaşlarına kadar iki katlı büyük bir konakta kalabalık ailesiyle beraber refah içinde yaşar; ancak Söke önce İtalyanlar sonra Yunanlılar tarafından işgal edilir ve Kocagözoğulları, Muğla'ya kaçmak zorunda kalır. Altı ay sonra işgal bitip geri geldiklerinde bütün Söke'yi yanmış yıkılmış bir halde bulurlar.³ Yunanlılar evlerini karakol olarak kullandıkları için yakmamışlardır ama yağmalamışlardır, zengin konaktan geriye hiçbir şey kalmamıştır, evleri harap olmuştur.⁴

1.1.2. Eğitim Hayatı

Samim Kocagöz, ilkokulu 1928'de Söke'de bitirir. Annesi ve babası Samim'i İzmir'e göndermek istemektedirler. Dedesi ise 10-12 yaşlarında bir çocuğun ailesinden uzaklaşıp İzmir'e yatılı okula gitmesine karşı çıkar. Sonunda dedesinin dediği olur ve Samim iki yıl boyunca ilkokulun son sınıfını tekrar eder görünür. Bu süre boyunca dedesinin evinde Medreseli Ahmet Efendi Hocadan tarih, coğrafya, hesap dersleri alır. Evde anne ve babasının geniş bir kütüphanesi vardır; hem yeni hem eski harfleri bilen Kocagöz bu sürede Reşat Nuri (ö. 1956), Namık Kemal (ö. 1888), Ömer Seyfettin (ö. 1920) gibi yazarların kitaplarını okuduğunu dile getirir, Tevfik Fikret'in (ö. 1915) şiirlerini daha o yaşta ezbere bilmektedir. 1930 yılına gelindiğinde nihayet dedesi ikna olur ve Kocagöz İzmir Erkek Lisesi'nin orta bölümüne başlar. Kocagöz, bu okulda Türkçe derslerini aldığı alaycı ve anlayışsız Türkçe öğretmenine rağmen edebiyata olan merak ve ilgisini kaybetmez.⁵

¹ Songül Taş, **Samim Kocagöz Yazar-Eser-Üslûp**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.1-3.

² Hikmet Çetinkaya, **Yılların Tanığı Üç Yazar**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1986, s.126; Samim Kocagöz, **Bu da Geçti Yahu**, Düşün Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 46.

³ Hikmet Çetinkaya, **a.g.e.**, s. 125.

⁴ Samim Kocagöz, **a.g.e.**, s. 25.

⁵ Hikmet Çetinkaya, **a.g.e.**, s. 127-129.

Liseye geçtiğinde ise sevdiği bir edebiyat öğretmeni olur ve yazarlık denemelerine hız verir. Sabahattin Ali'nin (ö. 1907) kitaplarıyla tanışıp bunlardan etkilenmesi lise yıllarına denk gelir.⁶ Lisede matematik ve cebir derslerindeki başarısızlığına karşın edebiyat konusunda oldukça başarılıdır ve aynı zamanda sportif faaliyetlerde de başarı göstermiş; izci takımında yer almış, futbol oynamıştır.⁷

Kocagöz'ün edebiyata olduğu gibi spora olan düşkünlüğü ve başarısı da tesadüfî değildir; nasıl ki aileden gelen sanat, edebiyat zevki ona okuma yazma hevesi ve becerisi kazandırdıysa futbol ve izcilik gibi faaliyetlerde ilgi ve başarısını besleyen, yaradılışından gelen birtakım yatkınlıkları vardır.

Kocagöz'ün kız kardeşi Ferzan Gürel bir yazısında Samim Kocagöz'ün çocukluğundan beri çok hareketli bir yapıda olduğunu, evlerinin bahçesindeki ağaçlara tırmandığını, ağaçların dalına barfiks aleti bağlayarak akrobatik hareketler yaptığını anlatır. Ferzan Gürel, Kocagöz'le ilgili şunları da aktarmaktadır:

Samim Kocagöz şiirden anlamış, şiiri her zaman sevmiştir. İlk gençlik yıllarında bir araya geldiğimizde; Fuzuli'den, Nedim'den, ezbere dizeler söylerdi. Aslında spordan duyduğu coşkuyu, gençliğe adım attığında edebiyatta, sanatta, felsefede bulmaya başlamıştır.⁸

Yazar 1937 yılında liseyi bitirince edebiyat okumak ister ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü'ne girer. Fakültede bugün ünlü olan pek çok edebiyatçı ile dönem arkadaşlığı yapar.⁹ Fuat Köprülü (ö. 1966), Ahmet Hamdi Tanpınar (ö. 1962), Reşit Rahmeti Arat (ö. 1964) gibi bir döneme damgasını vurmuş hocalardan ders alır. Yazar fakültede iken ders aldığı bu hocaları ile ilgili hatıra ve düşüncelerine **Bu da Geçti Yahu** isimli anı kitabında geniş bir şekilde yer vermiştir.

⁶Samim Kocagöz, **a.g.e**, s. 130.

⁷**A.e**, s.58-60.

⁸Ferzan Gürel, **Hoşgörülü, Düzenli Yanına Ters Düşen Sabırsızlık, Varlık**, S. 982, 1989, s.17-18.

⁹ Hikmet Çetinkaya, **a.g.e**, s.141.

İlk romanını, başka bir ifade ile ilk gençlik deneyi¹⁰ sayılabilecek **İkinci Dünya** isimli romanını 1938’de henüz ikinci sınıftayken yayına verir. 1941’de üniversiteden mezun olmasına yakın ilk hikâye kitabı **Tellikavak** basılır.

Üniversiteyi tamamladıktan sonra öğretmenlik yapmak ister. Tayini Kastamonu’ya çıkar, babası Kocagöz’ün gitmesini istemez, öğretmenlik maaşının ne kadar olduğunu sorarak “Ben yaşlandım artık Söke’ye dön, bu parayı ben sana vereyim” der. Kocagöz bu teklifi kabul etmediği gibi babasına “Baba, değil mi ki sen, bu parayı bana veriyorsun, şunu yüz altmış lira yap, İsviçre’ye gideyim, bir dili iyice öğrenmek istiyorum...” cevabını verir ve tüm bunların sonunda sanat tarihi okumak üzere Lozan’a gider.¹¹

1942-1945 yılları arasında Lozan Üniversitesi’nde sanat tarihi eğitimi görür. Bu yıllarda İsviçre’de bulunan Yakup Kadri Karaosmanoğlu (ö. 1974) ile iletişime geçer. Yazmış olduğu **Bir Şehrin İki Kapısı**¹² romanı hakkında Yakup Kadri’den olumlu görüş alır,¹³ Yakup Kadri **Akşam**’da yazdığı bir yazıda da bu durumu şöyle ifade etmiştir:

Bu yıl okuduğum kitaplar arasında Samim Kocagöz’ün **Bir Şehrin İki Kapısı** adlı büyük hikâyesi -romanı- Türk romancılığı sahasında bir merhale sayılabilir.¹⁴

1.1.3. Askerlik Yılları ve Çalışma Hayatı

Samim Kocagöz, 1945’te Türkiye’ye dönüp askere gider. 1946’da askerliği sırasında yazdığı **Fındık Yaprakları** adlı hikâye yüzünden Sivas’a sürgüne gönderilir.¹⁵ 1947’de terhis olduktan sonra Sevinç Hanım’la evlenir ve tekrar öğretmen olmak ister; ancak bu kez de devlet öğretmen olmasını sakıncalı bulur.

¹⁰ Şükran Kurdakul, **Çağdaş Türk Edebiyatı IV**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1992, s.123.

¹¹ Hikmet Çetinkaya, **a.g.e**, s.149.

¹² Bu roman, çalışmamızın diğer kısımlarında **Nabi’nin Park Kahvesi** adı ile anılacaktır.

¹³ **A.e**, s.152.

¹⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Akşam**, 21.09.1949’dan aktaran Asım Bezirci, “Samim Kocagöz İçin Kaynakça”, **Varlık**, S. 982, 1989, s.26.

¹⁵ Samim Kocagöz, **a.g.e**, s.162.

Kendisi öğretmen olamadığı gibi öğretmen olan eşinin de işine son verilir. Bunların üzerine babasının verdiği arazide, Söke’de çiftçilik yapmaya başlar.¹⁶

Kocagöz tüm bunları anılarında **-Bu da Geçti Yahu-** ayrıntılı bir şekilde anlatır. 27 Mayıs’tan sonra gelen ılımlı havadan ötürü kendisine İzmir Devlet Konservatuarında tiyatro tarihi ve edebiyat öğretmenliği; İzmir Ticaret Lisesinde kısa bir süre edebiyat öğretmenliği verildiğini, eşi Sevinç Hanım’ın da emekli olana kadar özel bir kolejde öğretmenlik yaptığını söyler ve şunu ekler:

Hani edebiyat sözlüklerinde adım geçince, hep, askerliğini bitirdi, çiftçiliğe başladı! diye yazarlar, herkes de nedenini merak eder, işin aslı astarı, yukarıda anlattığım gibidir.¹⁷

Samim Kocagöz 1950 yılında, “Sam Amca” hikâyesi ile Dünya Hikâye Yarışmasına katılmak üzere Türkiye birinciliğini kazanır. Yarışmaya 400’den fazla eser katılmıştır, Ayrıca aynı yıl büyük oğlu Şükrü dünyaya gelir.¹⁸

Samim Kocagöz, 1955-1960 yılları arasında yayınevi faaliyetlerinde bulunur. Hüsamettin Bozok’la (ö.2008) Yeditepe Yayınevi’ni kurarlar ve yayınevinin kuruluş aşamasında kararlaştırdıkları gibi sadece yerli yazarların eserlerini basarlar. Samim Kocagöz, Melih Cevdet (ö. 2002), Oktay Rıfat (ö. 1988) ve Orhan Kemal’le (ö. 1970) yayınevinin faaliyetleri sırasında tanışıp ve arkadaş olduğunu ifade eder. 1960 yılında Samim Kocagöz dergiyi Bozok’a devreder fakat ortaklıktan ayrılmış olsa bile, anılarında bahsettiği gibi Yeditepe ile 34 yıl geçirir, derginin faaliyette bulunduğu süre boyunca diğer yazarlarla beraber Yeditepe’nin çevresinde yer alır.¹⁹

Samim Kocagöz, Türk Dil Kurumu üyeliği de yapmıştır. Bu üyelik ise, yazarın kendi ifadesine göre “Nurullah Ataç’ın zorlaması” ile olmuştur. Kocagöz üyeliği esnasında Atatürk’ün **Nutuk**’unun ve “düz yazımımızın temeli” saydığı Evliya Çelebi’nin **Seyahatname**’sinin incelenerek yeniden basılmasını ister. Önerisi kabul edilir. Üzerinden hayli zaman geçse de **Nutuk**, “**Söylev**” olarak yeniden yayınlanır. Seyahatnamenin incelenmesi işi ise Kocagöz’ün fakülteden arkadaşı olan Prof.

¹⁶ A.e, s. 162-173.

¹⁷ A.e, s.173.

¹⁸ Songül Taş, a.g.e, s.7.

¹⁹ A.e, s. 204-209.

Ahmet Ateş'e verilmiştir. Aralarında geçen konuşma sonucunda Ateş'in bilimsel incelemeyi yapmasına, Kocagöz'ün de çalışmada yer alacak hikâyeleri seçmesine karar verirler. Kocagöz öğrencilik yıllarından beri okuduğu bu eserdeki hikâyeleri özenle seçer fakat Ateş'in vefatı sebebiyle bu çalışma tamamlanamaz.²⁰

Kocagöz, 1963 yılında politikaya atılır ve kendi fikirleri doğrultusunda bir parti olduğu inancı ile Türkiye İşçi Partisine girer. 1970 yılında ise partiden ayrılır.²¹ Kocagöz daha sonra anılarında bununla ilgili olarak şunları söyleyecektir:

Rahmetli Yakup Kadri'nin zoraki diplomatlığı gibi, benimkisi de zoraki politikacılık oldu. Benim bir ara politikaya girmem, bana çok şey öğretti, deney sahibi oldum.²²

12 Mart 1971 yılında birçok sanatçı ile beraber Samim Kocagöz de tutuklanır, Davutpaşa Kışlası'nda tutuklu kalan Kocagöz'ün o günlerle ilgili bir anısı şu şekildedir:

12 Mart 1971 olayında bizi toparlayıp Davut paşa Kışlası'na getirdiklerinde; bizimle birlikte hapse atılan profesörlere, sendikacılara bakıp bakıp Yaşar Kemal, 'Bu memlekette iki romancı varmış..' dedi. Ben de 'Kim bu iki romancı' diye sordum şakasını anlıyarak. 'Biri benmişim, biri de sen...' dedi. Hemen aklıma geldi; ben de şaka ettim: 'Bir yıl önce yitirdiğimiz Orhan Kemal arkadaşımız sağ olsaydı, ya sen yedekte kalırdın ya da ben...'²³

Samim Kocagöz 1978-1982 yılları arasında mide, fıtık, bağırsak düğümlenmesi gibi rahatsızlıkları nedeniyle ameliyatlar geçirir. 1991 yılında ise eşi Sevinç Hanım'ı kaybeder.²⁴

Orhan Kemal'in **İkbal Kahvesi** kitabında "Samim izim kuşağın en gözü pek yazarı.. Bir kere namuslu. Hem öyle yarım ağız bir namusluluk değil ha.. Hani derler ya, sapına kadar, işte öyle.. Yahu adam bir kere burjuva.. Sınıfî durumu onun o... Yüzlerce, belki binlerce dönüm toprağı var.. Ama adam, bizim koşullar içinde...

²⁰ Samim Kocagöz, **Bu da Geçti Yahu**, Düşün Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 221-222.

²¹ Songül Taş, **a.g.e.**, s. 8.

²² Hikmet Çetinkaya, **a.g.e.**, s. 109.

²³ Samim Kocagöz, "Çaresizlerin Şairi Orhan Kemal" **Cumhuriyet Kitap**, S. 17, 1970, s. 6.

²⁴ Songül Taş, **a.g.e.**, s. 9-10.

Sınıfına sırtını dönmüş.. Bir yerde sınıfına ihanet etmiş.. Bir burjuva yazarı olmak varken, halka dönük bir yazar olarak bir çok imkanları elinin tersi ile itmiş.. Kolay mı? Birçok hikâyeci, romancı tanırım ki Samim’ in bulunduğu sınıfa özenir..”²⁵ ifadeleri ile anlattığı Kocagöz 1993 yılında bağırsak rahatsızlığı nedeni ile hayata gözlerini yummuştur.

1.1.4. Sanatçı Kişiliği

Samim Kocagöz 1940 Kuşağı Türk edebiyatçılarından. Elli yılı aşan yazma serüveninde roman ve hikâye yazarlığı yapmıştır. Roman ve hikâyenin dışında oyunlar da kaleme alır fakat oyunlarının çoğu yayınlanma ve sahnelenme imkânı bulamamıştır. Kocagöz **Bu da Geçti Yahu**’ da oyun yazarlığı ile ilgili anılarını anlatırken “Ne bileyim, oyun yazarlığında hep bir terslik oldu, sanki hikaye, roman yazarlığında terslikler olmadı mı? Terslik bende mi yazdıklarımda mı bilemeyeceğim...” diyerek sahnelenen ilk oyunundan, arkadaşı Ulvi Uraz’a verdiği oyun kopyalarının kaybolmasından ve “Sayılı Günler” hariç, yazdığı 10’dan fazla oyundan hiçbirinin sahnelenmediğinden bahsetmektedir.²⁶ Yazarın toplam 148 hikâye içeren 12 hikâye kitabı, 12 de romanı yayınlanmıştır. Anı (**Bu da Geçti Yahu**), inceleme (**Nasrettin Hoca Fıkraları**) ve makale (**Roman ve Yazarlık Onuru**) türünde eserleriyle beraber toplam 27 kitabı vardır.²⁷

Kocagöz’e göre yazar, toplumun sözcüsüdür. Bu sözcülüğü yapabilmek için önce kendisini inceler ve anlar. Kendinin farkındalığını elde eden yazar, bu defa dikkatini topluma yöneltir. Toplumu yakından izler, duygularını da katarak izlediklerini algılamaya çalışır. İyi yürekli ve özveri sahibi olduğundan insanlara iyiyi, güzeli göstermeye çalışır. Evlerde, sokaklarda insanların gelmişi, geçmişi, solukları vardır. İnsanlar da evler de sokaklarda yaşar. “Romanın, hikâyenin konusu da insandır.”²⁸ Gerçekçi yazarlar, insanlar onu aldatırsa da düş kırıklığına uğratsa da

²⁵ Samim Kocagöz, **Bu da Geçti Yahu**, Düşün Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 176.

²⁶ Samim Kocagöz, **a.g.e.**, s. 253-256.

²⁷ Songül Taş, **a.g.e.**, s. 36-47.

²⁸ Samim Kocagöz, **a.g.e.**, s. 257.

insana ve topluma inanmaktan vaz geçmez. İnsan ve toplum sevgisi, yazarlarda doğuştan vardır.²⁹

Samim Kocagöz'ün bazı hikâyeleri ve romanları yabancı dillere çevrilir, antolojilerde yer alır. Ayrıca eserleri hakkında yabancı dillerde yazılmış makaleler de vardır. Almanya, Fransa, Amerika, Çekoslovakya, İsviçre, Portekiz, İsrail, Finlandiya, Yunanistan, Danimarka, İrlanda, Güney Afrika Cumhuriyeti, Hindistan Samim Kocagöz'ün hikâyelerinin yayınlandığı ülkelerdir.

Onbinlerin Dönüşü romanı 1961'de Özbekistan'da Rusça, 1965'te yine Özbekistan'da bu kez Özbekçe, 1964'de ve 1965'te Bulgaristan'da Türkçe ve 1976'da Macaristan'da Macarca olarak basılmıştır. **İzmir'in İçinde** romanı ise 1977'de Romanya'da yayınlanmıştır.³⁰

Samim Kocagöz "Sam Amca" hikâyesiyle 1950'de Dünya Hikâye Yarışması Türkiye birinciliğini, "Yağmurdaki Kız" hikâyesiyle 1967'de Türk Dili Kurumu Hikâye Ödülü'nü,³¹ "Alandaki Delikanlı" hikâyesiyle 1979'da Mecidiyeköy Lions Öykü Ödülü'nü, **Mor Ötesi** romanıyla 1987'de Ferid Oğuz Bayır Kültür ve Sanat Ödülü'nü, **Eski Toprak** romanıyla 1989'da Orhan Kemal Roman Armağanı'nı alır.³²

Kocagöz, Orhan Kemal'in ölümünün yirminci yılı dolayısı ile **Cumhuriyet Kitap'a** yazdığı bir yazıda almış olduğu bu son ödül ile ilgili şunları söylemektedir:

Eski Toprak romanıma 1989'da Orhan Kemal Armağanı verdiler. Yitirdiğim candan bir arkadaşın armağanını aldığım için çok sevindim. Bizimle birlikte olmadığı için de çok üzuldüm.³³

1.1.4.1. Hikâye Yazarlığı

Kocagöz'ün yazarlığının temel özelliklerini yansıtan ilk hikâyesi **Yarıntı**, 1939'da **Ses** dergisinde yayınlanır. **Servet-i Fünun**, **Uyanış**, **Vatan** hikâyelerinin

²⁹ Samim Kocagöz, **Eski Toprak**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1988, s. 68.

³⁰ Songül Taş, **a.g.e.**, s.47-52.

³¹ Refika Taner, Asım Bezirci, **Seçme Romanlar**, İstanbul, Hür Yayınevi, 1973, s. 135.

³² Sami Karaören, "Samim Kocagöz'ün 'Eski Toprak'ı", **Varlık**, S.982, 1989, s.14.

³³ Samim Kocagöz, "Çaresizlerin Şairi Orhan Kemal" **Cumhuriyet Kitap**, S. 17, 1970, s. 6.

yer aldığı diğer dergilerdir.³⁴ İlk hikâye kitabı ise 1941’de basılan **Tellikavak**’tır. Yazar 1990 yılına kadar hikâye kitapları yayınlamaya devam eder.

Kocagöz, lise yıllarından itibaren Sabahattin Ali hayranıdır. Onun hikâyelerini “edebiyatımıza renk ve yenilik getiren, gerçekten çok çarpıcı, geçmişinde gelip durulan büyük bir aşama” olarak kabul eder.³⁵ Bu yüzden ilk hikâye kitaplarında Sabahattin Ali etkisi açıkça görülmektedir.

Sait Faik (ö.1954) ise Samim Kocagöz’ün etkilendiği başka bir hikâyecidir. Sait Faik’le ilgili olarak da “Ondan yazarlık konusunda –konuşmasa da- çok şey öğrendim. Çok büyük bir yetenektir” demektedir.³⁶

Songül Taş, Samim Kocagöz’ün hikâyeciliğini -ve aynı zamanda romancılığını- iki devreye ayırarak, ikinci devreyi de 1954-1973 yılları arası ve 1973-1993 yılları olmak üzere ikiye böler. Kocagöz hikâyeciliğinin ilk döneminde memleket meselelerini, halkın sorunlarını dile getirir ve bu dönemde kaleme aldığı **Sam Amca**, **Sığınak** gibi kitaplarında derin gözlemler ve canlı sahneler yer almaktadır. Yazar ikinci dönemin ilk yarısında kalabalıklar içinde küçük insanın sorunlarını, aşklarını, acılarını öyküleştirebilir. Üçüncü ve son kısımda ise sosyo-politik olaylar içinde umut ve beklentilerle yaşayan insanları anlatır, toplumcu-gerçekçi bakış tarzını siyasi çalkantılar içindeki topluma çevirir.³⁷

Hikâyelerinde, romanlarında Söke ve çevresinin ayrı bir yeri olan yazarın kullandığı mekanlar ve kahramanlar gerçektir, çocukluğundan aklında kalanların izlerini taşır. “Sanat hayat içindir” anlayışıyla toprağa bağlı yaşam, makineleşmeden dolayı işsiz kalan insanlar, pamuk ve tütün tarlalarında karnını doyurmaya çalışan işçiler hikâyelerinin ana konularını oluşturur.³⁸

Sade ve yalın bir dille hikâyeler yazan Kocagöz’ün esas meselesi her zaman insanları ve onların sorunlarını anlatmak olmuştur. Yazarın hikâyelerini topladığı kitapları şunlardır:

³⁴ Samim Kocagöz, , **Bu da Geçti Yahu**, İstanbul, Düşün Yayınevi, 1989, s. 194-203.

³⁵ Samim Kocagöz, **a.g.e**, s.130.

³⁶ **A.e**, s. 117.

³⁷ Songül Taş, **a.g.e**, , s.14-16..

³⁸ Hikmet Çetinkaya, **a.g.e**, s.119.

Tellikavak, Ahmet Halit Kitapevi Yayınları, Güven Basımevi, İstanbul, 1941, 108s.
Sığınak, ABC Kitapevi İstanbul, 1946, 109s.
Sam Amca, II. Baskı, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1965, 9s.
Cihan Şoförü, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1954, 91s.
Ahmet'in Kuzuları, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1958, 73s.
Yolun Üstündeki Kaya, İmece Yayınları, İstanbul, 1964, 96s.
Yağmurdaki Kız, Sen Kitapevi Yayınları, İstanbul, 1967, 91s
Alandaki Delikanlı, Okar Yayınları, İstanbul, 1978, 231s.
Zar Kanat, Gendaş A.Ş, İstanbul, 1985, 63s.
Gecenin Soluğu, İzlem Yayınevi, İstanbul, 1985, 152s.
Simon Pepeta -Mor Ötesi Romanı ile- Sanat Koop. Yayınları, İzmir 1986, 119s.
Baskın, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, 119s.

1.1.4.2. Roman Yazarlığı

Samim Kocagöz'ün ilk romanı **İkinci Dünya**'dır. **İkinci Dünya**, yazarın ilk romanı olmasının haricinde konusunun bir aşk hikâyesinden ibaret olmasıyla da diğer romanlardan ayrılmaktadır. Edebiyat çevrelerince başarılı bir roman olarak kabul edilmez. Klişeci, aşırı duygulu romantizmden ibarettir.³⁹ Bunu, yazarın kendisi de kabul eder. Farklı röportajlarda **İkinci Dünya**'yı roman saymadığını, bir gençlik hevesi olarak gördüğünü tekrar eder. Nitekim **Bu da Geçti Yahu** isimli anı kitabında yazar ilk romanı olarak **İkinci Dünya**'yı değil, 1948'de kaleme aldığı **Bir Şehrin İki Kapısı / Nabi'nin Park Kahvesi** adlı romanını zikreder.

Samim Kocagöz, dönem romancısıdır. Romanlarına bir bütün olarak bakıldığında Türkiye'nin yakın tarihinin panoramasıyla karşılaşmaktadır. İlk romanı hariç bütün romanlarında siyasi ve sosyal konuları ele almış olduğu görülmektedir.

Cevdet Kudret, Kocagöz'ün romanlarını üç gruba ayırır: Birinci grup köyün ve köylünün sorunlarının anlatıldığı **Yılan Hikâyesi, Bir Karış Toprak, Bir Çift Öküz** gibi romanlarından oluşur. İkinci grup kasaba ve kent yaşamının sorunlarının

³⁹ Tahir Alangu, **Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman Antolojisi**, C.2, İstanbul, 1965, s.331.

anlatıldığı **Bir Şehrin İki Kapısı**, **Onbinlerin Dönüşü**, **İzmir'in İçinde** romanları; üçüncü grup Kurtuluş Savaşı yıllarının anlatıldığı **Kalpakhılar ve Doludizgin** romanlarından oluşmaktadır.⁴⁰ Cevdet Kudret'in ifadelerinde **Eski Toprak**, **Tartışma**, **Mor Ötesi** gibi darbe dönemlerinin anlatıldığı romanlara yer verilmemiştir, Cevdet Kudret bu romanların adını Feridun Andaç'ın sınıflandırmasına atıfta bulunarak zikretmektedir.

Yazarın romanları ile ilgili başka sınıflandırmalar da yapılmıştır, Cevdet Kudret'ten evvel Feridun Andaç'ın **Varlık**'ta yer alan yazısında yaptığı, daha ayrıntılı bir sınıflandırması mevcuttur, Andaç romanları ele aldıkları konuya, romanın arka planında süregelen, yazarın resmini çizmeye çalıştığı döneme göre yapar:

1. Abdülhamit döneminde yerleşik yaşama geçirilen Yörüklerin durumunu konu edinen romanı: **Bir Karış Toprak** (1964)
2. Kurtuluş Savaşı'nı konu edinen romanları: **Kalpakhılar** (1962), **Doludizgin** (1963)
3. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarını konu edinen romanı: **Bir Şehrin İki Kapısı** (1948)
4. Tek Parti Dönemi: **Onbinlerin Dönüşü** (1957)
5. Çok Partili Döneme geçiş: **Yılan Hikâyesi** (1954)
6. DP Dönemi: **Bir Çift Öküz** (1970)
7. DP' nin son günleri/27 Mayıs 1950: **İzmir'in İçinde** (1973)
8. '12 Mart' Dönemi: **Tartışma** (1876), **Eski Toprak** (1988)
9. '12 Eylül' Dönemi: **Mor Ötesi** (1986)⁴¹

Bu sınıflandırmaya dikkat edilecek olursa, yazarın romanlarının yazılış tarihleri kronolojik olmasa da romanlarda işlenen dönemler bakımından - Osmanlı'nın son dönemi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve devam eden süreç- romanların baştan sona genel bir görüntü çizdiğini, Türkiye Cumhuriyeti tarihini panoramik bir şekilde yansıttığını söyleyebiliriz.

Yazarın romanları ile ilgili son sınıflandırma da Songül Taş'a aittir:

⁴⁰ Cevdet Kudret, **Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman**, C.3, İstanbul, 1990 s. 253

⁴¹ Feridun Andaç, "Öyküden Romana Samim Kocagöz" **Varlık**, 1989, S. 982, s. 13-17.

1. Cumhuriyet Öncesi: **Bir Karış Toprak** (1964)
2. Kurtuluş Savaşı Yılları: **Kalpakkılar** (1962), **Doludizgin** (1963)
3. Cumhuriyet Sonrası
 - a. Kuruluş Yılları: **Bir Şehrin İki Kapısı (NPK)** (1948)
 - b. II. Dünya Savaşı Yılları: **Onbinlerin Dönüşü** (1957)
 - c. Çok Partili Dönem: **Yılan Hikâyesi** (1954), **Bir Çift Öküz** (1970)
 - d. 27 Mayıs 1960: **İzmir'in İçinde** (1973)
 - e. 12 Mart 1971: **Tartışma** (1976), **Eski Toprak** (1988)
 - f. 12 Eylül 1980: **Mor Ötesi** (1986)

Yapılmış sınıflandırmalar arasında, romanda ele alınan konu-romanın kapsadığı dönem ayrımını en iyi şekilde ifade eden zannederiz ki Songül Taş olmuştur.

Kocagöz eserlerinde önce toplumu, sonra kişileri ele almaktadır. Bu yönelişte yazarın sahip olduğu toplumcu-gerçekçi bakış açısının etkisi vardır. “Yine Roman” başlıklı yazısında roman ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

Romanda, hikâyede konu birey olarak insandır. Birey olarak toplumun içindeki insandır ya da toplumdur, toplumun içindeki insanın serüvenidir. Bir de insanın yaşantısı, insanların yaşantısı ile yürünerek toplumun gelişmesi, kaynaşması –olduğu yerde durması da- anlatılır.⁴²

Samim Kocagöz’ün romanlarında şahıs kadrosu kalabalıktır; **Kalpakkılar**’daki Yusuf gibi kişi olabilen⁴³ kahramanları var olduğu gibi romanlarında toplumun her kesim ve tabakasından tiplere eserlerinde yer veren Kocagöz’ün kahramanlarının genellikle konunun gölgesinde kaldığı söylenebilir. Bunun sebebi olarak da yazarın sosyal endişe ile yazıyor olması gösterilebilir. Samim Kocagöz bu durumun bir kusur olup olmadığı sorusu karşısında şunları ifade söylemektedir:

Niye kusur sayılsın? Biz... olayların içinde insanlar yaşıyoruz. Toplum halindeyiz, toplumu ele alacaksın. Bir kişinin bunalımı beni hiç ilgilendirmez. Bu kendi şahsî

⁴² Samim Kocagöz, “Yine Roman”, **Roman ve Yazarlık Onuru**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1983, s. 30.

⁴³ Şükran Kurdakul, **Çağdaş Türk Edebiyatı IV**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1992, s.125.

bunalımıdır, kişiseldir. Halbuki toplumun bunalımı, toplumun yolda kalması demek olur. Kişiler her zaman ölür yolda kalır, ama toplum yürür.⁴⁴

Romanlardaki karakterler, yazarın gerçek hayatta tanıdığı kişilerden esinlenilerek yaratılmıştır. Yazar bunu pek çok röportajında dile getirmiştir. Bu durumu, yazarın anı türünde kaleme aldığı **Bu da Geçti Yahu** isimli eserinde de açıkça görmek mümkündür. Hatta romanlarında yer alan bazı olaylar ile yazarın hayatı iç içe geçmiş bir görüntü çizer diyebiliriz.

Örneğin **Eski Toprak** romanında tıp doktoru ve çevirmen Kemal Çığ şehir hayatından ayrılarak köye yerleşir; burada bir yandan gazeteler, radyo yayınları ve köye gelip gidenler aracılığıyla güncel olayları takip ederken bir yandan da ailesi ile beraber bahçe işleriyle uğraşarak yaşamını sürdürür. Devrimci kimliğe sahip roman kahramanımız Kemal Çığ'ınki ile benzer bir durumun Kocagöz için de söz konusu olduğunu anılarından öğreniriz.

Yine **Bir Çift Öküz** romanında eski bir Yörük olan İbrahim Ağa'nın ağzından dökülen cümlelere benzer cümleler **Bu da Geçti Yahu** kitabında yazarın kendi kaleminden bize aktarılır.⁴⁵

Romanda yer alan fırsatçı, art niyetli ve varlıklı İbrahim Ağa karakteri ile Söke'nin tanınmış ailelerinden, bir toprak zengini olan Şükrü Bey (Samim Kocagöz'ün babası) kişilik olarak benzememektedirler ama kendi oğulları olan Hasan ve Samim için söyledikleri sözler benzerdir. “Siyasi sebeplerden başları belaya girecek olsa bile bir toprak sahibinin oğlu olarak sıkıntıya düşmeyecekleri; en kötü ihtimalle köyde tarla işleri ile uğraşıp rahat rahat yaşayabilecekleri”, “Ağa oğluna kimsenin bir şey yapamayacağı” gibi fikirleri yansıtan cümleler hem yazarın anılarında hem de **Bir Çift Öküz** romanında dillendirilir. Elbette burada yazar mevcut düzeni, dönemin bakış açısını da gözler önüne sermiş olur.

Kocagöz, romanlarında genel olarak Söke ve civarını mekân olarak kullanır fakat daha sonra mekânların genişlediğini görürüz. Bunda yazarın İsviçre dönüşü İzmir'de yaşamaya başlaması da etkindir.

⁴⁴ Songül Taş, **a.g.e**, s. 251.

⁴⁵ İlgili kısımlar için bakınız; Samim Kocagöz, **Bu da Geçti Yahu**, Düşün Yayınevi, İstanbul, 1989, s.47.

Eserlerinin çoğunda görülen imla ve noktalama yanlışları, yazarın Osmanlıca yazmasından kaynaklanır. **Eski Toprak** romanındaki Kemal Çığ da Samim Kocagöz gibi önce Osmanlı (Arap) harfleri ile yazar, sonra yazdıklarını yeni harflere çevirir:

Okumadan yazdıklarına şöyle bir baktı: ‘Arap harfleriyle inci gibi yazı yazıyorum..’ diye düşündü, gülümsedi. Yazılarını, çevirilerini önce eski harflerle yazar, sonra yazı makinesiyle yeni harflere çevirir, temiz ederdi. Yalnız bu konuda devrimci olamadık., alışkanlıklar, adamın yüreğine, bilinçaltına işliyor...’ diye düşüncesini sürdürdü; İsmet Paşa bizden devrimciymiş... Harf devriminden sonra bir tek sözcüğü Arap harfleriyle yazmamış derler... doğrudur. Keşke özel yazılarını eski harflerle yazıp bizim gibi devrimci olabilseydi... Her ne hal ise bunlar boş laflar **(ET, 51)**.

Fakat yine Kemal Çığ gibi Samim Kocagöz’ün kendisi de bunu önemsemez çünkü dili amaç değil araç olarak görmektedir. “Yazar için dil amaç değil araçtır”⁴⁶ der. Kocagöz “sosyal endişe” ile yazan bir yazardır. Kendisini yazıya sürükleyen sebebin sosyal endişe olduğunu söylemektedir.⁴⁷

Yazarın romanlarının künyesi şu şekildedir:

İkinci Dünya, Yeni Kitapçı, İstanbul, 1938, 80 s.

Bir Şehrin İki Kapısı, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1948. 180 s.

(Nabi’nin Park Kahvesi (Bir Şehrin İki Kapısı II. Baskı), İzlem Yayınevi, İstanbul 1985, 223 s. (**Hürriyet** gazetesinin Avrupa baskısında Temmuz 1987’den itibaren tefrika edilmiştir.)

Yılan Hikâyesi, Yeditepe Yayınları, İstanbul 1954, 184 s. (13 Eylül 1953 tarihinden itibaren **Dünya** gazetesinde tefrika edilmiştir.)

Onbinlerin Dönüşü, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1957, 328 s. (Yazar, romanı eşi Sevinç Hanım’a ithaf etmiştir. Eser, 4 Nisan 1957’den itibaren **Yeni İstanbul** gazetesinde tefrika edilmiştir.)

Kalpaklılar, Ataç Kitapevi Yayınları, İstanbul, 1962, 328 s.

⁴⁶ Songül Taş, **a.g.e**, s. 258.

⁴⁷ Mustafa Baydar, **Edebiyatçılarımız Ne diyorlar?** İstanbul, 1960, s. 124.

Doludizgin, (Kalpaklılar'ın II. Cildi) – Ataç Kitapevi Yayınları, İstanbul, 1963, 312 s.

(1962 yılından itibaren **Vatan** gazetesinde tefrika edilen roman daha sonra 1981 yılında **Kalpakkıllar**'la birlikte tek cilt halinde yayınlanmıştır.)

Bir Karış Toprak, Ataç Kitapevi Yayınları, İstanbul, 1964, 160 s.

Bir Çift Öküz, Ararat Yayınevi, İstanbul, 1970, 302 s.

İzmir'in İçinde, Sinan Yayınları, İstanbul, 1973, 430 s.

Tartışma, Okar Yayınları, İstanbul, 1976, 283 s. (12 Nisan 1976 tarihinden itibaren Cumhuriyet gazetesinde tefrika edilmiştir.)

Mor Ötesi Sanat Koop. Yayınları, İzmir, 1986, 119 s. (**Simon Pepeta** adlı hikâye ile beraber yayınlanmıştır.)

Eski Toprak, Cem Yayınevi, İstanbul, 1988, 248 s.

1.1.4.3. Makale, İnceleme, Anı, Oyun Yazarlığı

Roman ve Yazarlık Onuru Samim Kocagöz'ün yıllar içinde çeşitli süreli yayınlarda çıkan yazılarından derlenmiş 32 makaleden oluşan bir seçkisidir.

Kendisiyle yapılan bir söyleşide kitabı hakkında şunları söyler: “Gazete ve dergilerde yayınladıklarımı kitaplaştırmayı düşünürdüm. Sayfalarda kalmasın, yeni kuşaklara da görüş düşüncelerimi aktarabileyim diye. İyi de oldu. Sami Karaören dostuma çoğu yazımı teslim ettim. Sağ olsun, yazıların seçimini o gerçekleştirdi. “Roman” ve “Yazarlık Onuru” başlıkları altında gruplamış... Hem seçkiyi hem kitabın adını beğendiğimi söylemeliyim.”⁴⁸

Samim Kocagöz'ün bir diğer eseri **Nasrettin Hoca Fıkraları**' dır. Kocagöz bu incelemesini ilk önce 1970 yılında **Türk Dili** dergisinde yayınladı. 1972 yılında ise bunu bir kitap haline getirerek Pertev Naili Boratav' a ithaf eder.⁴⁹

Yazar kitabında Nasrettin Hoca Fıkralarını inceleme sebebini “Bugünkü hikâye ve romancılığımızı, bugünkü Türk roman ve hikâye esrimizin kaynağını, halkla birlikte, halktan yana yürüyüp gelen iki büyük dehaya bağlamaktır,

⁴⁸ Oğuz Makal, **Samim Kocagöz ile Romancılığı Üzerine Söyleşi**, Yazko Somut, Yıl 3, S. 40, Kasım 1983, s.2.

⁴⁹ Songül Taş, **a.g.e.**,s. 43.

dayandırmaktır” şeklinde ifade etmektedir.⁵⁰ Kocagöz’ün iki dehadan kastı Nasreddin Hoca ve Evliya Çelebi’dir.

Samim Kocagöz’ün, çocukluğundan 1984 yılına kadar olan anılarını kaleme aldığı **Bu da Geçti Yahu** isimli anı kitabında anlatım kronolojik bir sıraya göre yapılmamıştır, zaman ve olaylarda atlamalar da vardır ancak kitap kendi içinde bir bütünlüğe sahiptir. Kitapta ailesinden, dostlarından, yaşadığı şehirlerden, yazarlık serüveninden kesitler verir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, sanatını toplum için icra etme hedef ve kaygısında olan yazarımızın anılarındaki olayların yansımaları ile birçok romanda karşılaşmak mümkündür. Kocagöz, bu kitabının sonunda şöyle der:

Her şeyi yazdım, olduğu gibi anlattım diyen Andre Gide bile acaba her şeyi yazdı mı? Yazdığına inanmıyorum. Her yazar önce insandır. İnsanın yüreğinin içinde, derinliklerinde kendi kendisinin bile inanmadığı gizler, korkular, kederler, sevinçler vardır. Yazarın cesareti, açık sözlülüğü içinde yaşadığı toplumla bağlantılıdır, koşullandırılmıştır. Cesaretli yazar, toplum için cesaretli yazardır. Bir insan olarak kendisine saklayacaklarını ondan istemeyelim.⁵¹

Yazarın makalelerinin toplandığı kitap şudur:

Roman ve Yazarlık Onuru, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1983, 155 s.

Yazarın inceleme kitabı şudur:

Nasrettin Hoca Fıkraları, Yeditepe Yayınları, İstanbul 1972, 51 s.

Yazarın anı kitabı ise şudur:

Bu da Geçti Yahu, Düşün Yayınevi, İstanbul, 1989, 260 s.

Yazarın yayınlanma veya sahnelenme imkânı bulmuş oyunları şunlardır:

Sayılı Günler, 1956 yılında İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Gençlik Tiyatrosu tarafından sahnelenmiştir. **Yaşlı Kız**, **Türk Dili** C. XX, S. 214, s. 488-497’de yayınlanmıştır.

⁵⁰ Samim Kocagöz, **Nasrettin Hoca Fıkraları**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1972, s.16.

⁵¹ Samim Kocagöz, **Bu da Geçti Yahu**, Düşün Yayınevi, İstanbul, 1989, 259 s.

1.2. Samim Kocagöz'ün Romanlarının Özetleri

Bu kısımda Samim Kocagöz'ün romanlarının özetlerine yer verilmiştir. Yazarın 12 romanı bulunmaktadır, bu romanların özetleri eserlerin yayınlanma tarihine göre sıralanmıştır. Çalışmamız esnasında yaptığımız değerlendirmeler için mümkün olduğunca romanların birinci basımlarına ulaşılmaya çalışılmıştır.

1.2.1. İkinci Dünya

Samim Kocagöz, **İkinci Dünya**, Yeni Kitapevi, İstanbul, 1938, 79 s.

İkinci Dünya Samim Kocagöz'ün ilk romanı olup kitabın çoğunluğu mektuplardan oluştuğu için bir mektup roman olarak kabul edilebilir. Mektuplardaki anlatıcı bir erkektir ve romanda mektup yazarının haricinde bir de “o” anlatıcı yer almaktadır.

Romanda, esas kahraman mektup yazarı Murat'tır. Murat tarihle yakından ilgilenen araştırmacı bir kişiliktir. Bir zamanlar terk ettiği Ege'deki “C” kasabasına bir gün geri döner. Eskiden tanıdığı insanlarla karşılaşır. Karşılaştığı kişilerden biri de Nihal'dir. Yaşı Murat'tan küçük olan Nihal, Murat'a “ağabey” der ama aslında küçüklüğünden beri Murat'a âşıktır. Yıllar sonra Murat'la karşılaşınca cesaretini toplar ve Murat'a açılır. Murat'ın ise Nihal'e karşı olan duyguları karmaşıktır, aslında onu sever ancak bitmek bilmeyen tereddütleri vardır, istese de Nihal'e bir türlü bağlanamadığını görürüz.

Romanın ilerleyen kısımlarında anlatıcıdan ikinci bir kadının varlığını, Yurdagül'ü öğrenince Murat'ın Nihal'e niçin bağlanamadığını anlarız. Murat, geçmişte Yurdagül'ü çok sevmiş ama bu sevgisine karşılık bulamamıştır. İşleri daha da içinden çıkılmaz hale getiren ise Murat'ın romanı oluşturan mektupları yazdığı arkadaşının da Yurdagül'e âşık olmasıdır.

Nihayetinde Murat, salt Nihal'i kırmamak adına onunla evlenir. Evlilikleri iyi gider ve hatta Yurdagül yeniden ortaya çıkıncaya kadar Murat Nihal'e âşık olduğunu bile düşünür. Murat'ın yaşadığı kasabaya gelip onun aklını çelen Yurdagül ise bir

süre sonra tekrar ortadan kaybolur. Yurdagül'ün gidişiyile bunalıma giren Murat kendini içkiye verir. Sarhoş olduğu bir gün merdivenlerden yuvarlanarak ölür.

Aradan yıllar geçer. Nihal yaşlanır ve bu kez kasabaya ihtiyar bir romancı çıkagelir. Bu ihtiyar romancı Murat'ın mektuplaştığı arkadaşıdır. O da Nihal'den hoşlanır. Sonrasında Nihal'den mektupları alarak belki de onu eski parlak günlerine döndürecek olan romanını yazmaya başlar. Roman bu şekilde, kendi yazılış hikâyesi ile son bulur.

1.2.2. Bir Şehrin İki Kapısı / Nabi'nin Park Kahvesi

Samim Kocagöz, **Nabi'nin Park Kahvesi**, İzlem Yayınevi, 2. bsm., İstanbul, 1985, 223 s.

İlk baskısı **Bir Şehrin İki Kapısı** adıyla yapılan roman daha sonraki baskılarında **Nabi'nin Park Kahvesi** adını alır.

Kocagöz kitabının ikinci baskısı için ön söz niteliğinde bir yazı yazarak romanının yazılış sürecine, tefrika edildiği günlere, ikinci baskının düzenlenmesine dair açıklamalar yapar. Bu yazıda, yazarın romanına **Nabi'nin Park Kahvesi**⁵² adını verdiğini, sonra birkaç husus nedeniyle kitabın **Bir Şehrin İki Kapısı** adı ile basıldığını ve fakat ikinci baskıyı yine **Nabi'nin Park Kahvesi** adıyla yapmak istemiş olduğunu belirtir. **Bu da Geçti Yahu** isimli anı kitabında ise Kocagöz, romanı ile ilgili şu cümleleri yazmıştır:

İlk romanım 'Bir Şehrin İki Kapısı' yayınlandığında birçok Söke'li Bey, Ağa, küplere binmişti. Bunlardan biri, bir gün kahvede babamın karşısına dikilmiş, 'Senin oğlun komünist oldu! diyecekmiş ama cesaret edememiş, 'Oğlunu adam edemedin! diye söylenmiş. Kahyası Sait Efendiden dinlediğime göre babam, pek keyiflenmiş, 'ulan!' demiş, 'senin cemaziyülevvelini sadece bizim kasaba bilirdi; şimdi bütün

⁵² Yazarın **Bu da Geçti Yahu** isimli anı kitabında, ön sözde söylenenden farklı olarak kitabın adının NPK değil, "Park Kahvesi" olduğu yine yazarın kendisi tarafından dile getirilmiştir. Samim Kocagöz, a.g.e, s.149.

Türkiye öğrendi diye oğluma kızılıyorsun. Memleketin dertlerini bilmek, hele yazabilmek adamlıktır. Ben oğlumun bu adamlığından memnunum.’⁵³

Bu satırlar bize sadece **Nabi’nin Park Kahvesi** romanını değil, **Bir Çift Öküz, Yılan Hikâyesi** gibi romanlarda da resmedilen, karşımıza çıkan sahneleri de hatırlatır. Halkın kahvede toplanması, burada memleketin ahvali hakkında konuşulması ve yapılan dedikodular, Kocagöz gibi yazarların ağalar ve beyler tarafından komünist olarak adlandırılıp suçlanmaya çalışılması romanlarda kaleme alınmış konulardır.

Romanın merkez mekânı kasabanın kahvesidir. Meydana gelen olayları, insanların bunlar hakkında neler düşünüp neler yapıp ettiğini kahvedeki konuşmalardan öğreniriz. Olayların geçtiği kasabanın tanıtılmasıyla başlayan romanda şahıs kadrosu geniştir, sadece bir kahraman üzerine odaklanılmamıştır. Karşımıza ilk çıkan pazarda kavun karpuz satıcılığı yapan ihtiyar Hurşit ve yolda ona eşlik eden Mustafa’dır. Hurşit’in büyük oğlu Çanakkale’de şehit düşmüştür. Oğlunun arkadaşı Feramuş ise Çanakkale’den gazi olarak dönmüş, savaşta başından yara almıştır. Çanakkale’den sonra İstiklal Harbine giden Feramuş, bu muharebede de yine başından yara almış, şimdi kasabada çobanlık yapmaktadır.

Mustafa ve Hurşit yolda yürürlerken Menderes’in tahta köprüsü görünür ve Mühendis Bekir Bey’ den söz açılır. Menderes nehrinin taşmasını engellemek amacı ile bir süredir çalışmalar yapılmaktadır.

Mustafa okumaya, kitaplara çok meraklı bir adamdır, ‘mektepe medrese görmemiş’ olduğunu söyler fakat hem İzmir’e giderek dışardan bir okul bitirmiştir hem de Öğretmen Sıtkı ile beraber durmadan çalışmaktadır.

Kasaba halkı Mustafa’nın belediye meclis üyeliğine adaylığını koyacağını duymuştur ve insanlar türlü isteklerle yanına gelmeye başlamışlardır.

Roman iç içe geçmiş çatışmalar zincirinden oluşur. Aşılmaz bürokrasi ekseninde aydın-köylü, aydın-aydın, aydın-ağalar, köylü-ağa çatışmaları anlatılır. Kurtuluş Savaşı esnasında düşmanla iş birliği yapan, savaşa dâhil olmayan, savaş sırasında köylüleri sömürerek zenginleşmeye devam eden ağalar, beyler zaferin ardından cumhuriyetin ilan edilmesi ile herkesten çok cumhuriyetçi olmuşlardır.

⁵³ Samim Kocagöz, **Bu da Geçti Yahu**, Düşün Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 46.

Vatanseverler ağalarla çok mücadele eder ama sonunda kazanan ağalar, yani beyler olur.

Romanda ele alınan temel konulardan biri olan Menderes'in taşması ve tarlaları harap olan köylülerin açlıkla karşı karşıya kalması, **Yılan Hikâyesi** romanında da işlenmiş bir konudur. Ancak bu romanda mücadeleyi **Yılan Hikâyesi** romanındaki gibi köylüler değil aydınlar üstlenir. Zati Bey verdiği rüşvetlerle kendi lehine olan düzeni devam ettirir. Bu durumu düzeltmek için harekete geçen Doktor Reşat, Bekir ve diğer idealist memurlar bürokrasinin çarkları arasında ezilirler. Köylülerse korkak, dolayısıyla çaresizdirler.

Kasabaya dışarıdan gelmiş olan ve kasabalının sorunlarını çözmek için can-ı gönülden çaba gösteren Mühendis Bekir acıklı bir şekilde hayatını kaybeder, Doktor Reşat ayağına bastığı birtakım 'hatırlı kişilerin' saliki ile başka bir yere gönderilir. Tüm bunların arasında Mustafa ve Öğretmen Sıtkı yer yer umutsuzluk yer yer çaresizlik içinde dolanır dururlar. Bir gün Doktor Reşat'ın yerine atanan Cemal kasabaya gelir. Cemal ve Reşat fakülteden arkadaşlardır ve Reşat Mustafa'ya Cemal ile beraber bir mektup göndermiştir, mektupta Mustafa'dan Cemal'i kasaba ile ilgili bilgilendirmesini istemektedir.

Mustafa'nın bir defteri vardır, bu deftere son bir yıldan beri kasabada yaşananları, önemli olayları not etmektedir. Hatta zaman zaman bu işi daha sıkı tutmadığı için hayıflanır. Yeni belediye doktoru Cemal ile Mustafa, Park Kahvesinin kuytu bir köşesine çekilip üç saate yakın defterde yazılanları okurlar. Derken kasabanın yargıcı ve savcısı yanlarına gelir, satranç oynarlarken daha evvel **Servet-i Fünun** dergilerini kütüphanede muhafaza etmek yerine para karşılığında hurdacıya sattığı için Mustafa ile arası bozuk olan Zafer gelir. Ardından bu gruba Zati Bey de katılır. İmalî sözler ve iğnelemeler eşliğinde garip bir sohbet edilir.

Romanın sonunda bize gösterilen bu sahne hiçbir şeyin değişmeyecek olduğunu, düzenin eskisi gibi devam edeceğini anlatır. Mustafa eve dönüp yalnız kaldığında bir ümitsizliğe kapılır. Kendi kendine kasabada yaşananları yazdığı defterine daha sıkı ve sağlam not alacağına dair söz verir.

1.2.3. Yılan Hikâyesi

Samim Kocagöz, **Yılan Hikâyesi**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1954, 212 s.

Yılan Hikâyesi romanındaki olaylar Söke’de, Bafa gölü kenarındaki bir köyde geçer. 1940-1946 yılları arasını konu edinen romanda çok partili hayata geçişin sancıları anlatılır. Var olan düzenden yılmış olan halkın örgütlenme çabaları, Demokrat Parti’ye dair beslenen umutlar yer yer belgesel nitelikte anlatılır.

Roman konusunu yirmi yıl boyunca devam edip yılan hikâyesi halini almış bir sorunu, zengin ağalarla fakir köylülerin çatışmasını anlatan gerçek bir olaydan almıştır. Aynı konu **Nabi’nin Park Kahvesi (Bir Şehrin İki Kapısı)** romanında Menderes ırmağı kenarında yer alan bir kasabada işlenirken **Yılan Hikâyesi’nde** “Balat” olarak isimlendirilen Bafa Gölü yanındaki köyde cereyan eder. Menderes ırmağı ise yine bu romanda da köylülerin ekinine kast eden zalim ve kontrol edilemez bir kişi gibi karşımıza çıkmaktadır.

Nabi’nin Park Kahvesi’nde kahramanlar yenilgiyi kabullenirken **Yılan Hikâyesi’nde** bilinçlenen kahramanlar ağalara ve Menderes’e karşı mücadeleyi seçerler.

Romanın gerçeklik yönü kuvvetlidir çünkü yazar şahit olduklarını anlatmıştır. Yazar yıllar sonra yayınladığı anılarında roman sebebiyle bölgenin ileri gelenlerinin kendisine sert eleştiriler yönelttiğinden söz eder.

Fakir bir köylü olan Recep’in tek beklentisi İkinci Dünya Savaşı yüzünden kırk ayın üzerine askerliği altı ay daha uzayan oğlunun bir an önce terhis olup köye dönmesidir. Recep karısı, gelini ve torunlarıyla çok zor şartlar altında yaşamaktadır, oğlunun dönmesiyle geçim sıkıntılarının hafifleyeceğini düşünür.

Köydeki göl dalyan ağasına aittir ve ağa bu gölde balıkçılık yapar. Gölde her mevsim balık olması için su seviyesinin sabit kalması lazımdır, bu yüzden dalyan ağası devlet desteğiyle yarıntılar yaptırır. Bu yarıntılar Menderes’in taşmasına sebep olur. Tarlalar su altında kalır. Bu hal yıllar boyunca tekrar edip durur. Ağa gölü özel mülkiyet kabul ettiği için köylünün gölde avlanmasını yasaklar. Çaresiz kalan köylü Balıkçı Kamil’in yardımıyla gölde kaçak olarak avlanmaya başlar ancak bu uzun

süre devam edemez. Bir muhbir köylüleri dalyan ağasına gammazlar. Bir gece köylüler gizlice ava çıkmış ağlarını toplarken ağanın adamları baskın yapar, çatışma çıkar; diğer bazı köylülerle birlikte Recep'i de alır götürürler ve yaşlı adamı döverler. Dayağın etkisiyle uzun süre kendine gelemeyen Recep'i avutan tek şey kendisine geçmiş olsuna gelen köylülerin getirdiği haberdur: Yakında Demokrat Parti kurulacaktır.

Askerlik bitince nihayet köyüne dönen İsmail olup bitenleri öğrendikten sonra bu düzeni değiştirmek için bir mücadele başlatır. İsmail de umudunu ve gücünü Demokrat Parti'den almaktadır ve partinin köydeki temsilcisi olur. Demokrat Parti'den bir heyetin köye yaptığı ziyaret İsmail'in şevkini arttırır. Dalyan ağası CHP tarafındadır. Köylünün İsmail'in önderliğinde bir araya gelmesi ve kuvvetlenmesi ağayı ve ağanın destekçisi olan muhtarı çok korkutur fakat korktuklarının aksi olur ve Demokrat Parti seçimi kaybeder. Bu, ağanın dört yıl daha vakit kazanması demektir.

Köylü yenilgiyi kabul edecekken İsmail'in cesaretlendirmesiyle toparlanır, aralarından seçtikleri 18 kişi ile beraber ellerinde baltalarla göle su akışını engelleyen ve Menderes'in taşıp tarlaları su içinde bırakmasına sebep olan yarınları yıkmaya giderler. Romanın kapanış sahneleri, bu yürekliliği ve karşı koyuşu resmeder. Yaptıklarının ardından köylüler ağanın şikâyetiyle karakola götürülürler, fakat hiçbiri pişman değildir çünkü amaçlarına ulaşmışlardır.

1.2.4. Onbinlerin Dönüşü

Samim Kocagöz, **Onbinlerin Dönüşü**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1957, 328 s.

Samim Kocagöz romanının adını Atinalı yazar Ksenophon'un (MÖ 432- MÖ 355) anı ve deneyimlerini aktardığı **Anabasis**⁵⁴ adlı eserden ilhamla koymuştur.

Kocagöz röportajlarından birinde bununla ilgili olarak

“... Evet... işte ondan aldım ismi ben. Şimdi o Anabasis’ te Kresus’un paralı ordusuna giren yunanlı askerler, şeye, İran’a giderken mağlup olurlar, kaçarlar. Kaçarlarırken ormanlık yollardan Karadeniz’e çıktıkları zaman deniz, deniz diye bağırırlar. Hani denize geldik diye. Gidenlerin binde biridir kaçabilenler, ötekiler ölmüştür. Ben onu düşünerek yazdım...”⁵⁵

ifadelerini kullanmıştır. Anabasis kelimesi, Grek dilinde “yürümek ve ilerlemek” anlamına gelmektedir. Yazar romanın sonuna doğru Halit’in Recep’e söylediği “Senin gibi yürüyen on binler var. İnsanlık uğruna, memleket yoluna yürüyen on binlere katılmayı ne kadar isterdim ama geçti artık. Ben yenilgiye uğramış, perişan olmuş dönenlerdenim.” cümlesi ile **Anabasis**’e gönderme yapar.

Kocagöz’ün üniversite öğrenciliği yıllarından izler taşıyan roman, İkinci Dünya Savaşı sırasında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencileri arasında cereyan eden olayları anlatır. Hukuk fakültesindeki öğrenciler siyasi görüşlerinden dolayı gruplara ayrılmışlardır. Devrimci gençler arasında bulunan saf, temiz Anadolu çocukları Halit ve Recep bir yandan dünya görüşleri adına mücadele ederken bir yandan da gündelik hayatlarına devam ederler. Bu gençler aynı Kocagöz’ün öğrenciliğinde yaptığı gibi Gedikpaşa’da bir apartmanın öğrenci odalarında kalırlar.

56

⁵⁴ **Anabasis - On Binler' in Dönüşü**- Kitap, Pers prensi Kyros'un iktidarı ele geçirmek için ağabeyi II. Artakserkes'e karşı açtığı savaşa katılan Yunanlı askerlerin mücadelesini ve yurda dönüşlerini anlatır. Anabasis, çoğu Anadolu'da geçmiş olan büyük bir askerî seferin günlüğüdür. Çevrimiçi. <https://www.dr.com.tr/Kitap/Anabasis-On-Binlerin-Donusu/Arastirma-Tarih/Tarih/Dunya-Tarihi/urunno=0000000664798> 23.07. 2019.

⁵⁵ Songül Taş, **a.g.e**, s. 262. Söz konusu röportajlar Songül Taş’ ın **Yazar-Eser-Üslûp** adlı eserinin Ek-1 ve Ek-2 kısımlarında yer almaktadırlar. Yazarın vefatından kısa süre önce gerçekleştirilmiş olan görüşmeler oldukları için ayrı bir önem arz etmektedirler.

⁵⁶ Samim Kocagöz, **Bu da Geçti Yahu**, Düşün Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 73.

Halit her şeyin farkında olmasına rağmen en sonunda fakülteden arkadaşı zengin ve şımarık Nesrin'e kapılarak okulu yarıda bırakır, Nesrin'le evlenir. Zengin amcasının yardımıyla para ve güç sahibi olur ancak mutluluğu yakalayamaz ve evlendikten on yıl sonra Nesrin'den boşanmaya karar verir.

Recep ise davasının peşini bırakmamıştır, her zaman olayların merkezindedir, sonuna kadar “Turancılarla, ırkçılarla” savaşı, bu arada fakültede asistan olarak kalır, daha sonra da doçent olur. Yazarın neredeyse her romanında bir amaç için savaşan, ne istediğini bilen, yozlaşmamış bir karakter vardır. **Onbinlerin Dönüşü** romanında ise bu kişi Recep'tir. Romanın sonunda Recep'i siyasi görüşlerinden dolayı tutuklanmış olarak görürüz ancak asla yalın ve umutsuz değildir.

Halit, Recep'i hapisanede ziyaret eder. Recep'in aksine Halit ruhsal açıdan tükenmiştir, halkı adına mücadele etmekten vazgeçmiş olmanın getirdiği suçluluk duygusu, onda fikri sabit halini almıştır. Recep gibi vicdan sahibi, onurlu bir birey olmadığını düşünür. İki eski arkadaş mektuplaşmaya devam ederler, Halit'in yeniden hayata tutunması Recep'in mektupları sayesinde olur.

1.2.5. Kalpaklılar

Samim Kocagöz, **Kalpahlılar**, Ataç Kitapevi, İstanbul, 1962, 328 s.

İzmir'in işgaliyle başlayıp kurtuluşuyla biten romanda olayların merkezi İzmir ve Söke yani yazarın memleketidir. Kocagözoğlular olarak yazarın ailesi de gerçek isimleriyle romanda yer alır. Kitabın önsözünde yazar “Kitabımda belli olacak, okunurken seçilebilecek benim kahramanlarım bir yana romanımın öteki bütün kişileri gerçekten yaşamış, o olayları yapmış, yaratmış kişilerdir. Bu kişiler zaten tarihin malı olmuşlardır. Meraklı okurlarım bu kahramanları, başka kitaplarda da kolayca bulabilirler. Anılarını yazmamış, yazmayacak kişiler de var romanımda, hem de çok, ya kendilerini dinledim ya da dinleyenlerden, inandıklarımdan, serüvenlerini öğrendim”⁵⁷ demektedir.

⁵⁷Samim Kocagöz, **Kalpahlılar**, Ataç Kitapevi, İstanbul, 1962, Ön söz.

İşgal altındaki halkın ruh halini bir aşk hikâyesi etrafında anlatan bu dönem romanı “**Kalpahlılar**; eşsiz kahraman ölümsüz Atatürk’e, istiklâl ordusunun aziz şehitlerinin anısına, gazilerine armağan ediyorum” ithafıyla başlar.

İşgalin başladığı sırada Hasan Tahsin Bey neler yapılabileceğini düşünmektedir. Vali İstanbul Hükümetinden emir aldığı için işgale tepkisizdir. İzmir’in içindeki Rumlar başlı başına bir tehdittir. İşgale karşı kurulan Redd-i İlhak Cemiyeti’nden de çok umutlu değildir ancak mutlaka bir şeyler yapmak gerektiğine inanır. 15 Mayıs 1919 günü Hasan Tahsin şehrin içine doğru ilerlemekte olan Yunan askerlerinin üzerine el bombası fırlatır. Yunan askerleri Hasan Tahsin’i orada şehit ederler. Bu esnada Hasan Tahsin’in yanında olan avukat arkadaşı Yusuf, Yunanlılarla sokak çatışmasına girdikten sonra bir eve sığınarak kurtulur.

Şehirde gösterilere ve katliama başlayan Yunan askerleri, Türk subaylarının kalpaklarını başlarından alıp yere çalar, onlardan “Zito Venezilos”⁵⁸ diye bağırmaclarını isterler. Miralay Fethi Bey ile Tabip Kaymakam Şükrü Bey bunun yerine “Kato Venezilos” yani “Kahrolsun Venezilos” diye bağırmacları için öldürülürler.

Amcasının çalıştığı gümrük bürosuna giden Yusuf, Yunan askerlerine esir düşer, şans eseri kurtulduktan sonra Türk Ocağı’na sığınır ve oradakilerle birlikte Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ne katılmaya karar verir. Bu amaçla yola çıkar ancak yolda bir çatışmada yaralanır. Amcasının evinde ateşler içinde yanarken aynı zamanda nişanlısı olan, amcasının kızı Nemide onu bir an olsun yalnız bırakmaz. Yusuf iyileşir iyileşmez yola çıkar. Salihli’de toplanan Müdafaa-i Hukuk birliklerinin yanına giderken ailesini görmek için Manisa’ya uğrar. Manisa hayalet bir şehre dönmüştür. Halk esir edilip toplanmış, evler yağma edilmiştir. Yusuf ve arkadaşları Yusuf’un evine vardıklarında kapıyı açık bulurlar. Yusuf’un kız kardeşi Neriman, Yunan askerlerinin tecavüzüne uğramış ve kendini asmıştır. Büyük bir acı yaşayan Yusuf, arkadaşlarıyla beraber şehit kız kardeşini defnedip yola devam eder.

Ege bölgesinde Yunanlılar ile olan savaş köy köy devam etmektedir.

⁵⁸ **Zito Venizelos**: Yaşasın Venizelos. Zito Yunanca’da “Yaşa, Yaşasın” anlamına gelmektedir. Romanda Kocagöz bunu “Zito Venezilos” şeklinde yazmıştır. Elefterios Venizelos ise İzmir’in işgalinin şartlarını hazırlayan Yunan başbakanının adıdır. <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/1100282-ohi-ve-zito>. 23.07.2019. 1919 yılında İzmir’e çıkan Yunanlılar, meydanda topladıkları Türk askerlerine ve İzmir halkına silah zoru ile bu kelimeleri söyletmeye çalışmışlardır. Kocagöz romanında Miralay Fethi Bey’in bu esnada şehit oluşunu anlatır.

Mustafa Kemal, Sivas Kongresini topladığı sırada İstanbul'da Damat Ferit Paşa düşmanlarla anlaşarak Millî Mücadele hareketini boğmaya çalışır. Damat Ferit'in düşmanlarla görüşmelerini yaptığı Bebek'teki konak ser kâtibine aittir. Ser kâtibin kızı Müjgân zeki, bilgili, kolejde okuyan bir kızdır. Kuvayımilliyeciler İstanbul'daki yardımcılarını Darülfünun talebesi Talip'ten Müjgân'la ilişkiye girerek İstanbul Hükümetinin planlarını öğrenmesini isterler. Talip de kızı okula gidiş geliş saatlerinde takip etmeye başlar. Niyeti onunla yakınlaşarak evden bilgi alabilmektir.

Bir gün Talip kızla arkadaş olmayı başarır. İlerleyen günlerde Talip'in gizli niyetlerini okuyan Müjgân gönüllü olarak Talip'e tüm bilgileri aktarır, Müjgân da içten içe Kuvayımilliye'yi desteklemektedir.

Yusuf ve arkadaşları Kastamonu'ya geldiklerinde Kastamonu'da Millî Mücadeleye katılırlar. Bu mücadele yolculuğunda Yusuf isyancıları götürmek üzere yanındakilerle Ankara'ya doğru yola çıkar.

Müjgân Talip'ten Anadolu'ya giderken kendisini de götürmesini ister. Talip, Müjgân'ı kendi ailesiyle tanıştırır. Derken Müjgân'ın babası durumu fark eder ve kızıyla konuşmaya karar verir. Ağlar, özür diler, vatansever olduğu için kızına teşekkür eder, Mustafa Kemal'in yanında yer almasını söyler. Müjgân bu duruma çok şaşırır, o da ağlamaya başlar. Babası, Müjgân'a bütün bildiklerini anlatır, yakında İstanbul'un işgal edileceğini haber verir. Fakat kızından kendisi hakkında Talip de dâhil olmak üzere kimseye bir şey söylememesini ister. Damat Ferit yanlısı gibi görünmeye devam edecektir.

Bu sırada Gerede ve Düzce isyanları çıkar. Ankara'dan Gerede'ye gelen Heyet-i Nâsiha Mebusu Hüsrev Bey ve on kişilik kabile kalabalık bir grup tarafından kuşatılıp tartaklanır. Jandarma milletvekillerini linçten kurtarır, Gerede'ye getirir.

Yusuf ve arkadaşları Hürriyet ve İtilaf Fırkası yanlıları tarafından hapsedilirler. Hapiste Millî Mücadele yanlısı olan mebuslar da vardır. Damat Ferit Paşa Hükümeti, Atatürk ve yanlılarının idam edilmesi kararı çıkarır. Yusuf da dâhil dokuz kişi idam için bir yere götürülür. Kurşuna dizilecekleri sırada görevlilerden birinin merhametiyle kurtulurlar. Onları kurtaran görevli de Millî Mücadele taraftarıdır.

İsyancılar, Türkiye Büyük Millet Meclisinin çıkardığı Hıyanet-i Vataniye Kanununa istinaden İstiklal Mahkemelerinin kararınca asılmaya başlarlar. Romanın sonunda Salih Efe, asılacak olan Sefer Bey'in parlak çizmelerine göz koyacak olur fakat sonra “Aman kızanlar! Bu çizmelerle yere basamam, vatan toprağı kirlenir” diyerek çizmeleri almaktan vazgeçer.

1.2.6. Doludizgin

Samim Kocagöz, **Doludizgin**, Ataç Kitabevi, 1963, 312 s.

Doludizgin, **Kalpakkılar** romanının devamıdır. **Doludizgin**'de Kurtuluş Savaşı'nın son evresi; Milli Mücadele hareketinin örgütlenme çabaları, düzenli ordunun I. ve II. İnönü Savaşları'nı kazanması, Büyük Taarruz'un kazanılması, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulması ve yurdun düşman işgalinden kurtuluşu **Kalpakkılar**'da olduğu gibi kronolojik sırayla anlatılmaktadır.

Mehmet, İstanbul hükümetinin ordusunda heyecanlı, vatansever genç bir askerdir. Devlet'in atlarını askerlerden alacağını duyunca atını teslim etmemeye karar verir. Daha sonra atını kaçırırken yakalanır ve asker kaçağı olarak tutuklanır oysa sadece atını kaçırmak istemektedir. Çeşitli maceralardan sonra Kuvayımillie birliklerine katılmayı başarır. Yusuf'un emir eri olur. Eski bir eşkıya olan Salih Efe de Yusuf'un yakın silah arkadaşlarının arasına katılır.

Talip, her gün yakalanmak, yakalanınca da asılmak, kurşuna dizilmek tehlikesiyle karşı karşıya da olsa savaşmak için gereken silah ve mühimmatları Kuvayımilliecilere ulaştırır. İstanbul işgal edilince Kuvayımillieci mebuslar tutuklanmaya başlanır. Talip, Müjgan'la birlikte Anadolu'ya geçmek üzere gemiye biner. Bir İngiliz hücum botu gemiyi takip eder. “Dur” emri yüzünden gemileri yavaşlayınca Talip yaklaşan İngiliz hücum botunu bomba atarak batırır ama bu sırada açılan ateşle Müjgan şehit olur. Talip, Müjgan'ı getirip Anadolu topraklarına gömdükten sonra içi kin, intikam hisleri ile taş kesilir. Gülemez, ağlayamaz, kendisini sadece işine verir. Bir süre sonra Müjgan'ın babasının mertçe intiharını öğrenir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Mustafa Kemal Paşa'ya Başkumandanlık vazifesini verir. Paşa, cepheye hareket eder, ordunun başına geçer. Yusuf, Salih Efe, Mehmet adım adım düşmanı süpürerek ilerken düşmanın geride bıraktığı vahşet karşısında büyük üzüntüye kapılırlar. Kabaran öfkeleriyle son sürat İzmir'e doğru ilerlemeye devam ederler. Romanın sonunda gazi Binbaşı Yusuf nişanlısına, Salih Efe de karısına kavuşur.

1.2.7. Bir Karış Toprak

Samim Kocagöz, **Bir Karış Toprak**, Ataç Kitabevi, İstanbul, 1964, 160 s.

Kocagöz bu eserinin ön sözüne Söke ovasını tasvir eden cümlelerle başlar ve bize kahveci Koca Hasan'dan, namı-ı diğer Kızılbaş Hasan'dan bahseder. Bir gün kahvede otururlarken Hasan, Kocagöz'ün isteği üzerine "Yörük tımarı" hikâyesini anlatır ve yazar bu hikâyeyi Cumhuriyet Dönemi öncesi ve sonrası olmak üzere **Bir Karış Toprak** ve **Bir Çift Öküz** isimleri altında romanlaştırır. Bu yönden iki roman da tarihi-belgesel roman özelliği gösterirler.

Yörükler Sultan II. Abdülhamid döneminde, devlet tarafından yerleşik hayata geçirilmiştir. Yörüklerin iskânı dönemini Söke Nalbantlar Köyü'nde bir kahvede Koca Yörük Hasan'dan dinlediği hikâyelerden yola çıkarak kurgulayan yazar, anı ve gözlemlerinin yansırı belgelerden de yararlanmıştır. Roman bu sebeple tarihi-belgesel roman sınıfına dahil edebilir. Subaşı köyü, Rumların yaşadığı köyler, Menderes Irmağı, köylülerin geçim kaynakları ayrıntılarıyla ve gerçeğe uygun olarak anlatılmıştır. Romandan Yörük kültürüne ait pek çok bilgi ediniriz.

Koca Yörük Ali Ağa ve oymağı, rutin göçleri sırasında her yıl yaptıkları gibi yine Hacı Halil Paşa'nın topraklarında bir süre konaklar. Hacı Ali Paşa Yörük Ali Ağa'yı oymağında ziyarete gelir. Gerekli olduğu gibi karşılanır. Paşa, bu ziyarette Ali Ağa'ya Subaşı Köyü'ndeki satılık araziye yarı yarıya almayı teklif eder. Ali Ağa, göçerlerin yerleşik hayata uyum sağlayamayacağını ileri sürerek bu teklifi bu kabul etmez ancak yeğeni İbrahim yerleşik düzene geçmekten yanadır. İbrahim ve onun etkisine girmiş bir kısım Yörük, Ali Ağa'nın bu teklifi kabul etmesini ister. Bunun

üzerine Ali Ağa, oymağını zorbalıkla yöneten bir kişi olmadığını, isteyenlerin kalabileceğini fakat kendisinin yola devam edeceğini söyler.

Oba ikiye bölünür, bir kısmı Ali Ağa ile gider bir kısmı İbrahim ile Subaşı Köyü'nde kalır. Kalanlar toprak satın alabilmek için hayvanlarını, karıları ve kızlarının altınlarını -Türkmen töresinde kadınların altınlarına el uzatmak yasak olduğu halde İbrahim'in kandırmasıyla- yani bütün mal varlıklarını elden çıkarır. Her Yörük verdiği para kadar toprak sahibi olur. Bu arada Ali Ağa, gitmeden geride kalan Yörüklere son bir ağalık yapar, şahsi malından bin altın dağıtır, amacı Yörüklerin satın alınacak topraktaki hisselerini arttırmaktır ama en büyük hisse yine İbrahim'e düşer çünkü en çok parayı o verir.

Burada romanın konusuna dair dikkat çeken bir husus, anlatılan topraklanma-iskan meselesinin devlet eliyle değil, kişilerin seçimi ile gerçekleştirilmiş olmasıdır.

Yerleşik düzene ait ticareti bilmeyen Yörükler daha işin başında, topraklar pay edilirken zarar ederler. Tapu masrafları için üç yüz altın lazımdır oysa Yörüklerde hiç para yoktur. Yeni ağaları İbrahim'den de borç istemeye utanırlar. Tapu işleriyle uğraşan Çakal Mehmet tapu masraflarını üstlenmek karşılığında arazilerden bir miktar hisse ister. Yörükler bu teklifi çaresiz kabul ederler, böylece üç yüz dönüm toprak daha sahip olmadan ellerinden çıkar.

Yörükler, saz ve kerpiçten kendilerine ev yaparlar ancak çadırlarını saklamayı ihmal etmezler. Mevcut köylülerle tanışıp kaynaşırlar, çok iyi geçinirler. Var güçleriyle tarlalarda çalışırlar. Hasadı beklerler. Hasat zamanına yakın, bölgeye son on yılda görülmemiş bir yağmur yağar. Menderes Irmağı taşar. Yörüklerin tarlaları sular altında kalır ve bütün emekler boşa gider. Yörüklerin bilmediği, İbrahim'in ise köy muhtarından çok önce öğrendiği bir gerçek şudur ki bazı yıllar Menderes'in taşmakta ve tarlaları mahsulleriyle beraber sular altında bırakmaktadır. Bunun için İbrahim tepeye yakın araziye kendisine almış, Yörüklere ise Menderes'in kenarındaki araziler kalmıştır. Üstelik bu yaptığı ortaya çıkınca hiç utanmaz, Yörükler gibi üç beş kuruş değil avuçla altın vererek o araziye aldığını söyler.

Yörüklerden yiğit ve akıllı bir adam olan Yakup, Yörüklerin hakkının almak için İbrahim ile mücadele eder ama başarılı olamaz. İbrahim yapabileceği tek şeyin tohumluk borcuna karşılık Yörüklerin tarlalarını satın almak olduğunu söyler ancak tarlaların parasını daha sonra, eline para geçince ödeyecektir. İbrahim'in hileleriyle

her şeylerini en önemlisi umutlarını kaybeden Yörükler, başları önde köyü terk ederler ve Ali Ağa'nın yanına doğru yola çıkarlar. Tek kazanan İbrahim'dir.

1.2.8. Bir Çift Öküz

Samim Kocagöz, **Bir Çift Öküz**, İstanbul, Ararat Yayınevi, 1970, 302 s.

Bir Çift Öküz, Bir Karış Toprak'ın devam romanıdır. Obadan gelip köye yerleşen Yörük İbrahim, çoktan kendisiyle beraber gelen diğer Yörüklerin toprağını ellerinden alarak köyün ağası olmuştur. Aradan yıllar geçmiş, İbrahim de Yakup da yaşlanmış, “Koca” olmuştur. İbrahim'e karşı verilen mücadele etrafında bu kez de Bulgar göçmenlerinin yerleşik hayata geçtikten sonraki durumları anlatılır.

Yörüklerin bir avuç toprak derdinin yerini göçmenlerin bir avuç toprağı sürebilmek için ihtiyaç duydukları bir çift öküz derdi almıştır. Zamanında Yörüklere destek olmaya çalışan ve hak ettiğinin peşini bırakmayan Yakup şimdi de göçmenlerin yaşam ve geçim savaşı için mücadele etmektedir. Osmanlı paşalarının yerini particiler, siyasiler ve tüccarlar almış, ‘Devlet-i Aliye’ yıkılıp Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur fakat faşist zihniyet ağılık adı altında ve millet hafızasında varlığını sürdürmektedir.

Bulgar göçmeni Hamit ile Cemal devletin kendilerine verdiği yirmişer dönüm araziye sürmek için bir çift öküz almak isterler. Köyde sevilip sayılan Yakup Emmi, onlara yardımcı olmak ister. Öküzleri almak üzere Akçakaya Köyü'ne doğru yola çıkarlar. Yolda bir cipin yaptığı kazaya şahit olurlar. Kaza yapan cipin içinde İbrahim Ağanın oğlu Hasan, şoförü Kemal ve adamlarından Rüstem vardır. Kaza, ciptekilerin sarhoş olması sebebiyle meydana gelmiştir. Aslında Hasan, babasının yaptığı haksızlıkları görmekte ancak babasına karşı koyacak gücü kendisinde bulamamakta, çareyi alkolde aramaktadır. Yakup Emmi, Hasan'ı azarlar, tuttuğu yolun yanlışlığını belirtir. Yakup Emmi'nin sözlerinden utanıp etkilenen Hasan, değişmeye karar verir. Bulgar göçmenlerine yardım etmek ister. Rüstem'e ne kadar paraları kaldığını sorar. Rüstem on bin liranın hepsinin bittiğini söyler ancak üstü

aranınca bin lira para çıkar. Hasan, yüz lirayı Kemal'e, kalan dokuz yüz lirayı Hamit ve Cemal'e verir. Rüstem buna çok içerler ve intikam almaya karar verir.

Yakup Emmi ve Bulgar göçmenleri öküz almak için Akçakaya Köyü'ne giderler ama pazarlıkta anlaşamadıkları için öküzleri almadan köye dönerler. Ertesi sabah uyandıklarında kapılarının önünde öküzleri görünce çok şaşırırlar. Bu Rüstem'in bir oyunudur. Öküzleri çalmış ve köylülerin kapılarına bırakmıştır. Yakup Emmi ve göçmenler, hırsızlık suçlamasıyla evlerinden alınıp Söke'ye götürülürken yolda Hasan'la karşılaşırlar. Olayları öğrenen Hasan, gerçek suçluyu iki saat içinde bulup Söke'ye getireceğini söyler. Hasan; babası, Rüstem ve Muhtar Süleyman'ın köy odasındaki konuşmalarını duyunca Rüstem'i tutup tehditlerle Söke'ye götürür ve gerçekleri olayı soruşturan yüzbaşıya anlatır. Yakup Emmi ve göçmenler serbest kalır.

Bu arada olayın gerçek yüzünü öğrenen Muhtar Süleyman da İbrahim'e karşı cephe alır ve artık yanlışlarına ortak olmayacağını söyler. Oğlundaki değişimde kimlerin payı olduğunu merak eden Hasan, oğlunun öğretmen Haydar'dan etkilendiğini öğrenir. Hasan aslında bir ağa oğlu olarak babasının parası ile köyde yaşamak yerine okumayı istemiş fakat İbrahim Ağa'nın engellemesi sonucunda bu hedefine ulaşamamıştır. Böyle olsa bile okuma tutkusundan vazgeçmemiş, ilçeden kitaplar almaya, gazeteler getirtmeye devam etmiştir.

Hasan'ın içinde kalan bu okuma hevesi ile Samim Kocagöz'ün anılarında bahsettiği, kendi babasının ukdesi birbirine benzer. Babası da Hasan gibi okumak istemiş fakat dede Kocagözoğlu Ahmet buna izin vermemiştir:

“Babamın bu ava düşkünlüğünün nedenini yıllar sonra anladım: ‘Ağa oğlu başkaca ne halt eder ki...’ diye bir konuşmamız sırasında bana bir söz etmişti. Onun tedirginliğini, içinde bulunduğu çerçeveyi kırabilmesini, düşünüyorum da, çok okumasına veriyorum. Öncelikle her gün gazete okumadan edemezdi. Tarlaya gittiğimizde, damın içinde, ocağın başındaki mindere uzanır, av saatini bekliyorum diyerekten kitap okurdu.”⁵⁹

⁵⁹ Samim Kocagöz, **Bu da Geçti Yahu**, Düşün Yayınevi, İstanbul, 1989, s.45.

İbrahim Ağa ara ve nüfuzunu kullanarak muhaliflerine karşı harekete geçer. Rüstem'i kurtarması için avukat tutar sonra parti başkanına gidip bedeli bir yıl sonra ödenmek üzere elli ton pamuk karşılığında jandarma komutanının ve öğretmen Haydar'ın sürülmesini, muhtarın da mührünün elinden alınmasını ister. Bu arada Hasan, sevdiği kız Elif'le evlenmeye karar verir. Evlilik hazırlıklarını sürdürürken göçmen köylülerin tarlalarını sürmelerine de yardım eder.

Öğretmen Haydar ve jandarma komutanı köyden sürülür. Hasan, işin iç yüzünü parti başkanıyla konuşarak öğrenince babasına çok kızar. Hırsından bütün gece içki içer. Eve dönerken sarhoşluğun etkisiyle atından düşer, bir çukura yuvarlanır. Hasan'ın atı eve boş dönünce babası çok telaşlanır. Hasan'ı bulup getirirler. Hasan kendine geldikten sonra Demokrat Parti başkanını devre dışı bırakmak için plan yapar. Halk Parti binasını tekrar açtırır. Babasının elli ton pamuk karşılığı senet imzalattığı parti başkanını senedi hemen ödemesi için sıkıştırır ama İbrahim, ikili oynar, parti başkanına senet parasını gizlice verir böylece Hasan'ın planı boşa çıkar. Bu esnada muhtarın mührü de elinden alınır yerine Rüstem muhtar olur.

Babasının yaptıklarını Söke'deki avukattan dinleyince Hasan yine umutsuzluğa kapılır. Tek sevinci göçmenlerin tarlalarındaki ekinlerin boy vermesidir. Köylüler için bir kooperatif kurmak niyetindedir.

Hasan bir gün okuma yazma bilmeyen Rüstem'e hakaret edince Rüstem daha çok kinlenir ve Hasan'dan intikam almak için bir plan yapar. Planını da İbrahim ile paylaşır. İbrahim acele etmemesini, düğün gününü beklemesini söyler. Hasan ile Elif'in düğünü sırasında Rüstem, tarlaları ateşe verir. Hasan, gelini eşikte bırakıp diğer köylülerle söndürmek için yanan tarlalara koşar. Atla kaçmakta olan Rüstem'i tanır. Rüstem tanındığını anlayınca Hasan'a ateş açar. Kurşun Hasan'ın kulağının dibinden geçer, Hasan da silahını ateşler ve Rüstem vurularak ölür. Roman diğer suçluların cezalandırılmasıyla son bulur.

1.2.9. İzmir'in İçinde

Samim Kocagöz, **İzmir'in İçinde**, Sinan Yayınları, İstanbul, 1973, 430 s.

Romandaki olaylar 1959-1960 yılları arasında, İzmir'de geçer, 27 Mayıs İhtilali öncesinin ve sonrasının anlatıldığı romanda darbenin sebebi Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına kadar gidilerek geçmişteki bazı hatalara bağlanır. Demokrat Parti yönetimi sert bir şekilde eleştirilir, kapitalist ve emperyalist sisteme entegre olmaya çalışılırken toplumun yozlaştığı vurgulanır, Atatürk ilke ve inkılaplarından uzaklaşmanın toplumu kamplara ayırdığı savunulur.

Kültürlü ve aydın bir genç olan Emre aynı zamanda ünlü bir tenisçidir. Tenise; liseden arkadaşı, İzmir'in önemli iş adamlarından Hamdi Koryürek'in oğlu Uğur'un ısrarıyla ekonomik durumu hiç uygun olmamasına rağmen başlamıştır. Hamdi Koryürek, kardeşi Hidayet Koryürek ile ortaktır. Kardeşler sahip oldukları büyük şirketi birlikte yönetirler. Hidayet Bey şirketin dış ticaretinden Hamdi Bey iç ticaretinden sorumludur.

Uğur'un kardeşi Gülseren aradaki ekonomik farka rağmen Emre'ye âşık olur. Emre, Uğur ve Gülseren'in zorlamasıyla Koryürek kardeşlerin fabrikasında çalışmaya başlar ancak amca Hidayet Koryürek ile hiç anlaşamaz, sık sık tartışır.

Gülseren ile Emre'nin aileleri tanıştıklarında birbirlerini severler. Hidayet ve Hamdi Bey, Emre'nin babası emekli Albay Nazif Bey'in Millî Mücadele ve Kurtuluş Savaşı'na dair anılarını merakla dinlerler hatta anılarını kitap haline getirmesi konusunda onu ikna ederler. Aileler, Gülseren ve Emre'nin evlenmesine karar verince Hamdi Bey'in aklına bir fikir gelir: Oğlu Uğur ile müstakbel damadı Emre için bir plastik fabrikası açmak. Bu fabrika sayesinde hem damadı sınıf atlayacak hem de son zamanlarda kumara düşmüş haylaz oğlu yola girecektir. Hamdi Bey'in teklifini hemen kabul etmeyen Emre düşünmek için zaman ister bu arada tenise yoğunlaşır ve Türkiye şampiyonu olur.

Emre bir süre sonra Hidayet Bey'in teklifini kabul eder ve arkadaşı eski petrol mühendisi Cahit'i de fabrikaya ortak eder. 27 Mayıs öncesi, Demokrat Parti'nin baskıcı yönetimi, öğrenci olayları ülkedeki durumu karmaşık bir hale

getirmiştir. Hidayet Bey yurt dışına kaçmayı bir çare olarak görürken Emre ve arkadaşları ordunun yönetime el koymasını beklerler. Emre darbeyi desteklemektedir çünkü yeniden Atatürk Türkiye'sine dönüş imkânı doğacaktır.

Mayıs 1960'ta Emre ve Gülseren'in düğün hazırlıkları devam ederken Emre'nin eniştesi Yarbay Sabri görünüşte geçici bir görevle İzmir'e gelir aslında darbe hazırlıklarını organize etmek için oradadır. Harp Okulu öğrencileri 21 Mayıs'ta Ankara'da yürüyüş yaparlar, 27 Mayıs gecesi ise akşam radyodan ordunun yönetime el koyduğu anonsu yapılır.

Darbe sonrası kurulan Milli Birlik Komitesi'nin yolsuzluk araştırmaları kapsamında hiç beklenmedik bir şekilde Hidayet Bey ve Emre tutuklanır. Suçları karaborsa ürün satmaktır. Aslında kirli işleri çeviren ve Emre'nin üzerine yıkan Hidayet Bey'dir. Hidayet Bey on dört milyon liralık otomobil lastiği karaborsasını yönetmiş, elde ettiği kazancı da yurt dışına kaçırmıştır. Hükümet de Hidayet Bey'in bu kanunsuz işlerine destek vermiştir.

Bir süre sonra suçsuzluğu anlaşılan Emre serbest bırakılır ancak çok öfkeli, şerefi lekelenmiştir. Delil yetersizliğinden serbest bırakılan Hidayet Bey'i babasının silahıyla öldürmeye karar verir. Yurt dışına kaçmak üzere olan Hidayet Bey'i bir yerde kısıtır, silahını doğrultup ateş eder ancak silahta kurşun olmadığı için onu öldüremez. Emre'nin babası oğlunun bir delilik yapmasından korkup silahı önceden boşaltmıştır. Babası ve arkadaşları tarafından sakinleştirilen Emre evine döner. Ailesi, nişanlısı Gülseren, kayınbiraderi Uğur ve ortağı Cahit ve plastik eşya fabrikası onu beklemektedir.

1.2.10. Tartışma

Samim Kocagöz, **Tartışma**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2008, 205 s.

Yazar bu romanında, kendi yaşamından yola çıkarak 68 Kuşağının 12 Mart'a kadar yaşadıklarını anlatmaktadır.

Romanın başkahramanı Avukat Ekrem Mutfadır. Ankara'daki parti toplantısında yaşanan fikir anlaşmazlıkları sonrasında mevcut parti yönetimi istifade eder, yeni yönetim kurulu seçilir, bu kurulda Ekrem Mutf da vardır. İstanbul'a döndüğünde oğlu Fahri'nin üniversitede çıkan olaylar sonrasında tutuklandığını öğrenir. Gece uykuya dalamayınca önemli olayları not ettiği defterini eline alır ve gözden geçirir, güncel olaylara kendi yaşadıkları üzerinden bakar.

Ülkede öğrenci olayları hızla yayılmaktadır. Öğrencilerin bazı çevrelerce kullanıldığı, partiden koparılıp yer altına çekildiği kanısına varır. Oğlu Fahri kısa bir süre sonra serbest kalır ancak birkaç gün sonra kuzeni Erkal ile birlikte ortadan kaybolur. Erkal'ın anne babası İzmir'de yaşadığı için İstanbul'da dayısı Ekrem Mutf'ın yanında kalıyordur. Ekrem Mutf ve ailesi büyük bir evde yaşar. Emekli vali olan babası ve annesi de yanındadır. Olup bitenler karşısında her zaman endişeli olan karısının aksine kızı Selmin siyasete uzak, kendi dünyasında nakış dikişle ilgilenerek yaşar.

Birkaç gün sonra nihayet Fahri eve gelir. Taksim olaylarında ayağından vurulmuş ve birkaç gün yardımsever bir vatandaşın evinde saklandıktan sonra dönmüştür. Fahri'nin yaralandığı olaylar sırasında Erkal da kısa bir süreliğine tutuklanmıştır. Serbest kaldıktan sonra İzmir'e giden Erkal bu kez İzmir'de bir arabada bildirilerle yakalanıp tutuklanır ayrıca Amerikan üssünden bir askerin kamyonu ile birlikte kaçırılması olayına da katılmıştır. Bu kez hapisten kurtulması zordur. Ekrem Mutf oğlunun ve yeğeninin silahlı eylemlere katılmasından son derece rahatsızdır fakat onları durduramaz. Tüm bunlar olup biterken partisi sürekli oy kaybeder, Ekrem Mutf ayrıca buna da çok üzülür. Ekrem Mutf yeğenine yardımcı olmak için İzmir'e gider ancak sıkıyönetim şartlarında elinden bir şey

gelmez, duyarsız ve ilgisiz eniştesine kızdığı için kız kardeşini de yanına alarak İstanbul'a gelmek üzere uçağa biner.

Uçakta tanıştığı ve koyu bir sohbe daldığı albaydan gençleri ayaklanmaya teşvik suçlamasıyla tutuklanacaklar listesinde olduğunu öğrenir. İstanbul'a inince kendisi gidip teslim olur.

Davutpaşa Kışlası'na konulan Ekrem Mutfat kendisiyle aynı görüşte pek çok kişiyle tanışır burada. Siyasi tartışmalar hapishanenin içinde de devam ederken dışarıda devrimci gençler eylemler yapmakta sonra dağlara kaçmaktadır. Roman üç İngiliz görevliyi kaçıran altı devrimcinin dağda saklandıkları yerde bulunup öldürülmesiyle son bulur.

1.2.11. Mor Ötesi

Samim Kocagöz, **Mor Ötesi**, Sanat Koop., İzmir, 1986, 159 s.

Samim Kocagöz, **Mor Ötesi** ile 1987 Ferit Oğuz Bayır Sanat Ödülü'nü almıştır. Romanda zaman zaman Osmanlıya kadar uzanılsa da asıl olarak 1980 darbesi anlatılır. Yazar, bunu yaparken 12 Eylül ve darbe kelimelerini ne anlatıcı olarak kendi kullanmış ne de roman kahramanlarına söyletmiştir yani darbenin kendisini değil, darbenin etkisiyle tüm hayatları alt üst olan aydın kesimin savruluşunu konu edinerek resmetmiştir.

Emekli tarih öğretmeni Salih Akmercan, **Tarihten Yapraklar** dergisinde yazılar yazar. Salih Bey'in karısı Sıdıka Hanım edebiyat öğretmenidir. Karı koca birbirlerini severler, destek olurlar, mutlu bir evlilikleri vardır. Emekli yargıç Nedim Bulutoğlu, Salih Bey'in kayınbiraderidir. Nedim Bey'in damadı Halim Bey yoz bir kişiliktir, kirli işlere bulaşmış bir iş adamıdır, daha çok iş alıp daha zengin olmak için tarikata bile girmiştir. Halim Bey, holdinginin davasına bakan yüksek yargıdaki yargıca rüşvet teklif edilmesi için Nedim Bey'in aracılık yapmasını ister. Yargıç, Nedim Bey'in arkadaşıdır. Bu ahlaksız teklif Nedim Bey'i çok öfkelenendirir ve damadını evinden kovar.

Bir dershanede çalışmaya başlayan Salih Bey, uzun zaman aradan sonra gittiği öğretmenler kulübünde kendisi gibi tarih öğretmeni olan Hulki Bey’le tanışır. Başka bir fraksiyondan olan Hulki Bey, daha Salih Bey’le tanışmadan dergide yayımlanan yazılarını okuyarak ona düşman kesilmiştir. Salih Bey’in oğlu fizik doçenti, gelini ise psikoloji bölümünde öğretim görevlisidir. Hulki Bey’in kulağı deliktir, akademisyen oğlu ve gelininin görevden alınacağını Salih Bey’e önceden haber verir. Salih Bey duyduğunda inanmaz ama kısa bir süre sonra duyum gerçek çıkınca çok şaşırır. Oğlu ve gelini görevlerinden atılır hatta bir ihbar üzerine tutuklanan gelini poliste gördüğü kötü muamele sonucu bebeğini düşürür, günlerce hastanede yatar, ölümden döner. Salih Bey’in oğlu Doğan Bey ve gelini Sibel Hanım yurt dışında bir üniversiteye gitmenin çarelerini ararlar.

Samim Kocagöz anılarında kendi oğlu Fadıl’ın da romandakine benzer şekilde üniversitedeki görevinden atıldığını anlatmıştır:

Bu arada günlerden bir gün, sabah erkenden bakıyorum, Fadıl oğlum, çok dikkatli giyinmiş, tıraş olmuş. Evden çıkarken, ‘bugün fakültede bir toplantı var...’ diyor. Biz Sevinç’le evde; gazete, kitap derken akşamı ediyoruz. Fadıl bir geliş geliyor ki halini, yüzünün rengini hiç beğenmiyorum. Olanı biteni öğreniyoruz: YÖK marifetiyle oğlum Fadıl’ı, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Anayasa Kürsüsü asistanlığından çıkarıp, kapının önüne koymuşlar. Bense bir ameliyattan sağ salim kurtuldum diye seviniyordum. Fadıl’dan biraz sonra yeğenim —kardeşim Ferzan’ın oğlu— Şükrü Gürel eşi ve çocuğu ile geliyor. O da aynı fakültede doçent yardımcısı. Çok tedirgin, ‘sıra bizde...’ diyor. Ona da dekan ders dağıtımında hiçbir ders vermemiş... Derken bir bir fakülteden çıkarılan, çıkarılmayı bekleyen öğretim görevlisi Fadıl’ın arkadaşları toplanıyorlar. Laf, dedi-kodu çok.⁶⁰

Daha sonra Salih Bey’in yazdığı dergi kapatılır. Bu işin arkasında Hulki Bey’in jurnallerinin olduğunu anlayan Salih Bey, Hulki Bey’le yüzleşmek üzere öğretmen kulübüne gider fakat yolda giderken kulübün sağ fraksiyonların eline geçtiğini öğrenir ve gitmekten vaz geçer.

⁶⁰ Samim Kocagöz, **Bu da Geçti Yahu**, Düşün Yayınevi, İstanbul, 1989, s.12.

Nedim Bey ve Salih Bey, polis tarafından takip edildiklerini farkına varırlar. Rüşvet meselesi yüzünde intikam almaya kararlı olan damadı Nedim Bey’e iftira atıp onu ihbar eder. Eve baskın düzenleyen polisler, Nedim Bey’in evinde sıkıyönetim tarafından yasaklanmış yirmi kadar kitap bulur ve bu gerekçeyle Nedim Bey’i tutuklamak isterler. Bu olanlara kalbi dayanmayan Nedim Bey orada kalp krizi geçirir ve ölür. Salih Bey ve Sıdika Hanım bir gece misafirlikten döndüklerinde evlerinin polis tarafından aranıp dağıtıldığını görürler. Salih Bey’in bazı önemli evrakları da kayıptır. Bu asılsız ihbarı da Hulki Bey yaptığını düşünürüz. Romanın son sahnelerinde dağınık eve ve birbirlerine bakakalan Salih Akmercan ve karısının şaşkınlığını bizler de yaşar gibi oluruz. Salih Akmercan tevkif edilerek tutuklanır ve roman böylece biter.

1.2.12. Eski Toprak

Samim Kocagöz, **Eski Toprak**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1988, 248 s.

Samim Kocagöz bu eseriyle 27 Mayıs 1989’da Orhan Kemal Roman Ödülü’nü kazanmıştır. İlk baskısı 1988’de yapılan roman daha sonra “Eski Tüfek” ismiyle de yayınlanır.

Toplumcu gerçekçi akımın izlerini taşıyan romanda, Kemal Çığ’ın gözünden -anılar ve iç hesaplaşmalar ekseninde- Türkiye’deki komünist hareketin elli yılı (1920-1970) özellikle Türkiye İşçi Partisi’nin içinde süregelen kavga ve uzlaşmazlıklar anlatılır. Romanın başkahramanı Kemal Çığ, paşa olan dedesinin konağında İstanbul, Maçka’da doğar. Fransız mürebbibesinden Fransızca, Amerikan Koleji’nde İngilizce, daha sonra tıp eğitimi almak için gittiği Almanya’da Almanca öğrenir. Almanya’da bulunduğu süre içinde Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht gibi Marksist teorisyenleri takip eder, onlardan çok etkilenir ve komünizmi benimser. Tıp fakültesini bitirip Türkiye’ye döndükten Sakarya Savaşı’nda askeri doktor olarak görev yapar.

1925'te Türkiye Komünist Partisi'nin ikinci kongresine katılan Kemal Çığ, kongreden hemen sonra diğer arkadaşları ile beraber tutuklanır ve yıllar boyunca siyasi faaliyetleri, yazıları sebebiyle pek çok kez hapse girip çıkar.

İstanbul'da tarih öğretmenliği yapan Ayşe Hanım'la evlenir ve iki çocukları olur, zaman içinde -siyasi baskılar, tutukluluk halleri sebebiyle- doktorluğu bırakır, yazarlık ve çevirmenlik yapar. Aileden zengin olduğu için para sorunu olmaz zaten paraya değer veren birisi değildir. Büyüdüklerinde çiftin oğullarından biri doktor diğeri ise kaymakam olur, evlenirler, kendi hayatlarını kurarlar.

Kemal Çığ'ın karısı Ayşe Hanım, alaylı köy öğretmeni Salih Hoca'nın kızıdır. Babası, onu ve kardeşi Zeynep'i zamanın normlarının dışına çıkarak öğretmen okuluna gönderir. Kardeşlerden Zeynep kendisi gibi öğretmen olan kocası Recep Karaovalı ile köyüne döner. Recep Karaovalı; sebze, meyve, bal üreticilerini bir araya getirir, kooperatif kurmalarına ön ayak olur. Tüm köylünün sevgi ve saygısını kazanır. Karı koca köyde otuz yıl çalışırlar. Kocası Recep Karaovalı'nın ölümünden sonra dededen-babadan kalma köyün kıyısında bir bahçenin içindeki evde yaşamaya devam eden Zeynep yalnızdır. Yeni emekli olmuş ablasına ve eniştesine köyde kendisiyle birlikte yaşamaları için ısrar eder.

Ayşe Hanım, kardeşinin bu teklifini kabul eder, kocasına da kabul ettirir. Böylesi daha iyi olacaktır çünkü İstanbul'da kaldıkları takdirde kocasının hapse girme tehlikesi vardır. Ayşe Hanım ve Kemal Çığ kısa sürede köye ve köylülere uyum sağlarlar zaten köy turizm sayesinde gelişmiş, cennet gibi bir köydür.

Karakol Komutanı Astsubay Metin, başlangıçta Kemal Çığ'ı gözlem altında tutar bunda onun hakkında kendisine ulaşan kabarık dosyanın da payı vardır ama zamanla tanıdıkça tutum ve davranışlarını değiştirir. Bu değişimde Salih Hoca'nın talebesi olan köy muhtarının Kemal Çığ'ı sahiplenir konuşmalarını da katkısı vardır.

Recep Karaovalı zamanında bahçesinin bir kısmını bahçenin tümünü işlemesi karşılığında Necip Kaptan'ın oğlu Mehmet'e vermiştir. Zeynep Hanım kocasının ölümünden sonra bu düzeni bozmaz, Mehmet bahçede çalışmaya devam eder. Mehmet'in babası emekli Necip Kaptan bahçeye sık sık uğrar. Bu gidiş gelişler sırasında Necip Kaptan ile Kemal Çığ iyi arkadaş olurlar, ülkenin sorunları hakkında konuşurlar ve birbirlerinden çok şey öğrenirler. Necip Kaptan'ın en büyük oğlu

vurgun yemiş ve ölmüştür, küçük oğlu Ali ise motorculuk yapar. Turistlerden öğrendiği İngilizcesi ortalamanın çok üstündedir.

Derken köye Kemal Çığ'ın yıllardır görmediği arkadaşı Faik Çivici çıkagelir. Eski eski mahpushane arkadaşının gelişine çok sevinir. Faik Çivicinin yanında, oğlu ve oğlunun arkadaşları vardır. Gençler, eylemci oldukları için İstanbul'dan uzaklaşmak zorunda kalmışlardır. Bu eylemcilerden biri çok yakında okulunu bitirip eczacı olacak Nurcan'dır.

Kemal Çığ gençlerle hemen kaynaşır, gençler onun etrafında toplanırlar, parti içi siyasi çatışmaları ondan dinler, solun ahvalini, başarısızlığın nedenlerini birlikte tartışırlar. İşçilerin birleşmeye ihtiyaçları olduğunu savunan Çığ, sendikacılığı da gençlerle inceden inceye tahlil eder. Necip Kaptan'ın küçük oğlu Ali de, bu devrimci gençlerle hemen kaynaşır ve bölgede saklanmalarına ve örgütlenmelerine yardımcı olur. Ancak bölgede sadece devrimci gençler yoktur. Köyün yakınlarında Turancı gençler de bir kampta eğitim almaktadır. Bu grup bir gece köye baskın düzenler. Bütün köy birlik olup grubu geri püskürtür. Kemal Çığ ve etrafındaki devrimci gençler 12 Mart Muhtırasını radyodan takip ederler, hepsi çok heyecanlıdır.

Köydeki Tahtacılardan, eski dalgıç Necip Kaptan birbirlerine âşık olan ve evlenmek isteyen Ali ve Nurcan'ın bu isteğine karşı çıkar çünkü Alevi-Yörüklerde yabancılarla evlilik olmaması gerektiğini düşünür ancak daha sonra Kemal Çığ'ın araya girmesiyle gençler evlenir.

Bu arada İstanbul'a gidip son sınavlarını verdikten sonra eczacı olarak köye dönen Nurcan bir eczane açar. Ali de motorunu yenileyip işini büyütmek istemektedir ancak yeterli sermayesi yoktur. Bu sırada Kemal Çığ'a İstanbul'daki avukatından bir mektup gelir. Kemal Çığ'ın paşa dedesinden kalma büyük bir miras ortaya çıkmıştır. Kısa bir süre sonra mirasın Kemal Çığ'a düşen hissesi bankaya yatar. Kemal Çığ mirası sevdikleri arasında taksim eder. Karısına ve baldızına yeni eşyalar alır. İki oğluna eşit miktarda para gönderir. Ucu açık tarihli bir borç olarak Ali ve Nurcan'a da yeni motor için ihtiyaç duydukları parayı verir. Köy okuluna ve karakola bağış yapar, aslında okul ve karakol bağışlarını biraz da 12 Mart sonrası üzerinde yoğunlaşan şüpheleri dağıtmak için yapmıştır. Ayrıca romanın sonunda

devrimci gençlerin birbirleriyle haberleşmeleri konusunda el altından, gizli, küçük bir yardımda bulunur. Köyde zaman zaman gezmeye çıktığı kayalıkların orada arı kovanları bulunan uğraşan Müslim dayıya gider ve “tesbih kopmuş, dağılmış; yeniden dizilince haber gelecek!” şeklinde parolalı bir mesaj iletir. Bu haber başkaları vasıtasıyla diğer köylere de ulaşacaktır.

Ali, Necip Kaptan, baldızı ve eşi evde onu beklemektedirler. Kemal Çığ muhtarla, komutanla görüşmek gibi başkaca işleri de halletmiş şekilde döner. Keyiflidir, mesajın yerine ulaştığını duyan gençler de keyiflenir. Kemal Çığ gençlere başka bir istekleri olup olmadığını sorunca Necip kaptan ile aralarında şu diyalog geçer:

«Hey Kemal Beyim! Sen, bunların ağabubasisin! Eski topraksın be yahu! Sana nasıl buyurabilirlermiş ki? Bu iş böyle dönmüş gelmiş bu sefer nasılsa...»

Kemal Çığ, uzaklara, denize doğru baktı dolu dolu gözlerle; '

«Yok yok Necip kardeşim,» dedi, «yaşlandığımızı kabul etmeliyiz. Ne yaptık ne ettikse, hatamız sevabımız yüreğimizde yazılıdır. Gün, gençlerin! Bu çocukların... Bayrağı, onlara teslim etmeliyiz gayri...»

Kemal Çığ böyle konuşur çünkü gençlikten ve gelecekten umutludur.

İKİNCİ BÖLÜM

HAYATIN GEÇİŞ DÖNEMLERİ, GİYİM- KUŞAM VE SÜSLENME

2.1. Hayatın Geçiş Dönemleri

İnsanlar, hayatın başladığı andan itibaren doğum, evlenme, ölüm olmak üzere üç temel dönemden geçerler. Kişinin bireysel yaşamını olduğu kadar toplumsal hayatını da etkileyen bu geçiş dönemlerinde törenler düzenlenir veya kutlamalar yapılır. “Bunların hepsinin amacı da kişinin bu “geçiş” dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır”⁶¹. Her toplumda rastlanan geçiş dönemi törenleri ve kutlamaları pek çok kültürel unsuru ve inancı bünyesinde barındırmaktadır.

2.1.1. Doğum

Romanlar incelendiğinde, doğumla ilgili unsurlar ve ritüeller ile alakalı olarak doğacak çocuğun heyecanla beklendiği, hazırlıklar yapıldığı; ataerkil toplum yapısının bir yansıması olarak bebeğin erkek olmasının ümit edildiği gibi tespitlere varılmıştır.

Romanlarda aktarıldığına göre hamilelik büyüklere alenen duyurulmaz. Erkekler annelerine, gelinler kayınpederlerine hamilelikle ilgili bir şey söylemezler. Gelinler, hamileliklerini annelerine ve kayıinvalidelerine söyler; kayıinvalideler de kayınpederlere nakleder.

Yakup, doğruldu, anasına uzandı: «Biliyon mu?...» Kadının gözlerinin içi güldü: «Bilinmez mi?» «Sevindin mi?» «Sevinilmez mi hey oğul?!» (BKT, 66).

⁶¹ Sedat Veyis Örnek, **Türk Halkbilimi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s. 131

Romanlardan anladığımız kadarıyla çocuk sahibi olacak kadının sağlıklı beslenmesi önemlidir, bununla ilgili şöyle bir bilgi aktarılmaktadır:

Anası ocaktaki saçta yufka pişiriyordu. Sıcak bir yufkayı daha Yakup'un süt tasının yanına koydu. Delikanlı, «Yeter ana,» «Yiyelim yok gayri...» Ananın yüzünün gözlerine yakın kırışıklıkları, çizgileri sertleşti. Bir şeyler söyleyecekti, vaz geçti. Oğluna karşılık vermiş olmak için, «Fatma yer, dursun hele. Şu sıra Fatma iki canlı; iyi yemeli...» deyiverdi. **(BKT, 65).**

Doğacak çocuğun erkek olması anne, baba ve aile büyükleri tarafından arzulanan bir durumdur. Fakat romanlarda erkek çocuk sahibi olmak amacı ile yapılan herhangi bir uygulama ya da ritüele rastlanmamıştır:

“Oğul sahibi olunca deliye divaneye döndü. Ne yapacağını ne edeceğini bilemedi. Köyde davul mu vurdurmadı, mevlit mi okutmadı... Kesenin ağzını açtı, yedi gün yedi gece köylüye şölen kurdu. Onun bu sevincini haklı bulurum.” **(BÇÖ, 23).**

Sonunda konuşabildi Yakup, «Oğlumuz mu dedin?...» «Hıı...» diye soludu Fatma. «Kız nereden bildin oğlan olacağını?» «Ağzımdan öylecene çıktı işte!» «Gerçekten oğlan mı ola?» **(BKT, 65).**

Yeni doğan bebeklerin doğum tarihinin Kuran-ı Kerim'in arkasına not düşülmesi geleneğine yer verilmiştir:

Baban rahmetli sen doğduğunda bize mektup yazmış da... O da Kur'an-ı Kerim'in bir tarafına tarih düşmüş. **(OD, 161).**

Yörüklerde çocuk doğar doğmaz tazı çuluna sarılır ve beşinci günde çocuğun şerefine ziyafet verilmektedir:

“Oğlumuz şu dipsiz acuna gözlerini obada açsın. Doğar doğmaz onu burada Yakup gibi yavuz, yiğit bir kişi olması için saracak tazı çulu bile bulamayız. Oğlumuz gün

ışığına kavuştu diye beşinci gününde obayı oymağı toplayıp şölen, düğün edemeyiz, davul vurduramayız...” (BKT, 107).

2.1.2. Evlenme

Evlenme, hayatın temel dönüm noktalarından biridir. Evlilik kadın ve erkek için bireysel bir olgu olduğu gibi yeni aile ve akrabalık bağları kuruluyor olması bakımından aynı zamanda toplumsal bir olgudur. Evlenme sürecinin farklı aşamalarında; yeme - içme, eğlenme, misafir ağırlama, karşılama - uğurlama âdetlerinin sergilenişini bir bütün olarak görürüz. Dünyanın her yerinde her aşaması, bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle tören, töre, âdet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo çizmektedir.⁶²

Evlenmenin aşamaları olan tanışma, flört, kız isteme, kız kaçırma, söz, nişan düğün gibi evreler ile ilgili bulgulara rastladığımız romanlarda baht açıklığı, kısmet açma, evde kalma gibi olgulara değinilmediği yahut evlenme amacı ile büyü yapılması gibi uygulamaların yer almadığı görülmüştür.

2.1.3.1. Tanışma

Daha önce de pek çok kez belirttiğimiz gibi Samim Kocagöz’ün romanlarında hem Cumhuriyet döneminin hem de Osmanlı döneminin köy ve şehir yaşamına dair tasvirler ve tespitler bulmak mümkündür. Tıpkı başka unsurlarda olduğu gibi evlilik ile ilgili âdetler ve uygulamalar da romanda bahsedilen zümrenin ait olduğu dönem ve topluluğa göre farklılık göstermektedir.

Osmanlı döneminin anlatıldığı roman veya bölümlerde kadın erkek iletişiminin son derece kısıtlı olduğu, tanışma, birbirine açılma ve yaklaşma gibi durumların gizlilik içinde gerçekleştirildiği görülür.

⁶² Sedat Veyis Örnek, **a.g.e.**, s. 185.

Kocagöz'ün ifadelerine göre genç bir erkek genç bir kıızı beğenip tanışmak isterse genç kıızı takip eder. Bu takibi sona erdirmek için genç kızların en önemli kozu baba, ağabey veya yakın çevresini; sahihsiz olmadığını gence hatırlatmaktır:

Kız yaklaştıkça Talip baygınlıklar geçiriyordu. En sonunda ipin ucunu yakalamıştı. Kafasının içinde birkaç saniyede bin bir şimşek çaktı. Birden kararını verdi. Kendisini toparlayıncaya kadar genç kız önüne gelmiş geçiyordu. Hemen ayağa kalktı. Fesini, ince bıyıklarını düzeltti. Ağır ağır kızın ardından yürümeye başladı. Kız onun arkasından geldiğini hemen sezdi. Dönüp kömür gibi siyah gözleriyle ona bir baktı. Öfkeli görünüyordu. Talip aldırmadı, biraz daha yaklaştı. Kız bir daha kendisine dönünce artık aralarında iki adım kalmıştı: “Mektebe bu kadar erken mi gidiyorsunuz küçük hanım?” dedi. Kız bu söz üzerine duruverince eli ayağı kesildi. Siyah gözler kendisini şöyle bir süzdü. İnce, pembe dudaklar kıpırdadı: “Rica ederim, beni takip etmeyiniz. Hiç hoşlanmam.” “Fakat efendim, bendeniz namuslu bir gencim. Darülfünun talebesiyim. Sizin gibi iyi bir aile kıızı ile arkadaşlık etmek arzusundayım, kerem buyurunuz” Genç kız bu sözleri söyleyen Talip’in yüzüne bir kere daha alıcı bir gözle baktı. Tereddütler içindeydi. Sonra birden kendisini toparlayıp “Sizin için bu iyi olmaz.” diye mırıldandı, “Babam, polisler, sizi gözetliyorlar. Derhal buradan uzaklaşınız.” (K, 114-115).

Osmanlı döneminde evlenecek gençler adına eş seçimini, anne ve baba yapar. **Kalpakkıllar** romanında Müjgan ve dadısı arasında geçen şu konuşmaya şahit oluruz:

“Ben de dadımın beni sevdiğini sanırdım. Beni evlendirip saadetimi görmek paylaşmak ister sanırdım.” Dadı yumuşadı: “Kızım istemez miyim senin saadetini? Ama kızları kendi başına bırakırsan ya davulcuya ya da zurnacıya giderler. Elbette evleneceksin. Ama evleneceğin beyi baban, annen seçecek.” (K, 134).

Romanlardaki ifadelere göre samanlık, köy ortamında bir saklanma yeri olduğu gibi bir buluşma yeridir de. Birbirini seven gençler; özellikle geceleri, gizlice samanlıkta buluşmaktadırlar:

«Babam...» diye, fısıldadı, «Yatalı çok oldu emme, ben eyice uyumasını bekledim. Şimdiye kadar buluştuğumuzu anlamadı. Bundan sonra anlamasın.» «Anan ne diyor?» «İki yakaya göz kulak oluyor.» «Anan gayri, bizim işi basbayağı öğrendi demek?» Sadife biraz sıkılğan bir sesle: «O, zaten heyallıyordu. Ben de söyleyli çok oldu.» (YH, 76-77).

Yazarın ifadelerine göre Cumhuriyet döneminde de eş seçiminde ana babanın ağırlığı yumuşayarak da olsa devam eder. Gençler evlenirken ailelerinin onayını almaktadırlar:

“Evlenecek kızlarımızın geleceğini düşünmek elbette hakkımız; nasıl bir adama gidecekler? Damat adayları hakkında soruşturma yapmak hepimizin görevidir.” (T, 104).

Ana babanın eş adayı hakkındaki fikri önemlidir. Aile yapısına göre, evlenecek genç için ideal eş adayı kriterleri değişkenlik göstermektedir:

“Haklısın oğlum, düşün! Tanrıya şükürler olsun, kimseye muhtaç değiliz. Baban paraya önem veren bir adam değildir. Her kız bir olmaz ama bazı zengin kızlarının yanına da çalımından varılmaz...” (İİ, 59).

Sonra Ahter Hanım, dost toplantılarında, beş çaylarında, diyecekti ki; «Efendim, zengin damatların burunları, bir karış havada olur. Kızımıza yapmadığını koymaz. Buysa kıymetini bilir; birbirlerine daha yakın olurlar... Ne de olsa damadımız, memlekete bunca büyük hizmetler etmiş şanlı bir emekli albayın oğlu. Hem efendim, çocuklar, okul çağından beri birbirlerini seviyorlardı... Damat, oğlumuz gibi gözümüzün önünde büyüdü, öğrenimini yaptı. Yüksek öğrenimi var. Şirkette büyük ödevi var... Sonra da damadım diye söylemiyorum: Oğlum Uğur’la birlikte ikisini de teniste Türkiye’de yenecek babayiğit daha çıkmadı...» daha neler neler!” (İİ, 45-46).

Gençlerin evlilik ve eş adayı ile ilgili fikirlerini öğrenmek için önce anneler çocukları ile konuşur, gençlerin niyetini öğrenip babaya iletir:

“Hasan kahveden şimdi döner, ağzını bir ara bakalım. Bana yüzü tutmaz, hem de benim konuşmam yakışık almaz. Bu gibi meseleleri analar hal eder.” (BÇÖ, 129).

Yabancılarla evlilik, özellikle de Türk kızlarının yabancı erkeklerle evlenmesi, toplumun Avrupai hayat yaşayan kesimlerince bile onaylanmamaktadır:

Hamdi Beyden önce karısı atıldı: «Ne ayini? Ne işimiz var kilisede Hidayet?» «Sevgili yengeciğim, Coni ile Nuran’ın resmî nikâh törenini yaptık; bir de nikâhın dini töreni yapılacak. Davetiyeyi okumadınız mı?» Ahter Hanım isyan etti: «Ah! Bu kadarı fazla artık!» Hamdi Bey, söylendi: «Benim mezhebim böylesine geniş değil birader!» Şoförüne döndü: «Yürü oğlum eve gidelim!» (İİ, 132-133).

Aklım hep şu Nuran’ın işine takılıyordu. Son bir iki yıldır Alsancak’ta, İzmir’de de bir Amerikan budalalığı almış yürümüştü. Hep duyuyordum: “Filâncanın kızı ya da falan kız, bir Amerikalıyla evleniyor.” Canım sıkılırdı ama pek üstünde durmazdım. Ne var ki bu sefer evlenen tanıdığım, yakından bildiğim bir kızdı. Gülseren’in arkadaşıydı. Bir Türk kızının bir Amerikalıyı sevebileceğini bir türlü aklım almıyordu, inanamıyordum. Benim bu içinden çıkamadığım duygumu, babam iyi yorumladı. Gazeteyi elinden bırakıp bana dikkatli dikkatli baktı; «Ne o? Bir şeye canın sıkılmış gibi?» «Sıkıldı baba. Şu gideceğim nikâh töreninde arkadaşımız Nuran Hanım, kiminle evleniyor biliyor musunuz?» Sofraya tabakları koyan annem ilgilendi. Zaten bu çeşit konuşmalarla hep ilgilenir. Önündeki sandalyenin kenarına ilişti. Babam, «Nereden bileyim Nuran Hanımın kiminle evlendiğini.» diye söylendi. Biraz sert çıktı ağzımdan: «Kabak gibi bir Amerikalı çavuşla!» Babam zorla gülümsedi: «Serde Osmanlılık var oğul! Yabancıdan kız alırız da yabancılara kız vermeyiz. Olmaya ki adam Müslümanlığı kabul ede... Bu duygu iliklerimize işlemiştir, bilincimizin altında yatar.» (İİ, 122-123).

Yörüklerde kız olsun erkek olsun, Yörük olmayanla evlilik yapılmaz. Bunda temel sebep mezhep ayrılığıdır. Romanlardaki ifadelerden anlaşıldığına göre bu eski gelenek, cumhuriyet döneminde de devam etmektedir:

“Önce lafa şuradan başlayayım: Ali’den söz ediyorduk ya... Ali’nin yabancı kadınlarla, kızlarla gezmesine dolaşmasına aldırmiyorum. Gençlik bu... Bir de

diyelim işi gereği... Günde gemisine çeşit çeşit yabancı yerli insanlar binip geziyor. Elbette bunlarla iyi geçinecek... Bunların içindeki diyelim şımarık, paralı kadınların kızların, hani kendisine asılıp takılanların da müşteri olduklarından hatırlarını hoş edecek. Kimileriyle gavurca konuşacak. Kimileriyle düşüp kalkacak. Amma ve lâkin Kemal Beyim, bu yabancılardan birisiyle evlenmeye kalkışamaz. Devir, zaman çok değişti diyelim ben kabullensem, köylümüz kabullenmez. Alimallah bizi köyden sürer çıkarırlar!» «Bir gavur kızı filan mı dert şimdi?» «Yok canım, kız Türk de olsa bizden değilse olmaz!» Kemal Çığ şöyle bir doğruldu, sordu: «Peki senin asıl adın ne bakalım?» Kaptan hayretle gülümsedi: «Arif adamsın vesselam, bey! Necip benim reislik, takma adımdır... Asıl adım Hasan.» «Eski, çok eski Türkmen çobanlardan denizci ha? Şimdi anlıyorum kahvede İmam Efendiyle Muhtar Efendinin şaka yollu takışmalarını. Köyün çoğunluğu Alevi mi?» «Yarıdan çok fazlası...» «Bak Reis, dediğin gibi zaman, devir çok değişti. Geleneklerden, töreden ayrılmamak iyidir ama artık toplumumuzdan bu ayrıcalık kalkmalı. Kalkmasın desek bile şimdiki gençler kaynaşmakta, karışmakta... Sen Sünni'sin, ben Alevi'yim gibi mezhep ayrılıkları unutuluyor yavaş yavaş...» (ET, 58).

Farklı romanlarda bu geleneğin zaman zaman katılığıını kaybederek bir zorunluluktan ziyade tercih haline geldiği de görülmektedir:

Gül Kadıncık, oturduğu yerden kalktı, kocasının daha yakınına oturdu: «Ben bu işi beğenmedim» dedi. Ağa, şaşakaldı. Hayretle karısına döndü: «Kız neden?» «Ben oğlum Hasan'a şehirlerden kız isterim.» «Ha bak... Şeherden hangi kâtibin, hangi tüccarın kızını istesem, hemen alırım Hasan oğluma. Emme velâkin bizim Yörük olduğumuzu unutma Gül Hanım... Develerin çanları necep vurur bakalım? Dengi dengine, dengi dengine! diyerekten vurur... Sonracığıma, Elif kızımızın soyu soppu belli. Huyu suyu! belli... Cumhuriyet Dövmletimiz kurulduğundan bu yana her ne kadar Osmanlıyla Yörük milleti birbirine karıştıysa da biz yine Yörüklüğümüzü bilelim.» (BÇÖ, 128).

2.1.3.2. Kız İsteme

Evlenmek isteyen genç erkek bu durumu büyüklerine, görücüye göndermek istediği büyüklerine açar. Bu süreç hayli sıkıntılıdır. Kendini ifade etmeye çalışmak bile gençlere utanç ve sıkıntı verir.

«Yakup Efe» dedi, «Sene bir diyeceğim olacak emme kızmayacaksın...» «Kızılacak lâfsa kızarım ha!» «Pek de kızılacak lâf değil ya...» «Hele bir söyle bakalım?» «Fukaralıktan şimdiye dek anama, babama diyemedim. Hayırlısı ile gelen yaza harmanımızı bir kaldıracak olursak...» Mehmet sözünün sonunu getiremiyordu. Utana utana önüne bakıyordu. Yakup, sabırsızlandı: «De ülen ne diyeceksen!» «Hani sen benim hem efem hem ağam sayılırsın bundan böyle hayırlısı ile harmanımızı kaldırıncı hani köyde bir kızcağız var da... Evlenmeye pek tamah ediyoruz da... Beni everecen mi?» Yakup delikanlının haline kahkahayı basacaktı ama kendisini tuttu: «Hele bir harmanımızı kaldıralım bakalım, düşünerüz...» dedi. Mehmet'in rengi, tozlu topraklı yüzünün rengi pembeleşti: «Fatma bacım, Hatce ninem anamla birlikte kızın evine söz kesmeye giderler mi ola? «Gitmezler mi? Giderler!» «Sağ ol efem ...» (BKT, 52-53).

Kızı istemeye anne-baba gider fakat anne-babanın yeterince etkili olamayacağı düşünülen durumlarda sözü geçen bir kişi araya konur.

“Sen babana, benim babama bakma. Onlar yola gelmez. Kahveci Osman Dayı ne de olsa köyümüzün büyüklerinden sayılır. Ağzı kalabalıktır amma yavuz adamdır. Yüreği yufka kişidir. Ben onu kandırır, senin işini yoluna korum. Baban yerinde adamdır. Gider kızı sana babasından ister” dedi. (YH, 79).

Babalar kızlarını verip vermemekte nihai söz sahibi oldukları için görücü gelinmesi aşamasında seçici davranmazlar. Pek çok talibin geri çevrilmesinin kız tarafı için bir sakıncası yoktur aksine avantaj sayılmaktadır:

«Ömer fakirmiş, babası şöyleymiş... Komşusu Demir Kıratmış, falanmış filânmış. Bu işlerde bu çeşit akla hizmet edilmez. Ben Müslüman adamım Osman, her

Allah'ın emri diyeni dinlemek boynuma borçtur. Bir kızı bin kişi ister, bir kişiye kısmet olur. Allah'ın emri diye kapıma varanı alçak göremem. Her kabadayının gönlünde bir aslan yatar. Öyle değil mi?» (YH, 85).

Kız isteme sırasında kahve ikram edilir. İstenen kız için görücüye çıkıp kahve ikram etmek çok heyecan vericidir:

Tepsi içindeki fincan tir tir titriyordu. Neredeyse kahve dökülecekti. Osman, genç kızın gözlerinin içine baktı kahvesini alırken. Bu parlak siyah gözler ona «Sen bilin gayri Osman Dayı, sen bilirsin dayım amcam...» diyordu. Kız, kapının arkasına doğru geri geri çekildi. (YH, 84-85).

Kocagöz'ün belirttiğine göre evlilikte aileler arasında ekonomik durumun uygunluğu çocukları öyle düşünmese de ebeveynler için son derece önemlidir. Zengin-fakir çatışması yaşanır. Damat adayının uygun görülmediği durumlarda, uygunsuzluk açıkça söylenerek aday reddedilir. Bu da kızın tekrar tekrar istenmesinin önüne geçmek içindir:

«E, kızını muhtar verdi mi?... Verecek mi?» diye sordu. «Orasını bilmem. Zaten olmıyasıya iş... Vermez ki...» «Gördün mü? Olmayacak duaya âmin çekip durursunuz. Ben sana deyivereyim; muhtar bak ne cevap verecek: 'Eyi, hoş emme... Ömer'in nesine kız vereyim? Malına mı mülküne mi? Hangi baltaya sap Ömer? Kızım elin ırgatının boynunda aç aç helak mı olsun?' Daha diyeyim mi?» «Bırak Osman canım. Olmayacak iş dedik ya...» (YH, 61).

«Ömer kızıma karşılık verebilir mi?» «Veremez.» «Kızımı benim gibi fıstıkları, lokumları besleyip geçindirebilir mi?» «Geçindiremez.» «İrgatlıktan adam, adam olur mu?» «Olamaz, muhtar efendi.» «Malı mülkü var mı?» «Bugünlük yok...» (YH, 86).

“Benim kızı doktorlar, mühendisler istiyor da yine düşünüyorum. Kolay mı kız evermek? Dengi dengine olmalı. Bende üç bin ağaç zeytin... Bir sürü su görmez tarla var. Kasabada, Ziraat Bankası'nda param yatar. İstemez miyim bir an evvel biricik kızımı baş göz edeyim. Verem de başım dinç olsun. (YH, 87).

2.1.3.3. Kız Kaçırma

Gençler evlenmek istediği halde kızın ailesi evliliğe izin vermezse kızın kocaya kaçması yahut kaçırılması söz konusu olabilir. Birbirini seven ama sosyo - ekonomik sebeplerle ailelerinin onayını alamayan gençler anlaşarak kaçmaya karar verirler. Bu âdet daha çok kırsal kesimde görülen bir evlenme yöntemidir.

«Seni namusumlan bubandan istesem?» Kız telâşlandı: «Olmayasıya iş bu!» «Nedenmiş?» «Babam beni sana vermez.» «Neden vermezmiş?» «Vermez. Biz zenginiz, sen fakirsin.» «Benim bir topan ekmeğime razıydın hani ya?» Sadife sokuldu. «Ben çoktan razıyım Ömer hani babam razı olmaz dedim.» «Orasını ben de biliyorum. Sen beni istemezsen o başka...» «Ülen Ömer, bu lâfı neden ağzına alıyorsun, etme bana cefa.» «Öyleyse babandan isteteceğim seni.» «Hani kaçacaktık?» «Kaçmaya yine kaçacağız eninde sonunda.» «E...» «Kabahat benden gitsin. Böyle kaçarsak hem köyün içinde irezil olmayız. Herkes bizden yakaya çıkar.» (YH, 78).

Ancak kaçırmadan önce hiçbir ümit olmasa da kızın babasından istenmesi gerekir. Babasından istemeden kızı kaçırmak hoş karşılanmamaktadır:

«Sadife'den ne haber? O, ne diyor?» «Bilmem ki...» «Hele hele bilmezmiş, lâf ettiğinizi köy değil, sağır sultan bile duydu...» Ömer, sesi kısılarak: «Ona kalırsa» dedi, «Beni kaçır Ömer, kaçır beni diyor» «Durduğun kabahat öyleyse.» «Yok yok., bir kere kızı istediğimi bütün köy duysun. Babası ister verir ister vermez. Kendi bilir. Kabahat benden gitsin...» «Doğru çocuksundur vesselâm...» diye İsmail güldü. (YH, 72).

Gençler kaçtıklarında genellikle samanlıkta saklanırlar çünkü samanların arasında gizlenmek kolaydır:

«Nereye saklanırsın?» «Ben, en iyi yer bir saman damıdır derim. Bildiğim bileli kız kaçırırlar ertesi sabah bir saman damından çıkarırlar.» (YH, 115).

«Ne işin var burada ülen?» Ömer sesini düzeltti: «Biz Sadife’yle kaçtık.» İsmail birden lâfi, işi kavrayamadı. Bir an durakladı. Sonra kendisini toparladı: «Tuh! Allah belânızı vermesin! Eyi halt etmişsiniz...» «Sen bilin gayri ağabey» «O da ne demek ülen?» «İşte bu gecelik bizi burada görmemiş ol.» (YH, 114).

Romanlarda ifade edildiğine göre kızı kaçan ya da kaçırılan babanın ilk tepkisi çok şiddetli olmaktadır:

«Madem siz yoksunuz işin içinde... Ben bu işi hallederim. İkisini de geberteceğim.» «Mahpusu boylarsın muhtar!» diye kahveci karıştı, «Bu işin böyle olacağı belliydi. Sana gelip namusunla kızını ver demedim mi? Ömer’den kabahat gitti. Gel otur, bir kahve yapayım sana da düğün hazırlıklarını konuşalım. Zengin adamsın. Şanına yakışır bir düğün yaparsın elbette.» «Osman!» diye bağırdı muhtar, «Alayın sırası değil namusumu iki paralık ettiler. Temizleyeceğim!» (YH, 117).

Gelenekte kaçan kızın bulunup evine geri getirilmesi söz konusu olmadığı için kız tarafı bir süre sonra durumu kabullenir, gençleri affeder, aileler barışır.

Bir gün imama: “Ömer olacak kerataya söyle, olan oldu, hiç olmazsa gelip kızımla elimi öpsünler, affedeyim. Nikâhlarını kıyalım.” dedi. (YH, 128).

2.1.3.4. Söz - Nişan

Romanlarda ifade edildiğine göre aileler gençlerin evliliğini onayladıkları takdirde gençlerin el öpmesiyle evlilik hazırlıkları başlamaktadır:

“Onu mesut edeceğime söz veriyorum” diyerek yeni anne ve babamın ellerini öptüm. Babam beni kucakladı, annem alnımdan öperken gözüm kapıya ilişti (İD, 41).

Sırasıyla söz, nişan ve düğün törenleri yapılır. Özellikle kız tarafı bu törenlere büyük önem verir, hazırlıklar uzun ve yorucudur.

O, pişkin bir sesle sitem etti: «Kızımızın nişan törenine bizi de çağırmak aklına gelmedi değil mi Hamdi?» «Canım nişanı ailecek aramızda yapıverdik. Düğüne gelirsın.» «Düğün ne zaman?» «Biz kız eviyiz. Hazırlanacağız... Üç dört ay sonra, hazıranda filân yaparız düğünü kısmet olursa.» «Hayırlısı olsun.» (İİ, 197).

“Ne yapalım oğlum, hayırlısı olsun. Ahter Hanım, her şeyi tamam istiyor. Bizim için fark etmez; on gün önce, yirmi gün sonra...” «Ablam takıldı: «Kız evi, naz evi!» (İİ, 368).

Şehirlerde başlayan evlenmeyle ilgili yeni âdetler -hediye olarak çikolata gönderme, kız istemeye karı-koca birlikte gitme gibi-, zamanla köylere yansır ve köylerde de uygulanır:

Yanına da karısını oturttu: «Alafiranga olsun» diye söylenerek şoförün yanına oturmayıp karısı ile yan yana oturmayı düşündü. Sonra keyifli keyifli: «Elifi istemeye de alafiranga gidiyoruz karı kızan hep birlik...» dedi. (BÇÖ, 139).

«Buzdolabındaki çikolataları Elif kızıma yollamayı unutmayın ha... Ayrı bir tepsi olacak» diye yukarıya çıktı. İbrahim Ağa, günlerden beri şehirden getirdiği çikolataları gazla işleyen buzdolabında saklıyordu. Bozulmasınlar diye... Her gün de bozulup bozulmadıklarını anlamak için dolabı açıyor, bir taneciğini ağzına atıyordu. (BÇÖ, 178-179).

İbrahim Ağa: «Karı, şöyle bir Yörük işi geyin bakalım, boynuna başına altın takacaksın. Boynundaki altın katarı üç olacak. Ali ile bizim eski kandaşımız Yakup ile söz kestik mi Elif bize kahve getirdiğinde hemen boynundaki beşibirlik katarının birini çıkarıp Elif'in boynuna asacaksın. Asarken de diyeceksin ki: «Bu benim armağanım, üst yakasını gayri bubalığı düşünsün...» Ben de diyeceğim ki: «Ülen karı, biz elbette gerekeni düşünürüz. Hele sen su boynundaki beşibirlik katarının birini daha Elif kızımızın boynuna as bakalım...» Gül Hanım, bu sözlere çok kızdı. Hiçbir zaman yapamadığı bir biçimde kocasına çıkıştı: «Ülen koca adam, Elife iki katar altın bağışlayacaksan beni neden küçük düşürürsün? İki katar altın takılacak, iki katarını da takayım olsun bitsin... Hem bu töreleri nereden çıkardın? Biz Yörükler böyle mi kız isteriz, böyle mi söz keseriz?» «Bak Kadıncığım, Yörük Osmanlı

birbirine karıştı gayri. Hep birlik Osmanlılar da Türkmenliği, Türklüğü kabul ettiler. Millet böyle birbirine karışınca yasalar, töreler de birbirine karıştı gitti. Sen, benim dediğimi dinle... Altınları söylediğim gibi takacağız. Politike bu polilike... Anladın mı?» (BÇÖ, 136).

İşte ağa, kadıncığını yanına almış, Elif'i istemeye gidiyordu. Bu iş, köyün törelerine aykırıydı. Önce kadınların konuşması, araçların gelip gitmesi gerekirdi ortalıkta ama İbrahim Ağa, töreye möreye kulak asmamış, kestirme yoldan yürüyüvermişti. (BÇÖ, 142).

Söz ve nişan dönemlerinde gelin adayları kayınpeder ve kaynanaya hizmette kusur etmez, kendini onlara sevdirmeye çalışır:

Ağa da pek merak etti bu armağanı, sordu soruşturdu, kadınlardan öğrendi: Elif, kayınbabasına, Yörük işi siyah ipek kumaştan bir mintan dikmişti. Bu haberi alınca İbrahim Ağa, sevinçten gözleri yaşardı, herkesin yanından odasına kaçtı. (BÇÖ, 165).

Hep birlikte yemek yemiş, gecenin geç saatlerine dek oturmuştuk. Gülseren, sevinç içinde, bizim evin kızıymış gibi anneme yardım etmişti; ortalıkta fir dönmüştü. (İİ, 163).

Gülseren sadece bize hizmet eder görünüyordu: Pastaları, çayları hazırlayıp getirmişti, herkese ikram ediyordu. (İİ, 274).

Babam sobaya yakın yerine oturmuş, Hidayet Beyi de karşısındaki koltuğa buyur etmişti. Mutfaktan görünen annemin elinden Gülseren fırlayıp kahve tepsisini aldı. (İİ, 216).

Gülseren, anneme yardıma davrandı. Masadaki yemek tabaklarını topluyor, annem de meyve tabaklarını koyuyordu. (İİ, 212).

Gençler evlendikten sonra genellikle ayrı bir eve çıkarlar ama yeni bir ev açmayıp damadın anne ve babasıyla oturulması da söz konusu olabilir ve bu durum memnuniyetle karşılanmaktadır:

«Maşallah!» diye söylendi, «Gülseren evin bütün işini, neyin nerede olduğunu öğrendi; bana yardımcı oluyor.» Hemen taşı gedğine koydum: «E.... öğrenmesi gerek... Yakında evlenince sizinle birlikte oturmaya karar verdik.» Az kalsın annem, elindeki salata tabağını yere düşürüyordu. Gülseren fırlayıp tabağı kaptı, masanın üstüne koydu. Annem onun boynuna sarıldı. Gülseren de canı gönülden ona sarıldı. Annem, «Çok sevindim, çok sevindim kızım! Babanız da çok sevinecek!» diye söyleniyordu. (İİ, 269).

Romanlardaki ifadelere göre nişanda dünürler birbirlerine içi hediyelerle dolu bohçalar ve tepsiler gönderir:

Hem öyle bir nişan töreni oldu ki herkesin parmağı ağzında kaldı. Kasabamızda yıllardır bu kadar şatafatlı, bu kadar büyük bir tören olmamıştı. Zati Bey, bütün eski görenek ve geleneklere uyarak Cemile'ye tam kırk bohça ve tepsi nişan hediyesi yolladı. Bu kırk bohça ve tepsiyi tamam kırk adet kadın, sallana sallana Cumhuriyet Meydanı'ndan geçirdi. Doktor Reşat gözlerini aç a aç bu manzarayı seyretti ve «Al sana yeni bir Binbir Gece Masalı...» diye söylendi. (NPK, 59).

Nişan bohçaları ve tepsilerinde sadece gelin ve damat için hediyeler bulunmaz. Gelin ve damadın tüm aile fertleri için hediyeler vardır:

Emme velâkin bısatlara — elbiselere — kumaşlara diyecek yoktu. Elifin yedi ceddine, sülâlesine gereken armağanlar alınmıştı. Nişan törenini Yakup davulsuz, zurnasız, sessiz sedasız istiyordu. Köyün töresi neyse, herkes nişanını nasıl ediyorsa tören öylece olacaktı. (BÇÖ, 165).

Nişanda kız evine çerez ve tatlı gönderilmektedir:

İki büyük sini baklava, iki gün önceden hazırlanmış, tepeleme istif edilip renkli parlak kâğıtlara sarılmıştı. Oğlan evinden çerez giderdi ama İbrahim Ağa, baklava diye tutturmuştu. (BÇÖ, 178-179).

On gün durup dinlenmeden yağmur yağmıştı. İbrahim Ağa, şöyle gösterişli bir nişan alayı düzmek için havanın açmasını bekliyordu. Elif kıza, tepsi tepsi şeker, çikolata, baklava gidecekti. (BÇÖ, 165).

Nişan hediyelerini getiren erkek tarafına, kız evinde şerbet ikram edilmektedir:

«Şimdi sizinkiler gelecek, nişan geçireceklermiş Hasan; kuyudan taze su çekip şerbet edeceğiz. Anam beni bekliyor...» (BÇÖ, 182).

Osmanlı Döneminde ve hatta Cumhuriyet Döneminde dahi özellikle köylerde birbirini seven kız ve erkeklerin beraber gezmesi hoş karşılanmazken Kocagöz romanlarında Yörükler arasında nişanlı gençlerin beraber gezip dolaşabildiğini ifade etmektedir:

İbrahim Ağa, güya Yakup'u dinlemiyordu. Dönmüş, iniş aşağı giden kısırağın sırtındaki Hasan'la Elif'i seyrediyordu: «Şuraya bak Yakup, şuraya» dedi, «Nahal da Hasan Elif'i kısırağa bindirmiş gezdiriyor.» (BÇÖ, 176-177).

Nişan ve düğün süreçlerinde köy halkına, fakir fukaraya dağıtılmak üzere kurban kesildiği görülür:

Bütün köy, Subaşı köyü, ayaklanmıştı. Dağda zeytin toplayan köylüsü, Yörüğü köyün meydanına inmişti. Kahvenin önünde İbrahim Ağa, iki semiz dana kesilmesini, nişanı götüren kadınlar geçerken fakir fukaraya dağıtılmasını buyurmuştu. Haftadan haftaya bir keçi, bir koyun, ya da bir cılız dana kesen kasap Memiş, kolları sıvamış, ağanın çiftliğinden gelen iki danayı, ayaklarını bağlayıp, hazırladığı çukurların başına yatırmıştı bile... (BÇÖ, 184).

2.1.3.5. D    n

Romanlardaki ifadelere göre köy d    nlerinde kız, baba evinden yüzü kapalı olarak çıkar, atla yeni evine götürülür. Bu sırada davul-zurna çalar, damat tarafı çocuklara ve gençlere bah      dağıtır, sa  ı sa  ar. Kızın baba evinden çıkışı sırasında kadınların a  laması da   dettendir:

Daha önce töreye uygun tören yapılmıştı kız evinde. Kadınlar sevinçten, ayrılıktan kendilerini tutamamış a  lamaya ba  lamı  tı. Yakup'un bile gözleri yaşlıydı. Davullar daha da büyük gürültü çıkarırken Elif; babasının, ağası Mehmet'in arasında evin kapısında göründü. Pullu al duva  ı, bembeyaz yüzüne   rt  lm    tı. Al bir gelinlik giydirmişlerdi Elif'e. Seyis Süleyman, kısıra  ı ok  aya azarlaya sakinleştirdi. Babası Ali'nin yardımı, ağası Mehmet'in eli ile Elif, kısıra  a bindirildi. Sülün gibi kısıra  ın üstünde Elif bol elbiselerine rağmen sülün gibiydi. Anası ona «Kız, az buçuk kafanı e  , a  lar görün hiç olmazsa...» diye tembih etmişti. Etmişti ama Elif, kahkahayı basmış: «  lahi ana, gidece  ım yer bir duvar ötedeki Hasan'ın evi, benim evim. Niye a  layacakmı  ım?» demişti. Ninesi, gülmekten kırılmıştı bu söze: «Vay zamane yosması vay, Hasan diyerekten   l  p gider... Biz, umurunda değiliz...» Davulların önünde alemi çevrelerle süslenmiş bayrak Yakup Emminin harım⁶³ından çıkar görününce, köyün bir bölük delikanlısı, meydana açılan yolun ağzına ip gerdiler Gelinin atı ipe dayandıkt  : «  bram Ağam gelini vermeyiz!» diye ba  ırı  tılar.   bram A  a, atını ipe doğru sürdü. Cebinden bir yüzlük çıkarıp delikanlılara attı: «Hakkınızı helâl edin   len kızıanlar... Sizin de kismetiniz açık olsun!» diye bağırdı. Gençler, hemen ipi çektiler; y  zl     kaptılar: «Hakkımızı helâl ettik. Elif bacımız, Hasan Efemizle bir yastıkta kocasın!» karşılığını verdiler. Alay, yine kalktı yürüdü. Köyün meydanından, belli başlı yollarından dolaştı, Hasan'ın evine yöneldi. Harıma girildikte atlı delikanlılar, çepeçevre Hasan'ın evinin kapısının kar  sısında dizildiler. Kalabalık kaynaştı. Kapıya sokuldu. Süleyman kısıra  ın yularını sıkı sıkı tutarak, ağır ağır kapının önüne çekti. Hasan, merdivenlerden indi, Elif'i kucakladığı gibi kısıraktan indirdi. Bu sırada alkış, ya  a, var ol, sesleri çocukların, kızanların, ortalığı

⁶³ 1. Sebze veya meyve bahçesi. 2. Tarla ve bahçe çevresindeki   it. TDK, **Güncel Türkçe Sözlük**,   evrimi  i, <http://sozluk.gov.tr/>, 05.08.2019 tarihinde erişildi. Metinlerde bahçe anlamında kullanılmaktadır.

aldı. Hasan, Elif’le üç basamak merdiven çıktıktan sonra durdu; elini cebine atıp atıp, avuç avuç gümüş liralari ortalığa saçmaya başladı. (BÇÖ, 296-297).

Romanlarda anlatılan köy düğünleri, köy meydanında yapılır ve tüm köy halkı düğüne katılır. Kazanlarla yemek pişirilir, tepsilerle baklava yapılır ve herkese dağıtılır. Keşkek, zerde, pilav, helva, baklava klasik düğün yemekleridir. Erkekler içki içer. Eğlenme amaçlı; yağlı güreşler yapılır, davul-zurna eşliğinde topluca halk oyunları oynanır, çengiler -köçekler dans eder:

Üç günden beri köyün meydanında sabahtan akşama değin davullar vuruyordu. Ta Denizli’den, Balıkesir’den, Aydın’dan memleketin ünlü pehlivanları buyur edilmişti. Bütün yakın köyler, Subaşı’na toplanmış, ilçenin hatırlı beyleri, ağaları, İbrahim Ağa’nın konuğu edilmişti, ilçeden en usta aşçılar, helva kazanları getirilmiş, köylerdeki en iyi keşkek yapıp pişiren kadınlar toplanmıştı. Köyün meydanından İbrahim Ağanın harımına değin tam on dört kazan kurulmuş, (ibadullaha) keşkek, pilâv, zerde dağıtılıyordu. Köyün meydanı kaynaşıyor, pehlivanlar tutuşuyor, çengiler, köçekler, saz, söz ortalığı götürüyordu. İbrahim Ağa, ödül kazanan pehlivanların ödülleri dağıttıktan sonra yenilen erlere de el altından hatırı sayılır paralar vermişti. Köyün meydanında halka oynayan çengilere en az ellişerlik bangonot basmış, çengileri sevinçten deli divane etmişti. Rakı Murat’ın kahvesinde kurulan, hiç kalkmayan sofrada, hanay⁶⁴ın harımındaki sofralarda su gibi akmıştı. (BÇÖ, 290-291).

Yakup Emmi, oğlu Ali ile kocaman bir siniyi iki yakasından tutmuş kahveye doğru geliyorlar. Sini; kocaman, ağır, çok büyüktü. İçi tepeleme baklava doluydu. Bu sini biraz önce Elif’e giden nişan armağanlarının iki baklava sinisinden biriydi. Yakup bağırdı: «Murat! Ülen Murat!» «Buyur Yakup Emmi» diye kahveci koştu. «Oğlum, kapının önüne çabucak bir masa çıkar, kollarım koptu...» «Baş üstüne Emmi, şimdi...» Murat, bir küçük masa kaptı, kapının önüne koydu, Yakup’la Ali de siniyi masanın üstüne yerleştirdiler. Baklavanın arkasından bir alay kızlı erkekli, köyün ne kadar çocuğu varsa toparlanmış geliyordu. Hepsi, sabırsız sabırsız beklemeye

⁶⁴ 1. İki yada daha çok katlı ev 2. Sofa, hol. 3. Avlu. TDK, **Güncel Türkçe Sözlük**, Çevrimiçi, <http://sozluk.gov.tr/>, 05.08.2019 tarihinde erişildi. Metinlerde “İki ya da daha çok katlı ev” anlamı ile yer almaktadır.

başladı. Yakup: «Bu bir Yörük töresidir. Baklavadan herkes yiyecek, önce çocuklar ikişer parça alacaklar, sonra büyükler birer parça. Tamam gelir her halde...» der demez, çocuklar bir yumuluş yumuldular ki hemen Yakup Emmi yerden bir değnek kaptı: «Ülen yezitler, sıraya girin hele bakayım... Baklava da tam okuldan öğle paydosuna çıktığınıza rastladı. Haydi bakalım, okuldaki gibi sıraya girin...» Çocuklar, okuldaki gibi ikişer oldular. Sıra ile ikişer baklavasını alan tabanı kaldırdı gitti. Sıra büyüklere geldi. Et paylaşılanlar bu sefer baklavadan da paylarını aldılar. Sini dibini bulurken kahvedeki itibarlı kişiler de birer diş baklava aldılar. Hasan'a: «Ha bakalım Hasan Efendi, sen de hakkını al,» diye takıldılar. (BÇÖ, 186-187).

Köyde düğünler bir gecede yapıp bitirilmez, “kırk gün kırk gece” düğün yapılması, bol bol eğlenilmesi, davulların vurulması beklenir (BÇÖ, 127).

Romanlarda ifade edilene göre nişan veya düğün haberi, uzak mesafeli iletişimde, postalanan davetiyeler aracılığıyla gönderilmektedir:

“İyi ki davetiyeleri postaya vermemişiz. Yıldız Ablam da sizin eksik kalan akraba, dostlarınıza yazacaktı. Ona haber verelim. Rezil olacaktınız...” (İİ, 365).

Romanlarda görüldüğü üzere belediyelerde kıyılan nikâhtan sonra gelen konuklara nikâh şekeri dağıtılmaktadır:

Baktım, Bay Hidayet Koryürek, kapıdan çıkarken hepimizin eline tutuşturulan nikâh şekeri paketini, bir ağacın dibindeki çöp kutusuna attı. (İİ, 132).

Şehirlerde nikahtan sonra balayı olarak adlandırılan geziye gidilmektedir (İİ, 383).

Evlilik İçi İlişkiler

Türk toplumunda kutsiyet atfedilen, özen ile kurulup mevcudiyetinin devam ettirilmesi gerektiği düşünülen bir müessese olarak görülen aile, Samim Kocagöz'ün

romanlarında da toplumun yapı taşı olarak ele alınmış ve aile birliğinin, bütünlüğünün korunmasının önemi üzerinde durulmuştur.

Yazar, **İzmir'in İçinde** romanında kahramanın ağzından bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Toplum ister sosyalist olsun ister liberal olsun; gücü, dayandığı temel, aile bağlarından başlar, aile bağları ile toplum birbirine bağlanır.” diyordu. **(İİ, 245).**

Bu açıdan bakıldığında yazarın fikirleri ile eserlerindeki ifadelerin örtüştüğü görülmektedir. Modern değerler benimsenmiş olsa da aile kurumunun toplumda önemli bir yeri vardır ve sahip olunan sevgi, saygı, bağlılık gibi değerler muhafaza edilmelidir.

Eşler arasındaki diyaloglar pek çok romanda sevgi ve saygının vurgulanması yönü ile dikkat çeker. Romanlardaki Yörük erkeklerinin, eşlerine oldukça değer verdikleri görülmektedir:

“Kızım Elif’i sana gönül rızası ile verdim. Beni kimse zorlamadı. Bunu iyice bilmeni isterim, bu bir. Elif’i ne malına ne mülküne verdim; senin adamlığına, yüreğinin temizliğine, Yörüklüğüne, Türkmenliğine verdim bu da iki. Söylenmesinin gereği yok, biz Yörüklerde karı döğmek hem günah hem de ayıptır. Elif, benim canımdan kıymatlı biricik kızımdır. Tanrı yıldızınızı barıştırsın, sizler de birbirinizin biricik, biricik kıymatlı birer eşi olun; bir yastıkta kocayın. Sen yaşa gelmiş her Türkmen yiğidine bubası töre gereğince son öğüdünü şöyle verir; ben de senin bubanım bundan böyle. Aç kulağını iyi dinle Hasan oğlum: Dikkat et, dikkatli ol; elinden, dilinden, belinden kimseye, Yörük milletine, ben ekleyeyim, Türk milletine bir kötülük gelmeye... Bizim yüzümüze kir, Elif kızımın yüzüne kir getirme...” **(BÇÖ, 189).**

Osmanlı erkeklerinin kadına bakışı ve davranışı Yörüklerce tasvip edilmez. Osmanlı kadını da Yörük kadınıyla kıyasladığında beğenilmez, küçümsenir.

“Osmanlı yola çıktı mı kendi eşeğe biner; karısını, kızını yürütür. Ağalığı bu kadarlıktır...” “Osmanlı’ nın ayıbı çok.” **(BKT, 157).**

“Sen beni ağzı var dili yok Osmanlı karısı mı belledin Yakup Ağam?” **(BKT, 64).**

Karısının bu sözleri Yakup’u duygulandırdı. Doğrulup yanağından hafifçe öptü. Fatma korkuyla iki yakasına bakındı. Utandı: «Ne ediyon Yakup ortalık yerde? Osmanlı içindeyiz, gören olur...» «Öyle ya...» Diye güldü Yakup, «Osmanlı, kadın milletini adamdan saymaz. Kötü bir töre. **(BKT, 145).**

Uzun yıllara dayanan evliliklerde eşler arasında arkadaşlık, merhamet ve şefkat duygularının ağır bastığı görülmektedir:

Karım sıkıntısını defetmek için komşuya gitti. Onu, ‘Yahu ben de yalnızım canım sıkılıyor...’ dedimse de alıkoyamadım. **(NPK, 74).**

Ayşe uzandı; karanlıkta kocasını buldu, boynuna sarıldı: «Kırk yıldır beni nasıl sevdiğini bilmez miyim? Benim de seni nasıl sevdiğimi bilirsin... Geçen bu yıllarımız ezalı oldu, cefalı oldu; yine de güzel, heyecan dolu, sevgi yüklü yıllardı...» **(ET, 50).**

Sıdika makasa uzandı: «Tırnaklarını mı kesecektin?» «Evet... Ne ki ellerim titriyor şu sıra kesemiyorum» «Ben keseyim tırnaklarını Salihciğim, niye söylemiyorsun?» Kocasının sağ elini elinin içine aldı: «Haydi şimdi tırnaklarını keselim.» dedi. «Hay Sıdika’m hay! Çocuklar gibi sana tırnağımı kestireceğim hiç aklıma gelmezdi. Diyelim Tanrı korusun. Beteri de var.” **(MÖ, 93).**

Sonra annem, babama portakalını soyuvermeye başladı. **(İİ, 212).**

“Kalksam bir akşam çayı yapsam” diye düşündü. Bu sırada koridorun öte başından bir ses duyuldu, sokak kapısı açılmıştı. “İyi, şansım varmış, Sıdika geldi, çayı yapar” diye sevindi. **(MÖ, 13).**

Eşler arasında uyum vardır, tartışma yaşanabilir fakat bu tartışma kavgaya dönüşmez:

Kemal ığ ellerini teslim olmuş gibi havaya kaldırdı: «Nasrettin Hoca'nın dediği gibi karışma, ben de sana haklısın karıcığım desem barışır mıyız?» «Kavga etmedik ki... darılmadık ki barışalım Kemal!» «Doğru... Tartışıyoruz sadece...» (ET, 166).

Romanlardaki ifadelere göre karı-kocalar birbirini sever ve sayar, kırmazlar:

«Sabahtan beri işten kurtulamadık... Bizim Hanımın hatırını da yıkmak olmaz, geç meç geldik işte! Kır bıyıklı bu kez güldü: «Olmaz! sakın ha! Hanımların hatırını yıkmak olmaz!» (İİ, 336).

Kadıncık, elindeki cezveden, onun boşalan fincanına kahve koyuyordu: «Senin yerin yüreğimde başka» dedi. Bakıştılar, gülüştüler. Yıllardan beri birbirlerine böyle söz etmemişlerdi. (BÇÖ, 52).

Yazarın ifadelerine göre erkek kendini kadından sorumlu hisseder, mümkün olduğunca onunla ilgilenir:

“Hep söylerim Gülseren, şimdi de benim seni evine götürmem gerek. Gece vakti merak ederim. Eve varınca bana bir telefon et» dedim. (İİ, 142).

Romanlarda kadın erkek eşitliği gibi konularda tartışmaya mahal verecek durumlar görülmez, bununla ilgili meseleler espri konusu olmaktan öteye gitmez, çiftler arasında sorun oluşturmaz:

Nazife Hanım onları karşıladı. Sofrayı zaten hazırlamıştı: «Erkek milleti evin içinde bir kadın olmazsa aç kalır. Ne yapacağını bilemez... Kadın milleti olmasa erkeklerin hali dumandır!» Nedim Bey, karısının bu sözlerine isyan etti: «Ne demek, ben senden iyi yağda yumurta pişirmesini bilirim.» «Haydi sen bilirsın diyelim Salih Bey, Doğan oğlumuz bilir mi?» Bulutoğlu konuklarına döndü: «Yahu siz bu denli cahil misiniz?» «Dayı,» karşılığını verdi Doğan, «Hani kadın mı erkek mi tartışması vardır ya ben bu tartışmaya hiç girmem. Kadınlarla erkeklerin eşit olduklarını kabul ederim.» (MÖ, 63-64).

Onu evine götürdüm. Ayrılırken sıkı sıkı boynuma sarıldı, beni öptü. Ağlıyordu. Şu kadın kız milletini anlamak zor vesselam! (İİ, 366).

Kayınvalide ve kayınpeder, çocuklarının evliliklerinde onaylamadıkları bir durumla karşılaşırlarsa müdahale etmez; çocuklarının hatırı için sineye çekerler:

«Kızımızın hatırı için yalandan da olsa damada katlanır görünelim ne çıkar? Kızımı kırk yılda bir görüyorum zaten...» «Ayşe Ablam kocasından şikâyetçi mi?» Doğan'ın bu sorusuna Nedim Bey, «Onlar can ciğer kuzu sarması... Haklısın Doğan, bize halt etmek düşer...» karşılığını verdi. (MÖ, 71).

2.1.4. Ölüm

Romanlarda gerçekleşen ölüm vakalarının çoğu şehit olma şeklinde karşımıza çıkar. Bu sebeple olsa gerek, ölü evi, ölünün yıkanması, naaşın defnedilmesi, taziye gibi unsurlardan ve bunlar etrafında şekillenen gelenek, görenek ve âdetlerden çok az bahsedilmiştir.

Bir hastalık yahut yaşlılık gibi herhangi bir sebeple ölen kişi, şayet yaşadığı yer halkınca sevilen biri ise onun için kalabalık bir cenaze merasimi düzenlenir, törene kaymakamlar gibi devlet katında görevli kişilerin katılımı söz konusu olur; mezara çiçek bırakma, mezarı çiçeklerle ve mezar taşı ile süsleme âdeti karşımıza çıkmaktadır:

Bizim ihtiyar çiçekçi sizlere ömür... Bu kış, zavallı adam binbir hastalıkla güç geçirdi. Fakat baharın başlangıcına nedense dayanamadı perisi onu aldı götürdü. Kasabada ölüm haberi çabuk yayıldı. Benim zorumla yattığı hastahaneden onu büyük bir kalabalık ile aldık kara toprağa götürdük. Hem de nereye gömdük bilir misin? Kırk yıl önce ölen genç veremli sevgilisinin yanına. Gerçi sevgilisinin yattığı yer aile kabiristanı idi. Fakat “ C... », Kaymakamı benim hatırıma kırmadı. O aileden artık kimse kalmamıştı. Bu kötü hastalık zavallıları kırmış geçirmişti. İhtiyarın bana korkarak ettiği bu vasiyeti ? Kasabamızın yaşlı kaymakamına anlattım. Ve verdiğim sözü ilâve ettim hemen kabul etti, Kasabamızın ihtiyar çiçekçisinin kırk yıllık

macerası hikâyesi kulaktan kulağa dedikodu halinde yayıldı. Şu birkaç gün içinde temiz ruhlu ihtiyar; aşk İlâhları mertebesine yükseldi. Cenaze merasiminde, büyük bir kalabalık sadık aşk kahramanı için ağlıyordu.. Kaymakam mezarın başında halkı teskin için “ ne mutlu o ruha ki aşkı duyabilmek için Tanrısının inayetine mazhar olmuş, mesut yaşamış, mesut yaşıyor,, dedi. “ C... .., liler yıllardır çiçeklerde kasabalarının evlerini süsleyen ihtiyarın mezarını, gene kendi bahçesinden toplanan çiçeklerle süslediler. Sevgilisinin beyaz mermer makberesine de beyaz güller koydular. Aralarında para toplayıp ihtiyara da beyaz bir mermer mezar taşı koymağa karar verdiler. (İD, 52-53).

Romanlarda ifade edilenlere göre vatan söz konusu olduğunda ölümden korkulmaz, şehitlik şerefli ve arzulanan bir ölüm şekli olarak karşımıza çıkmaktadır:

Yusuf, devam etti: “Ölümden korkmuyorum. Namus ve şerefime inandığınız kadar buna inanmanızı rica ederim... Fakat düşmanlarımızı yurdumuzdan kovuncaya kadar da ölmek istemiyorum. Tabî talihim varsa sağ kalırım. Onların mağlûp, perişan, haksızca gelip almak istedikleri bu topraklardan kaçtığını görmek istiyorum. Hem de kaçarlarken fitil fitil yaptıklarını burunlarından getireceğiz!” (K,148).

Muhabbet kızıştı: Yunan’ın yaptığı mezalimden söz açıldı. Yurdun kurtuluşu için dertleşildi; ölünceye kadar döğüşmek, intikam almak için tekrar tekrar yeminler edildi. (K,85).

Şehitlik mertebesine duyulan saygıdan ötürü şehitlerin arkasından metanetli bir tavır sergilenir, ağlanmamaya çalışılır, şehitlerin üzerine Türk Bayrağı örtülür:

Kendini tutamayarak ağlamaya, Müjgân’ı göğsünün üstünde sıkmaya başladı. Reis fena halde öfkeleni: “Uy Allah’ın budalas, erkeklik ne güne kaldı? Görmüyor musun, kız şehit düştü. Hem de Tanrının katında makbul bir şehit. Kurşunu alından yemiş. Allah demeye fırsat kalmıştır herhalde ölmeden önce. Ağlamak ne demek? Yeri cennet. Vatan sağ olsun!” Bir battaniye ile üstünü örttüler. Talip onun ayak ucuna çömelmiş, sessiz sessiz ağlıyordu. Rıfat Reis gitti. Dönüp geldiği zaman elinde bir bayrak vardı. Bayrağı açtı. Bir an ay yıldızına baktı. Sonra dikkatle Müjgan’ın üstüne serdi. (D, 109-110).

Ölümle ilgili ifadelerle bakıldığında, eğer ölmekte olan kişi kendinde ise geride kalanlardan helallik istediği görölmektedir:

Bir Mülazım, tok bir sesle karşılık verdi: “Müsterih ol Yüzbaşım. Kanımızın son damlasına kadar senin gibi dövüşeceğiz.” “Bundan şüphem yok...” diye mırıldandı Şevket Bey, “Hepiniz hakkınızı helâl edin.” “Helâl olsun...” diye zabıtlar onun etrafına diz çökerek yaklaştılar. Doktor İbrahim Bey, boğazında düğümlenen bir sesle sert sert bağırdı: “Çok konuşma Şevket; haydi bakalım çadıra... Sarsmadan oğlum, ha şöyle, rahat uzatın sedyeye bakayım...” (D, 124).

Şehitlerin ruhuna Fatiha okunduğu romanlarda ifade edilmektedir:

“Şimdi arkadaşlar, şehitlerimizin ruhuna birer Fatiha okuyalım...” (K, 98).

2.2. Giyim - Kuşam – Süslenme

Romanlarda giyim kuşam ve süslenme ile ilgili ayrıntılı tasvirler yapılmamış olmakla birlikte yazarın kılık kıyafet unsurlarını karakterlerinin sosyo-ekonomik düzeylerini, toplum içindeki yerlerini, hayata bakış açılarını simgeleyecek bir şekilde metnine yerleştirmiş olduğu görölmektedir. Kocagöz, karakterlerinin görünüşleri üzerinden onların maddi-manevi durumlarını, toplum içindeki yerlerini ve hayata bakış açılarını anlatarak kılık, kıyafet ve aksesuarları ayırt edici bir unsur olarak kullanmıştır.

Bunun bir örneği **Mor Ötesi** romanında şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

Halim, salonun kapısına yakın bir iskemleye oturmuş, yeni girdiği bir tarikatın adabına uygun uzattığı bıyıklarım, durup durup sıvazlıyordu. (MÖ,)

Benzer bir örnek de **Tartışma** romanında yer almaktadır:

Gelen esmer delikanlı ayağa kalktı. Gocuğunu çıkardı. Ötekiler, tomar halinde bağlanmış bildirileri, bir sicimle birbirine tutturup delikanlının göğsünden beline doğru kuşak gibi bağladılar. Tutup, gocuğunu giydirdiler. **(T, 1)**

Samim Kocagöz'ün tüm romanlarında asıl karakterler erkektir, kadın karakterler ikinci veya üçüncü derece rol oynamaktadırlar. Bunun sonucu olarak kadın giyim kuşamının tasvirinden çok erkek kıyafetleri ile ilgili tasvirlerle yer verildiği görülmüştür.

2.2.1. Kadın Kıyafeti

Romanlarda Cumhuriyet döneminin anlatıldığı bölümlerde köylüler veya köyden kente göç etmiş kadınlar ile yaşlılar başörtüsü kullanmaktadırlar. Osmanlı döneminin anlatıldığı kısımlarda da kadınlar başörtülüdür:

Siyah saçları dikkatle taranmış; beyaz, şeffaf bir örtüyle örtülmüştü. Üstüne siyah bir önlük giymişti. Ayağında rugan iskarpınler vardı. Elindeki çantayı yavaş yavaş sallayarak yokuşu iniyordu. **(K, 114-115).**

Başörtüsünü kara kaşlarına kadar çekmiş, uçlarını boynundan dolayıp ensesine bağlamıştı. **(BKT, 55).**

Yaşlı bir kadın, elindeki küçük bir kova ile akşamsefalarını suluyordu. Başındaki beyaz örtüsünün uçları geriye atılmıştı. Bir eli daima ıslanmasın diye eteklerindeydi. **(OD, 33).**

Yazarın romanlarında anlatıldığı üzere köylerde kadınlar rahat çalışmak için bir tür pantolon sayabileceğimiz şalvar ve iş donu giyerler fakat şehirdeki kadınların pantolon giydiğinden hiç söz edilmemektedir:

Şalvar ince belini sıkıyor, dar işliği göksünü ileri veriyordu. **(BKT,55).**

İş donunu ayağına çekip, odadan fırladı. (YH, 161).

Romanlarda görüldüğü üzere şehir ile köy arasındaki iletişim sıklaşıp arttığında köylülerin, kılık kıyafette şehirlileri taklit etmeye başlaması söz konusu olmaktadır:

Hasan baktı: Elif'i bugüne değin hiç de böyle süslü görmemişti. İş donu yoktu ayağında, yemeni yoktu başında, işlik giymemişti. Tıpkı şehirde gördüğü kızlar gibi bir mavimsi elbise vardı sırtında. Ama onlara benzemeyen yakası, uzun siyah saçlarını iki örgü yapıp arkasına koy vermiş, boynuna Hasan'ın annesinin söz keserken verdiği altınları takmıştı. Hasan, onun ayağındaki alçak topuklu iskarpini görünce büsbütün şaşakaldı. Eski günlerin yakınlığı, içtenliği, çocukluğu havasına kapılı verdi: «Kız, bu ne süs böyle? Şehirlilere benzemişsin, Yörüklüğünü unutuvermişsin...» (BÇÖ, 181).

Şehirlerde, kasabalarda kadınlar, elbise veya etek ceket giyerler (İD, 3; 15). Hiçbir romanda pantolon giyen şehirli bir kadın karşımıza çıkmamaktadır.

Romanlardaki kadınlar kıyafetlerini ya kendileri dikerler ya da terziye diktirirler. Bu durum kişinin maddi durumuna göre şekillenmektedir:

“Biçimi nasıl olsun paltomun?” “Bak ben işin bu tarafından anlamam, istediğin gibi diktir!” Biraz durakladı, “Terzi paran var mı Mediha?” sesi yumuşak, müşfik, tabiiydi. “Var” cevabını verdi kız, “Ama bilmem yeter mi?” (OD, 164).

Dikiş dikmek kadınların uğraşırken beraber vakit geçirdikleri (İİ, 239); yardımlaşarak gerçekleştirdikleri bir iş olarak karşımıza çıkar:

Ayşe ile Zeynep, masanın üstüne dikiş makinesini koymuşlar, biri kolu çeviriyor, öteki yerlere sarkan dökülen bir kumaşı dikiyordu. (ET, 27).

Giyim kuşam dışında, ev mefruşatı için de dikiş makinasının başına geçilmesi söz konusudur:

İkisi de dikiş için gözlüklerini takmışlardı. Bu ne telaş? Ne dikiyorsunuz hanım hemşire?» Karısı karşılık verdi: «Senin çalışma odana perde dikiyoruz. Geçen hafta ilçeden almıştık perdelikleri. Sana sürpriz yapacaktık...» «Canım perde şart mıydı? “Perdesiz oda, pencere olur mu?» dedi Zeynep. (ET,28).

Romanlarda dikiş dikmenin yanında örgü örmenin de (İİ,370; ET,159) hem bir hobi (İİ, 370) hem de aile fertlerinin giyim kuşam ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yapılan bir iş olarak (ET, 245; İİ, 97) günlük hayatın içinde (İİ,348) yer aldığı olduğunu görülmektedir.

Romanlardaki zengin kadınların hakiki kürk giydikleri ifade edilmektedir:

Önümüz kış. Sana istediğin gibi, parası hiç önemli değil, bir vizon kürk armağan etsem sevinmez misin?» «Elbette sevinirim.” (İİ, 30).

Ayrıca romanlarda yer alan zengin kadınların davetlerde dekolte elbiseler giyip, koyu makyaj yaptıklarını ancak bu durumun zengin sınıftan olmayan aydın erkekler tarafından hoş karşılanmadığı görülür:

Nesrin bugün Halit’in sinirine dokunacak kadar frapan giyinmişti. Göğsü hemen hemen memelerinin ucuna kadar açık gibiydi. Takmış takıştırmış, sürmüş sürüşürmüştü. Suratı boyalı bir palyaço gibi Halit’in gözüne görünüyordu. (OD, 41).

Nesrin kapıda görüldü. Yüzünü silmiş, tekrar hafif boyamıştı. Böylece koyu renk gözleri daha belirmişti. Saçlarını her zamanki gibi toparlamış, kadife siyah bir kurdele ile arkasına bağlamıştı. Daha kapalı siyah bir elbise giymişti. (OD, 43).

2.2.2. Kadın Süslenmesi

Yazarın romanlarında yer alan Yörük kadınları için en önemli ziynet eşyası altındır (BÇÖ, 139) :

Ayşe kızın yanaklarında güller açtı. Başındaki fesinin dizi dizi altınları şıngırdadı. Fesinin geri yakasına iliştirilmiş, oradan omuzlarına inen örtüsünün uçları dalgalandı. (BKT, 6).

Yörük kadınlarının giydiği kıyafetlerin süslü, sırma işlemeli, ipekli olması önemlidir:

Ana yaşını göstermeyen dinç bir kadındı. Fesi, boynu, kızıdan çok altınla süslüydü. Yemenisi iri iri oyalı, şalvarı sırma işlemeliydi (BKT, 6).

Özellikle önemli bir misafir geleceği yahut özel bir yere gidileceği zaman bu kıyafetler giyilir:

Gül Kadıncık odaya kapanmış, altınlarını takıp takıştırıyor, Yörük işi şalvarının üstüne sırma işlemeli gömleğini giyiyordu. Bütün bunların üstüne yine de köylünün gözüne batmasın diye ipekli peştamalını büründü. (BÇÖ, 137-138).

Yörüklerde ailedeki kadınların altınları erkekler için haysiyet ve şeref meselesidir. Kadınlara takılan altınlar hiçbir sebeple geri alınmaz. Eğer bir şekilde bozdurmak zorunda kalırsa bu erkeklere çok ağır gelir:

Veli, gözünün ucu ile genç kadının başörtüsünün altındaki fesine, güneşten yanmış esmer boynuna bakarken; sözü İbrahim aldı: «Hiç tasa etme Yakup, gelen güze dek bacımın altınlarını bir tamam geri alacağız. Hele şu tarlalarımızı vaktinde bir sürüp ekelim.» Altın, karısının kızının başındaki, boynundaki altını, Yörük oğlunun şanı, şerefiydi. Bir bakıma Yörügün karısına saygısı, kızına sevgisi, onlara armağan ettiği altınla ölçülür. Bir Türkmen'in karısına, kızına verdiği altına el uzattığı, bugüne dek

duyulmuş görülmüş iş değildir. Gelgelelim İbrahim, millete bu töreyi de bozdurmuş, ayak altına aldırmişti. **(BKT, 39-40).**

Romanlardaki ifadelere bakıldığında şehirde yaşayan üniversiteli genç kızların sık giyindiği ve makyaj yaptığı görülür:

Var mıydı Belma iki dirhem kir çekirdek giyinsin kuşansın. Hele son yıllarında mektepten eve çıkar çıkmaz boyanmaya da başlamıştı. **(OD, 36).**

“Hani güzel kız, cici kız, iki dirhem bir çekirdek giyinir. Fakülteye geldiği zaman boyanmaz ama sınıf mis gibi kokar.” **(OD, 20).**

Fular, bere **(OD, 15)**, atkı ve eldiven romanlarda yer alan şehirli kadınların kullandığı aksesuarlardır:

Beyaz, keten bir entari giymişti. Omuzunda koyu yeşil bir fular vardı. **(İD, 11).**

Eldivenli elleriyle, genç adamın ellerini tuttu. “Üşüyor musun?” “Üşümek mi? Hayır... Paltom kalın.” **(D, 97).**

Gülseren de düz kahverengi kalın bir palto giymiş, yün bir atkıyı başına örtüp uçlarının boynuna dolamıştı. Ayağında düz kahverengi topuksuz bir ayakkabı vardı. Benim koluma eldivenli eliyle yapışmıştı. **(İİ, 144).**

Romanlarda bunlar dışında kurdele ve küpenin de aksesuar olarak kullanıldığını görürüz:

Güldüm ve ilâve ettim “Her halde saçlarınızı toplayan yeşil kurdele ile yine gözlerinizin rengindeki küpeleriniz gözlerimi aldı. Zaten başka tarafınıza dikkat edecek vakit bulamadım.” **(İD, 15).**

Romanlarda karşımıza çıkan bir başka aksesuar ise kadınlara yürüyüşleri esnasında eşlik eden bastonlardır:

Topuksuz yol iskarpinlerine beyaz ellerinin taşıdığı zarif bir baston refakat ediyordu. (İD, 3).

Üniversiteli genç erkekler, okul arkadaşları genç kızların lavanta kokusundan çok rahatsız olur. Aslında bunun sınıfsal farklılığı vurgulayan bir rahatsızlık olduğu söylenebilir. Genç kızların lavanta kokusu fakir ama kültürlü gençlere, zenginlerin dejenere dünyasını hatırlatmaktadır:

Yüzünü yıkayan yağmur, lavantasının kokusunu alıp götürememiş; burnumun direği sızladı. (İİ, 7).

Bu durum erkekler arasında alaycı ifadelerle dile getirilebilir :

“Şuracıkta oturmuş, namusumla okuyordum. Bir ara sayfayı çevirirken elim yüzüme yaklaştı. Bir koku burnumda hissettim. Halbuki elimi sabahtan beri kaç kere yıkamıştım. Ne kokusuydu bu biliyor musunuz?” Recep: “Bilmeyecek ne var...” diye cevap verdi, “Hanımın lâvantası...” (OD, 23).

2.2.3. Erkek Kıyafeti

Kocagöz’ün romanlarında erkek giyim kuşamına dair pek çok ifade görmek mümkündür. Romanlarda yer alan erkek kıyafetleri incelenirken, yazarın Kurtuluş Savaşı dönemini şahitler ve belgeler ışığında anlattığı iki romandan ilki olan (ikincisi **Doludizgin’** dir) **Kalpahlılar** romanından ve bu romana isim veren bir başlık olan kalpaktan bahsetmek yerinde olacaktır.

Kalpak Kurtuluş Savaşı mücadelesini; Atatürk’ün etrafında şekillenmekte olan vatanî ve millî duyguları temsil eden, kendisine pek çok anlam yüklenen bir başlıktır. Kalpak giymek hem bir tercih hem de bir onurdur. Mensubiyet bildirir ve aidiyet hissi uyandırır. Kalpak giyenler, bunu başlarına taktıkları için kendilerine yapılabilecek saldırılara karşı önlem almaya çalışsalar bile kalpağa büyük bir saygı ile yaklaşırlar:

Getirilen pantolonu giydi. Üstüne yün uzun çorapları çekti. Fotinlerini sıkı sıkı bağladı. Yeleğinin cebine saatini, ceketinin cebine parasını, dış cebine de konsolun gözünden çıkarıp tabancasını koydu. Kalpak başına biraz bol geldi. Ama ne de olsa uydu. Sonra kalpağı başından çıkarıp, yeleğinin içine koydu. Yeleği düğmeledi. **(K, 46).**

Romanlardaki ifadelerle bakıldığında o dönemlerde kullanılan bir başka başlık olan fesin Osmanlı'yı, kalpağın ise yeni bir zihniyeti, yeni bir Anadolu'yu temsil ettiğı görülür:

Uzandı, küçük el çantasını açtı. İçinden bir kalpak çıkardı. Başındaki fesi, sandıkların arasına attı. Dikkatle kalpağı giydi. **(D, 100).**

Romanlarda baş giysisi olarak yukarıda da bahsettiğimiz gibi fes **(BKT, 76)**; ayrıca şapka ve kasket de geçmektedir:

Başında püskülsüz bir fes vardı. Başını öyle kaldırmıştı ki fesi neredeyse ensesinden aşağı yuvarlanıp düşecekti. **(D, 44).**

Başındaki kasketini çıkarıp beyaz saçlarını şöyle bir karıştırdı. **(ET, 12).**

Kalın bir palto giymiş, boynunda kalın bir atkı, başında kenarları kıvrık bir şapka vardı. **(T, 98).**

Romanlarda anlatılan Yörük erkekleri, önemli ve özel günlerde şık giyinir. Kıyafetleri gösterişlidir, kaliteli malzemedendir. İpek mintan, sırma işlemeli şalvar ve cepken, deri çizme, fes üstüne ipek poşu, işlemeli altın kesesi, beyaz kuşak, yün çorap giyerler.

Kalktı Ali ağa, çadıra girdi. Ortadaki yataklar toplanmış, bir minder üzerine giyecekleri konmuştu. Ağır ağır ipekli kara mintanını, sırma işlemeli şalvarını, cepkenini giydi. Beyaz kuşağını beline sardı. Fesinin üstüne mor poşusunu doladı.

Yün çoraplarının üstüne kara çizmelerini çekti. Kuşağının arasına, boncukla işlenmiş altın kesesini yerleştirdi. Sonra kızına seslendi. Ayşe çadıra girdi. «Nasıl oldum kız?» Ağa, şöyle bir döner gibi yaptı. «Yakışıklı, yiğit bubam, her gün böyle giyinmeli.» «Öyle mi!» diye güldü Koca Yörük, «Şölende, törende, bir de bir konuğumuz geldiğinde giyinmek daha yakışık alır» **(BKT, 7).**

Sofradan kalktıkları sırada ana, beyaz temiz bir bohça getirdi. Açtı, içinden iki tane ağır ipek kefiye çıkardı. Ailenin iyi günlerinden kalma bu serveti kocasına, oğluna verdi. Onlar da başlarındaki kasketin etrafına doladılar. Ucunu omuzlarına sarkıttılar. **(YH, 162).**

Karşıdan kardeşi Mehmet Ağa göründü. O da kendisi gibi giyinmiş kuşanmıştı. Yanında oymağın ileri gelenleri, yaşlıları vardı. Hepsi cepken şalvar giymiş, kara çizmelerini çekmişti. Mehmet Ağa pos bıyıklı, ağabeyi gibi iri yapılı bir Türkmen'di **(BKT, 8).**

Romanlarda ifade edildiğine göre çarıktan çizmeye geçen Yörükler bu yeni ayakkabı tipini rahatsız bulur ve kolay alışamazlar:

Yakup kalktı. Başına poşusunu sarıp çenesinin altından bağladı. Kapının ardındaki çizmelerini yün çoraplarının üstüne çekti. Şöyle bir giydiği çizmeleri ayağında seyir etti. Yeni yeni alışıyordu Osmanlı işi çizme giymeye. Çarıkların hafifliği nerede... **(BKT, 67).**

Geçti Yakup ocağın boş yakasına, bağdaş kurdu, oturdu. Bir zaman yün çoraplarının üstüne basarak parmaklarını oğuşturdu. Kapının arkasına attığı çizmelerine öfkeyle baktı. Kendi kendine söylendi, «Çarıktan şaşma!» **(BKT, 89).**

Bir dönem, şehirli erkeklerde olduğu gibi zengin köylü erkekler arasında da parlak çizme ve kilot pantolon moda olmuştur:

Ayağındaki parlak çizmeleri, lâcivert kilot pantolonu, lâcivert ceketinin yakasına kadar sarkan tombalak yanakları, şiş şiş göz kapakları ile Rüstem, gelmiş, baş uçlarına dikilmişti. **(BÇÖ, 22).**

Romanlardaki ifadelere göre fakir köylüler keçi kılından pantolon ve basma mintan giyer, püskülsüz fes takar, yün çorap ve çarık kullanmaktadırlar:

Başına bir poşu sarmıştı; keçi kılından bir pantolon vardı ayağında. Eski ceketini dizlerine dek uzanıyordu. (İİ, 342).

Misafirler, yün çoraplı ayaklarını altlarına alıp ocağın kenarındaki ot minderlere çöktüler. (YH, 37).

Beyaz yün çoraplarının üstüne giydiği çarıklarının sıımları, ha koptu ha kopacak... Poturuna, mintanına sığmayan bir hali vardı (BKT, 39).

Sonra kalktı mintanını giydi, poturunu çekti, başına fesini koydu. Çıplak ayakları ile tüylü halıların, pöstekilerin üstünde yürüdü; çadırın kapısının yanında duran nalınları ayağına geçirdi (BKT, 5).

Romanlarda kemer olarak kuşak veya ip kullanıldığını görürüz:

Hem gidiyor hem de pantolonunu tutan ipi çözmeye uğraşıyordu. (YH, 9).

Çobanlar kepenek⁶⁵ kullanır.

Kepeneğini omuzuna aldığında Yakup'un içi bir hoş oldu. Çobanlığını, geçmiş günlerini düşünüyordu bir saniye içinde. (BKT, 90).

Soğuk zamanlarda, evde mutlaka yünden yapılmış yelek (ET, 8), yünlü veya pamuklu bir ceket ve terlik giyildiğini görürüz çünkü evler yeterince ısıtılamaz:

Ayağında ütüsüz bir pantolon, terlikler; sırtında pazen, koyu renk bir gömlek, gömleğin üstüne giydiği yün bir ceket vardı. (İİ, 232).

⁶⁵ **Aba:** Çobanların omuzlarına aldıkları dikişsiz, kolsuz, keçeden üstlük. Türk Dil Kurumu, “aba”, **Güncel Türkçe Sözlük**, <http://sozluk.gov.tr/> 20.05.2019.

Ayağında ev içinde giydiği ince pantolonu, sırtında çok sevdiği pamuklu ceketi vardı. (İİ, 50).

Ayağında terlik, sırtında bir yün ceket, biraz sinirli, babamı arkasından da annemi görününce doğrudum. (T, 26).

Kurtuluş Savaşı sırasında milis birliklerinin askeri kıyafetleri yoktur, gerekli eşyalar bireysel olarak, imkânsızlıklar içinde tamamlanır.

Kahveci, kapıdan çıkmadan durdu. Küçük lâmbanın fitilini iyice açtı. Cebinden büyük bir akı çıkarıp Mehmet'in önüne attı. "Al da şunu, şuradaki pöstekiden ayağına bir çift çarık kesedur. Camız derisi olsaydı daha iyi olurdu ya, şimdi vaktimiz yok onu arayacak." (D, 46-47).

Romanlardan anlaşıldığına göre uyumadan önce pijama giyme alışkanlığı bulunmaktadır (T, 28):

Uğurun pijamalarını da alıp geldi. Kardeşini paylaya paylaya soydu, pijamalarını giydirdi. (İİ, 136).

Mevsime göre pardösü veya palto giyilir:

Kalın bir palto giymiş, boynunda kalın bir atkı, başında kenarları kıvrık bir şapka vardı. (T, 98).

"Pardösümü caddeye çıkınca giyebildim." (İİ, 128).

Hasip Bey paltosunun yakasını kaldırmış, şapkasını kaşlarına değin çekmişti. (İİ, 163).

Yazarın bazı romanlarında zengin erkekler giyim kuşamlarına züppelik derecesinde düşkündür. Avrupa modasını takip ederler. Sa sakal tıraşları özenlidir:

Nejat kıvrır kıvrır, tepesinde kabaran, briyantınle parlatılmış saçlarını; sivriltilmiş tırnaklarını teşhir eden bir hareketle karıştırır gibi yaptı: “Sen beni çıldırtacaksın! Halbuki bugün bütün ümidim kravatımdaydı...” (OD, 44).

“Gömleğimin rengini nasıl buldun? Ceketimle biraz tezat teşkil ediyor ama Londra’dan son gelen modeller böyle. Nesrin çok beğendi.” (OD, 67).

Bay Koryürek; tıknaz, oldukça yuvarlak bedenini düzenleyen çok şık bir kostüm giymişti. (İİ, 9).

Pembe, tıraşlı, tombul yanaklarının arasında burnu çok küçük kalıyordu. (İİ, 9).

Bağırın tıknaz orta yaşlı, lâcivert ceketli, külot pantolonun üstüne rugan çizmeler çekmiş esmer bir adamdı. (İİ, 344).

Fakir üniversite öğrencileri bakımsız görünürler; kıyafetleri eskidir. İkinci el kıyafetler giyerler, parasız kalınca kendi kıyafetlerini de satabilirler:

Recep’in ince uzun fakat sert adaleli yüzü sakın, evden çıkarken pek dikkatli taranmayan saçları karmakarışık. Halit dikkatle bağladığı kravatının ucuna, dizlerinin üstüne koyduğu peçetesini durup durup çekiyor, özenerek yemek yerken elbisesini koruyordu. (OD, 11).

Sırtında eskice gri bir pardösü, başında yine eskice gri bir şapka vardı. (OD, 19).

Yazarın belirttiğine göre devrimci gençler arasında gocuk giyme modası vardır.

Gelen esmer delikanlı ayağa kalktı. Gocuğunu çıkardı. Ötekiler, tomar halinde bağlanmış bildirileri, bir sicimle birbirine tutturup delikanlının göğsünden beline doğru kuşak gibi bağladılar. Tutup, gocuğunu giydirdiler. (T, 4)

Arkadaşının cigarasını yakıyor; gocuğunun içindeki bir bildiri tomarını, sicimden koparıp veriyordu... Her yere, her köşeye kararlaştırılan saatte, dakikada ulaşıyordu. (T, 4)

2.2.4. Erkek Süslenmesi

Romanlardaki ifadelere göre erkekler gözlüğü okumak için kullanırken kadınlar dikiş dikerken kullanır:

İkisi de dikiş için gözlüklerini takmışlardı; üstlerine benzer ince yün ceket giymişlerdi. (ET, 28).

Kapadı radyoyu, gözlüğünü taktı, gazetelere uzandı. (ET, 43)

Romanlara göre erkekler arasında pos bıyık modası vardır. Ayrıca bıyığın belli bir zümreyi, sosyal sınıfı temsil ettiği de görülür:

Parmakları ile uzun, kara bıyıklarını düzeltti; sonra cıgarasını yaktı. (T, 1).

Halim, salonun kapısına yakın bir iskemleye oturmuş, yeni girdiği bir tarikatın adabına uygun uzattığı bıyıklarını, durup durup sıvazlıyordu. (MÖ, 73)

Yörük hayatında erkeklerin saç-sakal bakımını ailenin kadınlarının yaptığı görülmetedir:

Çok geçmeden elinde bir makasla döndü. Ali ağanın önüne diz çöktü: «Senin sakalını bir kırpalım bakalım, çok uzamış». «Hiç aklımda yoktu, iyi!» diye, Koca Yörük sevindi. Kızı bir tülbent koşturup babasının boynuna doladı, başından fesini aldı. Ana kız ağanın saçını, sakalını, bıyığını düzeltmeye koyuldu. Ağa ikide bir, «Koyun yünü kırpar gibi kırıp atmayın ha!» diyordu (BKT, 8).

Kravat toplumsal bir kural olarak mecburiyetten takılır, çoğu kez iğreti durur;

Gelen genç, ufak tefek, kara kuruydu. Üstünde kahverengimsi, çizgili bir ceket; paçaları kısalmış dar bir pantolon vardı. Boynuna düğüm gibi bir kravat bağlamıştı. (T, 42).

Kravat takmaktan hoşlanmayan erkekler, kravatı ilk fırsatta çıkarıp atarlar.

Cahit hiç naz etmeden ceketini çıkarıp oturduğu yere koydu, Gülseren’e teslim etti. Kravatını da çıkarıp dürdü, büktü, ceketin üstüne attı. (II, 299).

Romanlarda ifade edildiğine göre Osmanlı’da üst sınıftan erkekler son derece bakımlıdır:

Gitti, elini yüzünü yıkadı. Elbise dolabının kapağındaki aynada, her sabahki gibi tıraş oldu. Usturasını kayışta bilerken, artık hiçbir şey düşünemiyor gibiydi. Sonra bıyıklarını makasla düzeltti. Siyah saçlarını dikkatle taradı. Kravatını özenerek bağladı. (K, 18).

Romanlarda orta yaşlarını geçmiş olanlar, yaşlılar baston kullanmaktadırlar:

Kemal Çığ sedire ilişirken; bastonunu kapının yanındaki askılığa asmış, bakkaldan aldıklarını masaya koymuştu. (ET, 28).

Ayaklarının arasındaki bastona bir dayandı, doğruldu. Kendisini çabuk toparladı. Etrafına duyurmak istercesine sesini yükselterek: “Vay... Namaz vakti geçiyor.” diye duvara dayalı bastonunu eline aldı. Kahve paralarını verdi, çıktılar. (K, 108).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YEME -İÇME, DİNLENME-EĞLENME, SPOR

3.1. Yeme –İçme

Halkın damak zevkini, yemek kültürünü yansıtan unsurlar aynı zamanda halkbilimi için de önemli bilgiler taşır. Yiyecek, içecek türleri ve bunların hazırlanması için gerekli araç-gereç ve teknikler, önemli günlerdeki yemek çeşitleri ve niteliği, sofrada halk mutfağına ait özelliklerdir.

Kocagöz'ün romanlarında şehirde ve köylerde hangi yiyeceklerin tercih edildiği, sofrada adabının ve şeklinin nasıl olduğuna dair pek çok bilgi bulunmaktadır:

Romanlarda ifade edildiğine göre şehirlerde yemekler masada yenirken Çok geçmeden bütün aile, konuklarımız, yemek masasının çevresinde toplandık. (T, 37), köylerde yemekler yerde, sini içinde yenmektedir: Gül Kadıncık hizmetçinin getirdiği tepside süt taslarını, kaymak, bal tabaklarını, ekmekleri siniye aldı, yerleştirdi. (BÇÖ, 110).

Aşçı kadın, sobayı iyice ateşledi. Büyük bir siniyi sedirin önüne altına bir tokmak koyarak yerleştirdi. Sonra da mutfaktan tepsi ile kızarmış tavuk, pilâv, zerde, ekmek getirdi. (BÇÖ, 218-219).

Romanlarda ifade edildiğine göre akşamları evin babası gelmeden yemek sofrasının hazırlanmış olmasına özen gösterilmektedir: .

“A... Senin Gülseren Hanımın yüzünden ocaktaki yemek yanacak. Baban nerdeyse gelir.” (İİ, 60).

Ayrıca romanlarda akşam yemeklerinin aile fertleriyle beraber yenmesinin de önemi üzerinde durulmuştur:

«Saat yediye geliyor. Annemle pazarlığımız vardır. Babamla saat yedi buçuğa değin beni yemeğe beklerler. Bu saati geçirdim mi, gelmeyeceğimi anlarlar. (İİ, 31).

Evden çıkarken akşam için sipariş alındığı görülmektedir “Çarşıdan bir şey ister misin? Dönüşte bakkala, kasaba uğrarım; erken gelirim.” (MÖ, 42)

Piştirilen yemeklerin yağlı olması, lezzetli olması anlamına gelir: Küpümde yağım var çok şükür. Elbette yağlı yemek yiyeceğim, diye düşündü. (YH, 12). Her gün yağlı yemek yemek istiyor, Başa çıkar mı? Her gün, her gece yağlı yemek adamın karnını bozar.» (YH, 12).

İstanbul sokaklarında seyyar yoğurtçular dolaşmakta olduğu belirtilmektedir:

İstanbul’un bu saatleri, mahalle aralarında, sokak içlerinde, yoğurtçu seslerine karışan çocuk seslerinin ahengiyle doludur. (OD, 11).

Üniversitede öğrenci menüsü olarak kuru fasulye, pilav ve hoşaf çıkarılır: «Oh! ne âlâ kardeşim. Her gün öğle yemeğinde kuru fasulye, pilâv, üzüm hoşafına yatacağız demek?» (İİ, 362). Hastane menüsü; çorba, etli bir yemek ve komposto olarak karşımıza çıkmaktadır: Annesi Sibel’in çok çok iyi olduğunu, çorba içtiğini, etli pilavla elma kompostosu yediğini söyledi. (MÖ, 65).

3.1.1. Yiyecek Türleri ve Hazırlanışları

3.1.1.1.Kahvaltılıklar

Köylerde, sabah kahvaltısında süt, kaymak, tereyağı, saçta yufka, bal, zeytin, çökelek, peynir, yumurta yenir.

“Hele kapağı Beşparmakların Aslan yaylasına bir atalım, Asıtepe’ye bir varalım, canımıza can kanımıza kan katalım... Dağların örüzgerinden bir soluk alalım. Yaylamızda bir keyf çatalım. Sen Yörüğü o zaman gör... Yaşıl çamlardan arıların getirdiği balı yiyelim; kara koyunun, ak koyunun südünü içelim. Kışdan gömme

karların helvasın karalım. Buz gibi pınarların serinliğine varıp yatalım...” (BKT, 151).

Kızı, bir sini içinde önüne bir tas sıcak süt, taze kaymak, yayıktan yeni çıkmış tereyağı koydu. Sininin bir köşesinde de sıcak, taze bezdirme vardı. (BKT, 6).

Anası ocaktaki saçta yufka pişiriyordu. Sıcak bir yufkayı daha Yakup’un süt tasının yanına koydu. (BKT, 65).

«Ülen!.. Daha İbrahim kalkmadı mı?» «Kalktı, kalktı. Südünü içecek, kaymağını yiyecek, canı taze yumurta çekmiş, kümese bir bakayım...» Kalabalığın içinden bir ses homurdandı: «Marazın kökünü yesin emi?» (BKT, 127).

Bizim köyün balı, memlekete nam saldı. (ET, 10).

Yakup, ağzından çıkardığı bir zeytin çekirdeğini öfkeyle ocağın içine attı. (BKT, 89).

3.1.1.2. Çorbalar

Kırsal kesimde tarhana ve un çorbası, şehirde pirinç çorbasının sık pişirildiği ifade edilmektedir:

«Tarhana kaynattım Yakup, ısıcak ısıcak ocağın kenarında duruyor. Yanma bir bulgur aşı istemin?» «İstenmez mi?» karşılığını verdi Yakup. Genç kadın hemen keçenin üstüne, ananın yanına çöktü. Elindeki çanaktaki bulgurun taşını ayıklamaya girişti. (BKT, 105-106).

Sade suya bol limonlu pirinç çorbasını içmeye başladı. (MÖ, 27).

Burada gelini ocağı yakmış, çocuklarına un çorbası hazırlıyordu. Torunları, uslu uslu yüksek, geniş tahta kerevetin çizirindeki hasıra oturmuş, analarını seyrediyorlardı. (YH, 55).

Romanlarda görüldüğü üzere, hasta yemeği çorbadır. Hastalara mutlaka çorba içirilir.

“Babam geldi. Biz de bir lokma bir şey yiyip hemen yanına geleceğiz. Bu çorbayı da içedur Yusuf...” dedi, beklemeden odadan çıktı. **(K, 41)**.

3.1.1.3. Sebze Yemekleri

Romanlardan anladığımıza göre bakla, mantar, soğan çok tüketilen sebzelerdir: Masanın başında hiç konuşmadan bakla ayıklayan Ayşe Hanım tedirgin söze karıştı. **(ET, 229)**. «Bu herif de Giritliler gibi mantar yemeyi yeni çıkardı. **(YH, 12)**. Gelin, yıkadığı mantarları bir tencereye koymakla meşguldü. **(YH, 12)**.

3.1.1.4. Et Yemekleri

Yazarın ifadelerine göre, şehirlerde köfte makarna ve pirinç beraber tüketilen yemeklerdendir:

«Pirincimiz kalmamış... Yarım kilo da istersen dana kıyması al, öğleye akşama pilavın yanına köfte yapalım...» dedi karısı. **(MÖ, 42)**.

Makarnanın yanına evdeki kıymadan köfte yapmıştı Sıdika Hanım, bu köfteden Sibel ille çok çok yesin istiyordu. **(MÖ, 59)**.

Sıdika Hanım, “Akşama gelirken bir paket makarna al da haşlayalım.” demişti. Eh, bakkala girince de dayanamamış turşuları görünce biraz turşu, biraz helva almıştı. Makarnayla turşu pek yenmezdi ama canı istemişti işte... Sıcak havada da helva... **(MÖ, 52)**.

Şiş kebab, turistlerin de favorisi olan bir yemek olarak karşımıza çıkar.

Sonra «Sor bakalım yiyecek ne isterler? Ateşte şişkebabı var.» Ali İngilizce gereken sözleri çevirince yabancı görünenler, «Şişkebab şişkebab... Oh! very nice, very nice... Thank you!» diye bağıştılar. (ET, 102).

Yazarın romanlarında av eti olarak kekliğin adı geçer. Keklik eti haşlanarak veya kızartılarak yenir:

Recep, isterse bu iki kekliği pekâlâ çoluk çocuğa haşlayıp yedirebilirdi. Biraz yağ bulursa kızartması daha iyi olurdu elbette. Uzun lâfin kıyası kocakarı bu kekliklerin çaresine bakardı. (YH, 8-9).

Tatlı su ve tuzlu su balığı, köylünün hem besleyici hem de bedava gıdasıdır.

Sonra “Birkaç balık turalım da çoluk çocuğun kursağı et görsün deriz, birkaç okka balığı tuzlayıp basalım da kış kıyamette aç kalmayalım” deriz. (YH, 16).

Kıyıda kıyıda Necip Kaptan geliyordu, köy tarafından. Elinde bir ipe dizilmiş büyük, iri balıklar vardı. (ET, 68).

3.1.1.5. Hamur İşi Yiyecekler

Hamur işlerinin başında şüphesiz ki ekmek gelir. Kocagöz’ün romanlarında bir tür katmer diyebileceğimiz “bezdirme” ve yufkanın adı geçmektedir. Bunlar çeşitli katıklarla yenir ve ekmek yerine geçer. Bunun örneklerine özellikle **Bir Karış Toprak**’ta rastlanmaktadır:

Sıcak sıcak tereyağı sürülmüş, içi çökelekli soğanlı bezdirmeye uzandı. (BKT, 89).

Eve girince, anası ile karısını ocağın başında akdarı unundan bezdirme eder gördü. Ana, saçta pişirdiği bezdirmeleri küçük bir tepsiye alıyordu. Fatma, sıcak bezdirmelerin arasına ince kıyılmış soğanla karışık çökelek koyuyordu. (BKT, 89).

Yanaş şöyle yufkalar soğumadan yiyelim. Süt de ısıcak.» (BKT, 67).

Çıkmadan önce karısına döndü: «Kuşluk yemeğine Türkmen işi akdarı unundan bezdirme edek Fatma...» «Edek Yakup...» «Yağlı zeytinle yiyek...» «Olur yiyek...» (BKT, 67).

Kocakarı, ocağın bir tarafına çökmüş, bezdirme yapıyordu. (YH, 12).

Türk yemek kültüründe oldukça sağlam bir yere sahip olan börek de romanlarda karşımıza çıkan hamur işlerinden biridir. Börek, çayın yanında ara öğün olarak yenebileceği gibi ana yemek de olabilir:

«Ben bakayım hele, ablam bisküvilerin yerini bilemez... Yoksa çayla börek yer miydin Ağabey? Börek yaptık da...» «Çayla börek yersek akşama yemek yiyemeyiz, tıkanırız. Akşama yeriz böreği daha iyi.» (ET, 43).

«Buyurun şimdi bize gidelim. Size saç böreği yapayım akşam yemeği için...» dedi. (ET, 200).

Romanlarda yer alan bir başka yiyecek olan katmer bir tür hamur işidir, köy ve kasabalarda çok sevilerek yenir:

“Hey be kızanlar, kasabaya gelmişken bu işin de üstüne katmer, tatlı yiyelim. Tüm paralar benden.” (BÇÖ, 65).

3.1.1.6. Meyveler ve Tatlılar

Romanlardaki çocuklar yaban mersinini leblebi niyetine yemektirler. Özellikle köy ortamında ve maddi imkânsızlıklar içinde bir dedenin torunlarına götürebileceği en güzel atıştırma yaban mersinidir:

Kokulu mersinlerden toplaya toplaya köye doğru inmeye başladılar. «Çocuklar leblebi gibi yesinler.» diyordu Recep. Galip de canı çeker diye müstakbel torunun anasına mersin topladı. (YH, 156).

«Bak ben, kızıma neler getirdim.» diye, cebinden bir avuç siyah mersin tanesi çıkardı. Küçük kızın yaşlı gözlerinin içi güldü. **(YH, 11).**

Romanlardan öğrendiğimize göre helva lezzetli ve besleyici bir atıştırma malıdır:

Canı çeker ara sıra helvadır, çerezdir bir şeyler alabilirdi. Bu da o kadar para tutmazdı. **(YH, 53).**

Muhtar, döndü, Yusuf'a seslendi: «Yahu siz yemek yediniz mi?» «Çoktan... Yakup'la bir şeyler atıştırdık...» «Aferin sana! Muhtarını hiç düşünmez misin? Getir şu senin dükkândan biraz ekmek peynir helva!» **(ET, 20).**

Romanlardaki ifadelerle göre yolculuklarda ekmek, peynir, helva azık olarak taşınmaktadır:

Rasim, kalktı. Atından heybeyi aldı. Salih'in önüne koydu. Helva, peynir, ekmek yediler. **(K, 53).**

Maddi imkânlardan bağımsız olarak ulaşılabilecek ve zevkle yenecek yiyeceklerden biri de kar helvasıdır:

“Kışdan gömme karların helvasın karalım.” **(BKT, 151).**

Kahvehanelerde, kahve yanında lokum ikram edildiği görülür. Sonra gidip teneke camlı kutudan dört lokum alıp bir tabağın içinde kâğıt oynayanların masasına koydu. **(YH, 90).** Şehirlerde çayın yanında bisküvi ikram edildiğine dair ifadeler vardır: “Nihal'in elinden çıkmış değilse de diyerek bisküvi tabağını uzattım. “Yine güzeldir” diyerek aldı. **(İD, 21).**

3.1.2. İçecek Türleri ve Hazırlanışları

3.1.2.1. ay ve Kahve

Romanlardaki en popüler içecekler kırsal kesimde de Şehirde de çay ve kahvedir.

Çayın harmanlanması, dem alması ve sunumu önemlidir; çay bazen ince belli bardakta bazen de fincanda içilir.

ay, adabına erkânına uygun, dikkatle hazırlanıyordu. Demlenmesi, kokusunun çıkması için bir zaman beklendi. Sonra ince cam bardaklara kondu. Yavaş yavaş içtiler. (OD, 160).

“Başka Şeyler düşüneyim, örnekse Hakkı’nın hanımı Saime, çok güzel kokulu çay yapar. Bizim Sıdık’a’nın bu akşam canı sıkkın olmasa bari de gitsek...” (M, 106).

«Buyur dükkâna Kemal Bey, öğretmenimizin emekli olduğundan beri kokulu bir aya merak sardığını, içtiğini biliyorum. Ona hep birkaç kutu saklarım. şu bildiğimiz paket çayla harman eder» (ET, 14).

Hidayet Bey, eliyle bir işaret yaptı. Dikkatle kapıyı çekip ıktı. Hidayet Bey, zel fincanlarda gelen aylarımıza şöyle bir baktı. (İİ, 90).

ayı bitmişti ama hâlâ fincanı dizlerinin üstünde duruyordu. (İİ, 18).

Romanlarda eve gelen misafirlere hemen çay ve kahve ikram edildiğı görülmektedir:

Sonra eşime döndüm: "Konuklarımıza ay, kahve..." Feride hemen doğruldu. "İyi söyledin Ekrem, hiç de aklıma gelmedi... Özür dilerim" diye söylendi. Arkasından Handan Hanım seslendi: "Hiç zahmet etmeyin hemşire, yiyecek içecek hal mi kaldı..." (T, 75).

Kahve sade, orta şekerli veya şekerli olabilir. Misafirlere, tek tek kahveyi nasıl içtikleri sorulur:

“Sen şimdi şu dolaptan kahve fincanlarını çıkar, git içeriye. Ben, bir de kahve işini halledeyim, geliyorum, getiriyorum kahveleri. Unutmuşum, herkesin nasıl kahve içtiğini biliyorum da sen nasıl içerdin?» «Peki yenge...» karşılığını verdi Doğan, dolaptan fincanları çıkardı, «Ben orta şekerli içerim, sizi bu akşam çok yorduk...» «Ne demek sevindim geldiğinize.” (MÖ, 65).

Çay o kadar sevilir ki içki içilmeye başlanmadan önce bile içilmektedir:

Hazırladım bile, demleniyor. Çayın keyfini çıkarın sonra da bir ara verip viskiye başlarız. (İİ, 10).

Romanlarda ifade edildiğine göre Türk kahvesini Avrupalılar da severek tüketmektedirler:

“Kaymakam Bey, Kumandanın çay mı, kahve mi emir buyurduklarını soruyorlar.” dedi. Kumandan, “Elbette kahve...” cevabını verdi, “Türk kahvesini çok seviyorum. Hem de şekersiz.” (D, 19-20).

Çayın yanında genellikle atıştırmalık bulunduğu görülmektedir:

Gülseren pastayı, çayları getirmiş koltukların yanındaki küçük masalara koyuyordu (İİ, 13).

Yıldız Ablam bırakmadı annemi mutfağa gitsin. İhlamur, çay yapmaya o yürüdü. Eniştem arkasından, «Bilirsin Yıldız, benim çay iyice koyu olacak... Yanına da bir şeyler bulursun artık...» diye, seslendi. (İİ, 355).

Çay şekersiz, şekerli veya limonlu olarak tercih edilebilir:

«Birer çay daha içeriz değil mi?» «İçeriz elbette.» Zeynep öğretmen davrandı: «Ben getireyim.» «Benim fincanın dibindeki şeker yeter Zeynep, başkaca şeker koyma.» «Olur ağabey.» (ET, 46).

Döndüğümde, eşim üstüne bir şeyler giymiş, Zafer'in çayını getiriyordu. Zafer hemen ayağa fırladı: "Size çok zahmetler verdim hanımefendi..." "Rica ederim beyefendi, zahmet ne demek? Ekrem, eski bir arkadaşını evimizde görmekten çok sevinçli... elbette biz de... Çayınıza kaç şeker koymamı istersiniz?" "Çok teşekkür ederim, çayı şekersiz içerim..." (T, 101).

«Limon var mı Zeynep Teyze, limon? Ben limonlu içmek istiyorum çayı.» (ET, 246).

Şeker olarak toz şekerden başka bir de “kesme şeker” tercih edildiği görülmektedir:

Yusuf'un dükkânına girdi. Bakkal, çayları, Kemal Çığ'ın içtiği cıgaradan beş paket hazırlamış, bir gazete kâğıdına sarıyordu, «Yusuf Efendi, kesme şekerin bulunur mu? İyi, bir kutu ver. Toz şekerle çayın ölçüsünü bulamıyorum.» (ET, 15).

Yemekten sonra kahve içilir:

Ateş gibisin be kahveci başı, evden göndermişler yemeğimi, erken yedim, tam canım kahve çekmişti...» diye söylendi Metin Mızrakçı. (ET, 16).

Sofrayı toplayan anneme, «Hediye, senin canın kahve istemiyor mu?» Annem güldü: «İstemez mi? Pişireyim.» «Emre de içer yemek üstüne. Hep birlikte içelim.» (İİ, 100).

Romanlarda geçtiğine göre herkes güzel kahve yapamaz ve kahvenin güzel olması önem verilen bir konudur:

«Senin gelin, güzel kahve yapıyor ha...» diye, Recep'e iltifat etti. (YH, 42).

İbrahim'e seslendi: «Bana bir okkalı yap...» (YH, 44).

Yoksul köylüler çay veya kahve bulmakta zorlanır fakat bir kenarda özel günlerde içilmek üzere saklanmış bir miktar kahve veya çay mutlaka bulunur:

Recep, torunlarının yanına bağdaş kurup oturdu. Küçük kızı okşadı. Oğlanın arkasına vurdu. Onlarla şakalaşarak yemeği beklemeye başladı. Gelin, ilk defa çoktan beri Recep'i böyle kalkmış aralarına gelmiş görünce, şaşırmıştı. Başörtüsünü düzeltti: «Baba, kahve pişireyim mi, ister misin?» diye sordu. Recep sakalını karıştırdı: «Kahven var mı ki?» Gelin yeşil gözlerini yere indirdi: «Hani geçenlerde Osman emmi getirmişti...» «O kahvenin telvesini dokuz kere kaynattın, salıver yakasını gayri...» diye baba söylendi. Sonra birden hatırına geldi; «Git kız, anana söyle, benim sandığın dibinde birazcık çay vardı, çıkarsın. Bugün canım istedi. Hep birlik bir içelim...» emrini verdi. Anayla gelini bir telâştır almıştı. Biri çay için su kaynatıyor, öteki, çocukların ve Recep'in önüne sofraya bezini sermiş, eleği onun üzerine siniyi koymuş, sininin üstüne evde ne kadar şu içmeye yarayan kupa, maşrapa varsa sıralamıştı. Ana, İsmail'in gelmesi şartıyla ağzı açılacak küçük zeytin gümlüsünü açtı. Recep, buna mâni olmadı. Yalnız gelini, tam kaynamış suya bir tutam çayı atıyordu ki: «Getir şu çayı kız, yıllardan ben sandıkta duruyor. Bir koklayayım bakalım, kokusu kaçmış mı?» dedi. Genç kadın çayı getirdi. Recep, enfiye çeker gibi çayı kokladı. «Mis gibi...» kararına vardı. Bu sırada dizinin dibine sokulan torunu Mehmed'e: «Sen de kokla bakalım.» dedi. Çocuk kokladı: «Nasılmış?» «Mis gibi kokuyor dede.» «İyi öyleyse... Atın bakalım suya. Baban geliyor gayri çayın da şekerin de tazesini, iyisini alır.» (YH, 55-56).

Kâmil'i susturduktan sonra, kahveci cebinden bir külâh döğülmüş kahve çıkardı. Recep'e: «Bizim kız nerelerde acaba?» diye, gelini sordu. Recep'in gözleri, kahve külâhını görünce parladı. Gelinine seslendi. Genç kadın kahveyi pişirmek üzere aldı gitti. (YH, 39).

Erkekler arasında çay veya kahve ısmarlama âdeti vardır:

İbrahim'in kaşları çatıldı: «İş anlaşıldı.» dedi. Bir zaman kahvenin içindekilerin ayrı ayrı yüzüne baktı. Sonra kahveciye seslendi: «Murat!» «Buyur ağam?» «Şimdi

Yörüğü Osmanlısı benden birer kahve içecek.» Kahvecinin çarpık kaşları, dümdüz bir çizgi oldu. Köse suratı gerildi, gözlerinin içi güldü: “Ferman ağamın!» «Kahveler geledursun» diye ekledi İbrahim, «biz işimizi düzenleyelim...» (BKT, 85).

3.1.2.2. Gazoz, Soda, Meyve Suyu

Yazarın ifadelerine göre sıcak günlerde akarsular, gazozları soğutmak için buzdolabı vazifesi görmektedir:

«Buyurun! Gazoz mu, çay mı?» diye sorar. «Gazozun soğuk mu?» Sorusunu sormak yersizdir ama sorulur. O, belli bir gülümseme ile «Buz gibi!..» karşılığını verir. Gider, ılık Menderes suyuna saldığı gazoz şişesini getirir. (BKT, Önsöz).

Bazı insanlar, hasta olmak endişesiyle yazın bile soğuk su içmemektedirler:

Buzdolabından bardağına biraz soğuk su koydum; sürahidenden de üstüne ılık su ekledim, böyle içti. (İİ, 325).

Soda ve meyve suyu da çay ve kahve kadar olmasa da tüketilen içecekler arasındadır:

Bay Hidayet de soda istedi. Gülseren ille benim de bir meyve suyu içmemi öneriyordu. (İİ, 47).

3.1.2.3. Alkollü İçecekler ve İçki Adabı

Şehirlerde, aydın kesim arasında içki bol miktarda tüketilmektedir. Kadınlar çabuk sarhoş olur, bu yüzden hafif içkiler içerler. Erkeklerse sert içkiler tercih etmektedirler:

Nesrin, bir elinde limonlu votka, ötekinde likör kadehi kalabalığı yarıp Recep’le Mediha’nın oturdukları köşeye yaklaştı. Ayakta zor durduğu, sendelediği belliydi. Yüzü, boyalı dudaklarının rengini almıştı. Gözleri baygın, fakat parlaktı “Recep

senin hanım hiç olmazsa şu naneli likörden içer, Votka da tam sana uygun içki...” dedi. (OD, 217).

Romanlarda anlatıldığına göre erkekler için sarhoş olmak zayıflık göstergesi kabul edilse de sık sık sarhoş olup sızabilirler:

Mehmet, nereye gibisine babasına elini kaldırdı. Kaptan, şöyle bir durup seslendi: «Oğlum Mehmet, biz Kemal Bey amcanla gazinolara rakı içmeye gidiyoruz! Evin haberi olsun!» «Kafayı çekince gelebilecek misin? Yoksa Ali’yi yollayayım mı gelsin sizi motorla alsın?» Kaptan kızdı: «Ülen bok herif, benim rakıdan yıkıldığımı ne zaman gördün?» Mehmet, çapasına dayanıp yaşlıların arkasından baktı kaldı. (ET, 60).

Koca adam geldi geldi, omuzlarından tuttuğu gibi Hasan’ı kaldırıp oturttu. Hasan, önce çukurdaki suya düşmüş, iliklerine değin ıslanmış, sonra sudan çıkayım demiş, çıkmış, çıktığı yerde de yatmış sızmıştı. Bunu Yakup, üstünün başının sırlıklam oluşundan, iliklerine değin ıslak oluşundan anladı. Biraz ötede de boş konyak şişesi yere yuvarlanmış duruyordu: «Körkütük olmuş, sızmış kerata!» diye söylendi Yakup. (BÇÖ, 217).

Romanlarda, toplu halde içerken şerefe kadeh kaldırma âdeti yer almaktadır:

“Gençliğin şerefine! Gençliğin başarısına!” diye kadehini şatafatlı sözlerle kaldırdı. Süslü, kıymetli bardakları tokuştururken kırmaktan korktum. (İİ, 21).

Alkol tüketenler arasındaki genel kanı, içkinin sağlığa faydalı olduğudur:

«E... Niyazi, bira içilince ne yapar?» «Böbrekleri temizler amca.» «Benim bardağında bira bitti.» Nurcan’la Ali, ikisi birden yerlerinden fırladılar «Şimdi dolduralım bardakları...» (ET, 218).

Coni, hemen paketin üzerine iki elini birden koyarak, garsonu çağırdı. Herkese birer viski ısmarladı. Bu şeyi özel olarak bana getirmişti. Ben, bu şeyi, haftaya maç gününe dek, her akşam yemekten önce, azar azar içecekmişim. Hem de soda ile.

İştahım açılacakmış, iyi yemek yiyecekmişim. Kanım eyleme geçecekmiş... Nuran'a dedim ki: «Söyle Coni'ye, şişeye de verdiği reçeteye de teşekkürler ederim. Yalnız içtiğim viskiyi doping sayıp beni maçlardan atmasınlar?» (İİ, 75).

İçkiler çerez eşliğinde servis edilmektedir:

Yeni temiz bardaklar, çerez getirdi. Soda şişeleri, buz da getirmişti. (İİ, 281).

Gülseren, soda şişelerini getirip, fındık fıstığı tabaklar içinde önümüze koyana dek Bay Koryürek konuşmadı. Bardaklara viski koydu. (İİ, 21).

Erkekler arasında içki ısmarlama âdeti vardır:

«Kalk Reis, köye kahveye varıp birer çay içelim. Dönüşte de şu Selim'in gazinosuna çöküp bir şişe rakıyı devirelim taze balıkla!» «Essah mı bu niyetin?» «Essah!» «Bir şartım var, çay paraları benden rakı parası senden!» diye gülerek doğruldu Kaptan. «Çoktan gazinoda rakı içmedikti.» «Tamam, rakı benden!» (ET, 59).

Tadını hafifletmek için rakıya su, viskiye soda katıldığı ifade edilmektedir:

Uzandı, bardağıma yeniden bir viski koymak istedi. Teşekkür ettim, daha fazla içemeyeceğimi söyledim. Kendi bardağına koydu viskiyi, üstüne soda doldurdu. (İİ, 24).

Rakı ve viski haricinde bira ve şarap da tüketilmektedir:

“Karşıdaki dolabın içinde bir şişe şarap var. Bardakları yıkayıp doldurun için istediğiniz kadar. İşim şimdi bitiyor.” (OD, 22).

Yemek hazırды demek. Kapıcımız da bakkaldan bira, öteberi getirmişti. (T, 36).

Yazarın ifadelerine göre modernleşmenin etkisiyle yeni içki türleri kasaba ve köylere kadar yayılır fakat daha çok maddi durumu iyi olanlar, ağalar ve ağa çocukları bu yeni içki türlerini tadarlar:

“Anlat bakalım Rüstem, neydi o içtiğimiz pahalı zıkkımın adı?” “Şampunya.”
“Yanlış bellemişsin. Şampunya değil, şampanya!” “Bu dediğiniz zıkkım, rakıya mı benzer?” “Yok Emmi; rakıya filân benzemez, susuz içiliyor.” “Konyak desek?”
“Yok, yok be Emmi, o da değil. Bambaşka bir içki bu.” (BÇÖ, 30).

Samim Kocagöz’ün romanlarında, içki tüketiminden ve içkili masalardan sık sık söz edilmektedir. Alkol tüketmek, sosyal hayatın bir gereği veya bir parçası olarak sunulmaktadır. İçki bazen meyhanede ama çoğunlukla da evde içilir. Roman kahramanları tek başlarına içmez, arkadaşları ya da aileleriyle birlikte içerler. İçilecek içkiye göre yemekler ve mezeler hazırlanır ya da mevcut yemeğe göre içki seçilir. Evlerde veya restoranlarda içkili sofraların başında uzun saatler geçirilir:

Geceyi rakı içerek, yemek yiyerek geçirdik. (T, 105).

Bazı romanlarda görüldüğü üzere içki masalarında kadın erkek beraber oturmak, yiyip içmek halkın alışkın olmadığı bir durumdur. Ancak yüksek mevkideki memurlarca çağdaşlaşmanın bir gereği olarak sunulduğu için uygulanmaya çalışılmaktadır:

Ne ki biraz çakır keyif olan Kaymakam Bey, ayağa kalkarak herkesi de şaşırtarak bizleri masaya bir hanım, bir bey olarak sıraladı, oturttu. O zaman işte Zati Bey dayanamayıp gayet çingiraklı bir kahkaha atarak Kaymakam Beyi koltukladı: «Aydın kişinin hali başkadır efendim! Biz düşünemedik!» Herkes biraz sıkıntılı bir duruma düşmüştü. Yanı başında oturan hanıma ne diyeceğini, nasıl davranacağını bilemiyordu. Başımıza gelen bu (asri vaziyeti) de idare etmeye çalışıyorduk... Sıkılsa da yine herkes, neşeli görünüyordu. (NPK, 136).

Yazarın ifadelerine göre içkili sofralarda içkinin türüne uygun meze, kuru yemiş, balık, karides, salata ve yemek çeşitleri bulunmaktadır:

Kızlara da "Haydin bakalım, biz Zafer Bey, dedeniz, bu akşam rakı içeceğiz; doğru mutfağa, annenize yardıma... Şöyle güzel güzel bize mezeler hazırlayın. Fahri

oğlum, sen de annene sor bakalım, eksik bir şeyimiz varsa çarşıya dek bir uzan. Bugün pazar ama bizim manav, bayi açıktır." (T, 105).

Gülseren, «Aman bu sofraya bayıldım! Tam akşamcıların sofrası.» dedi. Bizim evin küçük salonundaki masaya mezeler, fındık fıstık konmuş, Hidayet Beyle babam kadeh tokuşturuyordu. (İİ, 203).

Bu sırada garson, kocaman bir kayık tabak içinde karides getirdi. (İİ, 311).

Cahit'in annesi gülerek bizi salona, yemek masasının başına yolladı; «Rakınızdan başlaya durun bakalım...» dedi. (İİ, 174).

Zeynep Hanım, Ali'den bir ara yemeğe geleceklerini öğrenince, bir tencere daha çabucak pilav pişirmiş, Kaptanın getirdiği balıkları da hazırlamışlardı. Ali, bahçeden marul, soğan çıkardı, geldi bir koşu... Zeynep Hanım, "Ali, iki şişe biramız var, ne yapacağız? deyince; Ali, "Onu da ben düşündüm yenge, motorda bir kasa bira, bir kocaman şişe rakı var; kapıp geleyim..." demişti. (ET, 71).

Romanlardaki ifadelerle göre içki sofralarında alkolün etkisiyle insanlar neşelenir:

Bu sırada Mustafa, büyük bir kayık tabak içinde, kızarmış büyük bir balığı getirip masaya koydu. Herkes sevindi. Yeniden biralar açıldı, bardaklara şaraplar kondu. Ciddi konuşmalar şakalaşmaya dönüştü. (ET, 100).

İçki masalarında yapılan politik tartışmaların, kavgayla sonuçlandığı da görülmektedir:

"Kırk kişiyiz, birbirimizi biliriz. Severiz de birbirimizi, şimdi kırıp dökmeyelim... Daha yeni başladık, sofraya oturduk be yahu!» Samiye Hanım herkese meze, yiyecek dağıtıyordu henüz: "Siz, kızartmadan almadınız... Size biraz şu tuzlu balıktan..." diyerekten ortalığın durulmasını sağladı. Uzunca bir süre susuldu, sessizlik oldu. (ET, 134).

Buzdolabından çıkarılan buzlarla açılmış iki büyük rakı şişesiyle mutfaktan çıktı. Yemek salonuna geçti. Salatanın üstüne zeytin tanelerini dizen Samiye Hanım: «İnadına masada otursak bizden çekinir, tatsızlık çıkaramazlar herhalde abla...» diye söylendi. Ayşe Hanım canı sıkkın «Hiçbir yararı olmaz; bildiklerini okurlar bunlar. Uzun yıllar var ki bilirim. Dostluk sofralarında birbirlerini kırar geçirir bizim bu düşman kardeşler...» (ET, 132).

Sigara Tüketimi

Sigara bir içki değildir ama sigara kullanımı “içmek” fiili ile ifade edilir. Romanlardan anladığımıza göre çay, kahve veya içkinin yanında sigara içmek günümüze oranla çok yaygın bir alışkanlıktır. Toplumun her kesiminden insanlar, sigara tiryakisidir:

Cıgarasından her nefes çekişte Ali’nin yüzü aydınlanıyordu. Çınarların altındaki küme küme adamlar cıgaralarından belliydi. Cigaralarının ateşleri yıldızböcekleri gibi parlayıp parlayıp sönüyordu. (K, 88).

Uzun bir süre sustular. Kemal Çığ paketini çıkardı, birer cıgara yaktılar. (ET, 57).

Dipte kahve ocağının yanında, tezgâha benzer uzun bir tahtanın ardındaki sandalyeye oturmuş yaşlı bir adam, gözlerini ocaktaki közlere dikmiş; sigara içiyordu. (D, 44).

Romanlarda sigara alacak parası olmayanlara sigara ikram etmenin veya bütünüyle bir paketi vermenin arkadaşlığın gereği kabul edildiğini görürüz:

Sonra kocaman beyaz kuşağını karıştırdı. Dört paket daha köylüyü önüne dizdi. Gururla birini Recep’ e doğru parmaklarının ucayla sürdü: «Biri senin olsun.» Recep ne diyeceğini bilemedi, arkadaşının yüzüne baktı. «Al be yahu,» diye Galip ısrar etti, «Bunca yıllık komşuyuz... Bir paket cigaradan batmam ya...», Recep paketi aldı. Önce sağ cebine, biraz sonra da oradan çıkarıp sol cebine koydu. Konuşmadan bir müddet ellerindeki cigaraların dumanını birbirlerine doğru üflediler. (YH,14).

Sonra elini cebine attı. Eski bir alışkanlıkla tabakasını çıkardı. Cıgarasını tazelemek istedi. Açılan tabaka boştu. Hırsla pat! diye, kapattı. Osman hemen davrandı. Bir cıgara uzattı. Yaktılar. Sonra kahveci ocağın yan tarafındaki eski bir dolaba gitti geldi. Recep'in hâlâ bir elinde boş tuttuğu tabakayı aldı, içine parçaladığı bir köylü paketinin yirmi cıgarasını da doldurdu. **(YH,58-59).**

Romanlarda anlatılanlara göre yoksullar paket sigara almaz, tütün alıp sararlar:

Ensesini kaşıyarak palamut dallarının dibine çöktü. Ceplerini karıştırmaya başladı. Bulup çıkardığı tabakasının dibindeki bir tutam tütünü ince kâğıda sarmaya koyuldu. Uzunca bir zaman da çakmağı aradı. İki iri taşı birbirine vura vura fitili ateşledi. Dumanları etrafına üfleyerek sakalını karıştırmaya başladı. **(YH, 7).** O pencerenin içinde, kandilin yanında duran tütün kesesine uzandı. Uzanırken göksü yine kocasının göksüne yaslandı: «Sene bir cigare sarem.» «Sar bakalım.» Fatma cigarayı sarıp Yakup'un dudakları arasına koydu, kalktı ocaktan ateş getirdi yaktı. **(BKT, 63).**

Bazı erkekler sigara içer ama yanlarında sigara taşımaz, arkadaşlarından geçinir.

Kahveyi önüme koyuncaya dek düşünmüş kalmışım. Babamın ortalık yerde bıraktığı paketinden bir cıgara alıp yaktım. Hep onun paketinden geçinirim. Paket taşımam. **(İİ, 68-69).**

Başkasının sigarasını yakmak kibarlıktır.

Dudaklarının arasına bir cıgara koydu. Kibrit yanmadı. Bir, bir daha denedi; yine yanmadı. Bu arada arkasından yanan bir kibrit tutan bir el uzandı: “Buyurun, yakın Hasan Tahsin Bey.” Yanan kibriti tutan eli avuçlarının içine aldı, cıgarasını yaktı **(K, 8).**

Romanlarda pipo içme âdeti de karşımıza çıkmaktadır:

Dişlerinin arasında sıkıdığı, parmakları ile zarif bir şekilde tuttuğu piposunu tablanın kenarına bıraktı. (OD, 47).

3.2. Dinlenme – Eğlenme

3.2.1. Dinlenme

Yazarın romanlarındaki ifadelere göre, dinlenmenin en klasik şekli yan gelip yatmaktır ya da Yörüklerin ifadesiyle söylemek gerekirse “dirsek keyfi” etmektir:

İbrahim’in bedeli Ramazan, göbeğinin altında ellerini bağlayarak, «Buyur Yakup efem,» diye karşıladı. «Ağan ne yakada?» «Sabah ekmeğini yedi; şimdi yukarda ocağın başında dirsek keyfi ediyoy...» Yakup kapıdan girince şöyle bir baktı: Bedelin dediği gibi İbrahim, ocağın alevleri karşısında kaba minderlere yan gelmiş, dirseğinin üstüne yıkılmış, bıyık buruyordu. (BKT, 68).

İbrahim fesini kaşına yıkmış, pöstekeye dirsek vermiş, keyifli keyifli coşan köylüyü seyir ediyordu. (BKT, 79).

Akşam eve döndüğünde yemekten sonra radyo dinleyip kahve içmek de bir dinlenme şeklidir:

«Sen» dedi, «Böyle kışta kıyamette baş ucumuzda dikileceğine git de eve, ocağı yak, cezveni sür, keyfine bak...» (YH, 66).

“Bugün haberleri de kaçırdık...” diye söylendi. Sedirin yanındaki masada duran radyoyu açtı. Radyoda şarkılar söylenmekteydi. Karısı sofrayı toplamış, baldızı kahveleri yapmış gelmişti. Kemal Çığ dalgın dalgın şarkıları dinliyordu. Bir hanım da bu kez, ‘Gurup etti güneş bütün dünya karardı!’ diye bir şarkıya başlamıştı. Kemal Çığ elinde kahvesi, cıgarası, «Bakın işte bu şarkıyı severim. Hacı Arif Bey’indir. Güftesi de Hikmet Bey’in olacak...» diye söylendi. (ET, 30).

Plak dinlerken kitap okumak gençlerin tercih ettiği bir dinleme şeklidir.

Gülseren hiçbir şey demeden plâk dolabına yürüdü. Ortalığa hafif bir müzik yayıldı plâktan. Eline bir kitap alıp divana şöyle bir yayıldı. (İİ, 42).

3.2.2. Eğlenme

Romanlarda açık ve kapalı gezi mekânlarından söz edilmektedir. Nargile tiryakileri kahveye gider. Hıdırellez’de kırlarda piknik yapılır. İstanbul’daki başlıca gezme mekânları; Boğaz, Adalar, Divanyolu, Gülhane Parkı’dır. Gençler muhallebiciye, kırlarda dolaşmaya, sinemaya, tiyatroya veya müzikli eğlence mekânlarına gitmektedirler:

“Hani hava o kadar güzel ki... Seninle bir Boğaz’a gitsek kırlarda dolaşırdık. Bahar geliyor.” Nesrin önce hayretler içinde kaldı. Sonra şaşırdı. Kendisini toparlayınca “Tuhafsın Halit! Demek on sekizinde genç aşıklar gibi kol kola kır gezintisi ha?” (OD, 244).

Recep: “Bu kazandibinden birer daha yiyelim, ister misin? teklifinde bulundu. Mediha elindeki kaşığı, tabağın kenarına bıraktı: “Recep o kadar çok yemek yedim ki artık ikinci bir tabak kazandibine yer yok.” dedi. Recep onu dinlemedi: “Yeriz canım...” diye garsona seslendi. Divanyolu’ndaki muhallebicilerden birinde oturuyorlardı. (OD, 187).

“Sinemaya gidip karanlıkta oturmaktansa mademki benimle bir arada akşama kadar kalmak istiyorsun, seninle Gülhane parkına gidelim.” (OD, 189).

“İçimden bir hovardalık edesim geliyor: Sizi davet ediyorum. Şöyle danslı manslı bir yere gidip eğlenelim.” (İİ, 153).

“Çalışmaktan çok yorulduğum zamanlar alır başımı Adalar’a giderim. Ama katiyen pazar günleri gitmemeli Adalar’a.” (OD, 189-190).

Bir ara kendisini izlemeye memur edilen sivil polisle her gün gittiği kahvede nasıl ahbap olduğunu, onunla nargile fokurdattığını anlatmaya başladı. Güya polisin, polis olduğunu bilmezden geliyordu. Her gün de belli saatte nargile içmekten vazgeçemediği için kahveye gidiyordu. (ET, 139).

Televizyonun olmadığı yıllarda sık sık sinemaya gidildiğini görürüz:

“Hoş geldiniz Halit Bey... Ben de sinemaya gidiyordum. Nesrin’i bir türlü kandıramadım. Meğerse sizi bekliyormuş. Ne yapalım ya yalnız giderim ya da bizim Belma’yı alırım. Bizim bey de haftada bir kereden fazla sinemaya gitmez. Bana gelince hiçbir filmi kaçırmam. Velhasıl bir karışık iştir bizim işler. Buyurun, salona geçin.” (OD, 71).

Sabah geçerken gözüme ilişti; Tayyare Sinemasında iyi film olacak. Yer ayırtayım.» diye, telefona yürüdüm. (İİ, 243).

Sinemanın alternatifi ise tiyatrodur:

“E... Sinemaya mı gidelim yoksa Beyoğlu’na mı çıkalım? Tiyatrodaki piyes güzelmiş.” (OD, 188).

Reklamlar keyif kaçırıcı, bazı haberler sinir bozucu olsa da televizyon izlemek bir eğlence şeklidir:

Salih Akmercan «En iyisi şu televizyonu açalım.» Önerisinde bulundu. «Bizi sinirlendirecek bir şey yoktur ya...» diye söylendi Yargıç. Nazife Hanım yerinden kalktı, gitti televizyonu açtı. Uzunca bir süre başını göremedikleri bir Amerikan filmini seyrettiler. Hiç konuşmadılar. Haberleri beklediler. Araya çamaşır tozu reklamları girdi. Salih Akmercan reklamlara çok öfkelenirdi. (MÖ, 102).

Toparlandılar, hazırlandılar. Dış kapıya yürürken, Salih Akmercan’nın gözü küçük salondaki TV’ye ilişti. Bu gece haberleri, filmleri izleyemeyeceğine biraz canı sıkıldı ama çaresi yoktu... (MÖ, 19).

3.2.2.1. Kır Gezileri

Romanlarda anlatılan kır gezilerinde gençlerin, sosyetik ailelerin ve halkın tavırlarının birbirinden farklı olduğunu görmekteyiz. Şehirli gençler bir örtü üzerinde, kek ve termosta çay ile yabancı filmlerde gördükleri gibi piknik yaparlar:

“Sana sürprizim var dedim, Emre buna ne dersin?» En çok sevdiğim cevizli pastayı gösteriyordu; «Elimle sana yaptım...» Uzanıp yanağından öptüm. Seccadenin üstüne peçeteleri serdi, çay bardaklarını çıkardı. Pastanın yanında çeşitli kurabiyeler, çörekler vardı. «Termostaki çay, soğumuştur...» dedim. Gülseren açtı, bardaklara koydu; hiç de soğumamış. (İİ, 338).

Romanlarda zengin ailelerdeki kadınların alaturka, yahut köylü işi buldukları için kır gezisine gitmekten hoşlanmadığını, erkeklerin ise bu konuda daha doğal davranarak, kır gezisine gitme geleneğini devam ettirdiklerini görürüz:

Babam, daha çok Pınarbaşı’nı severdi. Oraya baharda, her fırsatta tatil günleri giderdik. Bakma sen annemin sosyteciliğine, o da severdi bu gezmeleri. Babama, «Amma da alaturka adamsın!» diye, şakadan takılırdı. O da «Biz eski İzmirliyiz; babadan, dededen, atadan böyle gördük...» karşılığını verirdi. (İİ, 335).

Bir halk eğlencesi olarak pikniğe gitmek romanlarda yer almaktadır. Ailece hatta mahallece otobüslere binilerek pikniğe gidilir. Mangal yakılıp, salıncak kurulur:

Tepeye, döne döne tırmandık. Yolun bir yerinde kahve göründü. Çevresi, baştanbaşa çamlıktı. Kahvenin akbaşında bir çeşme vardı. Ağaçların altı Hıdırellez’i kutlayan, baharın tadını çıkaran yurttaşlarla doluydu: Kadınli erkekli, çoluklu çocuklu aileler; kilimleri, seccadeleri sermişler, çam dallarına ipler atıp salıncaklar kurmuşlardı. Yolun sağ yakasında, kahveye karşı gelen tepede, ormancıların yönetim binaları vardı. Onların kapısının önünde de bir çeşme, durmadan akıyordu. Yolun kenarındaki boşluklara, çamların altına; arabalar, kaptıkaçtılar, otobüsler sıra sıra park etmişti. (İİ, 334).

3.2.2.2. Kahvehaneler

Romanlardaki ifadelerle göre kahvehaneye gitmek erkekler arasında eğlenmenin en yakın ve kolay şeklidir. Mahalle kahvelerinin müdavimleri birbirlerini tanır. Selamlaşır ve hasbihal ederler:

Biraz öteye gitti, çamın altındaki bir masaya oturdu. Gazetesini, dergisini önüne koydu. Şöyle bir arkasına yaslanıp temiz havayı ciğerlerine çekti. Sağdan soldan “Merhaba Hocam! Günaydın Hocam!” diyenlere karşılık verdi. (MÖ, 5).

Romanlarda anlatılanlara göre, içlerinden birisi gelmediğinde yahut henüz gelmediğinde kahvehane müdavimlerinin gözleri birbirlerini arar (MÖ, 5), bir araya geldiklerinde gazetelerden takip ettikleri gündemi masaya yatırır ve tartışır (MÖ, 8); birbirlerine çay, kahve ısmarlar (ET, 13-14; MÖ, 51) :

«Bu denlisi gayri tevatür olsa gerek Hocam...» diye konuştu, «Çınarın altındaki bugünkü tartışmanın konusu ne biliyor musunuz? Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın padişahın kestirdiği kellesi Viyana müzesindeymiş. Hani kuru kafası Paşa’nın...» «Bizim emekli milletin işi gücü yok. Bunu da nereden çıkardılar şimdi?» diye Salih Akmercan şöyle bir doğruldu. «Ellerinde gazeteler var. Hızlarını alamazlarsa az sonra sizin yakanıza uzmanıdır diyerekten yapışır Hocam.» diye kahveci söylene söylene döndü gitti. (MÖ, 8).

Kahveye gitmenin yazılı olmayan bir şartı cebinde az çok parası bulunmaktır:

Yalnız kahve, ağzına değin doluydu. Pamukların toplanması yeni bittiği için, milletin cebinde ırgatlık edenine varana dek az çok para vardı. Bol bol kahve çay içebilecek para... (BÇÖ, 156).

Köy kahvelerinde değil ama kasabalardaki kahvelerde müşteriye plak çalındığı görülür: .

Bu sıkıntılı havayı dağıtmak için Kahveci Hüseyin Nuh Nebi zamanından kalma gramofonun borusunu, kahvenin penceresinden bize doğru çevirerek kurmaya başladı. Sonra bir plak koydu. Biz de cızırtılı, cayırtılı sese kulak vermeye başladık. **(NPK, 189).**

Romanlarda, ev ve kahvehanelerde tavla, bezik, altmışaltı, iskambil, pastra, poker, briç, satranç, bilardo gibi oyunların oynandığını görülmektedir:

Camlı kapının ardından Didim Kulüp’e bir göz attım: Kaymakam Bey, İcra Memuru ile bilardo oynuyordu. **(NPK, 67).**

“Bütün arkadaşlar da gelecek. Bezik filân oynayacağız.” **(OD, 244).**

“İyi yahu! Evde oturur seninle altmış altı oynarız diyeceğim ama onu da doğru dürüst beceremezsin...” **(İİ, 153).**

«Babam, evin dışında, tenisten başkaca bir oyun oynamama izin vermez. Evde kendisiyle ara sıra tavla atarız.” **(İİ, 44).**

«Ülen, ben yokken kaç kere oynadınız?» diye söylendi. Oyuncular, güldüler. **(YH, 90).**

Sen, briçi iyi oynadığını iddia edersin değil mi? Hele pokeri?» **(İİ, 291).**

«Satranç mı oynayacağız?» «Ben sabahtan beri kendi kendime oynamaktayım. Şimdi diyelim ki beyazlar senin. Sıra da sende. Şu atı nasıl oynarsın?» «Salih Akmercan, kendisini bilirdi: Bu işin acemisi sayılırdı. Nedim Beye her zaman yenilirdi. Baktı Nedim Beyin yüzüne. Kır bıyıklan diken dikendi. Beyaz gür saçları karmakarışık. Yüzü, gözleri, zorla gülümsemekteydi. Hatırı olsun diye, biraz düşünür gibi yaptı, sonra da elini uzatıp atı, rastgele sürdü. Emekli Yargıç, «Olmaz! Ne yapıyorsun yahu!» diye basbayağı bağırdı, «Öyle oynarsan ben şah derim...» Akmercan da meraklandı: «Nasıl şah dersin ağabey?» «Bak nasıl şah derim...» diye Nedim Bey gösterdi. Sonra da satranç tahtasını kaldırdı öte yana koydu: «İyi» diye

söylendi, «bu satranç oyununa kendini, verebildin mi, dertlerden, tasalardan, öfkelerden halas oluyorsun, yatışıyorsun. (MÖ, 21-22).

Odanın birini briç için, satranç için ayırmışlardı. Ötekinde tavla, bayağı iskambil oynanıyordu. (MÖ, 37-38).

Osman, kapıda görününce köylü, «Üle üle üle!..» diye onu karşıladılar. Pastıra oynayanlar ellerinden kâğıtları bir yana attılar, edilen muhabbetler kesildi; herkes kahvecinin yüzüne bakmaya başladı. (YH, 43).

“Boş ver! Çökün bakalım.” diye tembel tembel esnedi tıp rozetlisi; “Bizim ömrümüz yurtla bu kahvenin arasında mekik dokumakla geçiyor. Dört yıldır bu iş böyle. Fakülte altıncı yılda bitecek. Doktor olacağız. Ama doktorluktan evvel briçte ihtisas sahibi oldum ha! Var mısınız oynayalım? Bu oynayanların hepsi acemi. Bir türlü aralarına oturamıyorum. Süleyman zararsız oynar ama o da şimdi baştan savma oynamaya başladı. Otursanıza...” (OD, 83-84).

“Aman sık sık bu partileri tekrarlayalım. Nasıl olsa bir dördüncü bulduk. Emre var! Yengemin bol bol parasını alırız.” Emre, “Beni briç, poker parasıyla batıramazsınız!” dedi. (İİ, 46).

3.3. Spor

3.3.1. Yağlı Güreş

Geleneksel ata sporu güreş, kırsal kesimde çok sevilir. Köy ve kasabalarda düğün, bayram gibi önemli günlerde güreş yarışmaları düzenlenir.

Pehlivanlar, parti binasının bir odasında soyundular. Kispetlerini giydiler. Binanın etrafını halk çoluk çocuk sarmıştı. Kasaba fıkır fıkır kaynıyordu. Parti binasının önünden alay-ı azim ile hareket edildi. En önde davullar, arkada dizi dizi pehlivanlar, daha arkada bir sel halinde halk yürüdü. (YH, 170).

Düğünün en ilginç olaylarından biri de güreşler sırasında ortaya çıktı: Göçmen Hamit, pehlivanları görünce göç ettiği memleketinin de töresini ansımış, dayanmamış, soyunup yağ kazanına yanaşmıştı. Onu bir pehlivandan ödünç aldığı kispetle ortalıkta gören Subaşı köylüsü basbayağı heyecanlandı. Yakup Emmi, «Ülen, şu köyümüzün aslanına hele bir bakın!» diye bağırmaktan kendini alamadı. Köylü de «Göçmen möçmen; bundan böyle köylümüz sayılır, bizdendir...» diye bağırıştı: **(BÇÖ, 293).**

Yağlı güreş yarışmalarının en önemlisi Kırkpınar'dır:

“Üle Yusuf, eski pehlivanlık damarın tuttu be!” “Ben anadan doğma pehlivanım. Ne eskisi ne yenisi! Şimdi de pehlivanım. Var mı bu gidenlerde elimi tutacak? Vallah bir ay sağlam yiyip içem, Kırkpınar'a kadar gitmezsem adam değilim...” **(YH, 49).**

Halka göre yağlı güreş, minder güreşinden daha üstündür. “Canı kıymetli gavurların” güreş stilini beğenmezler, asıl maharet çimlerin üzerinde yağlı güreş yapmak olduğunu düşünmektedirler:

“Belki de kasabadaki güreşlerde beyler, ağalar; Yusuf'u beğenirlerse, gözlerine girebilirse, alır büyük güreşlere sokarlarmış. Ama minder güreşi, yağlıya benzemezmiş, çalışıp onun da inceliğini öğrenmek gerekmiş.» «Pehlivan dediğin yemyeşil çayırda güreşir.» «Osman'a ben de böyle dedim.” “Ama, Koca Yusuf da Avrupa'ya, Amerika'ya gittiğinde minder üstünde güreşmiş.» «Doğru, gâvur milletin canı kıymetlidir. Bu için aslını esasını gidip muallim efendiden öğrenmeli. Yusuf'a da birkaç okka yağlı zeytin götüreceğim. Kocakarı bizim, elceğizi ile gümlüye bastı. Babası sağ olmalıydı da Yusuf'un bu günlerini görmeliydi.” **(YH, 156).**

3.3.2. Bilek Güreşı

Romanlarda erkekler arasında yapılan bir spor da bilek güreşidir:

Bir kalas yığının iki yakasına geçtik. Bütün işçiler başımıza toplandı. Demiroğlu da işi körükledi. İşçiler, «Bir kilo helvasına!» diye, bağırıştılar. Haso, uzamış, az kırışmış sakalını şöyle bir kaşıyıp bana baktı: «Oldu be!» diye, bir nara attı. Haso'yla zorlu bir bilek yarışma giriştik. (II, 329).

3.3.3. Tenis

Romanlarda zengin karakterler tenis oynar, oynamasa bile ilgilenip takip eder. Tenis bir tür prestij oyunudur, yüksek statüye işaret eder.

Bay Hidayet Koryürek heyecanlandı: «Oooooo! Tenisi çok sevdiğimin farkına varmışsınızdır Emre Bey. İyi oynayamam. Zaten hiçbir zaman oynayamadım, gençliğimde de... Yapım bu oyuna uygun değil. Ne var ki inceliklerini iyi bilirim. Şampiyonlardan anlarım. Size kesin olarak söylüyorum: Bu yıl Türkiye Birinciliği avucunuzun içinde! Bizim şehrin kupasını nasıl olsa haftaya alacaksınız.» (II, 11).

3.3.4. Futbol

Futbol şehir ve kasabalarda sevilir ve oynanır ama henüz köylere girmemiştir.

Çarşıda dükkân dükkân dolaşıp, kasabamızın futbol takımında oynayan gençlerin ustalarından izin aldım. Hep birlikte sahaya geldik. (NPK, 60-61).

Kasabamızın futbol takımı öyle yabana atılır bir takım değildi ha... Taşlı mezarlıkta top oynuyor, çalışıyorduk ama iki yıl önce Aydın Vilâyeti Şampiyonu olarak ‘Garbi Anadolu Şampiyonu’ olaraktan Türkiye Birinciliği seçmelerine katıldık... (NPK, 111).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HALK MİMARİSİ, HALK BİLGİSİ, HALK İNANIŞLARI

4.1. Halk Mimarisi

Mimari, mekân örgütleme sanatıdır. Halk mimarisi, genel mimarinin bir kolu olarak kültürümüz hakkında somut kanıtlar sunar.

Romanlardaki yapıları köy ve şehir yapılanmaları bazında ele almak mümkündür. Ayrıca Kocagöz'ün romanlarında yerleşik bir hayat düzenine sahip olmayan Yörüklerin oba-çadır kültürüne dair unsurlar yer almaktadır. Çalışmamızda bunlara dair değerlendirmeler de köy mimarisi başlığı altında yer almaktadır.

Yapılar, yapıların içinde kullanılan eşyalar, yapıların ısıtılması ve aydınlatılması köylerde ve şehirlerde farklılık göstermektedir.

4.1.1. Köy Mimarisi

Kırsal kesimde evler sosyo-ekonomik duruma bağlı olarak büyük ya da küçük, kerpiçten veya taştan yapılmış olabilir. Evin iç kısımlarında ya da dışarıda yer alan fırın, tandır, ocak gibi bölümler ile ambar, samanlık, ahır, kiler gibi yardımcı yapılarıyla birlikte kullanılır.

Kocagöz'ün, Yörüklerin yerleşik hayata geçiş sürecinin ve sonrasının anlatıldığı **Bir Karış Toprak** yahut **Bir Çift Öküz** gibi romanlarında yazar bizlere konargöçer hayattaki çadır formunda evler ve eşyalar konusunda bilgi vermiştir.

Romanlarda ifade edildiğine göre Yörük çadırları keçi kılından yapılır ve genel olarak siyahtır:

Ali ağa gözlerini sağ yakasındaki küme küme olmuş, dizilmiş oymağın kara keçi kılından çadırlarına çevirdi. (BKT, 5).

Yörük çadırlarının eşyaları gayet pratik olduğu görülmektedir. Pösteği, şilte, kilim, yastık başlıca oturma eşyalarıdır:

Ana, diz çöktüğü pöstekiden kalktı, çadırdan çıktı. **(BKT, 5).**

Ana, çadırın önüne bir kilim sermiş, kilimin üstüne şilte, yastık atmıştı. Ali Ağa şilteye oturup yastıklara yaslandı. **(BKT, 6).**

Ağa, leğen ibrik hazırlayan kızına, peşkir tutan karısına bakmadan kesiğe yöneldi. **(BKT, 5).**

«Vay! Veli kardaş, obamıza hoş geldin!» Döndü çadıra seslendi: «Bize minder, pösteği getirin.» Karısı kucağında minder, pösteği ile göründü; çadırın gölgeli yakasına serdi pöstekileri, minderleri. **(BKT, 39).**

Köy evlerinin duvarları kerpiç, tabanı topraktır:

Tabanı toprak bu köy evinin odasında altı zabitin bazısı yere iki battaniye sermiş uzanmış, bazısı yanmayan ocağın iki yanındaki tahtadan yapılmış yüksekçe kerevete benzer yerlerde arkalarını duvara dayayıp oturmuşlardı. **(D, 125).**

Köyde en güzel evler, ağa ve onunla iş birliği halinde olan muhtara aittir. Bu evler kerpiç değil, taşandır; tek katlı değil iki katlıdır. Kapıları büyük ve çift kanatlıdır. Samanlık ve harım gibi bölmeler, büyük ve bakımlıdır:

Muhtarın evi biraz köyden yüksekteydi. Muhtar gibi köye yükseklerden bakardı. Geniş harımı, yüksek duvarları, hayvan, deve ve saman damları, asıl iki katlı taş binası ile köyün en zengin eviydi. Gecenin karanlığına rağmen Ömer, yaklaştıkça beyaz taş bina alam alam görünüyordu. Harımın geniş büyük kapısına yaklaştığı zaman alt kattaki odalardan birinin kapalı kanatlarının arasından ışık sızdığını gördü. **(YH, 76).**

Köyün diğer evleri gibi ne kerpiç ne de çitten yapılmıştı. Dört göz, kale gibi taş bir binaydı. Evin karşısında geniş bir hayvan ve saman damı, saman damı ile ev arasında

kocaman bir harım vardı. Evi ve harımı çeviren viran duvarların kapısı göle bakıyordu. Bu kapı oldukça geniştir. Vaktiyle iki tarafa açılan büyük tahta kanatları vardı. (YH, 12).

1960 sonrasını konu alan romanlardaki köy evleri, ekonomik gelişmelere paralel olarak değişim göstermiştir. Eskinin kerpiç evlerinin yerini yazlık villalara öykünerek yapılmış evler almıştır:

Büyük bahçe demir kazıklara çekilen dikenli tellerle çevrilmişti. Kıyıya bakan geniş, tahta bir kapısı vardı. Ev, bahçenin denize doğru sağ köşesindeydi. Önü, yanı, arkası çiçeklerle çevrilmiş; sebze bahçesinden ayrılmıştı. Tek katlı, sağlam yapılı, taştan bir binaydı. Evin önündeki geniş terasın her yerini bir yaşlı asma sarmıştı. Terasın berisinde ulu bir çınar dal budak salmıştı. Çınar öylesine uluydu ki neredeyse ev; dalları, yaprakları arasında yitmiş gitmişti. Teras büyük bir oturma odası haline getirilmişti. (ET,27).

Evlerin bahçesinde su kuyusu bulunur ve evin bütün su ihtiyacı bu kuyulardan karşılanır:

Gelin, evden elinde bir bakraçla çıktı kuyuya doğru yürüdü. (YH, 12).

Gitti, evinin önündeki kuyusundan bir kova temiz su çekti. (YH, 54).

Dibek taşı gibi sağlam, kuyunun başına dikildi. Genç kadının bileğini kavradı; rahatça eğilip dipteki ışıldayan suya bakmasına yardım etti. Fatma. «Uyyyy! uy anam ne güzel ne duru su... Az daha eğilsem aynadaymış gibi suratımı göreceğim...» diye bağırdı. (BKT, 142).

Meyve ve sebze bahçeleri ile ortak kullanım alanları olan “köy odası, kahve, değirmen, yol, cami, köy okulu, iskele” halk mimarisine dâhildir. Köylerde çınar ağaçlarından daha yüksek bina yoktur. Köyün bütün sokakları, köy meydanına çıkmaktadır:

Bir sokak arasından köy meydanına çıkıverdi birdenbire. (ET, 8).

Hasan Efendi'nin yanında Bakkal Yusuf vardı. Dükkânı kahvenin berisinde, Köy odasının altındaydı. (ET, 9).

Doruğa yaklaştıkça tepenin ovaya devrilen yamacının başına dikilen değirmen büyüyordu. Kocaman kirli bir külah gibi oturtulmuştu doruğa. Kanatları ıslanmış, kanatlarının yelken bezleri sarkmıştı: Dönmüyordu. Değirmenin önündeki düzlüğün berisinde değirmencinin iki göz evinin tahta kanatları sıkı sıkıya kapatılmıştı. (BKT, 91).

Vadinin iki yakası meyve, sebze bahçeleriyle kat kat teraslanmıştı. (ET, 7).

Köyün okulu, yüksekte beyaz bir yapıydı. Camisi, caminin minaresi, denize doğru alçalan bir çukurda kalıyordu. (ET, 7).

Camiye doğru yöneldi, cami meydanın alt başında, denize inen yolun başındaydı. Ulu çınarlar kubbesini örtmüş gibiydi, neredeyse minarenin boyunu tutuyorlardı. Caminin karşısındaki yine ulu üç çınar ağacının altındaki kahveden Muhtar Hasan Efendi seslendi. (ET, 8).

Büyük iskelenin sağ kıyısı, balıkçılarındı. Beride denize atılmış, doldurulmuş iri iri taşlarla balıkçı kayıklarına, motorlarına bir barınak yapılmıştı. (ET, 26).

Halkın mimarisi; pratik faydaya, gündelik kullanıma yönelik olup estetik kaygılar taşımasa da doğayla bir bütündür ancak turizm bölgelerinde çarpık yapılaşma, doğa tahribatı söz konusudur:

Körfezin kuzeyindeki şu büyük oteller, moteller, mavi sularla yeşil ormanın birbirine kavuşmasını engelliyor; körfezin böğrüne saplanmış bir bıçak gibi görünüyordu. Binaların mimarlığını doğaya uyduramamışlardı. (ET, 8).

Yamaca tırmanan köyümüzün evleri, geçen yaz Kaymakam Bey'imizin emriyle beyaz kireçle badana edildikleri için pash, çarpık dişler gibi sırtıyordu. (NPK, 104).

4.1.1.1. Köy Evlerindeki Ev Eşyaları

1960'lara kadar olanları konu edinen romanlarda köylüler çok fakirdir dolayısıyla köy evlerindeki tüm eşyalar asgari ihtiyaçları karşılamaya yöneliktir, ayna gibi işlevsel bir eşya bile lüks kapsamındadır.

Yakup, onu belinden kavrayıp geri çekti: «Dur hele kız, istediğin ayna olsun, şehre bir vardığımda sana alırım.» Fatma, kendisini kocasının kolları arasına bıraktı. Ağacın altına çöktüler «Gerçekten bana ayna alacak mısın?» «Alırım ya.» «Emme evdeki gibi küçücük olmasın. O da çatladı zaten... «Olur, büyüğünü alırız. Hele ekinimizi bir harman edelim.» «Ocağın üstüne asarız.» «Asarız.» (BKT, 142).

Pilli radyo sadece köyün en zengininin evinde bulunur. Diğer köylüler için bir arzu nesnesidir:

«Ah, iki buçuk kuruşu biriktirip kahveye bir radyo alamadım. Hani şu muhtarın evindeki gibi. Pilleri varmış, kendi kendine her havadisi veriyor. Yoksa bu kadar cahil, dünyadan habersiz kalmazdık. Muhtara sorsan domuz eniği gibi bu işleri radyodan öğrenmiştir. Bize sızdırmıyor.» (YH, 41).

Romanlardaki ifadelere göre koyun postları veya keçi yününden keçeler çok amaçlı örtüler olarak kullanılmaktadır:

Ana, yorganı başına çekmiş yatıyordu. Yorganın üstüne attığı pösteki yana kaymıştı. Genç kadın yaklaştı, pöstekiği düzeltti. Tüylü yakasını pöstekinin yorganın üstüne bir güzel örttü. (BKT, 62).

Ana, evin kapısının önünde bir keçenin üstüne oturmuş yün eğiriyordu. Döndürdüğü iğne bakıyordu. (BKT, 105).

Sonra karısının her zaman namaza durduğu yere namaz keçesini serdi. Allah'ın huzurunda sabah namazına durdu. (YH, 54).

Köylerde odalar birbirinden kapı değil kilimle ayrılır:

Fatma yataktan çıktı. Yatağın bulunduğu geniş tahta yükseklikten çıplak ayaklarını toprak tabana salladı, sonra bastı. Kapısına bir kilim gerilmiş evin öteki odasına doğru yürüdü. **(BKT, 62).**

Köy evlerinde ısınma-ısıtma aracı olarak ocak kullanılmaktadır:

Recep, sönmek üzere olan küçük saç sobaya bir odun daha attı. **(OD, 148).**

Recep'in ihtiyar dolma tüfeği, yıllardan, beri ocağın üstünde asılı duruyordu. **(YH, 8).**

Ocağa çalı çırpı attı. Bir çirayı kandilden tutuşturdu. **(BKT, 63).**

Yakup, ağzından çıkardığı bir zeytin çekirdeğini öfkeyle ocağın içine attı. **(BKT, 89).**

Cumhuriyet döneminde 1960'lı yıllara kadar köylerde elektrik yoktur. Aydınlatma kısıtlıdır, az ışık veren kandiller kullanılmaktadır:

Yakup yatağın içinde dimdik, hareketsiz oturuyordu. Sol yakasındaki kanatları sıkı sıkı kapanmış pencerenin içinde yanan zeytinyağı kandilinin şavkı, al al kerpiç odanın çamurla sıvanmış duvarlarına vurmuştu. Kandilin ışığı kıpırdadıkça, karşı duvardaki Yakup'un gölgesi, dalgalanıyordu. **(BKT, 61).**

1960'lı ve 70'li yıllarda kıyı köyleri turizmle kalkınmaya başlamış, köylüler zenginleşmiştir. Köy evlerindeki eşyalar çeşitlenir:

«Bugün ilçeden ne aldım biliyor musun?» «Ne aldın?» «Buzdolabı» «Deme Hasan? Bubanın evindeki gibi mi?» «Onu kızdırmak için az daha büyüğünü aldım. Arkasında gazyağı kandili var. Yakıyorsun, elektriksiz işliyor. Kaymağını, südünü, her bir kokacak şeyini içine koyarsın, hiç bozulmaz. Soğuk su içeriz. Yarın şoför

Kemal gidip römorkla getirecek.» «Çok sevindim Hasan. Çok para vermişsindir...» «Sevinmeye sevin ya parasına aldırma...» «İradyomuz da var...» (BÇÖ, 280).

Pilli bir küçük radyo getiriyordu Necip Kaptan evden. (ET, 235).

Kendisi alışmış çadırdaki yaşadığından beri yer yatağında yatar; benim karyolada yatmama kızar. (BÇÖ, 101).

Bazı romanlarda şehirli entelektüeller emekli olunca köylere yerleşir. Şehirdeki ev içi düzenlerini, köydeki yeni evlerine taşırlar.

Kemal Çığ sedire oturmuş, gazeteleri yanına koymuş, radyonun pillerini değiştiriyordu. (ET, 42).

Terasta sedire yerleşen Zeynep Hanım, Nurcan'a örgü örmesini öğretiyordu (ET, 245).

Çalışma odasına geçiyor, sobanın karşısına konulan eski ama rahat, kılıf geçirilmiş koltuğuna oturuyor, birikmiş gazeteler gelmişse gazetelere bakıyor, kitap okuyordu. (ET, 149).

Kemal Çığ, bu kez iyice ısınan odada, yatağın, içinde, bağdaş kurdu, oturdu. (ET, 175).

Kitaplarını getirdiği kalın mukavva kutulardan yine kitaplarına raf yapıyordu karşı duvara. Birden gözü yazı masasına ilişti. Üstüne yazı makinesi de konmuştu. (ET, 42).

Ayşe ile Zeynep, masanın üstüne dikiş makinesini koymuşlar, biri kolu çeviriyor, öteki yerlere sarkan dökülen bir kumaşı dikiyordu. (ET, 27).

Odadan sofaya, oradan terasa çıktı. Sedirin üstüne Ayşe uzanmış uyuyordu. Üstüne ince bir pike çekmişti. Zeynep, bir albüme resim yerleştiriyordu masanın başında. Kalktı masanın başından karşı köşedeki küçük sedire, ayağındaki terlikleri çıkarıp

bağdaş kurdu oturdu. Saatine baktı, raflardaki kitaplarına baktı, sonra yine çalışma masasının yanındaki pencereden alçalan güneşle parıldayan denizi seyretmeye başladı. (MÖ, 13).

Zeynep başını kaldırdı: «Öğle yemeğini unuttun ağabey!» diye söylendi. Kemal Çığ, yıllar önce baldızına, kendisine enişte demeyi yasaklamıştı. «Bakıyorum sizler.de unutmuşa benziyorsunuz... Bu ne telaş? Ne dikiyorsunuz hanım hemşire?» Karısı karşılık verdi: «Senin çalışma odana perde dikiyoruz. Geçen hafta ilçeden almıştık perdelikleri.. Sana sürpriz yapacaktık...» «Canım perde şart mıydı?» «Perdesiz oda, pencere olur mu?» dedi Zeynep, (ET, 28).

4.1.2. Şehir Mimarisi

Romanlarda ifade edildiğine göre parklar havuzludur, çiçeklerle doludur. Çocuklar için oyun, emekliler için dinlenme mekânlarıdır:

“Ortasında havuzu, dört bir yakasında her mevsimde açan gülleriyle parkın bu köşesini pek severim. On on beş dakika gazete kitap okuyan emeklilerin, örgü ören çocuk bakıcılarının arasında bir sıraya otururum.” (İİ, 69).

“İki yaşlı adam ellerinde gazete uyukluyordu. Bir hanım çocuğunun arabası yanı başında, kitap okuyordu.” (İİ, 69).

Kasaba ve şehirdeki tarihi evler, doğayla uyum içinde yaşayacak şekildedir:

Rahmetli babam, ömrünü evimizin en üst katındaki cihannüma⁶⁶da geçirmişti. Çok iyi anımsıyorum, bu küçük, dört bir yanı pencerelerle kaplı odaya, bazı kış geceleri yatağını taşıtır, serilen döşeğin ayak ucuna oturur, saatlerce yağan yağmurun kiremitlerdeki tıkırtısını, esen rüzgârın sesini dinlerdi. (NPK, 72).

Büyürken eskiyen şehirlerde, tarihi binaların korunması kültürel bir sorundur:

⁶⁶ 1. Her yanı görmeye elverişli camlı çatı katı veya tıraça, kule. 2. Dünya Haritası. TDK, **Güncel Türkçe Sözlük**, <http://sozluk.gov.tr/>, 05.08.2019 tarihinde erişildi. Metinlerde “camlı çatı katı” anlamında kullanılmıştır.

“Kulüp, kentin merkezinde sayılırdı. Liselere yakındı. Ne ki emekliler kentten uzaklaşıyordu. Eski ahşap bir binaydı. Caddelerin gürültüsünden uzak, sokak içindeydi. Zaten bu sokakta neredeyse eski evler uzayıp gidiyordu. Çoğu binayı Yüksek Anıtlar Kurulu tarihsel yapıt olarak ilân etmişti. Bu binalar olduğu gibi saklanacak, aslına uygun olarak tamir edilecekti.” (MÖ, 37).

İstanbul’un içinde evler eskidir. Yer yer betonlaşma başlamıştır:

Galata’nın, Cihangir’in Boğaz’a bakan kat kat binalarının yüzleri kirliydi. (OD, 189).

İki katlı, eski yapı bir evin önünde durduk. (İİ, 167).

Romanlardaki ifadelere göre zengin apartmanlarda asansör ve sıcak su bulunur. Dairelerin giriş kapısından başka servis kapısı vardır. Salonlar büyük, koridorlar uzundur:

Bu kat, üsttekine benzemiyordu. Büyük, çift kanat giriş kapısının ötesinde bir de servis kapısı vardı. Doğrudan doğruya salona değil, küçük bir sofaya giriliyordu. Bir koridor uzayıp gidiyor, koridorun başındaki ilk geniş bir kapıdan büyük bir salona giriliyordu. (İİ, 36).

Asansöre bakılmadı; bir kat aşağı merdivenden indik. (İİ, 36).

Arabanın içi ısındıkça terimiz kuruyordu. Ama ne de olsa soluğu evlerimizde alıp sıcak suyun altına girmeliydik. (İİ, 152).

4.1.2.2. Şehir Evlerindeki Ev Eşyaları

Şehirdeki evlerin eşyaları gelir grubuna göre farklılık gösterir.

Fakirlerin Evlerindeki Ev Eşyaları

Fakirlerin evlerindeki eşyalar azdır ve sadedir. Evler tertemizdir. Perdeler beyaz patiskadandır. Oturmak için basma kaplı sedir ve minder kullanılır, koltuk adı geçmez. Yataklar yere serilir.

“Hele sen şu gocuğunu çıkar da şöyle sobanın yanına geç otur bakalım.” (ET, 151).

«Gel kızım» dedi, «Şöyle sobaya yakın otur, üşümüştün...» Bir minderi sobanın yanına koydu. Hatice bir şey söylemeden kalktı geldi, bağdaş kurup mindere oturdu. (ET, 178).

Sonra Recep’e mangalı dışarı çıkarıp odanın orta yerine kadınlar bir yer yatağı hazırladılar. Herkes çekildi. Recep, lâmbayı söndürdü. Bir zaman perdeyi aralayıp sokaktaki karın beyazlığını seyretti. Perdeyi kapadı. Karanlıkta yatağa doğru yürüdü. Mis gibi sabun kokan çarşafı kaplanmış yorganın altına girdi. (OD, 167).

Boydan boya pencerelerin önünde temiz basma örtülü bir sedir uzanıyordu. Odanın tam ortasında yeni yanmış bir mangal duruyordu. (OD, 158-159).

Fakir, ama çok temiz bir odaya girdik. (İİ, 145).

Aydınlanan pencerelerin beyaz perdeleri ardında gölgeler kıpırdanır. (OD. 9).

Fakir evlerinde ocak yoktur. Isınmak için soba veya mangal kullanılır.

“Hele sen şu gocuğunu çıkar da şöyle sobanın yanına geç otur bakalım.” (ET, 151).

«Gel kızım» dedi, «Şöyle sobaya yakın otur, üşümüşsün...» Bir minderi sobanın yanına koydu. Hatice bir şey söylemeden kalktı geldi, bağdaş kurup mindere oturdu. (ET, 178).

Odanın tam ortasında yeni yanmış bir mangal duruyordu. (OD, 158-159).

Köşede bir odun sobası yanıyordu. Tütmüş, odayı ince bir duman almıştı. (İİ, 145).

Orta Hallilerin Evlerindeki Ev Eşyaları

Romanlardan anlaşıldığına göre orta halli insanların ev eşyaları, fakir evlerine göre daha çeşitlidir. Yazı makinesi, dikiş makinesi, duvar saati, koltuk, çalışma masası, televizyon, demir, karyola, gaz sobası, kitaplık fakir evlerinde sözü edilmeyen eşyalardır:

Doğru okunmasını istediği sözcükleri, yabancı adları yeni harflerle yazar, yazının bütününe makineyle yeniden yazma zahmetine katlanmazdı. Şimdilerde artık eski harfleri bilen yayıncı bile kalmamıştı. İki parmağı ile yazıları makinede yazmak zorunluğu ortaya çıkmıştı. Buna da alışmıştı. Makineyle de oldukça çabuk yazabiliyordu. Kimi zaman da Ayşe, yardımcı oluyordu makine ile yazmakta... Masanın bir köşesine sözlükleri üst üste yığardı ama artık, bu sözlüklere çalışırken pek bakma gereksinmesini duymuyordu. Odadan sofaya, oradan terasa çıktı. Sedinin üstüne Ayşe uzanmış uyuyordu.(ET, 52).

Duvardaki saat, bu sırada vurmaya başladı. (İİ, 54).

Annem, onun yanı başında, sedirin bir yanında, ayaklarını altına almış oturmuş, korkulu gözlerle bana bakıyordu. Duvardaki saate göz attım; on ikiye beş vardı. (İİ, 175).

Anahtarı çevirip içeriye girdiğimde, salonda ışık gördüm. Babam, her zamanki köşesinde sedire oturmuş, yandaki masayı biraz önüne çekmiş, birtakım kâğıtları inceliyordu. Solunda üstünde radyo bulunan, gazeteleri koyduğu küçük masanın

tepesinden bakan ayaklı baş lâmbasının ışığında beyaz saçları, pembe pembe parlıyordu. (İİ, 50).

“Hanım, şu senin dikiş makinesinin yağını getirir misin?» dedi. (İİ, 347).

Karşısında perdeleri kapalı pencerenin yanındaki babamın camlı kitap dolabına gözlerini dikti. Bu dolapta çoğu askerlikle ilişkisi olan kitapları vardır Albayın. (İİ, 210).

Karşı duvarın önünde kocaman eski bir demir karyola vardı. (İİ, 167).

Gözü televizyona ilişti. Birden doğruldu «Aç şu kutuyu Nazife, bakalım kavgalı döğüşlü bir film vardır belki, oyalanınız...» diye söylendi. (MÖ, 35).

Küçük yazı makinesini de zaten iki parmağı ile yazıyordu. Bugün nedense harflere yanlış basıyordu. Bıraktı yazmayı pencereden dışarıya, uzaklara, denize bakmaya başladı. (MÖ, 77).

Solunda üstünde radyo bulunan, gazeteleri koyduğu küçük masanın tepesinden bakan ayaklı baş lâmbasının ışığında beyaz saçları, pembe pembe parlıyordu. (İİ, 50).

Şehrin orta halli evlerinde, ocak ve soba ısıtma araçlarıdır:

Evlerin soba borularından çıkan dumanlar beyaz karların arasında hemen kayboluveriyordu. (OD, 149).

Kalorifer bulunan evler yeteri kadar ısınmadığında yine soba yakıldığı görülmektedir:

Bizim kaloriferler pek iyi yanmaz; kimi odalarda gaz sobası yakmak zorunluluğu duyarız. Yatak odası oldukça soğuktu. (T, 96).

Zenginlerin Evlerindeki Ev Eşyaları

Zenginlerin evlerinde mobilyalar gösterişli ve ağırdır. Büyük kitaplıklar, piyano, plak dolabı, yazı masası, tablolar, antika vazolar gibi ayrıntılara yer verilir.

Kapıdan doğrudan doğruya büyük bir salona giriliyordu. Ön yakası salonun geniş bir pencereden denize bakıyordu. Sağda büyük bir ocak vardı. Ocağın karşısında çok süslü bir yazı masası görünüyordu. Denize karşı yerleştirilmiş masanın arkası, boydan boya kitaplıktı. Antika eşya, heykeller, vazolar, tablolarla yüklüydü salon. Ocağın iki yakasında, yerden, geniş koltuklar vardı. Salonun derinliğinde göz alıcı bir yemek masası görünüyordu. Kitaplara gözüm takılınca, kendimi İzmir'in Milli Kütüphane 'sinde sandım. (İİ, 9-10).

Boşalan, bizim olacak kata Ahter Hanımın zevkine göre çoktan ısmarlanan eşyalarımız kamyonlarla gelmişti. Gülseren'in annesi, eşya ve çeyizin yerleştirilmesi için gelenek gereği annemle ablamı da davet etmişti. Bir benim aldığım yemek salonunun takımı Gülseren'le isteğimize uygundu. Onları bir mobilyacının vitrininde görmüştük. Ismarlarsak böylesini yaptırılmazdık. (İİ, 357).

Birbirinden bir geniş geçitle ayrılan yemek ve oturma salonunun bu sıkıntı ile son derece süslü, ağır eşyasına bile şöyle bakamadım.” (İİ, 37-38).

Hidayet Bey, bir dizine çocuk Uğur'u, bir dizine ufacık Gülseren'i oturtmuş, fotoğrafının önünde kasılıyordu. (İİ, 276).

Gülseren, hiçbir şey demeden plâk dolabına yürüdü. Ortalığa hafif bir müzik yayıldı plâktan. Eline bir kitap alıp divana şöyle bir yayıldı. (İİ, 42).

Salonu hafifleten net bir piyano sesi aldı. Gülseren, yere, bir mindere oturmuş, önüne yığıldığı plâkları karıştırıyordu. (İİ, 24).

Nesrin, uzakta piyanonun kenarına dayanmış, eliyle hafif hafif tuşlara dokunuyordu. (OD, 44).

Önceden salonda göremediğim bir duvar saati altıyı vurdu. (İİ, 24).

Şehirlerde aydınlatma elektrik iledir ve sorunsuzdur.

Aydınlanan pencerelerin beyaz perdeleri ardında gölgeler kıpırdanır. (OD. 9).

Solunda üstünde radyo bulunan, gazeteleri koyduğu küçük masanın tepesinden bakan ayaklı baş lâmbasının ışığında beyaz saçları, pembe pembe parlıyordu. (İİ, 50).

Zengin evlerinde ısınma araçları çok çeşitlidir. Kalorifer, ocak, gaz sobası, elektrik sobası büyük evlerin farklı odalarında ihtiyaca göre kullanılır.

Sağda büyük bir ocak vardı. (İİ, 9-10).

«Kemal Bey Ağabey» diye yanıma geldi, «Biz küçük oturma odasında Ayşe Ablamla elektrik sobası yaktık. Bu salonu kalorifer iyi ısıtmıyor. En üst katta sayılırız, istersen gel, orada otur oku...» (ET, 124).

Uğur'u sırtlayıp, ocağın karşısındaki koltuğa attım. Amcası, yastık, örtü koşturdu. Salon radyatörlerden oldukça sıcaktı ama, Hidayet Bey, ocağı da hemen ateşledi. Sonra kendisini bir koltuğa attı. (İİ, 135).

Osmanlı Dönemindeki Ev Eşyaları

Kocagöz'ün romanlarında anlatıldığı üzere Osmanlı dönemine ait evlerde oturmak için sedir ve minder kullanılır. Konsol, gömme dolap adı geçen diğer eşyalardır:

Eski, demir, büyük karyolanın ayak ucundaki sarı topuzları karanlığın içinde parlar gibiydi. Bu karyola ona çocukluğunu anımsatıyordu, gençlik yıllarını anımsatıyordu. 1900'lerin modeliydi. “Bizim Salih Efendi Hoca babamız, yer yatağında yatmaz

mıydı?” diye düşündü. Geniş bir karyolaydı bu, neredeyse odanın üçte birini kaplıyordu. (ET, 47-48).

Salih, elindeki lâmbayı konsolun üzerine koyduktan sonra sedirin minderini düzeltip oturdu. Birden aklına geldi; kalktı, pencerenin kanatlarını çevirdi. Perdelerini çekti. (K, 66).

Odanın kapısına yakın bir girintide gazocağı, küçük bir dolap görünüyordu. (K, 13).

Osmanlı döneminde aydınlatma için fitilli gaz lambaları kullanıldığı ifade edilmektedir: Lâmbanın fitilini kıstı, üfledi. (K, 15), Konsolun üstündeki gaz lâmbasının fitilini biraz daha açıp düzeltti. (İİ, 253).

4.2. Halk Bilgisi

Halk hekimliği, halk botaniği, halk zoolojisi gibi alt başlıklardan oluşan halk bilgisi halkın uygulamadaki kültür kalıp ve yapılarının oluşturduğu bilgi olup geçmişten gelen birikimi geleceğe olduğu haliyle taşıdığı gibi, tecrübeler ve geçen zamanla beraber kendini sürekli yenilemektedir.

4.2.1. Halk Hekimliği

Pertev Naili Boratav’ın “Halkın, olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği diyoruz”⁶⁷ şeklinde tanımladığı halk hekimliği; hastalıklardan korunma ile hastalıkların iyileştirilmesinde ortaya çıkan ihtiyaçlar ve bunların sonucunda kazanılan bilgi ve deneyimlerin kuşaktan kuşağa aktarılması vesilesi ile ortaya çıkmış ve süregelmiştir. Özellikle doktora ve ilaca kolayca ulaşamadığı durumlarda devreye giren halk hekimliği, bitkiler, el yapımı ilaçlar ile şifalandırmayı kapsadığı gibi aynı zamanda inançsal-büyüsel yorum ve ritüelleri de içermektedir.

⁶⁷ Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, Ankara, Gerçek Yayınevi, 1973, s. 149.

Romanlarında halk hekimliği örneklerine rastladığımız Kocagöz'ün bu uygulamalara bakış açısı oldukça tarafsızdır. Eserlerinde ritüelleri ya da tedavileri olumlayan bir ifadeye rastlanmadığı gibi bunların sakıncalarından yahut kötü sonuç doğurabileceklerinden bahsedilmez.

Yaşadığı toplumdan insanları, toplumu gözlemleyen ve eserlerinde ideolojisini anlatmak, yaşatmak isteyen yazar; pek çok konuda olduğu gibi bu konuda da toplumsal alışkanlıklara ve kültürel öğelere kendi yorumunu katmaksızın romanlarında yer vermiştir.

Romanlarda anlatıldığı üzere ilaçlar; hayvansal ürünler, bitkiler, yiyecekler ve bazı maddeler kullanılarak genellikle kadınlar tarafından hazırlanıp uygulanmaktadır:

"İyisin ya şimdi?" Bir şeyciğim kalmadı. Köylü karılar melhem vurdular. Bereket kurşun içinde kalmamış..." (K, 101).

Yazarın romanlarında aktardığına göre dağlardan toplanan otlardan ilaç yapılır:

Sırtındaki yaralara berelere karısı her gün ihtimamla zeytinyağı ve kendine göre yaptığı bazı ilaçları sürmüştü. Dağ bayır dolaşmış, çeşit çeşit otlar toplayıp kaynatmış içirmişti. (YH, 33).

Ağrıyan yerin ovulması ve belli bölgelere sıcak tuğla konması gibi uygulamalardan söz edilmektedir:

Baktım, Ağa dizlerini oğdurmakta. "Gidelim, gidelim dedim emme rümetizmelerim koyvermiyor." (BÇÖ, 32).

Ağrılardan, sancılardan yatakta kıvranıyordu. Karısı, baldızı etrafında dört dönüyorlar, beline durmadan sıcak tuğla koyuyorlardı. (ET, 142).

Karısı bir başkaca söz etme olanağını buldu: «Yatak odası soğuktur şimdi Kemal, sobada tuğlanı kızdırayım mı?» «İyi olur ya... Belime de koyarım; böbreklerim de sızlıyor şu sıra... Isınırım...» (ET, 168).

Soğuk algınlığına yakalananların üstü kat kat örtülerek terletilmekte, alkol ile vücudu ovulmakta, alınına ıslak bez konmaktadır:

Yusuf, üç gün, ateşler içinde yandı. Yatağın içinde kendisini kaybetti. Önceleri vücudunun her yeri zangır zangır titriyordu. Yengesi, nişanlısı Nemide üstüne kat kat yorganlar örttüler. Ateş basınca, terletmeye uğraştılar. Çeşitli ilaçlar yapıldı. Üçüncü günün akşamına doğru Yusuf'u bir terdir aldı. Ter, yataklara, yorganlara geçti. Yengesi, Nemide'yi odadan dışarı çıkarıp, Yusuf'u soydu. Amcasının çamaşırlarından giydirdi. Üstüne de yine amcasının bol bir geceliğini geçirdi. (K, 39).

«İrakıyı az ısıtıp bütün bedenini ovun, yeni fanilalar giydirip üstüne iki yorgan atın. İyicene terlesin... Sulfata da yutturun zorlan. Yarına bir şeyciği kalmaz.» (BÇÖ, 218).

“Bir şey değil Halit’in biraz başı dönmüş. Yatırdım. Başına buzlu ıslak bez koydum.” dedi. (OD, 225).

Ayrıca romanlarda aktarıldığına göre fenalaşan kişinin bilekleri kolonya ile ovulur: Merdivenlerde bir telaşlı ayak sesi duydum kendimi kaybetmişim. Gözlerimi tekrar açtığı zaman hizmetçi kız ile Salih bileklerimi kolonya ile oğuyorlardı. (İD, 76). Midesi kötü olana limonata, limonlu çay veya limonlu çorba içirilir. “Midem fena kardeş, bana bir limonata, az şekerli olsun, ekşi olsun...” diye rica etti. Gülseren, mutfığa koştu. (İİ, 138). Canım anneciğim, Uğur biraz üşütmüş de ona limonlu bir çay yaptım; bir aspirin içirdim. (İİ, 137).

Yaranın üzerine tütün basmak da romanlarda karşımıza çıkan tedavi yöntemlerinden biridir:

"Eğ kafanı" diye dizlerinin üstünde Mehmet'e yaklaştı Onun kaşının üstüne de kısmı kulağına yakın saçlarının arasındaki ince çizige, bir tutam tütünü bastı. Elinden mendili alıp basma bağladı. (K, 99).

Romanlarında sağaltma amaçlı halk hekimliği uygulamalarına yer veren yazarın dinsel - büyüsel tedavi yöntemlerine yer vermemiş olması dikkat çekicidir.

4.2.2. Halk Botaniği

Halk botaniği, insanın çevreyle ilişkisi sonucu ortaya çıkan geleneksel ekolojik bilginin bir alt koludur. Bitkilerin adlandırılması ve kullanım biçimleri, bitkilerle ilgili inançlar ve büyüsel uygulamalar gibi bir dizi konuyu kapsar.

Yazarın ifadelerine göre, milli bayramlarda kurulan zafer takları, defne ve mersin ağaçlarının dallarıyla süslenmekte ve defne dallarını dağlardan gençler kesip getirmektedirler:

Belediye'nin görevi de bayramın önemine göre havai fişekleri, takızaferleri hazırlamaktır. Belediye'nin en kıdemli çavuşu Seyfî, iki işçiyle hemen Hükümet Konağı'nın önüne kaşla göz arasında bir takızafer kurmakta ustadır. Öte yandan kasabamızın yetişkin çocukları, dağlardan defne dalı kesip getirmeye giderler. Ben de cumhuriyetimizin ilk yıllarında arkadaşlarla defne dalı kesmeye giderdim. Ulusal bayramlarımızda kasabamızı baştan başa defne, mersin dalları yaprakları ile süsleriz. (NPK, 173).

Romanlarda tabiatla ilgili tasvirlerin yapıldığı kısımlarda çınar, zeytin, yaban mersini, palamut, çam, kavak, incir, karıngeç, söğüt, defne ağaçlarının adları geçmektedir:

Ne ki önündeki üç söğüt ağacının altında oturup kahve içmek keyifli olur. (NPK, 11)

Kasabam çok çok güzel. Köşklerin arasından geçen ana yol iki kilometre kadar uzandıktan sonra yeşil kavak ağaçları ve şemsiye manzarası veren çamların içinden denize varıyor. (İD, 10).

Çınarın ulu dallarındaki yapraklar, ince ince esen meltemle fısıldaşıyor, ay ışığı ile oynaşıyordu. **(D, 3).**

Atlar çınarların alt başındaki çeşmenin ardında bağlanmış, başlarına nöbetçi dikilmişti. **(D, 3).**

Zeytinlerde, palamut dallarında, mersin yapraklarının arasında kuş cıvıltıları başlamıştı. **(K, 79).**

Bu sırada, balkana bakan zeytinliklerle süslü tepeciklerin eteğindeki yoldan bir toz bulutu kalktı. **(BÇÖ, 15).**

Necip Kaptan, sıradan inmiş, ayaklarını uzatıp yere oturmuş, arkasını çamın gövdesine vermişti. **(ET, 53).**

Yemekten önce sebze bahçesinden çitle ayrılan evin etrafındaki çiçek bahçesini gençler gezmişler, koca çınara hayran kalmışlardı. **(ET, 72).**

Sağım solum yeşil tepeciklerle, zeytin ağaçlar ile, fundalıklarla süslü yavaş yavaş incir bahçelerinin arasına giriyorum. **(İD, 36).**

Yakup, evin önündeki bodur karıngecin altına bağdaş kurmuş oturmuştu. Yanında koca bir yığın ılgın dalı vardı. Dalları, yük eşeği ile Uzunbük'ten taşınıyordu. Elinde tahra bu dalları ağır ağır yontuyor, düzeltiyor, incelerini bir yana, kalınlarını öte yana istif ediyordu. **(BKT, 105).**

İbrahim, hanayının dört bir yakasına kavak, çınar fidanları dikmişti. Evle saman damı arasındaki geniş meydana da zeytin, incir fidanları dizilmişti. Gelecekte yeşillenecek bu bahçeyi çepeçevre yüksek bir duvar çeviriyordu. **(BKT, 127).**

Romanlarda ifade edildiğine göre yasalar ile kısıtlanmış olsa da ormanlarda odunculuk yapılmaktadır:

...Bu da işine gelmezse, Piyan kökü - miyan kökü - kazar, kasabaya fabrikaya götürüp satardı. Odun keserdi. Bu işler, daha birkaç yıl öncesine kadar Receb'in de yaptığı işlerdi. (YH, 53).

Zeytin ağaçları önemli bir geçim kaynağı olarak romanlarda yer almaktadır:

Recep'in elinde topu topu on beş ağaç zeytini vardı. (YH, 10).

“Lâzım gelirse ben zeytini silker, yalnız başıma da toplarım.» (YH, 66).

«İyi öyleyse. Şu diktiğimiz incir fidanlarının berisindeki delice zeytinlerin⁶⁸ ötesinden tutalım çiti. Zeytinleri aşılırız.» (BKT, 106).

Sebze bahçelerinde il ve ilçede satmak üzere fasulye, bakla, bamya, kabak, soğan, roka, patlıcan, biber gibi her tür sebze ve incir, karpuz, üzüm gibi her tür meyve yetiştirilmektedir. Gündelikçi işçi kadınlar sebzeleri toplar. Kadınlar çalışırken radyoda çalınan türkülerini dinlerler:

Taze soğan söktü, roka topladı, çıkardı. Erik topladı. Bostan kuyusunun haznesine gidip bunları temizleyip yıkadı. (ET, 238).

Üç günden beri bahçede sebze topluyorlardı: Kemal Çığ, başına geniş kenarlı bir hasır şapka bulmuştu. Karısı Ayşe, baldızı Zeynep, köyden gelen yardımcı, gündelikçi işçi kadınlar gibi başlarını beyaz tülbentle sarmışlardı. Fasulye, bakla, bamya, kabak toplanıyordu. (ET, 235).

Fasulyeler, bamyalar, biberler, patlıcanlar, toplanıp pazara gideceği zaman, bu işlere, hani toplamaya üç beş kişi yetmez...» (ET, 46-47).

Hurşit'le kasabanın yoluna düştük. Pazara karpuz götürüyordu. (NPK, 7).

⁶⁸ **Delice zeytin:** Aşılammamış zeytin ağacı, yabancı ağaç. TDK, “delice zeytin”, **Güncel Türkçe Sözlük**, <http://sozluk.gov.tr/> 21.05.2019.

Köylü; işinde, bahçelerdeydi. Çoktan turfanda sebzeyi yetiştirmişler; önce ilçenin pazarına sonra da ile yollamışlardı. (ET, 225).

Yazarın ifadelerine göre tarla ve bağlarda; üzüm, tütün, pamuk, meyankökü yetiştirilip satılmaktadır:

Bizim şirket, üzüm, incir, tütünü üreticilerden alır; işler, dış ülkelere satar. (İİ, 80).

Belki bir ağa ile ortak pamuk eker, daha yapamazsa bir yerde bedellik bulurdu. Bu da işine gelmezse piyan kökü –miyan kökü- kazar, kasabaya fabrikaya götürüp satardı. (YH, 53).

Yasemin, gül, karanfil, sarmaşık, asma, funda, sarmaşık romanlarda adı geçen çiçeklerdir:

Bizim bahçe duvarının üzerinden sarkan sarmaşık yapraklarında çiğ taneleri vardı. (NPK, 32).

Kaptan, seslendi: «Oğlum, şu yaseminin dibine az su verin...» «Olur baba, daha vereyim...» (ET, 245).

Ona ilk defa soluk bir kış günü yağan yağmurdan sonra güzel toprak kokusu yükselen, etrafı yaprağını dökmeyen fundalıklarla süslü bağ yolunda tesadüf etti. (İD, 3).

Şosenin kenarında, duvarının sarmaşıklerle örtülü kapışma, vardım. Kalbimi tuhaf bir heyecan üzüyordu. Yolu bırakarak kapıya yaklaştım; parmaklıklarını sarmaşıklar örtmüştü, üzerine salkımlar yüklenmişti. İçeride yüksek çardakların üstüne uzanan gül dallarının yeşil yaprakları arasında; gözlere tatlılık hissi veren krem, açık sarı, al güller görünüyordu... (İD, 24).

Ayrılırken en nadide renklerden müteşekkil bir karanfil demetini bana hediye ederek “Kırk beş yıl var ki bu çiçekleri ellemem. Mevsiminde açar ve geçer. Bugün ilk defa size topladım. Bir de her sene bir mezar için birkaçına kıyarım” dedi. (İD, 25).

Beyaz tüllere bürünen vücudunun pembe çıplak ayakları yeşil çimenlere basıyor. (İD, 38).

Erken davrandığım günler yaptığım gibi parkın gül bahçesine yöneldim. (İİ,69).
Yağmurun hırpaladığı güllerin kokusu, yine de toprak kokusuyla karışıp mis gibi ortalığa dağılıyordu. (İİ, 71).

Saz, ot, çimen romanlarda adı geçen yabancı bitkilerdir:

Akçakaya balkanının sazları arasında oturuyorlardı. Geçen koca bir yaz, balkanın sığ yerlerindeki suları kurutmuştu. Küme küme sazların arasındaki meydancıklarda, yağın ilk sonbahar yağmurları, yemyeşil otlar bitirmişti. (BÇÖ, 7).

4.2.3. Halk Zoolojisi

Halk zoolojisi, halkın evcil ve yabancı tüm hayvanlarla ilgili bilgi ve uygulamalarını kapsar.

Yazarın ifadelerine göre at çok sevilen bir hayvandır:

Ahıra girdi, doğru kısırağının yanına yürüdü. Hayvan, onun ayak sesini duyunca kişnedi, ayaklarını yere sürttü. Hasan kısırağını okşadı, onunla şakalaştı. (BÇÖ, 179).
Kırat, eşindi. Mehmet onun sırtını okşadı. Nöbetçi Recep yaklaştı: “Ne var Mehmet? Niye kalktın?” “Hiç, uykum kaçtı da Kır’a bir bakayım dedim.” “Bu at da senin aklını almış be...” “Şuna bak, şu Kır’a bak Recep... Bak nasıl ötekiler bunun yanında sütçü beygiri gibi kalıyor.” “Anladık maşallahı var ama adamın rüyasına girecek gibi değil. Alt tarafı at işte!” (D, 5).

Yörükler, usta at binicileridir ve bununla öğrenmektedirler:

“Aman oğlum, kırsığı koştururken dikkatli ol, düşeyazma” dedi. İbrahim Ağa, çok kızdı bu söze: “Karı aklı işte... Bir Yörükoğlunun attan düştüğü hiç görülmemiştir. Var sen keyfine bak Hasan...” (BÇÖ, 112).

Romanlarda hayvanlara merhametli davranıldığı görülmektedir:

Gerçekten Hurşit yetmişine basmıştı. Ne ki hâlâ yirmi yaşındaki bir gencin yapacağı işi yapar, eşeğine yük yüklediğinde “Hayvana günah” diye üstüne binmezdi. (NPK, 8).

Anadolu halkı, Kurtuluş Savaşı sırasında işgal kuvvetlerinden bile hayvanlara merhametli davranmalarını istemiştir:

Askerlerime; leylekleri ve kumruları avlamalarını şiddetle yasak ettim. Söke halkının isteği emin olunuz; ben, İtalyan kuvvetlerinin kumandanına her zaman bir emirdir. Kaymakam cevap verdi: “Muhterem kumandanın verdiği emir, halk üzerinde çok iyi, çok müspet bir tesir bıraktı. Leyleklerimizi, kumrularımızı avlamadığınız için kasaba adına teşekkürler ederim. Bu kuşlar bizim için çok sevimlidir, uğur sayılır. Göstermiş olduğunuz bu incelikten ötürü halkımız, sizin adınızı hürmetle yad ediyor.” (D, 20).

Bazı pasajlarda avlanmanın zevk için değil ihtiyaca binaen yapıldığı görülmektedir:

Recep, başlarının üzerinden geçen bir serçe alayına bakıyordu. Arkadaşına cevap vermedi. Galip, tüfeğine davrandı: «Karşıdaki mersinlere kondular. Şunlara bir duman oynayayım. Hiç değilse on beş yirmisi kalır.» «Otur oturduğun yerde...» dedi, Recep «Serçe gibi ufacık kuşlardan ne istersin?» «Köye elimiz boş dönmeyelim bari. Tavada güzel kavrulurlar.» «Salıver yakalarını. Cıvıldaşıp dururlar işte...» Galip şaşkın şaşkın yerine tekrar oturdu. (YH, 155).

Bunun yanı sıra romanlarda avın keyif verici yönünün vurgulandığı bölümler de vardır. Bir av hayvanı olarak keklik karşımıza çıkar. Maddi imkânsızlıklar

sebebiyle avlanmak için barut ve saçma bulmanın zor olduğuna dair ifadelere rastlanmaktadır:

«Komşu, kırk yıldan beri ilk defa keyfim için ava çıkıyorum. Ölmeden bugünleri gösteren Allah'ıma şükürler olsun. Bol bol barut saçmam var.» (YH, 149).

Recep başını kaldırdığı vakit bir keklik; alayının süratte uzaklaştığını gördü. «Vay anasını, mübarekler neredeyse beni yiyeceklermiş de haberim yok, amma da palazlanmışlar ha...» diye, öfkeyle söylendi. (YH, 8).

Bir Çift Öküz' de bugün nesli tükenmiş olan, dağlarda gezen parslardan söz edilmektedir:

«Beşparmaklar'ın dingil tepesinde parslar gezer oğul. Keklik dediğin kabaca tepeleri sever, denize doğru alçalan küçük kaba tepeleri.» (BÇÖ, 44).

Romanlarda ifade edildiğine göre tarımda makineleşmenin yaygınlaşmasına kadar öküzler kullanılmıştır:

“Motorsuz pamuk ekilmiyor. Motorla öküz arasında sıkıştık kaldık.” (BÇÖ, 8).

Bazen kasabalarda ve şehirlerde evin ihtiyacını karşılamak üzere kümes hayvanları beslenmektedir:

“Biraz büyüdüler mi bahçıvan Mehmet'e teslim edilirler. Biraz daha büyüdüler mi, aşçı Veliye teslim edilirler. Aşçıya teslim edilen piliçlerin sonunun ne olabileceğini kestirebilirsin.” (İİ, 27).

Kasabanın sessizliği içinde horozlar kıyametler koparıyordu. Bu horoz sesleri beni sabahın sersemliğinden uzaklaştırır, önümde kocaman bir gün bulunduğunu hatırlatır. (NPK, 33).

Romanlardaki ifadelere göre köpekler, ev dışında bekçi olarak beslenmektedir: Harımın derinliklerinden birkaç köpeğin hırıltıları gelmeye başlamıştı ki

Ömer yerde taş arandı. Eline geçirdiği iri bir taşı birdenbire Harımın ta öte başına doğru fırlattı. Taş, deve damının kapısına büyük bir gürültü çıkararak çarptı. Muhtarın üç iri çoban köpeği, kıyametler kopararak deve damına saldırdılar. **(YH, 76)**. Kırlarda serçeler, tarla kuşları, leylekler, kartallar bulunmaktadır: Görünmüyorlardı ama serçelerin, tarla kuşlarının sesi ovayı çın çın çınlatıyordu. **(BKT, 55)**. Leyleklerin kartallarla, bizim Balat Ovasında savaşa tutuştukları yazın sonlarına doğruydı. **(NPK, 7)**. Hayvanlar gözlemlenerek hayatla ilgili çıkarımlar yapıldığı görülmektedir: Sürüden ayrılan kuzuyu kurt kapardı... **(BKT, 92)**. «Şu karıncalara bir bak oğul...» demişti bir gün babası, «İnsan da karınca misali, ömrü boyunca ekmek ardında koşar. **(BKT, 99)**.

4.3. Halk İnanışları

4.3.1. Doğaüstü Varlıklarla İlgili İnanışlar

Romanlarda az da olsa peri, cin gibi doğaüstü varlıklarla ilgili inanış ve korkulara yer verilmiştir:

“Sanki bütün gece gözü açık karabasanlar içinde yitip gitmişti. Sabahın şu serinliğinde ferahlar gibi olmuştu.” **(MÖ, 43)**.

Yazarın ifadelerine göre halk arasında perili olarak nitelenen yerler vardır ve bu tür yerlere perilerden zarar görmek endişesi ile kimse yanaşmamaktadır:

Çocukluğumda bu bahçe perili derlerdi. Yanma yaklaşıpamazdım, şimdi sordum; hâlâ o kanaat var. İçinde yetiştirdiği çiçeklerle geçinen ihtiyarı perilerin zapt ettiğinde herkes müttetik. Bu hükme varmalarına sebep de ihtiyarın hayatında hiç evlenmemiş olmasıdır. İnanmayanlar meşgul olmuyor, gülüyor, geçiyor bu hikâyeye. Bazıları da hayran hayran ihtiyarın âşık olduğu peri kızının masalını, perinin onu nasıl zapt ettiğini, ömürlerini gül, leylâk, yasemin fidanları altında nasıl geçirdiklerini dinliyor. Bu masalların tesiri ile ihtiyar çiçeklerini kolay satıyor. Ve kendisi için söylenen bu masallara dudak bükerek efsanevî bir kahraman gibi gülüyor belki de gurur duyuyor. **(İD, 22-23)**.

4.3.2. Sihar – Büyü ile İlgili İnanışlar

Romanlarda adı geçmekte olan eşek büyüü halk arasında bilinen bir büyü türüdür. Kadınlar tarafından kocaları için yaptırılır. Amaç kocanın pasifize olması, hiçbir şeye itiraz etmemesidir:

“Ben seni neden bırakıp gitmiyorum? Neden başımdan defetmiyorum?” Nesrin, bu soruya kahkahalarla gülüyordu: “Sana eşek dili yedirdim, farkında değilsin. Eşek dili, ne dehşet büyüdür!” (OD, 241).

Büyülü sabuna iğneler batırarak suya bırakmak da düşmanı öldürmeye yönelik bir büyü çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır:

«Nasılsın? İşler nasıl gidiyor Muhlis?» dedim. Yüzüne beni korkutan bir gülümseme yayıldı. Kahverengi gözlerinin içi parıldadı. Rakı kokan nefesini yüzüme doğru üflercesine konuştu: «İşler yolunda abi! Zati Bey’in evindeki su arığının içine büyüü sabun koyduk. Sabunun üstüne batırılmış iğneler var. Bu bir kalıp sabun eridikçe Zati Bey de eriyecek. Sabun eriyip bittiği gün, Zati Bey de ölecek! Bu sırdır ha... Kimseye söyleme...» (NPK, 206).

4.3.3. Nazara Dair İnanışlar

Sıklıkla olmasa da Kocagöz’ün romanlarında nazara dair inanışlarla ilgili ifadeler rastlamak mümkündür. Romanlarda nazardan zarar görülebileceğine inanıldığına ve olası zarardan korunabilmek için bir takım önlemlerin alındığına dair şöyle ifadeler bulunmaktadır:

Kemal Çığ, düşünceli düşünceli konuştu: «Ben, kaza ve kadere inanmam ama söz gelişi, bizim şu bahçeye nazar değirecekler diye korkmaktayım: Birkaç saat önce Ali, bir sürü yabancı turist getirdi. Adamlar durmadan şu bizim kıyıların, bahçenin,

evin resmini çektiler. Bir de duydum ki kimi müteahhitler gelip gidiyormuş buraya oteller moteller yapalım diyerekten... (ET; 47).

Eve döndüğümüz zaman bu saadetimizi yüzümüzden okuyan Salih, bir şeyler okudu, dualar etti ve yüzümüze doğru üflledi. Nazar değmesin diye ceplerimize karacaot⁶⁹ koymamızı tavsiye etti. (İD, 61).

4.3.4. Yemine Dair İnanışlar

Bir şeyi yapmaya veya yapmamaya söz vermek anlamında olan yemin Türk toplumunda çok önemli görülmüştür. Söz vermek, bireyin kendisini, toplumsal bir baskı ve zorunluluğun altına sokması anlamına gelmektedir.⁷⁰ Yemin etmenin ayrıca inanç ve din ile ilgili yaptırımlar doğurma yönü de bulunmaktadır.

Kutsal kitap üzerine yemin edilmesi ile ilgili bir örnek **Doludizgin** romanında karşımıza çıkmaktadır. Bir sır paylaşılmadan önce sırrın saklanması için Kuran-ı Kerim'e el bastırarak yemin ettirilir. Bu Kuran-ı Kerim'e atfedilen kutsiyetin ve saygının işaretidir. Ayrıca bu şekilde yapılan yemin dindar insanlar için çok önemlidir ve eğer riayet etmeyecek olurlarsa cezalandırılacaklarını düşünürler:

Gitti, yatağının yanındaki etajerin üstünde, kitaplarının en üstünde duran Kur'anı Kerim'i aldı geldi. Bu onun eski bir taktığıydı. Ne zaman dadısının elini kolunu bağlamak istese bu çareye başvururdu. Dadısının koyu dindarlığını istismar ederdi. Onun yine kitabı getirdiğini gören dadının gözleri fal taşı gibi açılmıştı: "Mademki istedin dadıcığım, koy bakalım elini Kur'anı Kerim'in üstüne..." dedi. İhtiyar kadın ağlamaklı, "Kız, şeytan! Beni yine çürük tahtaya bastırmak istiyorsun... Eğer, olmayacak bir şeyse vallahi cehennemlik olmayı göze alır, her şeyi annene, babana anlatırım." "Öyleyse, hiç yemin etme. Ben de sana bir şey söylemem." (K, 132).

⁶⁹ karacaot: Çörek otu. <http://sozluk.gov.tr/> Çevrimiçi. 28.07.2019.

⁷⁰ Selçuk Kürşad Koca, "Mevlûd Süleymanlı'nın Göç Romanında Geçen Halk Kültürü Unsurları" *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.7, S.2, 2018, s. 750.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SOSYAL DEĞERLER, SOSYAL TİPLER, STREOTİPLER

5.1. Sosyal Değerler

Toplumu ve toplumu oluşturan bireylerin ortak duygu ve düşüncelerini yansıtan sosyal değerler aslında toplumda bu söz konusu ortak duygu ve düşüncenin, belli davranış kalıplarının doğup sürdürülmesinin de sağlayıcısı olan ölçütlerdir.

Normların üç grupta ele alınabileceğini söyleyen Sedat Veyis Örnek bunları örfler (yasalar), âdetler ve sosyal alışkanlıklar olarak sıralarken kendi bünyeleri içinde örf, âdet, teamül, anane, töre, gelenek, görenek, moda gibi birtakım alt gruplara ayırdıklarını da ifade etmektedir.⁷¹

Samim Kocagöz'ün romanlarında yer vermiş olduğu sosyal değerler yine Örnek'in bunlarla ilgili bir özellik olarak belirttiği gibi bölgesel oluşlarına ve sınıf ayrımlarına göre farklılık göstermektedirler. Örnek vermek gerekirse köy hayatının ve -kısmen ya da tümüyle- Yörüklerin anlatıldığı romanlarda karşımıza ağırlıklı olarak çıkan unsurlar örf, âdet ve töreler ile ilgili iken toplumun daha farklı bir kesimini konu edinen bir şehir romanı olan **İzmir'in İçinde**' de daha çok yeni teamüller ve moda ile ilgili unsurlar ağırlıktadır.

5.1.1. Misafirperverlik

Romanlarda belirtildiğine göre Yörüklerde, misafiri geleneğe göreneğe uygun bir şekilde ağırlamak çok önemlidir. Misafirler için konuk çadırı kurulur. Bu çadır en güzel bir şekilde döşenir, süslenir. Misafirler daha yolda karşılanır. Bu karşılamada en güzel kıyafetler giyilir. Karşılama sırasında misafirlerin şerefine havaya silah sıkılır. Uğurlanırken de obadan uzaklaşana kadar misafire eşlik edilir. Misafirlere yemek hazırlamak için *aş çadırı* kurulur. Pınardan su getirilir, körpe kuzular kesilir, yağlı pilav yapılır, yaylalardan getirilen karlarla bal ve pekmez karıştırılıp helva yapılır.

⁷¹ Sedat Veyis Örnek, **Türk Halkbilimi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s.122.

«Konuk çadırı kuruldu mu?» Kadın oymağın, obaların çadırlarından öteye bir karaağaç altına kurulan kapkara büyük bir çadıra döndü baktı: «Hazır. Karılar döşüyorlar. Yatak yorgan, halı post pösteki, gerekeni verdim. İznin olursa, ben de gidip bir göz atayım.» «Var bak. Düzenli olsun. Bir şey eksik komasınlar.» «Baş üstüne ağam.» «Konuğumuza yün yatak serilmeyecek, yatak kuş tüyü olacak, yaz günündeyiz.» «Düşündüm ağam.» «İyi... Konuğumuzun kahyası, kâtibi olur yanında onlara da çadır gerek.» Akşamdan buyurmuşsun, uç obanın alt başına kurdular.» «Yaylaya kar getirmeye gidenler daha dönmedi mi?» «Gece sen uykuya vardığında geldiler. İki küp pınar suyu, iki güğüm bal, pekmez şerbeti kara gömülüp, keçelere sarıldı.» «İyi... İyi... Körpe kuzu kesecekti?» «On tane kestirdim, yeter mi?» «Eh... yeter. Pilâv yağlı olsun» **(BKT, 6-7).**

«Konuk çadırı hazır. Sonra gider bir de aş çadırına bakarım.» dedi. **(BKT, 8).**

Yaşlılar minderlere, berikiler kilime yerleştiler; çöktüler. Ayşe kız aş çadırına kahve pişirmeye koştu. **(BKT, 9).**

Çadırların ardından, uzaktan bir toz bulutu kalktı. On beş yirmi kadar genç adam, gelip atlarının gemini Ali ağanın çadırı önünde çekti. Delikanlıların başında Veli vardı. Atının üstünde sırmalı cepkeni, mor poşulu fesi, kaytan bıyıkları, levent yapısı ile, dimdik oturuyordu. Ötekilerden ayrıldı. Doru atını, ağır ağır yürüttü. Sağ elini, omuzuna çaprazlama astığı tüfeğinin kabzasına koydu. Arkasından Mehmet ağanın oğlu İbrahim geldi tam Veli'nin biraz gerisinde durdurdu. İbrahim, Veli akranı ama ondan kısa, tıknaz bir delikanlıydı. Ama yaşından yaşlı görünüyordu. Veli'nin doru atma karşılık, onunki kırdı. Ali ağa, gözleri ıslıl ıslıl, yüreği çarpa çarpa, bir zaman atın üstündeki yakışıklı oğluna baktı. Doğruldu, ayağa kalktı, birkaç adım yürüyüp durdu. Veli, «Biz, hazırız ağa buba... Buyruğun?» Dedi. Koca Yörük, buyurdu: «Varın aslan oğullarım, konuğumuz Hacı Halil Paşa Hazretlerine yol kavşağında karşı çıkın. Töremize göre karşılanacak paşa. El öpüp şanına, şerefine uygun havaya çok kurşun atın. Dört bir yakasında at koşturup konuğumuzu oymağımıza kondurun. Kızanlar, konuğumuzun çadırının çevresinde gece gündüz nöbet tutacak. Oymağımızın, obalarımızın konuğu Hacı Halil Paşa'nın çadırının yanına kurt, kuş, it uğratmayacaksınız. Ha göreyim sizi!» «Buyruğun baş üstüne!» karşılığını verdi Veli, doru atının gemini koyverdi. Ardından kızanlar, tozu dumana katarak onu izledi.

Atlarının nalı, tüfeklerinin namlusu, yandı söndü; söndü yandı. Ali ağa gidenlerin ardından baktı, baktı sonra döndü, yerine oturdu **(BKT, 10-13)**.

«İyi ağırlayabildik mi konuğumuzu? Hacı Halil Paşa hoşnut kaldı mı bizden?» Recep Emmi karşılık verdi: «Konuk dediğin bundan iyi ağırlanamaz. Göreneğimize, töremize uygun ağırlandı Paşa.» Hasan, doğruladı: «Saygıda, sevgide kusur etmedik.» «Söke'ye, seni evine buyur etmesinden belli hoşnutluğu...» **(BKT, 27-28)**.

Şehirlerde de misafirlığe gitme, misafir ağırlamaya dair âdetlerin uygulandığı görülmektedir. Misafirler kapıya kadar geçirilir:

Gülündü, yenildi, içildi. Sonunda konuklar kapıya, merdiven başına, asansöre dek geçirildi. Dostça ayrıldılar. Kimi içtenlikle, kimi göstermelik sözlerle iyi geceler dileyip gitti. **(ET, 139)**.

Onları sokak kapısına dek geçirmek için Hasip Bey de birlikte çıktı odadan. **(İİ, 168)**.

Bazen misafir sofraları sadece erkekler için kurulur. Evin kadınları, bu sofraya oturmaz:

Ayşe öğretmenle Samiye Hanım, belli etmeden boşalan tabakları alıp mutfığa gittiler. Yenileyip getirdiler ve de içeriden bir daha masaya gelmediler. **(ET, 135)**.

Romanlardaki ifadelere göre misafire her zaman kibar davranılır, kabalık yapılmaz:

«Bak, sen. Bu ne telâşe böyle? Yakup Emmi, İbrahim Ağa'yı harımına sokar mı bakalım?» «Zevzeklik etme. Bilirsin ki, Yörük milleti, obasına, çadırına kanlı düşmanı konuk gelse başının üstünde tutar, ağırlar. Bu yüzden barış yolunun bulunduğu çok olmuştur eskilerin anlattığına göre. Töreysi bilmez misin?» **(BÇÖ, 133)**.

Faik Çivici içinden, “Bu adamlar şimdi evimde konuk olmayacaklardı ki...” diye geçirdi. **(ET, 136)**.

Yatılı misafirliklerde verilen rahatsızlık için özür dilenmesi yolu ile teşekkür edildiği görülmektedir:

“Sana çok ağırlık oluyoruz Faik Bey...” «Ayıp ettin yengeciğim... Bana Kemal Ağabeyimin öylesine emeği geçmiştir ki hakkını ödeyemem. Hani maddi olarak demiyorum. Ona karşı minnet borcum büyüktür.” (ET, 119).

Romanlardaki ifadelere gör erkekler yemeğe habersiz misafir götürebilir:

Ayşe Hanım, kocasına önce kızmıştı ama onun halini bildiğinden hemen bağışlamıştı. Yemeğe böyle kalabalık konunun geleceğini bilmiyorlardı. “Sadece Faik gelecek,” diye düşünmüş, öylece hazırlanmışlardı. (ET, 71).

Benzer bir şekilde misafirler habersiz, çat kapı gelebilir. Habersiz gelse de misafire yemeğe kalması için ısrar edilir. Bazen de oturmaya gelen misafire de yemeğe kalması için ısrar edildiği görülmektedir:

Ama anne: “Dünyada ikinizi de bırakmam. Yemeği Allah ne verdiyse hep beraber yeriz.” (OD, 163).

"Hem seni yemeğe alıkoyacağım. Babam da sever, birkaç tek atarız... Bunca yıldır bir araya gelemedik." "Olmaz Ekrem, ben böyle habersiz yemeğe gelmedim. Yengemize ağırlık olmayalım... Şöyle seni bir göreyim dedim o kadar..." dediyse de önerimi kabul etmeye hemen razı görünüyordu. (T, 100).

Yemeğe gelen misafir kadınlar, mutfağa girip evin kadınlarına yardım eder.

Yemek faslı bir hayli uzun sürmüş, ortalık toparlanmış, kahveler yapılmıştı. Bu işlere genç kızlar da koştu. Ayşe Hanım’a, Zeynep Hanım’a yardım ettiler. Bulaşıkları bile yıkamaya girişeceklerdi ama Zeynep öğretmen izin vermedi; hepsini mutfaktan çıkardı. Kahveleri Nurcan dağıttı. (ET, 73).

«Ben gazocağının üstüne çaydanlığı koyayım kaynasın, birer çay içeriz...» dedi. Kızların hepsi birden, «Size yardım edelim...» diye davrandılar. (ET, 83).

Misafirlik ortamında yeni tanışan insanların çabucak kaynaşabildiği ifade edilmektedir:

Yemeklerini bu geniş mutfağın masasında yiyorlardı, iyice kaynaşmışlar; Samiye' Hanım, Kemal Bey'e Faik gibi ağabey, Ayşe Hanım'la Faik gibi yenge değil, abla diyordu. Birlikte gezmelerde çok sevinçli görünüyordu Samiye ama, hele Faik, kocası işe gittiğinde, evde yalnız kalmadığına daha da sevinliyordu. Onlar gidecekler diye pek üzülüyordu. «Evin içinde yapayalnız kalıyorum; komşu pazar gezmeyi de sevmem, okumak, yün örmek de her zaman insanı oyalamıyor... Yaz iyi geçti ama şimdi kış, benim yalnızlığım başlıyor... diye şikâyet ediyordu.» (ET, 126).

Romanlarda ifade edildiğine göre kadınlar beş çayına misafir alırlar: «Baban, ev telaşıyla unutmuş. Benim beşte misafirlerim var. Bana gitmeden önce biraz bisküvi, akide şekeri, çikolata alır mısın?» (İİ, 69). Saat dört buçuğa doğru, annemin istediği şekerleri alıp eve bıraktıktan sonra Kültür Park'ın yolunu tuttum. (İİ, 69). Misafire önce şeker tutulur daha sonra çay, kahve ikramı yapılır: Tepsideki fincanları bir bir alıp herkese vermeye başladı. Nazlı da şeker hokkasını dolaştırıyordu. (İİ, 235). Misafire kuru çay verilmez, çayın yanında bir tatlı ve tuzlu bir yiyecek vardır. Annemle ablam, çayları, revanileri getirdiler. (İİ, 321).

Bu sırada mutfaktan elinde tepsi, çay bardakları Sıdika Hanım çıkagelmişti. Arkasından Nazife Hanım bir tabağa koyduğu kurabiyelerle göründü. (MÖ, 103).

Aniden gelen misafirler için komşudan yardım alınır ya da komşuya yardım edilir:

«Aman Hanım Teyze, bir sürü konuğumuz var. Bir kaşık da kahvemiz kalmamış, unutulmuş bugün alınmamış... Bu saatte sizi rahatsız ettim...» «Ne demek; rahatsızlık olur mu kızım. Gel içeriye...» «Yok girmeyeyim...» Annem, mutfağa girdi çıktı. Anlaşılan kahve verdi. Kapıyı kapayıp geldi yerine oturdu. Yün çilesine

davrandı. Babam sordu: «Hediye, bu genç komşularımız konuklarına sadece kahve mi ikram edecekler? Lokum, şeker, çay filân da verseydin...» «Nereden çıkarıyorsun bu lâfları Nazif? Herkese ikram edilecek öteberiden bize ne? Kahveleri yokmuş verdik.» (İİ, 371).

Ayrı ayrı ellerimizi sıktı. Yer gösterdi. Sonra, «Terli misiniz? Sobayı yakalım mı?» diye sordu. (İİ, 233).

Evin diğer adı fakirhanedir. Misafirler fakirhaneye davet edilir: “İş saati bitiyor zaten. Vaktin var mı bizim fakirhaneye dek bir uzanalım?» (İİ, 159). Misafir için imkanlar dahilinde hazırlık yapılır: “Sen yıkana dur ben bir bakkala, kasaba, manava değin gidip geleyim. Akşama ağabeyimle yengemi yemeğe davet ettim, bir şeyler hazırlayalım Salih.” demiş çıkmış gitmişti. (MÖ, 90).

Gelen misafirin yeme içme alışkanlıkları biliniyorsa sevdiği yemekler yapılmaktadır:

«Daha vakit var ama akşama yemek hazırlayacağım. Biliyorsun ağabeyimler bize gelecekler. İlle pirinç çorbası ister. Kıyma aldım, ızgara köfte, salata yapacağım. Zaten pilavımız da hazır...» «İyi, çok iyi...» (MÖ, 92).

Kalkıp gitmek isteyen misafire biraz daha oturması için ısrar edildiği romanlarda ifade edilmektedir:

«Haydi evimize gidelim Sıdık... Haberleri akşam vakti dinledik zaten... Yeni bir şey yoktur...» diyerekten birden ayaklanıverdi, yerinden kalktı. Nedim Bulutoğlu, «Uykun mu geldi Salih?» diye sordu. «Yok ağabey, sizi düşündüm...» «Benim de uykum filan yok... Şimdi hanımlar çay yapsınlar da içelim, sonra gidersiniz.» (MÖ, 102-103).

Sıcak havalarda misafir için evde limonata yapılmaktadır:

Kocaman bir sürahi, limonata dolu, misafirleri bekliyordu. (YH, 129).

Yatılı misafirlere eve rahat girip çıkabilmeleri için evin anahtarı verilir:

"Biz pek erken yatmayız ya... Bu anahtar dış kapının, bu da iç... Geç kalacak olursan, yanında bulunsun..." diye uzattı. Anahtarları alıp cebime koydum. **(T, 158).**

Samim Kocagöz'ün ifadelerine göre misafir geleceği zaman kılık kıyafete özen gösterilir. Aniden gelen misafirlerden gündelik kıyafetler için özür dilenir:

Buyur ettim içeriye. Paltosunu aldım, şapkasını aldım. Üstünde çok şık, koyu renk bir kostüm vardı. Özür dilemek zorunda kaldım: "Kusura bakma Zafer, seni böyle ev kıyafetiyle karşıladık..." "Aman kardeşim, ev halini bilmez miyim? Keyfine bak..." dedi. **(T, 98).**

Yatılı misafirlerin rahat etmeleri için uğraşılır, ayrıntılara dikkat edilir.

"Hem önce bir elimi yüzümü yıkayayım." Salondan çıktım. Annesi vermiş olacak Erdal arkamdan tuvalete temiz peşkir koşturdu. **(T, 138).**

"Buyur ağabey yatağın hazır; ben de odana bir bakayım eksik filan var mı?" deyip yürüdü. **(T, 146).**

Misafirler ve ev sahipleri teklifsizce sigara içebilirler:

Doktor Niyazi artık aileden sayılıyordu. Sedire oturdu, ceplerini karıştırdı. Zeynep Hanım anladı; hemen masadaki cıgara paketini kibriti alıp doktora uzattı. **(ET, 143).**

Gelenler kapının dışında karşılanır. Erkekler sağ ellerini göğüslerine koyarak selam alıp verir, en yaşlı erkek önden girer, diğer erkekler onu takip eder, kadınlar en son içeri girer:

Evin önünde, sanki Yörük çadırının önündeymiş gibi Yakup, oğlu Ali ile birlikte, İbrahim Ağayı törenle karşıladı: «Ülen İbrahim,» dedi, «Çadırları unuttuk emme törelerimizi, unutmadık. Serde Yörüklük var. Obamıza hoş geldiniz...» «Hoş gördük

kardaş,» diye sesi titredi İbrahim Ağanın, sanki karşısında dikilen beyaz saçlı, beyaz sakallı Yakup, altmış yıl öncesinin yirmi yaşındaki pos, kara bıyıklı Yakup'uydu. Dev gibi dikilmiş duruyordu. Elini göğsüne koyup 'Merhaba' dedi İbrahim'e. Sonra içeriye, ocağın başına buyur etti. Ali, babasına tam bir Yörük saygısı göstererek, biraz geriden yürüdü. Kadınlar daha geriden... (BÇÖ, 142).

Karşılamlalarda yanaktan öpüşülür, kucaklaşılır:

«Hoş bulduk Ağabey! Özledim seni...» diye Faik Çivici iskeleye atladı. Sarmaş dolaş oldular, ötekilerle hiç ilgilenmeden hemen kumsala doğru kol kola yürümeye başladılar. (ET, 63).

Karşılamlarda selamlaşmadan sonra üçüncü kişilerin hâl hatırları sorulur, selamları iletilir:

«Hoş geldin!» «Hoş bulduk!» «Baban, annen nasıl?» «Selamları var...» (ET, 205).

Ayrılrken helallik alındığı ve verildiği ifade edilmektedir:

Halini, belli etmemek için, üzüntüsünü açığa vurmamak için hemen ayağa kalktı: «Yapılacak işler var. Sağlıkla kalın, hakkınızı helâl edin...» diye kapıya yürüdü. Bütün kahve ayağa kalktı. Öğretmene: «Helâl olsun. Asıl senin bize hakkın geçti... Sen de helâl et!» karşılığını verdiler. (BÇÖ, 237).

«Sağ ol. Oymaktaki sağdıçlarımıza, kardaşlarımıza, bizden selâm olsun. Adımıza Koca Ali Ağamın iki elini öp. Yörüğün Subaşı köyünde başına geleni, Subaşı köyünde geçirdiği kasavetli yılı, dilin döndüğünce hikâyet eyle.» Cemal, binektaşından indi. Yakup'a yaklaştı: «Buyruğun baş üstüne Yakup kardaş, tasa etme... Haydi kal sağlıkla, esenlikle...» Dedi. Yakup'un çam yarması bedenini kucakladı. Önce sağ ciğerinin üstüne bastı, sonra sol ciğerinin... Yüreği, yürekleri, güm güm vuruyordu. «Varın sağlıkla!» «Kalın sağlıkla!» Cemal, Hatçe ananın bindiği eşeğin ipini Yakup'un elinden aldı. Sonra kalabalığa döndü: «Hakkınızı helâl edin ey Subaşı köylüsü! ...» diye bağırdı "Helal olsun! ..." Karşılığını verdiler. (BKT, 153-154).

Romanlardaki ifadelere göre ayrılırken büyüklerin elleri öpülür: Yakup, uzandı, anasının elini Öptü: «Sağlıkla var, sağlıkla dön kadın anam.» (BKT, 154). Evden ayrılan misafirin yakınlarına selam gönderilir: “Selamımı böylece iletin Ayşe Hanım Hemşiremize...” (ET, 15). Evin babası her sabah evden çıkarken kapıya kadar uğurlanır: Recep, «Bismillah!» deyip kapıdan çıktı «Akşam namazına kalmaz geliriz.» diye anaya allahaısmarladık makamında söylendi. Kadınlar, erkeklerini harımın kapısına kadar geçirdiler. (YH, 162-163).

Romanlarda görüldüğü üzere uzun yol misafirleri yola kadar uğurlanır ve yanında götürmesi için hediyeler verilir:

Ertesi gün tanyeri ağırırken Hacı Halil Paşa atlandı: «Sıcak basmadan yola çıkalım Ali ağa» diye izin istedi. Ağa, oymağının bütün ileri gelenleriyle Paşa’yı anayola dek at üstünde uğurladı. Kızanlar, gelişinde olduğu gibi gidişinde de Paşa’nın büyüklüğüne uygun at koşturdular, tüfek attılar. Peynir tulumları, kese yoğurtları, gümlü gümlü çökelek, çömlek çömlek tereyağı yüklü iki katırın yularını Halil Paşa’nın kâhyasının eline teslim ettiler. Yurda döndükte, herkes işinin başına dağıldı. (BKT, 27).

Biraz varlıklı köylüler, arabaya basbayağı hücum ettiler: Ellerindeki çıkınları, paketleri Haydar öğretmenin kucağına yığdılar. Bunlar karınca karınca armağanlardı. Yaşlı bir kadın, dört kaynamış yumurta ile bir büyük bezdirmeyi «Yolda yersiniz» diye öğretmenin kucağına koyunca Haydar Efendi neredeyse ağlayacaktı. (BÇÖ, 239).

Yine **Bir Çift Öküz** romanında İbrahim Ağanın yaptığı bu yolluk ikramı hayli kinayeli ve dokundurmalı olarak karşımıza çıkmaktadır:

“Yolun açık, gönlün ferah olsun Haydar Efendi öğretmenim. Bizim çok öten, kafamızı şişiren bir horoz vardı. Kestim, karı da size yolluk kızarttı. Afiyetle yolda yersiniz.” (BÇÖ, 241).

5.1.2. Osmanlı Nefreti ve Atatürk Sevgisi

Romanlarda Yörüklerin Osmanlı nefreti ve Atatürk sevgisi hakkında pek çok ifade karşımıza çıkmaktadır.

Yörükler, Osmanlı Devleti'ne sık sık başkaldırıp, düzen ile savaşımlardır. Mücadele-yenilgi sarmalında, yüz yıllara yayılan bir süreçte yerleşik düzene geçilir. Bu uzlaşmazlığın ve çatışmanın dönem dönem farklı siyasi sebepleri olmuş olsa da her şeyin sonucunda sosyolojik, etnik ayrışmalar söz konusu olur.

Cumhuriyetin ilanından sonra devletle barışan Yörükler; Atatürk ilke ve inkılaplarını desteklemekte, Atatürk'e büyük hayranlık ve sevgi beslemektedirler:

«Yahu siz Osmanlı Sünniler bize az mı eza cefa ettiniz? Astınız, kestiniz., sürdünüz... Göçebelikten yerleşik düzene geçeceksiniz diyerekten üstümüze vardınız...» (ET, 213).

“Bugünün Osmanlı kafasındaki kalıntılar hâlâ bizimle, bizlerle uğraşmakta. Tarih boyunca Osmanlılar bize ‘akılsız Türkler, Türkmenler, Yörükler’ diye çatmış, küçümsemişler. Bugün de çıkın şuradan çarşıya, bir ağız arayın, “Bırak şu Tahtacıları, Kızılbaşları!” diyerekten omuz silkerler. Hani Osmanlı'nın küçümsediği gibi... Arapça bir söz ederlermiş bizim için ama şimdi getiremeyeceğim... Siz bilirsiniz Kemal amca neydi o söz?» Kemal Çığ merakla gençlerin tartışmasını dinliyordu; şöyle bir düşündü: «Etraki bi idrak! Hani idraksız, anlayışsız, cahil Türkler...» «Tamam işte...» diye Ali devam etti, «Böylesine horlanmış, aşağı görülmüş bir halk, nasıl size, bize güvensin?» (ET, 214).

“Acaba Pir Sultan Abdal niye ‘Şaha gidelim Şaha!’ demiş? Osmanlı Padişahından vaz geçip. Şah'ım, hani İran Şahının yanına gitmenin anlamı ne ola? Bu sorun tam anlamıyla ekonomiktir bildiğim denli. Buna parmak basarsak, onların devlete güvensizliği ortaya çıkar. Bu güvensizlik, bütün Osmanlı İmparatorluğunun ömrü boyunca sürmüştür. Necip Kaptan'ın saptaması, deyişle; Allah gani gani rahmet eyleye, Cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal Paşa'nın; herkesin dini, imanı, mezhebi kendisinindir, kimse karışamaz buyruğu ile Türkmenlerde devlete bir güven duygusu uyandı. Bunun adı elbette Atatürk'ün laiklik ilkesiydi. Gerçekten

Cumhuriyet döneminde, siyasal sayılabilecek bir durum çıkmadı Türkmenlerle...”
(ET, 214-215).

“Kemal Bey! Ben cahil adamım dedim ama iki yakamı da görmeyecek kadar kör değilim! Bırakalım Osmanlıları, neler ettiler Türkmenlere... Yörüklerle... Cumhuriyet gelince, nur içinde yatsın Mustafa Kemal Paşa’mızın sayesinde bir soluk aldık...”
(ET, 58-59).

Yazarın romanlarında Osmanlı ile Yörükler, Sünniler ile Şiiler arasında yaşanan çekişmeler, kavgalar ve yer yer kanlı süreçler sık sık dile getirilmiştir:

“Bize, bu köyün yerleşik Türkmenlerine, Yörüklerine; Tahtacı derler, Kızılbaş derler; tut ta Toroslardan Sivas yöresine değin yayılmıştır soyumuz sopumuz. Dededen atadan geleneklerimiz korunur. Bildiğimiz denli Osmanlı bizimle baş edememiştir. Biliriz çok eskilerden, Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail’in üstüne varmadan önce Anadolu’da binlerce Alevinin kafasını kesmiştir. Diyeceğim o ki Kemal Beyim kardaşım, Anadolu halkı yine de zorbalığa baş eğmemiştir... Ta ki Mustafa Kemal Paşa çıkıp, herkesin dini imanı mezhebi serbesttir diyene dek!” (ET, 189).

“Biz Tahtacılar ezelden Kızılbaş olduğumuzdan Müslüman değilmiz... Uzatmayalım, biliyorsun bizimkiler ayrı parti kurmaya bile giriştiler... Ama bizim bu yakadakiler, Mustafa Kemal Paşa’nın partisinden şaşmadık. Büyük adamdı; kimse kimsenin dinine, imanına, mezhebine karışamaz! buyurdu.” (ET, 59).

«Osmanlıya teslim olmak mı? Sen ne diyorsun ağam kardaşım? Benim aklımdan zorum mu var? Topraklanmak ne demek? Osmanlıya karışmak ne demek? Bunu bilmez miyim? Toroslardan, Çukurova’dan, Madran dağlarından, Beşparmaklara dek, Türkmenlerin, Yörüklerin topraklandıkça başlarına neler geldiği bilinmez mi? Aşıkların türküleri, koşmaları, her gün obalarımızda söylenmez mi? Sazlarımız bu konuda necep ses verir?» (BKT, 28).

Kahveci Yakup uzun bıyıklarını çekiştirdi: «Derin laf etmiş emme Türkçe söylememiş...» dedi. Kemal Çığ, «Haklısın Yakup» karşılığını verdi, «Bu şair

Osmanlı şairidir...» «Bunu baştan söylesene Kemal Bey! Bizim yedi ceddimiz sülâlemiz bile, Osmanlı dedin mi, bir kez durur düşünür...» «Bilmez miyim hiç siz Türkmenleri Hasan Efendi, bilmez miyim?» diye Kemal Çığ gülmeye başladı. Berikiler de güldüler. (ET, 10).

Yörüklerin toprak sahibi olup yerleşik düzende Osmanlı ile beraber yaşayınca kimliklerini kaybedecekleri, hileci, hırslı olacakları kaygısı mevcuttur:

Ama konuştukları Ali'ye hep Türkmen boylarının, Oğuz torunlarının, Osmanlılarla savaşlarını, alış-verişlerini; yüzyıllardan beri Türkmen yasalarının nasıl çiğnendiğini düşündürüyordu. Ne isterdi şu Osmanlı Türkmen'den, Yörük'ten? Padişahsa padişah! Devletse devlet! Padişahları, devletleri ile bin yaşasınlar; yaşasınlar ya, Türkmen'in, Türkmen boyları içindeki Yörük milletinin de işine, yaşamasına karışmasınlar!... Koca Yörük Ali'yi asıl tasalandıran sorun, Türkmenlerin yıl yıldan erimesi, Osmanlıya karışması, dağılması, varlığını yitirmesiydi. Yörük, Osmanlıya uydu mu, ona karıştı mı yolunu yöntemini şaşıyor; töresini, yasalarını unutuyordu: Türklüğü bozuluyor, domuz enikleri, hileci, hırslı oluveriyorlar namısızlar diye düşünüyordu Ali... Dünya kurulalı Şeytana direnen çok babayiğit görülmüştür; görülmüştür a, Şeytan'a uyanı da vardır... Eh Yörük de insandı, içinden elbette Şeytan'a uyan çıkabilirdi. (BKT, 22-23).

Yörüklerle ilgili kullanılan lakaplar, takma adlar vardır:

“Biz, Türkmenler için de az mı söz ederler... Dedelerimiz dağlarda tahta biçtiğinden, ağaç kestiğinden hâlâ adımız Tahtacıya çıkmıştır. Bu adı da bize küfredecekleri zaman söylerler...” (ET, 12).

İşte bu baban, tâ Çukurovadan Aydın'a dek bütün Yörük milletinin padişah buyruğu ile olsun, kendi gönüllerinin rızası ile olsun, nasıl topraklanıp yerleştiklerini, sonra da nasıl dikiş tutturamayıp yozduklarını hep bilirdi. Hele hele bir sözü vardı ki aklımdan çıkmaz. Ali Ağamızın da aklından çıkmamış olacak ki, şu namussuz İbrahim'a karşı bu yüzden direndi. İbrahim baban derdi ki: «Osmanlı toprağı, Osmanlı padişahının malıdır. Ancak Osmanlı ağasının işlemesine izin verir- Bu toprağın bir karışında Osmanlı köylüsünün hakkı yoktur. Köylü, ağa izin verirse

sürer toprağı... Yöröklere gelince, rie padişahı ne de ağası, onları adamdan saymaz. Sözüñ kısası, Osmanlı köylüsünün, Türkmen Yürüğüñün, Anadolu toprağında sözü geçmez. Bunu böylece kafana koy aslan oğlum; ayağıñ ona göre denk al. Benden söylemesi... Rahmetli babandan duyduğumu sana deyiverdim. Yasa böyle kurulmuş. Böylece kurulduğundan da görüyorsun Tanrı, padişaktan, ağadan yana... Daha topraklanır topraklanmaz, tohumu atar atmaz, ilk yıldan başımıza bir taşkın saldı ki taşkın gör... Taşkıñdan yürüğüñ aklı şaştı.» (BKT, 107).

5.1.3. Saygı

Ana Babaya Saygı

Çocuk, anne ve baba ilişkileri konusunda “Seven hürmet eder” sözünü şiar edinmiş olan Samim Kocagöz, bu cümleyi aile-toplum içinde dengeyi sağlayabilecek bir formül olarak görmektedir.

“Fizik ötesini bir yana koymalıyız. Fizik olayları, belki de Allah’ın yeryüzündeki görünüşüdür deyip; bu fikri bir yana koyarak çocuklarımıza iyi insan, iyi vatandaş olmalarını öğütlemeliyiz” diyen Kocagöz iyi vatandaş olmanın yolunun da sevgiden geçtiğini ifade etmektedir. İyi vatandaş olma hususunu artık Batı’nın da terk etmiş olduğu din kavramları ile ilişkilendirmek yerine 20. yüzyılın “aydın gelenekler” ile oluşturduğu kavramlar ile ilişkilendirmek gerektiğini savunmaktadır.⁷²

Romanlarında sadece erkeğin değil kadının da söz sahibi olduğu, yüzü Batı’ya dönük, modern aile tabloları çizen yazar bu ailenin içinde barındırdığı geçmişten gelen geleneksel unsurları da göz ardı etmeyerek eserlerinde bu unsurlara yer vermektedir.

Romanlarda el öpme âdeti karşımıza çıkar. Büyüklerin, anne babanın eli öpülür:

⁷² Samim Kocagöz’ün “Çocuk, ana-baba ilişkileri, çocuğun ana-babaya, ana-babanın çocuğa karşı davranışları bakımından çevrenizde gördüğünüz, önemli saydığınız olaylar nelerdir? Bu olayların kaynak ve sonuçları üzerinde neler düşünüyorsunuz?” sorusuna verdiği cevaptan alıntıdır. Samim Kocagöz “Cevap : 2” **Yeni Ufuklar**, C. 6, S. 69, Şubat 1958.

İçten görünmeye çalışan bir nezaketle, telaşla, babamın yerinden kalkmasına izin vermeyerek elini öpmeye davrandı. Hani bu iltifata babam da biraz memnun oldu, kasıldı. (T, 98).

Yaşlı anne ve babaya özen gösterilir, hayır duaları alınır:

Ana yorganı başına çekmiş yatıyordu. Yorganın üstüne attığı pösteği, yana kaymıştı. Genç kadın yaklaştı, pösteği düzeltti. Tüylü yakasını pösteğinin yorganın üstüne bir güzel örttü. Döndü, evin öte gözüne geçti. Hatice ana yorgandan başını çıkarıp onun ardından baktı. «Ellerin dert görmesin gelin kızım» diye söylendi. (BKT, 62).

Ayrıca Kocagöz'ün romanlarında anne ve babanın isteklerinin yerine getirildiği görülmektedir:

Ana fır dönen iği, şöyle bir kaldırdı: «Eğirecek yünüm yok gayri, yünüm kalmadı!» «Uy kadıncık anam uy! Derdin bu ola! Sana istediğin kadar yün alem.» (BKT, 106).

Romanlarda anne ve babanın gönlünün hoş tutulmaya çalışıldığına dair de örneklere rastlanmaktadır:

Yakup, istemeye istemeye güldü. Fatma ile bakiştılar. Sonra oturduğu yerden kalktı, geldi anasının dizi dibine çöktü. Aldı önce anasının bir elini öptü, sonra ötekini. Saygılı, sevgi dolu bir sesle konuştu: «Bak ana, anacığım, bunca yıl sana karşı gelmedim. Yine de gelemem. Hatırını yıkmak elimden gelmez. (BKT, 110).

Şimdi sen, iki kahve pişir gel karşılıklı bir içelim... Anamızı da unutma...» (BKT, 145).

Ana babaya saygıdan dolayı yük veya eşya taşıtılmadığına dair örnekler karşımıza çıkmaktadır:

Annemle ablam, yatakları yapmaya, oda hazırlamaya, eşyaları yerleştirmeye içeriye gittiler. Bavulları, çantaları, eşyaları taşıdım, yardım ettim. (İİ, 323).

Anne ve babayla senli benli olmak, yanlarında sigara veya içki içmek, laubali şakalar yapmak romanlarda aktarıldığına göre ayıp karşılanmaktadır. Ayrıca annenin çocuklara babadan daha yakın olduğu görülür, çocuklar her türlü sorunu anneye paylaşabilir ancak babalarla arada her zaman mesafe vardır. Sosyal hayata ait tüm bilgiler annelere verilir; babalar gerektiğinde bilgileri, anneler kanalıyla öğrenir:

“Koryürek ailesi, iyice ilgimi çekiyordu. Merakla onları inceliyordum. Gerçi hepsini bilmiyor değildim. Ne var ki yıllardır böylesine yakından görmemiştim. Onların birbirleriyle ilişkileri, konuşmaları, bende hayret uyandırıyor. Örneğin ben, kafamı kesseler, babamla, annemle böyle senli benli konuşmazdım. Babamın yanında değil içki, cıgara bile içmezdim. Bu demek değildi ki, babam benim cıgara ya da ara sıra birkaç kadeh içtiğimi bilmiyor. Biz Türklerde eski bir saygı geleneğidir bu. Sonra, babamla her türlü tartışmayı, annemle her çeşit dertleşmeyi yapabiliyordum. Ama konuşmalarımızda her zaman bir ölçü olurdu. Birbirimizle şakalaşmamız bile ölçülüydü. Koryürek ailesinde bu ölçünün sınırı biraz daha geniş gibiydi.” (İİ, 42-43).

Babam, pek soru sormaz ama annem tersine her sabah benden rapor ister. (İİ, 58).

“Aklıma geliverdi; eşim birkaç kez, "Bizim aslan, bir sarışınla gezip tozuymuş..." demişti. Demek sarışın, Filiz'di.” (T, 77).

Yolculuktan gelirken ana babaya hediye getirildiği görülmektedir:

Bu arada ablam, bir bavulu salonun ortasına sürükledi, yardım ettim: «Hediye Hanıma hediyelerimiz var!» dedi. Anneme baharlık bir kumaş, babama Erzurum Taşından çok süslü, pırıl pırıl siyah bir ağızlık çıktı ortaya. Ağızlıkla birlikte bir de aynı taştan bir süslü tesbih, babamı çok sevindirdi: (İİ, 321).

Erkek çocuklar babalarını, kızlar annelerini model alır. Erkek çocuklar için baba, en güvenilir danışmandır:

“Bir süredir olup bitenleri, hele bu gece olup bitenleri oturup babama anlatmanın sırası geldi mi ki?” diye düşündüm. Babam, bana doğru yolu gösterebilirdi. Benim çözemediğim sorunların içinden daha rahat, tarafsız olarak çıkabilirdi. (İİ, 51).

Eve gelen babanın terlikleri ayağına verilmektedir:

Babam sokaktan dönse koşup terliklerini önüne koyuyordu. (İİ, 267).

Babaların yanında sigara içebilmek askerlikten sonra ve ancak babanın izin vermesiyle mümkün olabilir.

«Müsaaden var mı baba, ben de bir cıgara yakayım?..» diye, sordu. Bu suale Recep, şaşıtı kaldı. Oğlu askere gitmeden önce böyle değildi. Şimdi haline bir serbestlik, bir erkeklik, dediğini bilen bir adamlık gelmişti. Şaşkınlığı Recep’in uzun sürmedi: «Ülen İsmail» dedi, «Ben öyle kafası karıncalı babalardan değilim. Bana karşı riayette kusur ettiğin, yok bunca yıldır. Hürmet cıgaranın ateşinde mi sanki?» (YH, 66).

Evli erkek çocuklar eğer anne ve baba ile birlikte oturuyorsa evin parasının yönetimi büyükbabadadır: Yemekten sonra İsmail, babasına iki gün önce verdiği on liranın hesabını verdi. (YH, 113). Erkek çocuklar babalarıyla birlikte çalışıyorsa işin yönetimi, babadadır. Görevler yerine getirildikten sonra babaya bilgi verilir: Babasına bir güzel tekmil verdi: “Üç römorka otuzardan doksan balye çekip sardık.” (BÇÖ, 32).

Ancak değişen zaman içinde yeni nesiller, eski nesiller gibi saygılı değildir. Anneler ve babalar bu durumdan hoşnut değildir ve niçin böyle olduğuna dair de net bir fikirleri yoktur. Büyükanne ve büyükbabalar, torunlardaki saygısız tavırlar için çocuklarını suçlar. Çocukları, kendi çocuklarını anadan babadan gördükleri gibi yetiştirmemiştir.

Sabri Bey öfkeli öfkeli söylendi: "Çok da ayıp ediyor. Bizi utandırıyor... Bir tek kızımız diye mi bilmem bu denli şımarttık?" Annem güldü: "Tencere kıcın kara, seninki benden kara denmiş; bu çocukların hangisinden hangimiz utanacağımızı

şastık... Zamane çocukları bunlar. İşlerine akıl fikir erdiremiyoruz artık. Bizimkiler az mı şımarık? Bütün suç sizlerde, annelerde babalarda... Bizim zamanımızda, biz sizleri böyle mi yetiştirdik?" (T, 77).

Ana babaya karşı gelmek ayıptır, cezalandırılacak bir davranıştır.

İbrahim, bu karşılığa çok öfkelen-di: «Ülen irezül, ülen alçak! Yörük milletinde bubaya karşı gelmenin ceremesi nedir bilir misin? Bu ne utanmazlık? Bu ne kepazelik?» (BÇÖ, 72).

Romanlarda ifade edildiğine göre erkekler, bayram namazına çocukluklarından itibaren babalarıyla beraber gitmektedirler:

Çocukluğunda da böyle babasıyla bayram namazına giderdi. (YH, 163).

Diğer Büyüklere Karşı Saygı

Romanlardaki ifadelere göre iki kişi kavga edince büyükler araya girer, kavga edenlerden daha küçük olan özür diler, küsler barışır.

Gözlüğünün üzerinden inanmayan gözlerle yüzüme baktı. “Haydi bakayım, ben onu göndereyim; elini öpsün, barışın” dedi. Merdivenleri indik. Bahçeye çıktığımız zaman Nihal manolyanın dibindeki kanepede oturuyordu. Babası “Öp Murat ağabeyinin elini, bir daha kavga edip birbirinizi darılttığınızı görmeyeyim” diyerek bahçe kapısını çekti gitti. (İD, 19).

Romanlarda Türk toplumunda saygının göstergelerinden bir olan el öpme geleneği ile ilgili pek çok örnek yer yer almaktadır:

Gelen, Yakup Emminin eline sarılıp öpüyor, sonra karşısında ellerini göbeğinin altında kavuşturup el pençe divan duruyordu. Yakup Emmi pek sevindi bu saygıdan ama belli etmek istemedi. (BÇÖ, 152).

“Öpeyim Emmi. Öğütlerinin başımın üstünde yeri var. Vurduğün tokat haklıydı. Aklımı başıma getirdi. Ben, bir Yörük oğluyum. Büyüklere saygı nedir bilirim. Bana çocukluğumdan beri sen babalık ettin. Benim halimi sen anladın...” Yakup’un elini öptü başına koydu. Yakup, Hasan’ın arkasını sıvazladı. Yanına oturttu. (BÇÖ, 27).

Komşu genç kızlar, yaşlı teyzelere her fırsatta yardım etmektedirler:

«Doğru ya, çay içelim... Ben mutfakta gaz ocağını yakıp çaydanlığı ateşe koyayım...» diye ayaklandı Zeynep Hanım. Hatice, hemen kalktı yerinden, “Sen otur teyze çayı ben hazırlarım...” diyerekten mutfığa yürüdü. Zaten evin kızı gibiydi Hatice, her fırsatta ev işlerine yardıma gelirdi. (ET, 179).

Romanlardaki ifadelerle göre yaşlı bir kimse hasta olursa iyileşinceye kadar ziyaret edilir:

Necip Kaptan hemen her gün yoklamıştı Kemal Çığ’ı ama rahatsız etmeyeyim diye yatak odasına girmiyor, kapıdan hâl hatır sorup dönüyordu. Sonra da köye kahveye vardığında Muhtara, bakkala, kahveciye, giderek merak eden köylüye rapor veriyordu. Kemal Çığ’ın hastalığıyla candarına komutanı astsubay Metin Mızrakçı bile ilgileniyordu... (ET, 148).

5.1.4. Vatan Sevgisi

Yazarın **Kalpahlılar**, **Doludizgin** ve kısmen **Onbinlerin Dönüşü** romanları vatan sevgisi ve vatan için mücadele kavramları üzerine kurulmuştur.

Vatan ve vatana duyulan sevgi öylesine kutsaldır ki, **Kalpahlılar** romanının kahramanlarından Talip, sevdiği kız olan Müjgan’a aşkını şu sözlerle anlatır:

“Sizi Müjgân Hanım,” dedi, “Memleketim kadar, Türkiye kadar sevdim. İnanınız...” Hâlâ bırakmadığı kızın sağ elini dudaklarına götürüp öptü. (K, 128).

Savaşmaktan asla korkulmadığı ifade edilmektedir:

Evin kapısının yanındaki bir pencerenin altına diz çöktü. Çabucak mekanizmayı çekti, beşinci kurşunu namluya sürdü. Sokağı ilk dönen Yunanlının alnına yapıştırdı. Bir zaman vurulup düşenin arkasındakiler sokağa giremediler. Asker pencereye döndü, perdelerin arasından bakan birine: “Bak nine!” dedi, “Kurşunum bitti, onun için geri çekiliyorum. Yarın ahirette sen de şahidim ol!..” Sonra yandaki bir sokağa girip kayboldu. **(K, 24).**

Vatan ve namus kavramları toplumun her ferdi için son derece önemlidir. Kadınlara el uzatılması kabul edilemez bir davranıştır:

“Bazen geçen hafta olduğu gibi bir arkadaşımız dayanamaz, sokak ortasında namuslu bir hanıma saldıran, çarşafını yırtıp perişan eden bir düşman askerini tabancasıyla çekip vurur. Tabii haklı olarak vurur. Böyle bir vakaya hiçbirimiz dayanamayız. **(D, 91).**

Erkekler savaşmakta olduğu için cephelere lazım olan cephaneliği ve mühimmatı kadınların tek başlarına taşıdıkları görülür:

Herkes ona bakıyordu. Ellerini kaldırdı. Kendisini dinlemelerini istedi: “Kızlarım, kardaşlarım, omuzdaşlarım!.. Emanetleri bir tamam teslim aldık. Hepsi üstümüze yazıldı. ‘Bu emanet, millet emanetidir; gözümüzmüş gibi çerden çöpten sakınacağız. Hepinizin yüklere candan ciğerden mukayyet olacağınızı biliyorum. Allah izin verirse kılına helâl getirmeden askerimize, kumandanımıza teslim edeceğiz.” **(D, 51).**

Kadınlar, zorlu yolculuklarına mecburen küçük çocuklarını da dâhil etmektedirler:

Kadın, kağnisinin boşaltılmasını bekliyordu. Kumandanın yaklaştığını görünce toparlanmak istedi. Kaymakam, “Rahatına bak kızım...” diye yaklaştı, çocuğu okşadı: “Bunun adı ne bakayım?” Kadın yeşil gözlerini kaldırdı; yanık yüzü aydınlandı: “Mehmet!..” karşılığını verdi. Kumandan çömeldi. Çocuğun ellerini tuttu: “Korkumuz kalmadı gayri” dedi, “Demek cepheye bir Mehmet daha geldi.”

Çocuk anası ile birlik gülümsedi. Kumandanın parmağını sıkı sıkı tuttu. “Bu Mehmet’in babası nerelerde?” Kadın gözlerini tepelere doğru kaldırdı: “Bilmem” dedi, “Şu yakalarda gâvur ardında dolanır olacak.” Kumandan içleniverdi, döndü, “Çavuş!” diye bağırdı. Derviş koştu geldi: “Buyur Kumandanım!” “Bak burada bir Mehmet daha var. Peksimet getir. Islatıp yumuşak yumuşak yesin.” Derviş gitti geldi. Mataradan döktüğü su ile bir peksimeti ıslattı. Çocuğun anasına verdi. Kumandan doğruldu: “Ateş başladığı zaman çocuğa, kendine mukayyet ol kızım.” diye söylendi. (D, 200-201).

5.2. Sosyal Tipler

Tip, aynı cinsten bütün varlıkların veya nesnelerin temel özelliklerini büyük ölçüde kendinde toplayan örnektir. Kocagöz’ün romanlarında kişisel özellikleri verilmeden, ait oldukları sınıfın ya da grubun özelliklerini temsil eden tipler yer almaktadır.

5.2.1. Batılı Kadınlar

Yazarın anlattığına göre batılı kadınlar maceracı, serüven peşinde ve erkeklerin ciddi ilişkiler yaşayamayacağı kişilerdir. Uçuk, havai yaşam tarzının simgesi olarak görülmektedirler:

«Ali, çok geldin bu güzel yere değil mi? Hem de geceleri...» Ali, gülmeye başladı: «Bende yalan yok Nurcan çok, hem de çok geldim...» «Hepsi benim gibi kızlar mıydı?» «Sen biricik sevgilimsin... Senden başka hiçbir kızla gelmedim ister inan ister inanma.» «Anlayamadım. Hani sende yalan yoktu?» «Yalan yok Nurcan; buraya benimle gelenler ta İsveç’ ten, Almanya’dan, diyelim Amerika’dan bile ipini koparmış, serüvenci kadınlardı. Hani onları ben buraya getirmedim, onlar beni getirdiler desem daha doğru olur...” (ET, 112).

“İyi güzel ya ben de bilirdim o çıyan gibi sarı otel patronunun kızını yola koymayı... Ne yalan söyleyeyim İsveçlisinden Alman’ına, İngiliz’inden Amerikalı’sına varana dek bir sürü karı kızla az fındık kırmadık kaç yıldır. Bu çıyanı içim kaldırmıyor be

yahu; bu yüzden de elinden geleni ardına koymuyor. Neredeyse ilçeye beni rezil edecek...” (ET, 95).

5.2.2. Efe

Romanlarda karşımıza çıkan efeler devletten korkmaz, her türlü kanunsuzluğu yapar. Halkın bu kontrolsüz güçten korktuğu görülür.

Mehmet, bir taraftan da yolda Zeybeklere, Efelere rastlamaktan çekiniyordu. Onlar da adamdan çeşit çeşit hesap sormaya kalkışırldı. Bu yakalarda Kılılı Efe’nin astığı astık kestiği kestikti. Güya Yörük Ali Efe’nin kızanlarından sayılıyor, onun emirlerini dinliyor gibi görünüyordu. Aslında onu dinlemediği, kendi başına buyruk olduğu, adamları ile yol bile kestiği duyulmuştu. Mehmet’in hiçbir kaza ve belâdan pervası yoktu. Gelgelelim böyle bir zorba karşısına çıkar da “Ulan şu Kırat’a bak!” dedi mi yandı Mehmet... Doğrusu Kır’ı, Kılılı Efe’ye hiç de hediye edesi yoktu!” (D, 7-8).

Efelere geçici de olsa geri adım attırabilen bir Osmanlı askeri, paşalığa bile yükselebilmektedir:

“Hacı Hasan Bey de ferman padişahın diyerekten korka korka, yanına askeri doktor olan kardeşi Raşit Beyi alarak dağa gitmiş. Çakırcalı Efenin koşullarını padişah kabul etmiş. Dağdan inip bir köyde oturacak, o köye de zaptiyeler giremeyecek. Anlaşmışlar. Çakırcalı dağdan inmiş ya bir süre sonra yine çıkmış. İşte bu görevine karşılık Osman Zade Hacı Hasan Bey olmuş mu sana Hacı Hasan Paşa!” (İİ, 115).

Efelerin, düzenlerini sürdürebilmek için Levantenlerle de iş birliği yapması söz konusu olabilir.

“Şu Çakırcalı konusunda anlatılacak ilginç bir noktayı unuttum. Hacı Hasan Paşa, istiman konusunda konuşmalar yapmak için bir ara Çakırcalı’nın temsilcisi kızanlarını konağına yemeğe buyur etmiş. Hayretler içinde zeybeklerin çatal bıçakla masada, alafranga yemek yediklerini görmüş. Öğrenilmiş ki Buca’da, Bornova da

oturan Levantenler, Çakırcalı Efeyle çoktan ilişki kurmuşlar; kendilerine dokunmasın diye Efeye el altından paralar, ziyafetler verirlermiş...» (İİ, 118).

5.2.3. Köy Ağası

Romanlardaki köy ağalarının tamamı kötüdür. Merhamet, empati, adalet duygusu gibi insanî özellikleri taşımamaktadırlar. Köylüler, ağa karşısında çaresizdir çünkü düzen ağaların lehine işler.

Yakup, gülümsedi: «Osmanlı toprağında Tanrının fukaradan yana olduğu duyulmuş, görülmüş bir iş değil... Tanrı hep ağadan yanadır.» (BKT, 51).

“Yasa böyle kurulmuş. Böylece kurulduğundan da görüyorsun Tanrı padişahı, ağadan yana...” (BKT, 107).

Ağalığın otoritesini vurgulamak için uygulanan kurallar bulunmaktadır.

«Ha kızan, atla bakalım!» dedi. Ramazan şaşırdı. Bir ata bir de atının üstündeki İbrahim ağasına baktı. İbrahim mosmor kesilmişti. Öfkeyle Yakup’a bakıyordu. Yakup bir bağırdı: «Bin ülen şu ata! Ağanın ardından yaver gideceksin! Ağalık erkânı bu...» (BKT,76).

Ağalar hoşlarına gitmeyen durumlarda şiddete başvurabilirler.

«A, be Yakup Ağam, bu herif bizi doğrayacak bu çukurun içinde!» «O b... yiyemez işte. Durun hele bir çaresine bakacağız.» «Ne ister şu Kemal’den?» Kemal, öfkeyle bağırdı: «Ağa keyfi bu Cemal! Ağa keyfi!...» (BÇÖ, 17).

Ağa oğulları, baba parasıyla hovardalık yaparlar.

“Şu Hasan Efendi’nin at koşturmasına, rakı içmesine, iş tutmasına diyecek yok. Tam Ağaoğlu ağa!” (BÇÖ, 113).

Ağanın etrafında her zaman dalkavuklar, yaltakçılık edenler bulunur.

Sen, ağandan yiyip içmene, üst baş düzüp keyfini eğlemeye bak, yaltaklanmanı eksik etme.” (BÇÖ, 22).

Romanlardaki ifadelere göre ağa herkesten hediye beklemektedir:

“Armağandan yana hiç kasvet çekmesin. Bu yıl bankamız kıymetli müşterilerine çok büyük, çok güzel armağanlar hazırladı. On güne, kalmaz, ben kendi elimle ağamın armağanım köye getirir, teslim ederim.” (BÇÖ, 34).

Ağalar gerektiğinde nam salmak için fakir köylülere para dağıtırlar. “Ağalık vermekle olmakta” dır:

“Alın, alın kızanlar. Ağa parası bu. Ağalık vermekle...» Cemalle Hamit sevindiler. Paraları alıp ceplerine koydular.” (BÇÖ, 38).

Romanlarda anlatılan ağalar emrinde hizmetçileri ve çalışanlarıyla, lüks içinde bir hayat sürmektedirler:

Hasan, eve girince merdivenin sağındaki aşevinde bir telâş gördü. İhtiyar aşçı kadın, hizmetçi kadınlara bağırp çağırıyor, anlaşılan ağanın kahvaltısını hazırlıyordu. Bir hizmetçi koştu, Hasan’ın çizmelerini çekti. Hasan yün çoraplı ayaklarını ağır ağır merdivenlere basarak yukarıya çıktı. Oturma odasının kapısı açıktı. Ocak gürül gürül yanıyor, karşısında İbrahim Ağa oturmuş, tüy yastıklara yaslanmış, sarı tesbihi elde, yemek bekliyordu. (BÇÖ, 110).

5.2.4. Oba Beyi

Oba beyleri, obada herkesten saygı görür. Fikirleri ve sözleri emir telakki edilir. Eş, kardeş gibi çok yakın akrabalar bile belli bir protokol dâhilinde oba beyiyle iletişim kurar.

Kocasına her günkü karşılığını verdi: « alap sana çok çok yaş bağışlasın ağam!»
(BKT, 6).

Mehmet Ağa pos bıyıklı, ağabeyi gibi iri yapılı bir Türkmen'di. Ali'nin karşısına varınca, «Günün aydın olsun Ağam kardaşım! dedi. Ellerini göbeğinin altında kavuşturup durdu. Ali Ağa doğruldu, «Günün aydın olsun Mehmet kardaşım! Geç şöyle yamacıma buyur, otur...» diye yer gösterdi. (BKT, 8-9).

Oba beyi, obasına hakimdir ve obada olup bitenler hakkında her ayrıntıyı bilir, takip eder:

Çadırların dört bir vakasında karıncalar gibi kaynaşan,  alışan Yörüklerin karı kız takımı; davarın, sürünün, sabah sağımının, peynir, yoğurt, yağ yapma işini bitirmek üzereydi. İhtiyarlar, karılar, kızlar; y n eğirmeye, bez dokumaya oturuyordu. Kızanlar davarın, sürünün ardına düşmüştü. Ali ağa yapılan işleri her gün, oturduğu yerden izler, yörüklerin her birinin her dakika hangi işi tuttuğunu bir bir bilirdi.
(BKT, 8).

Beylik babadan oğula geçer. Yörük obaları i  içlerinde özerk bir yapıya sahip oldukları için oymağın işlerini törelere uygun bir şekilde yürütmek beyin görevidir.

«Herkesin üretebildiği kadar malı vardır. Bizim de fazladan ağalık hakkımız. Bu hak bize atadan, dededen, babadan gelmiştir. Buna karşılık oymağın her işi bizden sorulur. Osmanlıya verilecek vergi, hesap, asker, hep bizden sorulur. Asıl oymağın i  işleri çok önemlidir Halil Paşam. Yörük milleti kadıya, mahkemeye gitmez; bana gelir. Oymağı yürütmek, yönetmek, törelere bağlı tutmak da benim işimdir» (BKT, 14-15).

Beyler, obayla ilgili kararlar alırken obadaki herkesin fikrini alır. Baskı, zorbalık yoktur; bir çeşit demokrasi söz konusudur:

«İyi olur Tanrı'dan bilinir, kötü olur benden bilinir. İyisi mi herkes    gün,    gece k lahını önüne koyup düşünsün. Dördüncü gün oymağımızda kurultay var.

Kurultayda ak koyun, kara koyun belli olsun. Her yiğit dilediğini, düşündüğünü söylesin; oyunu belli etsin. Gidenin kalanın kuşkusu yatışsın. Kimseyi yolundan çeviremeyiz. Hiç olmazsa kalanlar, gidenlerin sonu kötüye çıkarsa beni sorumlu tutmazlar.» (BKT, 30).

«Ben oymağımı zorla, zorbalıkla yürüten; yöneten bir kişi değilim Hacı Paşam...» diye Ali Ağa konuğuna döndü, «Oymağımdaki her kişinin aklını, fikrini dinlemek boynuma borçtur. Benden öte benden üstün bir akıl fikir ortaya koyacak her Türkmen'e saygı duyarım. Bir işe benim de aklım yatarsa niçin gönül almayayım? El elden üstündür. Eşitlik Tanrı'dan gelir. Tanrının önünde her Yörük birdir, izin verirken Hacı Paşam, bu işi Memet kardaşımla baş başa verip bir konuşalım. O isterse obasını topraklandırır, yurtlandırır. Ben de oymağımı alır dağlara giderim. Yine yıl yıl ovaya indiğimizde davarımızı, sürümüzü, topraklarınızda yayarız; Memet kardaşıma kavuşurum. İyi mi? Ola mı?» (BKT, 21).

Oba demek töre demektir. Her şeyin törelere uygun olarak yapılması beyin sorumluluğudur.

«Bana gelince obamın kalanını obana katar, oymağın töresine uyarım. Yine de buyruk senin; oymağımızın başı, bayı sensin» (BKT, 30).

Yazarın ifadelerine göre bey, obanın ahlakî değerlerine, kültürüne gönülden bağlıdır ve bunu da gelecek kuşaklara aktarma kaygısı taşır. Bu yönüyle oba beyi, maddiyatçı, köylülerin üzerinden geçinen, esen rüzgara göre tavır ve duruşunu değiştirebilen köy ağalarının karşıt tipi olarak romanlarda yer almaktadır diyebiliriz:

Senin ona uyacağın yok, bilirim. Ama şu sözüm de kulağına küpe olsun oğul, şu sözüme kulak ver: Yaşadığın yaşça dikkat et oğlum, dikkatli ol. Yörük milletine, insanlara; elinden, dilinden, belinden bir kötülük gelmesin.» (BKT, 24).

5.2.5. Zengin İş Adamı

Romanlarda zenginler, insani açıdan bütün olumsuzlukları kendilerinde toplamış tiplerdir. Aslında sadece paraları olması bile başlı başına bir suçtur. Para eşittir kötülük çıkarımı, sosyalist dünya görüşünün bir yansımasıdır.

Bu sırada kızım Selmin, elinde tabaklar masayı kurmak için salona girdi. Yemek hazırdı demek. Kapıcımız da bakkaldan bira, öteberi getirmişti. Remzi, Selmin'e takıldı sözü değiştirmek için: "Selmin kızım, senin sözlünden ne haber? Nişanı ne zaman yapacağız?" Selmin birden bize döndü; öfkeli öfkeli, "Ben, bu işten vazgeçtim Remzi amca!" karşılığını verdi. Hepimiz meraklandık. Remzi, "Niye kızım? Ne oldu?" diye sordu. "Ne olacak amca, herif pis pis para kokuyor!" demesin mi? Hiç de gülesim yoktu. Gülmeye başladım: "Ohoo! Seni ağabeylerin iyi eğitiyorlar... Epeyce bilinçlenmişsin!" diye söylendim. (T, 36-37).

Daha da zenginleşebilmek, yeni işler alabilmek için mason localarına, tarikatlara üye olmakta bir sakınca görmeyen zengin tipleri karşımıza çıkar.

Halim şöyle bir kasıldı: «Şimdi zaman değişti muhterem pederim; masonların sosyal demokratları var, sosyalistleri var, loca loca... Eee, Müslüman masonlar niçin olmasın?» “Çok güzel oğlum, demek hepsini birleştirdiniz, bağdaştırdınız. Elbet hepsinin temelinde insan sevgisi var! Birbirinizi tutar, birbirinize yardımcı olursunuz! ‘Abdestsiz namazsız olur mu?’ demişler, ne karşılık vermiş Bektaşî? ‘Ben kıldım, oldu!’ Siz abdestsiz daha çok işler görürsünüz.» (MÖ, 74-75).

Romanlarda ifade edildiğine göre devlet ihalelerine girerek işlerini yürüten ve büyüten zenginlere büyük bir nefret beslenmesi söz konusudur. Bazı romanlarda Adnan Menderes’in adı geçer ve izlediği politika nedeniyle eleştirilir:

"Bu apartman, temelinden çatısına dek babamın." diye söylendi. Bunu biliyordum. Başkaca Cemal Yosun eniştemizin malları mülkleri, son on beş yıl içinde ediniverdiği serveti hakkında da az çok bilgim vardı. Ona, vakti zamanında birçok iş adamına (!) dediği gibi, Adnan Menderes, 'Yürü ya kulum!' demişti. O dönemden bu

döneme bir yürümüştü ki Cemal Bey, yürümek derim size... Bir yandan da Menderes'in partisine çok yararı dokunmuştu! 65'ten beri de geçen ay ülkeyi ayağa kaldıran muhtıra ile alaşağı edilen partinin emrinde, ödevini bir güzel yerine getirmişti. E... görev, ödev karşılıksız olmazdı. Erdal'ın anlattığı şu sıra ki öfkesini çok iyi anlıyordum. Her mahallede yaratılan zenginlerden biriydi. (T, 137).

Romanlardaki ifadelerle göre zenginler; kültürlü, komünist ve zengin olmayan akrabalarını küçümser. Bu yüzden akrabalar arasında sık sık çatışma yaşanmaktadır:

Önündeki masada kocaman bir viski şişesi, çerez vardı. İçkiden olacak yüzü kıpkırmızıydı. Benim geldiğimi hemen salonun kapısından girince öğrenmiş gibi kaytan bıyığını sıvazlayarak doğruldu. Kocaman gövdesini zorla koltuktan kaldırıyormuşçasına ayağa kalktı lutfen; birkaç adım bana doğru yürüdü. "Vay komünist kayınbiraderim, evimize hoş geldin, sefalar getirdin!" diyerekten elimi şöyle bir sıktı. Aklınca benimle hemen alaya başlamıştı. Ben de "Hoş bulduk, hoş gördük sevgili işbirlikçi, kapitalist eniştemiz; bakıyorum keyfin yerinde, kafayı çekmekte... " karşılığını verdim. "Hiç de keyfim yerinde değil, işleri bombok ettiniz... Bak memleket sizin yüzünüzden ne hale geldi! Ayıklayın bakalım şimdi pirincin taşını!" diye homurdandı. (T, 138).

5.2.6. Zengin Kızı

Romanlarda zengin ailelere mensup olan insanlar son derece itici tipler olarak tasvir edilir. Zengin ailelerin kızları da babalarının parasına güvenerek şımarıkça davranırlar. Yüzeysel ve boş tiplerdir:

"İyi güzel ya ben de bilirdim o çıyan gibi sarı otel patronunun kızını yola koymayı... Ne yalan söyleyeyim İsveçlisinden Alman'ına, İngiliz'inden Amerikalı'sına varana dek bir sürü karı kızla az fındık kırmadık kaç yıldır. Bu çıyanı içim kaldırmıyor be yahu; bu yüzden de elinden geleni ardına koymuyor. Neredeyse ilçeye beni rezil edecek..." (ET, 95).

“Biraz önce o büyük otelden getirdiğimiz kişilerin kim oldukları belli. Para babası burjuvalar, onların şımarık kızları, oğulları... Bize elbette yukarıdan bakıyorlar ama bizimle birlikmiş gibi görünüyorlar kibarlıklarından... Öte yandan kendilerine göre nasılsa, toplumu, insanları bir görüşleri var.” (ET, 97).

5.3. Stereotipler

Kalıp yargı anlamına gelen stereotip; belli grupların üyelerine yönelik olup sabit, aşırı basitleştirilmiş, aşırı genelleştirilmiş, çoğunlukla ön yargılı kanıdır diyebiliriz.

Sosyal bir grubun içinde olan ve içinde bulunduğu grubu en iyi temsil eden özellikleri taşıyan, örnek gösterilebilecek kişi⁷³ stereotiptir. Metinlerde stereotip olarak yer alan kişilerin bireysel özellikleri göz ardı edilmiş ve cinsiyet, milliyet gibi mensubiyetlerine göre ortak özellikler yüklenmiş olur.

İtalyanlar, İngilizler, Yunanlılar, Amerikalılar, Levantenler Samim Kocagöz’ün romanlarında anlatılan stereotiplerdir.

5.3.1. Amerikalılar

Kocagöz’ün romanlarında Amerikalılar, cahil ve aptal ve tıpsız olarak nitelendirilmiştir. Kızılderilileri yok etmiş olmaları ve siyahileri köleleştirmeleri ile anılmaktadırlar:

Yahu bu Amerikalılar hâlâ Kızılderilileri öldürüyorlar mı?» Yerine otururken Akmercan güldü: «Seyrettiğimiz film 1860’larda geçiyordu.» «Hani zorla bu filmlerden bize Amerikan tarihi öğretiyorlar.» «Dünyanın kafasına vura vura... Filmlerle tarih yazılıyorsa...» (MÖ, 103).

Zenci çavuş soluğunu koyverdi, rahatlamış gibiydi: "Ben, Müslüman zencilerdenim; yalan söylemem!" diye konuştu. Çavuşun iki yakasındaki delikanlılar kahkahayı bastı. Direksiyondaki delikanlı uzun uzun güldükten sonra sordu: "Bak Jimmy, buna

⁷³ stereotip: TDK, Güncel Türkçe Sözlük, <http://sozluk.gov.tr/> 15.07.2019.

sevindim! Demek Muhammet Ali'den yanasın?" "Elbette" karşılığını verdi çavuş. "Her cuma günü, Hacı Bayram Camisi'ne namaz kılmaya giderim. İngilizcenizden anladığıma göre siz Türk'sünüz. Türkler, zenci kardeşlerini çok seviyorlar... Amerika'daki gibi zenci düşmanlığı yok Türkiye'de..." "İyi bildin Jimmy... İnsan, insandır; insanların rengi bizi ilgilendirmez. Rengi ne olursa olsun, iyi insanları severiz." "Ben çok iyi bir Müslüman'ım. Müslümanlar kardeşler. Bana bir kötülük yapmayacaksınız değil mi?" "Söyledim sana Jimmy, bu iş senin tutumuna bağlı." Çavuş iyice rahatlamıştı. Biraz büzüldüğü yerde doğruldu: "Beni nereden tanıyorsunuz? Adımın Jimmy olduğunu nasıl öğrendiniz?" diye sordu. Delikanlı dikkatle, hızla kamyoneti sürüyordu. Dönüp şöyle bir çavuşa baktı; gülümsedi: "On Amerikalıdan beşi, hep Jimmy'dir..." Çavuş iyice ferahlamış gibiydi; o da gülümsedi: "Siz Amerikalıları çok iyi tanıyorsunuz!" İlk kez çavuşun sağında oturan delikanlı konuştu: "Hem de nasıl?" "Amerikalıları sevmiyorsunuz değil mi?" "Amerikalıları severiz. Amerikan halkına hiçbir düşmanlığımız yok." Çavuş iki yakasındaki delikanlıları görmek ister gibi başını, sağa sola çevirdi. Gözleri bağlıydı, göremezdi. Sonra başını önüne eğdi: "Anladım" dedi, "Bizim Başkan'a kızılıyorsunuz... O, bizi buralara gönderiyor... Dünyanın dört bir bucağına, anlıyorum sizi..." Sağında oturan delikanlı, tabancasının namlusuyla çavuşu dürttü: "Senin kafan işliyor be Jimmy! Aferin! Seninle anlaşacağız..." "Elbette anlaşacağız!" diye çavuş ciddi ciddi söylendi. (T, 119-120).

Romanlardaki ifadelere bakıldığında Amerikalılardan bahsedilirken pek hoş sıfat ve sözcükler kullanılmadığı görülmektedir:

Gerçi Nuran da pek bilgili, okur yazar bir kız değildi ya... Coni'ye hepten kara cahildi. (İİ, 131).

"Hiç, mektepte bizim o süpürge sopasına benzeyen Amerikalı hocayla biraz atıştık." (K, 132).

Eğer mektepten sivri akıllı Amerikalı hocalar veya arkadaşları Müjgan'ın ziyaretine gelecek olurlarsa, doktorların kendisinin görülmesine müsaade etmediği söylenebilirdi. (D, 133).

Yazarın ifadelerine göre Amerika sömürgeciliği temsil eder, dünyadaki tüm ülkelerin, ulusların varlıklarında gözleri vardır:

“Felâket Emre, felâket! Nuran’ın kocası bu Coni’nin işi neymiş Amerika’da biliyor musun?» «Nereden bileyim canım...» «Mezarlık bekçiliği!» «E, bunda şaşacak ne var Gülseren?» «Ayol mezarlık bekçisi diyorum sana!» «Bundan doğal ne olabilir? Amerikalılar dünya yüzündeki her ulusun; bizim, mezarımızı kazmakta... Elbette Coni gibi mezar bekçileri olacak...» (İİ, 177).

“Sam Amca, Türkiye’de petrol çıkmasın diye yılda seksen milyona yakın para harcıyor...” (İİ, 170).

«Doğan o sıralar ne dedi biliyor musunuz? Belki başka ülkelere araştırma için geçici olarak gidebilirim ama şu Amerika’ya milyon verseler gitmem. Özel laboratuvar verseler gitmem. Herifler dünyayı sömürebilir, beni sömüremezler...» (MÖ, 48-49).

5.3.2. İngilizler

Romanlarda geçen ifadelere göre İngilizler ülkeleri ve halkları kendi çıkarları doğrultusunda kullanan bir millettir. Centilmen görünürler fakat aslında eşkıyalardır. Sinsice bir siyaset izleyerek dünyayı karıştırmaya çalışmaktadırlar:

“Eh! Gâvur, hepsi gâvur işte... Bu kadar topu tüfeği, pusatları nereden bulmuşlar dersin?” “İngilizler vermiş.” “O da neden?” “Babasının hayrına değil ya... Bize çatsınlar diye...” “Erkek milletmiş ha bu İngilizler! Kendileri niye gelmemiş?” “Baksana sıkmamış işte...” (K, 50).

“Ne demek istediğinizi çok iyi anlıyorum. Yalnız şu kadarını söyleyeyim: Fransa, İngiltere için hürriyet, müsavat, adalet, uhuvvet, ancak ve ancak kendi memleketlerinin hudutları içinde, kendi halkları için muteber ve makbuldür. Benim insanlara karşı, halklara karşı hiçbir zaman kinim olmadı. Olamıyor da. Onları idare edenler bu yirminci yüzyılda, emperyalizmden, başka halkların kanını emmekten, vazgeçemiyorlar. İngilizler, hele İngilizler bütün dünyaya karşı eli bıçaklı, gözü

kanlı katillerdir. Onların o meşhur, dillere destan dünyayı parmaklarında çeviren politikaları, sırf haydutlukları için düzenlenmiştir. Sırası gelir masum milletleri, masum milletlere kırdırırlar. Onların cahilliklerinden, büyüklük sevdalarından faydalanırlar. En yeni örneği, işte Yunanlılar!.. Kandılar İngilizlere. İngilizler onları giydirdiler, kuşattılar, ellerine silâhlar verdiler; ağızlarına da bir parmak bal, fino köpekleri gibi üzerimize koy verdiler. Havlıyorlar şimdi. Belki de paçalarımıza sarılacaklar. Onlarla uğraşacağız. Burunlarını da kıracağız. Ama asıl mücadelemiz İngilizlerle olacak. Loyd Corc'un burnunu, o emperyalist burnunu kırmak gerek. Göreceksiniz, kıracağız da... (K, 15).

5.3.3. İtalyanlar

Romanlarda İtalyanlar diğer işgalcilerden farklı olarak ele alınmışlardır. Anlayışlı, uzlaşmaya açık, halka ve Türk askerlerine saygılıdır:

Kasabamızı işgal eden İtalyanlarla bugüne değin aramız, hiçbir zaman bu denli bozulmamıştı. Onların bu gece bize saldıracaklarını ben de sanmıyordum. Çünkü işgal altında tuttıkları kasabamızın halkını darıltmak, kızdırmak istemediklerini çoktan öğrenmiştik. Bizimle iyi geçinmek, akıllarınca bizi kazanmak istiyorlardı. (NPK, 26-27).

Yazar **Doludizgin** romanında bir İtalyan kumandanın ağzından şunları aktarmaktadır:

“Biliyorsunuz, biz burada misafir sayılırız. Halk bizi istediği müddetçe severse oturacağız. Yunanlılar gibi zorbalık edecek değiliz. Bu sözlerim, İtalyan hükümetinin de düşüncelerini ifade eder. Samimi olduğumuzu ispata lüzum görmüyorum. Sizlere karşı İtalya'nın, İtalyan askerinin tavrı, hareketi meydanda. Çok küçük bir örnek vereyim: Türk mahallelerine bir tek askerimizin kötü niyetle girdiğini gördünüz mü? Hele bir nezaketsizlik, halka karşı hürmetsizlikte bulunsunlar... Anlatabiliyor muyum bilmem?” “Kumandan hazretlerini çok iyi anlıyoruz,” dedi Kaymakam, “Zaten İtalyan milletin terbiye ve nezaketini bilirdik.

Bir kere daha öğrenmiş olduk.” “Teşekkür ederim...” diye, memnun memnun Kumandan daha rahat koltuğuna yaslandı; (D, 20-21).

Yunan askerleri ile İtalyan askerlerinin tavır ve tutum olarak karşılaştırması birden çok kez karşımıza çıkmaktadır:

“Adını söylemedin.” “Sinyor Şükrü.” “Benim yerimde bir Yunan Kumandanı olsaydı, ne yapardı bu sinyora acaba?” Hasan zeki gözlerini Kumandana dikti. Kılını bile kıpırdatmadan, “Muhakkak kurşuna dizdirirdi Kumandanım! dedi. Kumandan şöyle bir doğruldu, “Peki ben dizdiremez miyim sanki?” Hasan, gülümsedi: “Hayır, dizdiremezsiniz.” Kumandan: “Neden? Neden dizdiremezmişim acaba?” diye biraz da öfkeyle bağırdı. Hasan’ın yüzündeki tebessüm büyüdü: “Siz Kumandanım,” karşılığını verdi, “Önce İtalyan, sonra da iyi yürekli bir askersiniz.” Kumandan ona şöyle bir kalktı. Eliyle ‘git’ işareti yaptı. Kapı kapandıktan sonra yaverine döndü, “Biliyor musun,” dedi, “Şu Türkleri çok sevmeye başladım. (D, 40).

5.3.4. Levantenler

Levantenler Osmanlı topraklarında yüzyıllarca barış ve refah içinde yaşamış. sonra da Yunanlılarla iş birliği yaparak Türk halkına ihanet etmişlerdir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise yabancı ülkelerin kimliği altında ticareti ellerinde tutmaya ve piyasayı istedikleri gibi manipüle etmeye devam ederler:

“Birinci Dünya Savaşında askere giderken İzmir Kordonu’na bir baktım Emre, yığın yığın üzüm, incir, tütün, meyan kökü gemilere yükleniyor. Hep bu kefare milleti alıp satıyor. En imtiyazlı kişiler bunlar. İzmir’in en zenginleri bunlar. İzmir’in en güzel, havalı yerlerinde; Buca, Bornova gibi yerlerinde, yeşillikler içinde konaklar kurmuşlar. Adamları sabah, öğle, akşam, bu yerlere özel trenler getirip götürüyor. Yine Birinci Dünya Savaşı içinde askere gitmeden önce Buca’da Villâ Alyoti’yi gezmek fırsatını buldum Emre oğlum, sana şu örneği vereyim yeter: Osmanlı Devleti’nin hiçbir yerinde kurulamamış hayvanat bahçesi, bu villânın parkının içindeydi; devekuşuna dek şaşmış kalmıştım. Adamların özel av koruları vardı. Keyiflerince at yarışları düzenlerlerdi.” (İİ, 114).

“Diyeceğim Şu ki bu Levantenlerin yerini Cumhuriyetten sonra bizim Şirket gibi Şirketler, tüccarlar aldı. Yine İzmir  evresinin ürünü, birkaç Şirketin birkaç kişinin elinde. Yine de aramızda Levanten kalıntıları var. Hâlâ İtalyan, Fransız pasaportu taŐıymaktan büyük bir zevk duyarlar. Bu ülkelerle hiçbir ilişkileri kalmadıŐı halde Türk olmak gururlarına dokunur beyefendilerin, hiçbir dili doŐru dürüst konuŐmadıkları gibi karıŐıklıklarından Türkçeyi de doŐru konuŐamazlar... Bunlara diyeceksin ki arkadaş vatanın neresi? En az iki yüz yıldan beri oturduŐun, milyonlarını yediŐin Türkiye’yi beŐenmiyorsan Türk H viyet C zdanını taŐımak, arına gidiyorsa buradan defolur gidersin...” (  , 118-119).

Bu vatanda tek bir erkek kalıncaya dek Yunan’a dirlik yok. Hepimizi de kolay kolay temizleyemez. Aramızda yaşayan    buçuk yerli Rum patlasalar  atlasalar, gelen Yunan askerini Anadolu da barındıramazlar. (K, 102).

“Sizin bilmediŐiniz neler var Yusuf Bey,” dedi, “Şu gümrükten aylardır bu palikaryalara kasa kasa silâh, cephane geçirilip verildi. Kasa kasa Yunan üniformaları geldi. Göreceksiniz, rıhtıma Yunan askeri çıkmadan bu yerli palikaryalar giyinip kuŐanıp İzmir içinde g r necekler. Geleceklerden çok bu yerlilerin yapacakları rezaletler, vahşet beni korkutuyor.” (K, 11).

5.3.5. Yunanlılar

Romanlardaki ifadelere göre Yunanlılar Batılı devletlerin oyun aŐı olarak g r l rl r. Son derece zalim ve karaktersiz olarak tasvir edilmektedirler:

Kalpakkıllar romanında İzmir’in iŐgali ve Yunan askerleri ile olan mücadele anlatılırken Yunanlıların ne kadar zalim olduklarından bahsedilmektedir:

“İrahat yatsın fukara kızcaŐız mezarında... Kendini asmış. Yaptıkları iş aŐrına gitmiş, namusuna dokunmuŐ. Başka da çaresi yoktu. Eh., bu kızın ahdini almak da bizim boynumuza borç oldu. Bu Yunan milletinden, Rum milletinden elime geçen olmasın!.. (K, 66); (K, 35).

ALTINCI BÖLÜM

EKONOMİK HAYATA BAĞLI FAALİYETLER, DAYANIŞMA VE EĞİTİM KURUMLARI

6.1. Meslekler

Samim Kocagöz'ün romanlarında çeşitli meslek gruplarına yer verilmiştir. Romanlarda kimi zaman kişilerin yaptıkları mesleklerin özelliklerini yansıtır şekilde tasvir edildiği kimi zaman da ifade edilen karakter özellikleri ve davranışların kişinin mesleği ile ilgili ipuçları vermekte olduğu görülmüştür.

6.1.1. Arıcılar

Romanlardaki ifadelere göre köylerde arıcılık yapılmaktadır. Kooperatiflerin kurulmasından sonra köylüler ürettikleri balı pazarlayıp satma imkânı bulmuşlardır:

Sağında ağaçların arasında sıra sıra üst üste yerleştirilmiş an kovanlarını gördü. Yukarılara çıkarken hep böyle kovanlara rastlamıştı. Kovanlara yöneldi. Arılar telaşlı, aceleci bir çalışma içindeydiler. Pek sokulmadı, onları uzaktan bir süre seyretti. (ET, 7).

6.1.2. Askerler

Samim Kocagöz'ün romanlarında askerler mesleklerine gönülden bağlı, kendilerine ve işlerine saygısı olan insanlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar:

“Sonra ben bu çeşit adamları iyi bilirim: Bizim gibi askerlerden korkarlar; göstermelik nazik davranırlar ama arkamızdan enayi diye alay ederler... Silâhla yurdu savunmak, onlar için bir enayice kahramanlıktır!” (İİ, 66).

Askerler için can vermek, vatan için yapılmış kutsal bir iş iken bu uğurda yaralanmak, gazi olmak da onur kabul edilmektedir:

«Büyük Taarruz 'da Tınaztepe'ye çıkarken bir düşman askeri, kendisini süngülemek için hücum etmiş. Babam da tüfeğinin namlusunu kavradığı gibi adamı alaşağı etmiş ama bu arada tüfeğin ucundaki süngü, üç parmağını almış götürmüştü. Karşılaştığınızda sakın babama parmaklarından söz etmeyin: Nice aslan gibi yiğitler düşüp şehit oldu; benim üç parmağın lâfı mı olur? diye öfkeleniyor...» (İİ, 23).

Romanlardaki ifadelerle göre askerler meslek hayatlarında ve özel hayatlarında disiplinlidirler (İİ, 55), kişisel bakımlarına önem verirler (ET, 16).

Mesleğe yeni başlamış, yaşça genç olan bazı askerler kibirli ve küçümseyici olabilmektedirler:

Her zaman yüzünde bir gülümseme vardı, ne ki gözlerindeki herkesi küçümseme pırıltıları Muhtarın her zaman canını sıkar, sinirine dokunurdu; 'Köyün Komutanı ya gençlik, toyluk, kasılacak!' diye düşünür, bağışlardı. (ET, 16).

Askerlerin para işlerinden anlamadıkları gibi çok para sahibi olma, zengin olma gibi düşünce ve emellerinin de bulunmadığı görülmektedir:

«Ben, oğlum,» demişti, «Para kazanmayı, zengin olmayı hiçbir zaman aklıma getirmedim ki... Hiç düşünmedim!» Bilgisi mi desem, sağduyusu mu desem, bilmiyorum; babamın bir yanı vardır ki çok saygı duyarım, severim. Belki babam olduğu için bana öyle geliyor. (İİ, 71).

Askerlik bitmiş olsa bile o zamanlardan kalan her evrak, her eşya özenle saklanıp arşivlenmektedir:

Babamın ünlü, değerli eşya dolabı; yatak odasında, başucundaki küçük bir dolaptır. Odaya geçip dolabı açtım. Askerlikten kalma belgeleri, vergi makbuzları, her ay yetecek dek parası, birinci rafta durur. İkinci rafta, bir yığın, anılarımı yazdığı

defterler, çok önem verdiği değerli birkaç kitabı vardır. Orta raftaysa Kurtuluş Savaşı'nda kendisine armağan edilen tabancasıyla İstiklâl Madalyası bulunur (İİ, 127).

Samim Kocagöz'ün romanlarında askerlik erkekler için yetişkinliğe, olgunluğa geçişte bir eşik olarak görülür ve askerden kaçmak utanç verici bir davranıştır. Bu yasal bir suç olduğu gibi askerlik yapmaktan kaçan yahut asker kaçağı olan kişi de kendi ailesi, hemcinsleri ve çevresi tarafından kınanarak dışlanmaktadır:

Mehmet de şaşkın şaşkın babasına bakıyordu. İhtiyarın gözleri büyümüş, mavi mavi damarları görünen kuru eli titriyor, öteki eli sıkı sıkı Yüzbaşının kolunu tutuyordu. Başındaki fesi kulaklarına kadar inmiş, fesin altından bembeyaz saçları görünüyordu. Eli kendisine dönünce kumandanın kolunu bıraktı. İbrahim Bey, önce ihtiyarın şefaati dileyeceğini sandı. Fakat ihtiyar oğluna doğru bir adım attı. “Ülen it!..” diye bağırdı, ipince kuru bir sesle, “Bu ne kepezelik? Ben de seni millet hizmetine koştun sanmıştım. Hain kerata, şu milletin yüzüne, benim yüzüme nasıl bakıyorsun?” Mehmet bembeyaz kesildi. Babasını görmeye vakit bulamadan yakalanmıştı. Şimdi ilk defa onu görüyordu. Gözlerinden bir türlü akıtamadığı yaşlar, babasının karşısında yanaklarından aşağı yuvarlanmaya başladı. İri vücudu heykel gibi duran boyuna rağmen yüzünde yirmi yaşının verdiği çocuk bir safiyeti vardı: “Namussuzum askerden kaçmadım baba!..” diye yalvaran bir sesle söylendi. (D, 12).

Mehmet'in içine bazı bazı bir ümit doğar gibi olmuştu. Acaba babamın öfkesi geçer de beni görmeye gelir mi?’ diyordu. Gelgelelim babası hiçbir zaman gelmemiş, görünmemişti. Anasını da koyvermemiş olacaktı. Asıl Mehmet'in içini yakan Naciye'ydi: Kız kim bilir onun için neler düşünmüştü. Belki de nişan yüzüğünü parmağından çıkarıp atmıştı. Ne bilsin Mehmet'in suçsuz olduğunu? Kim anlatacaktı? Ona bir haber yollamak da elinden gelmemişti. Ağırına gidiyordu. (D, 33).

Romanlarda aktarıldığına göre askerlerin korkusuz ve cesur olması beklenir, bununla ilgili ifadeler şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

“Doğrusun. Çanakkale’de böyle ödleklere çok gördük. Koca ordunun içinden birkaç kişi çıkıyor böylesine... Ne dersin, heriflerde yürek yok!” (D, 14).

Kurtuluş Savaşı’nın anlatıldığı romanlarda piyade tüfeği ve makineli tüfek, (D, 3-4; D, 62).Türk askerinin kullandığı silahlardır fakat hem tüfekler hem de cephane çok yetersizdir. Tüfeklerde kullanılacak kurşun bitince süngüler devreye girer:

“Ankara’da sizden çok tüfeğe, ata lüzum var. Bilmem olmaya ki sizin atlarınızı, tüfeklerinizi elinizden alıp Kemal Paşa sizleri def etmesin!” demişti. (D, 4).

Türk askerinin başındaki bütün zabıtları; günlerden beri döğüşükleri gibi ellerinden piyade tüfeklerini bırakmamışlar, hücumda da süngü takmışlar, askerleri ile birlik Allah Allah sedasın verip askerlerinin önünde döğüşüyorlardı. (D, 118).

Milislerin ise çoğu zaman kendi av tüfekleriyle ve cephaneleriyle savaşa katıldığı şu şekilde aktarılmaktadır:

“Meraklanma Kemal Bey Amca, tüfek av tüfeği ama içi, ceplerim domuz kurşunu ile dolu. Bu tüfekte ben elli metreden çok domuzu vurmuşumdur!” (ET, 177).

6.1.3. Çiftçiler

Yazarın **Bir Karış Toprak** romanında hayvancılıkla geçinen göçebe Yörüklerin yerleşik hayata geçip çiftçilik yapmak istemeyişlerinin sebeplerini açıklayan ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadelere göre Yörükler hayvancılığı bırakıp çiftçi olmak istemezler çünkü çiftçiliği bilmemektedirler ve öğrenip öğrenemeyecekleri konusunda tereddütleri vardır. Ayrıca hayvancılıktaki yüksek geliri çiftçilikte edemeyeceklerini düşünürler. Osmanlı toprak sistemini yanlış bulurlar, süreç içinde git gide fakirleşmek ve sonunda topraksız kalmak endişesi taşırlar.

Üstelik Yörük töreleri hayvancılığa, göçebeliğe göre düzenlenmiştir, yerleşik hayatın Yörük karakterini yozlaştırmasından korkarlar:

«Bak Hacı Paşam, biz Türkmenler, kendimizi bildiğimiz bileli, göçebe yaşamaya, konup göçmeye alışmışız. Görgümüz, törelerimiz ona göre, böyle yaşamak için düzenlenmiştir. Hayvanlarımızı sattık, oymağın bütün parasını bir araya getirdik beş bin altını denkleştirip, Agop efendiye teslim ettik diyelim. Yine diyelim ki, obaları, Yörükleri, güçleri yettiği, paraları yettiği dek, şu topraklara yerleştirdik. Çiftleri koştuk, sabanın kulağına yapıştık. Tanrı tanığım olsun Hacı Paşam, Yörük oğlu, Türkmen kişisi dediğin, işten kaçmaz, çalışır... Gel gör ki, çiftçiliği bilemez. Ağzımıza yüzümüze bulaştırırız, sonunda sipsivri ortalıkta kalırız. Ben, kendimden öte, oymağımı, obalarımı düşünürüm. Benim ağalığım bu yöndedir. Oymağa, yol yöntem göstereyim, bir bölük, Yörüğü yöneteyim diye ağalığı bana uygun görmüşler. Bizim töremizde yurtlanmak, bir bahar için, bir güz için yazar. Türkmen kişisi dört mevsim bir yere bağlandı mı, temelli yurtlandı mı, önce şaşırır, sonra bozar, daha sonra da aç. Kalır; hiçbir işe yaramaz kişi olur çıkar. Çukurova'nın padişah fermanı ile yurtlanmış bir Türkmen'ini biliriz: Eridiler gittiler... Bu bir Paşam. Başını ağrıtmıyorum ya?» Halil Paşa, Koca Yörüğü ilgiyle dinliyordu: «Ne demek, buyur konuş Ağa, fikrini öğrenelim.» Dedi. Aldı sözü Ali Ağa ekledi: «İkincisi Hacı Paşam, bilirim, toprak kutsaldır. Toprak olmasa, insanoğlunun hali perişanlık olur. Tüm aç kalır Tanrı, toprak tutanın emeğini altın eylesin. Hayvan dediğin mal, topraktan sonra gelir. Ben, babamdan böyle öğrendim; kırk yıl düşündüm, ona hak verdim. Gelgelelim, Osmanlının toprak düzenini beğenmedim. Osmanlını insanı kandıran bir toprak töresi, yasası yok. Toprak, atadan toruna gelip geçen maldır, buyurdunuz. Öyledir, doğrudur ya, atadan toruna geçerken, her kuşakta küçülür. Adamın beş oğlu varsa, toprağı beşe bölünür ölünce. Beş oğulun böldüğü toprak, torunlarda yirmi beşe bölünecek demektir. Torunların çocukları ise başlarının çaresine baksınlar...» «İyi ama Ağam, her toprak sahibi, adam olsun da toprağına toprak eklesin, toprağına toprak katsın.» diye sözünü kesti yörüğün Halil Paşa. «Bu sorun da çok zihnimi kurcaladı Paşam,» karşılığını verdi Ali Ağa, «Toprağa toprak katmak, eklemek, bir takım kişinin zararına oluyor. Sarraf Agop efendiyi alalım söz gelişi: Faizle para verip, ödeyemeyen köylünün elinden toprağını aldığı görülüyor. Şimdi sen, ondan bu tarlaları satın almasan, başkası alacak. Suçlu arayacak olursak, sende suç yok. Agop kâfirinde bile suç yok. Suç, Osmanlınındır, devletindir. Bütün Anadolu toprağının padişah malı sayılması iyi değil!... Bu işin yasası ta baştan bozuk. Bu yüzden biz Yörükler, yurtlanmaktan korkarız, çekiniriz.

Sürümüze, davarımıza, gözümüz gibi bakarız. Hayvan dediğin Hacı Paşam, insandan çok, insandan çabuk ürer bizim oymakta bir kişi yoksul mu düştü, hayvanları hastalanıp telef mi oldu, ona, iki inek, dört koyun veririz. Dört beş yıla varmaz, sürü sahibi olur. Oğullarına da hayvan verir üretsınler diye... Oğullar, babalarının ölümünü beklemez mal sahibi olmak için: insan, ne kadar iyi yürekli olursa olsun, içine şeytan girer Paşam, şeytanı yanına uğratmamak kişinin elindedir. Bizim, Yörük milleti, şeytana, şeytandan önce düzen kurmasını bilir. Babalar, oğullarına sağlıklarında birkaç parça hayvan verirler üretsınler, mal sahibi olsunlar diye... Delikanlıların aklına hiçbir zaman, aman! şu bubam geberse de bana mal kalsa... gibisine kötülük gelmez. Onun için bizde, ana, ata, baba sevgisi temellidir. Büyüklere saygı, köklüdür. Babasından çok malı olan yiğitler vardır oymağımızda. Obalarımızın bağlan sağlamdır. Çalışan, işini bilen kişi, obasının bayı olur. Ben, oturduğum yerden, obalarda çalışanı, tembeli bilirim. Bez dokumasını bilmeyen kızın evlenmesine izin vermem. Suyu dökersin yoğurdun içine, ayran oldu sanırsın değil mi Paşam, olmaz. Ayran etmenin de bir bilimi vardır. Evlenecek kızın, önce yaptığı ayranı içeriz. İçilebilecek ayranı yapabilirse ne âlâ! evlenir. Yoksa ayran karmasını öğreninceye dek, evlenmesine izin yoktur. Baharda koyunları bir yana, kuzuları öte yana ayırırız. Çobanlığı öğrendim diyen, kendisine güvenen yeni yetişme kızanları çağırır, sınarız: Her kuzunun anasının hangi koyun olduğunu, bir bakışta bilmesi gerekir...» Hacı Paşa, «Allah Allah!» diye şaşıtı. «Bu sınavı başaran delikanlı, çobanlığın bütün girdisini çıkıtsını öğrenmiş demektir. Ona hayvan bağışlar, sürü sahibi olmasını sağlarız. Diyeceğim Hacı Paşam, Yürükler, biz Türkmenler, çiftçiliği böylesine başaramayız... Sudan çıkmış balığa döner tarlanın içinde bizden bir kişi...» Hacı Halil Paşa'nın sesinde bir saygı belirdi: «Bak Ağa bu kadar inceliğini bilmiyordum. Ehil bir kişisin. Bir devlet adamı, bir sadrazam da halkı böyle yönetmeli. Yurtlanmayı, topraklanmayı, paradan ötürü değil, oymağını düşündüğünden ötürü istemediğini görmek beni sevindirdi. Yanılmışım, sözümü geri alıyorum. Oymağınla, obalarınla, var dilediğin gibi yaşa... Bu yaşımdan sonra, bana çok soy öğrettin.» Koca Yörük Ali Ağa, utandı; yüzü, sakalının beyaz tellerine dek pembeleşti: «Bizim de sizden göreceğimiz, öğreneceğimiz çok iş var Paşa hep birbirimize ilâzımız... Siz buğdayınızla, bereketli topraklarınızın buğdayı ile millete bezdirme, ekmek verirsiniz; biz de davarımız, sürülerimizle, süt, yağ, et yetiştiririz... Hepsi insanlar için» (BKT, 18-19-20).

Romanlarda göçebe yaşamı bırakıp yerleşik hayata geçen Yörüklerin çiftçiliği öğrenmek için büyük çaba harcadıkları görülmektedir:

«Sahi Musa emmi, tohumu bir saçıyorsun ki şaştım kaldım. Kolunu salladın mı avcundan çıkan buğdayların ikisi bir araya düşmüyor. Necep olur bu iş?» «Mehmet'e öğrettim. Bak hele sana da öğreteyim.» Musa, Yakup'un kocaman elini tuttu. Baş parmağın şöyle, işaret parmağın şöyle, orta parmak böyle duracak. Kolunu da şöylecene sallayacaksın... diye anlatmaya, öğretmeye girişti. Yakup, dikkat kesilmişti. Fatma onun omuzu üstünden gözlerini iri iri açmış bakıyordu. Yakup, «Eh!» dedi, «Yavaş yavaş bu zanaatı da öğreneceğiz. Şimdi bu işimiz tamam mı emmi? Tarlayı ekip bırakıp köye varıp yan mı geleceğiz?» «Biz tohumu attık ya üst yakası Tanrıya havale. Sırasında yağmur olmalı, sırasında güneş olmalı, sırasında örüzger esmeli. Emme hepsi de kararında olmalı ha! Ondan sonracığıma ekinimiz, kendi kendine büyür, serpilir, gelişir, yeşillenir vakti gelince de sararır. İşte o zaman orağa davranırız. Harman eder, döğen koşarız.» (BKT, 50).

Bir Karış Toprak romanında çift sürüp tohum ekmeyi öğrenen Yörükler, **Bir Çift Öküz**'de köye yerleşmiş olan göçmenlere tanımadıkları topraklarda nasıl çiftçilik yapacakları konusunda yol gösterirken karşımıza çıkmaktadırlar:

«Bakın kızanlar, isterseniz hakkınız olan zeytinlerin yağını çıkartalım; saklayın, yersiniz. İsterseniz, hakkınızı ayırayım, kendiniz satın... İsterseniz, istediğiniz fabrika-ya götürün hakkınızı, yağını çıkarıp öyle satın; daha biraz fazlaca para alırsınız, yağ daha pahalı... Bunların hepsi sizin hakkınız.» Göçmenler, dinlediler dinlediler, birbirlerinin yüzüne baktılar. Sonunda en yaşlıları Cafer Dayı konuştu: «Abe Hasan oğlum, biz bu yağa alışık değiliz, zeytinini de pek yiyemeyiz. Parası iyidir. Sen nasıl münasip görür kendi zeytinini satarsan, bizimkileri de öylecene satarsın. Bize paracağızlarını verirsin. Defter de senin elindedir. Sana güvenimiz sonsuzdur...» (BÇÖ, 158).

“Göz kulak ol şu gafilere... Tohumu da pek derine gömmeyin. Pullukların ayarını ona göre yaptır. Toprak çok yaş, tavı bozulmuş. Tohum derinde kalırsa geç çıkar, ya da çıkamaz.” (BÇÖ, 155).

Yazarın ifadelerine göre, ekinlere, tarlalara zarar verebilecek hayvanlar uzaklaştırılır ancak dövülmez ya da öldürülmez:

«Kazlar nerede Emmi?» «Yeşil ekiminizin içinde geziniyorduk kuşcağızlar, şöylecene tarlanın bir başından buraya kadar yürüdüm, kalkıp gittiler. İnsan milletinden pek korkar fukaralar...» «Yine gelirler mi ola?» «Gelmeye gelecekler ama yine görünürler, giderler. Bu iş eğlencelik be oğullarım! İşimizin tadı tuzu... İyicene ürkütünceye dek birkaç gün nöbete gireceğiz.» (BKT, 55).

Baktı Fatma, kenardaki eşekleri, sürülü tarlaya girmiş, sırtı kaşınmış, debeleniyor, koştu onu kovaladı. (BKT, 53).

Kazlar kara bulut olmuş tarlaların üstünde dolanmaya başlamıştı. Fatma, ellerini çırpı: «Uy anam uy! Bunlar bizim yüce dağlarımızın, Ası Yaylamızın üstünden de böylecene geçerler!» «Hele hele!» diye bağırdı Mehmet, «bizim tarlaya inecekler!...» «İbrahim tarlasını beğenmediler...» Yakup'un bu sözüne hepsi güldü. Musa, «Çökün, yumulun çocuklar. İnsinler, sonra ürkütürüz. Kaz akı bu. Burası bizim tarlamız olduğunu başka türlü iyicene anlamaz...» (BKT, 56).

6.1.4. Hayvancılıkla Uğraşanlar

Romanların kahramanı olan Yörükler kendi ürünlerini kullanmaya alışmışlardır. Üretebilecekleri bir şeyi satın almayı ar sayarlar:

Yakup, elindeki tarhanayı bir yana attı. Bir anasına, bir karısına bakıp gülümsemeye başladı. Ana dayanamadı: “Hey sakalı ağarasıca Yakup oğlum! Yüzüne bakıp bakıp da bu kocamış anana niye gülersin?” Delikanlı, bu sefer kahkahayı bastı: “Nahal gülmeyeyim? Senin benimle bir vakittir bir alıp veremediğin var, var ya deyivermiyorsun.” Ana fır dönen iği, şöyle bir kaldırdı: “Eğirecek yünüm yok gayri, yünüm kalmadı!” “Uy kadıncık anam uy! Derdin bu ola! Sana istediğin kadar yün alem.” “N’edem ben para pulla alınmış yünü? Yün dediğin, adamın kendi koyunlarından kırılmalı. Para ile yün... Benim için rezillik! Çalap ırız olmaz!” (BKT, 106).

Geçim kaynağı olan hayvanlara iyi bakılır, merhamet ve sevgi duyulur:

Hacı Halil Paşa çadırın önündeki kaba mindere oturmuş, Menderes’e suya giden davarın, sürünün sıvattan⁷⁴ dönüşünü seyir ediyordu. Sığır sürüleri geçiyordu. Paşa sakin yüzünü, durgun gözlerini yanı başında oturan Ali ağaya çevirdi; beyaz sakalı batan günün pembe ışıklar ile parladı: «Hayvanlarınızın maşallahı var Ali ağa... Hele şu boğalara diyecek yok... Allah nazardan korusun...» «Sayenizde Paşam...» karşılığını verdi Ali ağa «Mehmet kardaşımla, oymağımızın obalarının hayvanlarına, gözümüz gibi bakarız. Oymağımızın geçimi, vebali, boynumuzda... Her yıl, şu hayvancıklar çok çok üreyebilmeli ki obalı geçinebilsin.» **(BKT, 14).**

Fatma odaya girdi bu sırada «Bu sabah sağdığımız süt yarına da yeter. Buzağıyı anasının yanına koyuverdim, emsin varsın...» dedi. **(BKT, 67).**

«Efen, Veli oğlumuz ne yakada?» «Atına bindi, davara bakmaya çıktı.» «İyi, ben kocadım gayri... Veli oğlum, oymağa, obalılara, davara göz kulak olmalı. Benden geri o oymağımızın yolunu, yöresini, töresini ele alacak» **(BKT, 6).**

Köylerde büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığın yanı sıra kümes hayvancılığı da yapıldığı görülmektedir:

«Kümes bitti mi?...» «Hemen hemen...» «Tavuk dediğin çabuk ürer. Yumurta da pazarda eyi para ediyor ha! Lâkin önce senin biraz yumurta bulup tavukların altına koymak lâzım. Cıvıvıvıların keyfine de diyecek yoktur...» **(YH, 13).**

6.1.5. İmamlar-Hocalar

Romanlardaki ifadelere göre imam ya da hocalar, halk tarafından pek sevilmemektedirler. Onlar da halkın tutum ve davranışlarından rahatsızdır. Karşılıklı

⁷⁴ **sıvat:** Köydeki ehil hayvanların sürekli olarak sulandıkları yer.
<https://www.seslisozluk.net/s%C4%B1vat-yeri%CC%87-nedir-ne-demek/> 24.07.2019.

bir memnuniyetsizlik söz konusudur. Köylülere göre hocalar bağınaz, hocalar göreyse köylüler dini yönden zayıftır:

“Hacılar hocalara pek kulak asma. İhtiyar, içi geçmiş herifler...” (D, 6).

“Sen de kalkar şimdi İslâmlıkta sosyalizm vardır dersin softa hocalardan önce egemen çevreler derini yüzer; ağzını sıkı tut.» (İİ, 242).

Komutan, şaka etti: «İmam Efendinin, öğle ezanının okunduğunu duymadık.» «Okumadım.» «Minaredeki hoparlörler bozulduysa bizim erler hemen tamir etsinler...» «Ezan okusam da camiye gelen giden yok, hiçbir yerde bozukluk da yok. Ben kendi başıma namazımı kıldım işte...» «Hasan Efendi Muhtarımız, Hocamız bize çok kızıyor; ne etsek? Nasıl gönlünü alsak?» «Alırız Metin Komutanım: Bu cuma hep birlikte namaza gideriz. Köylüyü de toparlarız...» Hoca Efendi iyice öfkелendi bu kez: «Siz, cumadan cumaya mı namaz kılarırsınız?» «Bak bu söz doğru...» diyerekten Komutan Muhtar'ın yüzüne baktı, onun ne diyeceğini bekledi; aklınca ortalığı kızıştırmak istiyordu. Hasan Efendi hiç oralı olmadı. Arkasına kaykılarak konuştu: «Namaz kılmamak bir kabahat, tastamam günahdır diyelim Hocam. Amma ve lâkin şu sıra köylünün iyice işe sarıldığı bir sıra. Bugünlerde milleti işinden gücünden ala koyup günde beş vakit namaz kıldırmak da günahdır. Hem böyle bir iş yaptırmaya benim yetkim yok.” (ET, 24).

Hoca Efendi, gelenlere baktı baktı, «Tövbe yarabbi tövbe... Karılar bile kısa pantolonla dolaşıyor gayri...» diye söylenerek kahvenin içine geçti. (ET, 25).

Romanlardaki ifadelere göre medrese eğitimi almış kişiler de bağınaz, örümcek kafalı olarak tanımlanır fakat bu insanların arasında aydın, açık görüşlü insanların bulunması mümkündür:

“Salih Hoca İstanbul'da medreselerde okumuş, Seferberlik süresince ta Yemen çöllerinde ordumuza Tabur imamlığı yapmış bir zattı. Medreseli derlerdi ama hiç de örümcek kafalı bir adam değildi. Açık görüşlü, açık fikirli bir hocaydı.” (ET, 20).

Samim Kocagöz, **Yeni Ufuklar**'ın 1959 yılı eylül – ekim sayısında softalık ile ilgili bir soruyu cevaplarken medrese konusuna da değinmekte ve medreselerin softalığı, tekkelerin ise özgürlüğü temsil etmekte olduğunu ifade etmektedir. Verdiği cevapta Yunus Emre'nin “Derviş Yunus bu sözü/Eğri büğrü söyleme/Seni sigaya çeken/Bir Molla Kasım gelir” dizelerine atıfta bulunarak Molla Kasımların fikirde inançta özgürlüğe varamadıklarını ve Yunus'u, Mevlana'yı anlamamış olduklarını düşündüğünü söyler. Atatürk'ün devrimleri ile milletimizin bir nebze soluk aldığını fakat son yıllarda Molla Kasımların yeniden türeyip başkaldırmakta olduklarını da sözlerine ilave eder.⁷⁵

6.1.6. İşçiler

Yazarın romanlarında işçiler, sosyalizmi ülkeye getirip hâkim kılacak sınıf olarak nitelenmektedirler. Çatışmaktan ve örgütlenmekten kaçınmadıkları görülür:

“Bu bir sınıf sorunu Ali. Her sınıf kendisini biliyor; kendi gelenek ve göreneklerini yürütüyor. Yalnız her sınıf karşı sınıfla arasındaki çelişkinin farkında, bilincinde değil. Diyelim bir esnaf sınıfı var. Bu sınıf çeşitli tutucu partilerin oyuncağı halinde. Çıkarına bakıyor; çok kazanıp, burjuvalara benzemek hevesinde öte yanda gerçek yol gösterici, yol açıcı sınıf; işçi sınıfıdır. Sen hem esnaf hem de işçinin arasında kısılmış kalmışsın. Seçimini yaptın mı rahat edersin... Gün yirmi dört saat denizlerde ağır işçi olarak çalışmaktasın. Zaten bütün sınıflar birleştirecek demeyeyim, hizaya getirecek işçi sınıfıdır. Onun önderliğinde ona yalan sınıflar bir yola yönleme sokmak zorundayız; işçi, esnaf, köylü birliği birinci hedefimiz olmalıdır.” (ET, 98).

Toplumcu gerçekçi bir çizgide eserler veren, yazılarında devrin ve ülkenin sorunlarını, siyasi ortamı, toplumun problemlerini yansıtmaya kaygısı güden bir yazar olan Samim Kocagöz'ün romanlarında işçiler ikincil kahraman olarak yer almıştır diyebiliriz. Olaylar yaşanırken perdenin önünde ve arkasında yer alan dekorlar gibi

⁷⁵ Samim Kocagöz'ün “Softalık sizce nedir ve Türkiye için ne anlam taşır? Bugün softalığı Türkiye için (Osmanlı imparatorluğundaki ölçüde) tehlikeli görüyor musunuz? Görüyorsanız niçin?” sorusuna karşılık yazmış olduğu cevaptan alıntıdır. Samim Kocagöz, “Cevap III” **Yeni Ufuklar**, S. 88-89, Eylül-Ekim 1959, s. 135.

geçip giderler. Yazarın hiçbir romanında bir işçi tip, karakter ya da kişi olarak karşımıza çıkmaz. Samim Kocagöz işçilere ve işçi sınıfına aydınların gözünden bakmaktadır:

Bunca yıldır memlekette sürdürülen sosyalizm için kötü propagandalardan sonra, işçilerimize, halka, sosyalizmi nasıl anlatmamız gerektiğini sordu. Sonra da iki sekreterinin arasında oturup sadece söz isteyenlere söz vermekle yetindi. (T, 9)

“Ne var ki İstanbul yakasında işçiler bir sel olmuş akmıştı büyük meydanlara... İşçilerle baş edemeyen polis, askerden yardım istemiş. Gelen askerler de bir gazetenin dediğine, yazdığına göre pek olaylara karışmak istememiş, işçinin üstüne varmamış... İşçiler tankların üstünden bile atlayıp geçmişler. Üç işçi, bir polis şehit! Böylesine bir direnişte, kavgada olur bu kadarı...» (ET, 55).

"Bize göre, 'asıl amaç sosyalizmdir ama devrimin çeşitli aşamaları olabilir. Bu yolda ilerlerken iki görev vardır: Birincisi sosyalist örgütlenme, İkincisi de bu örgütün öncülüğünde bir ittifaklar dizisi içinde iktidara gelmektir. Bu iktidar, demokratik Halk iktidarı olacaktır. Fakat devrim kesintisiz olduğundan, bu aşamadan sonra işçiler kendilerine çizilen tarihsel yolu, elbette bulacaktır."

"Demek birtakım devrimler bitene dek, işçilerimiz bir kenarda bekleyecek?"

"Dinle yahu! Sözümü bitirmedim: Biz, Demokratik Devrimciler gibi sosyalist devrimi bir yana itip, 'başlı başına bir demokratik devrim fetişi yaratmak' istemiyoruz. Demokratik devrimi, sadece bir aşama olarak kabul ediyoruz..."

"Doğrusu çok ince düşünüyorsunuz; bunlar çok ince düşünülmüş ayrıntılar. Bu ayrıntıların içinde boğulacaksınız. Partinin Yönetim Kurulu'ndaki muhalifler de böyle mi düşünüyorlar pek anlayamadım bunca tartışmalardan sonra... Onların da senin gibi partiye sadece karşı oldukları açık. Biz biz biz diyorsun; sizler kimseniz? Bir bölüğünüz işçileri bir yana koyup geçiyor. Bir bölüğünüz de, daha işçi sınıfı işe karışmadan yapılacak işler var diyor. Bir de ortada partinin programı var; hepiniz bu programa vaktiyle, yapılırken parmak basmışsınız; şimdi yokuşa sürüyorsunuz. Vazgeçin bu partiden birader. Yeni yeni partiler kurun..."

"İşte bunda yanıldın!" diye arkadaşım güldü. "Hazır parti varken, niye başka parti kuracakmışız? Partiyi ele geçiririz..."

"Doğru, içinde mücadele edenler var; siz, niye uzaktan uzağa uğraşıyorsunuz? Girin partinin çatısı altına! Başka türlü söyleyeyim: Niye partiden yıllardan beri bölük bölük, tabur tabur ayrıldınız, ayrılıyorsunuz? Örgütlerinde çalışın partinin, yönetime el koyun. O zaman partinin tüzüğünü de, programını da değiştirirsiniz. Bu sizin yaptığınız savaş, parti için bozgunculuk olmuyor mu? "Bakıyorum Ekrem, öfkelenedin!" "Benim öfkemin nedeni belli. Kişilere aldırdığım yok. Ama partiyi bir batırırsanız, ne bir daha çıkarabilirsiniz, ne de yenisini kurabilirsiniz. Hani parti kurun dedim ya... Onu da yapamazsınız. Çünkü arkanızda ne halk, ne de işçi var. *Sizler* her biriniz, ayrı ayrı büyük kuramcılarınız (!). Yalnız kötü bir iş yapıyorsunuz: Öğrencilerin, gençlerin bir elinden biriniz, öteki elinden bir başkanız tutmuş çekiyor. Onlar da ortalıkta ne yapacaklarını bilemiyorlar... Üniversiteler yasası değişsin, sınav yönetmelikleri değişsin diye boykotlar yapıyorlardı; haklı olarak Amerikan donanmasını protesto ediyorlardı; şimdi giderek düzeni değiştirme mitinglerine yönelecekler. Bırakın gençlerin yakasını... Devrimci gençlere yazık edeceksiniz; iktidardaki parti, onun yandaşları, gençlere karşı yine gençler diye bir sorumsuz topluluğu çıkarmaya başladı. Birtakım ocaklar kuruluyor. Bunlar taşla, sopayla okulları, üniversiteleri basmaya başladı. Polis, her zaman iktidarın emrindedir. Sonra olacaklardan siz sorumlu duruma düşeceksiniz. Senin BİZ dediğin gençlerse, büyük günaha giriyorsunuz... Sonunda askerde, sıkıyönetim de işe karışırsa, gençlere yazık olur. Sonunda daha daha dağa mı çıkacaksınız?" (T, 20-21).

6.1.7. Kahveciler

Romanlarda ifade edildiğine göre şehirlerde kahvecilik yapanlar ülke ve şehir gündemini takip ederler. Genel kültür sahibidirler:

Kara Mustafa Paşa'nın kuru kafasının Viyana Müzesi'ne konmuş olması, Recep Efendiyi de kızdırmıştı. Tam emeklilere, bu semtin sakinlerine yakışır bir kahveciydi Recep Efendi. Gençliğinden bu yana uzun yıllar bir fabrikada kâtiplik ettiğinden o da emekliydi. Kimi bu kahvede okuduğu gazeteyi, evine götürmek zahmetine katlanmadığı için, Recep Efendi, herkesten çok gazete okurdu şu çınarın altında. Kitap da okur muydu bilinmez ama emeklilerin sohbetlerine katılacak denli kültürlü sayılırdı... (MÖ, 8).

Samim Kocagöz'ün, isminden de anlaşılacağı gibi, **Nabi'nin Park Kahvesi** isimli romanında kahvehane anlatının neredeyse merkezinde yer alır. Kahvenin sahibi Nabi isminde bir Rum'dur. Romanda kahveye ve kahve sahibine dair pek çok değerlendirme bulunmaktadır:

En büyük özelliği, daha doğrusu, Nâbi'nin en büyük başarısı, memurlarla yerli halkı burada bir araya getirebilmesidir. İster sabahın en erken saatlerinde ister gecenin en geç saatlerinde kahveye gidin, Nâbi her an emrinizdedir. Günün herhangi bir saatinde ne içmek âdetinde olduğunuzu bile bilir, ocakçıya sizi görür görmez, seslenir. Örneğe bana sabahları çay, öğleden sonra yemek üzerine bir sade kahve, akşamları da adaçayı içirmek âdetidir. **(NPK, 16-17).**

Nâbi ince uzun boylu, köse, küçük mavi gözlü, kaypak Rumeli şivesiyle müşterilerine tatlı dil dökmesini bilen bir adamdır. Benim gibi herkesin de gönlünü alır mı almaz mı bilmem ama nedense herkes bütün boş vaktini onun kahvesinde geçirir... **(NPK, 17).**

Kahveciler ve müşteriler arasında sıcak ilişkiler kurulması söz konusudur:

Ona çay getiren Recep Efendi, bir çay da Akmercan'a getirmişti. Hoca; «Ben çayımı içmiştim ya Recep Efendi...» diye söylendi. Kahveci, bu çaylar bizden Hocam...» karşılığını verip yürüdü gitti. **(MÖ, 11).**

Zaman zaman kahvecilerle müşterileri arasında tartışmalar çıkabilmektedir:

«Bre macir oğlu, bugün pazar ya çayın yine tadı yok. Çay kaynaya kaynaya şekerli su olmuş...». Nâbi telâşlı «Aman Beyefendi, zatiâliniz için şimdi yeni kaynatmıştım...» «Haydi haydi... Ben seni bilirim. Bir tutam çayı kırk kez kaynatırsın. Herkesin hakkı, Belediyemizin kararı ile üç şekerken iki şeker verirsin. Kahveye de basbayağı arpa karıştırırsın... Belediye Zabıtasına bir baskın yaptırayım da gör!» **(NPK, 90).**

Kahvehaneler birer dedikodu merkezi olma yönleriyle de karşımıza çıkarlar:

Bugün oraya gitmek demek doğrusu sonu gelmez birtakım dedikoduya karışmak demektir. Bizim kasaba bir haftadır dümbür düdüğü! Bütün tatsız, can sıkıcı olaylar bir araya geldi. (NPK, 74).

6.1.8. Kapıcılar

Samim Kocagöz'ün romanlarında yer alan kapıcılar, köyden kente göç etmiş çalışkan insanlar olarak anlatılmaktadırlar. Apartmanların zemin katında oturur, karı-koca birlikte çalışırlar. Apartmanların temizlik ve güvenliğinden kapıcılar sorumludurlar. Apartman sakinlerinin gündelik alışverişini yapar, kaloriferleri yakarlar:

«Çok iyi ettin ağabey, hem gazetelerimizi alırsın. Dönüşte de eve öteberi...» «Bizim gazeteyi, ekmeği artık kapıcımız getiriyor sabah erkenden...» «Demek o iş oldu. İki apartmana bir kapıcı buldunuz?» «Oldu, oldu... Adamcağızın biri iki çocuğu, karısıyla bizim apartmanın altındaki ayı inine sevine sevine sokuldu, yerleşti. Merdiven siliyor, her bir işe koşuyor. Fukara sokakta mı kalmış bilmem ki... Söylerim bundan sonra sizin de ekmeği, gazetenizi alsın getirsin sabahları; beş on kuruş bahşiş verirsin sevinir...» (MÖ, 43).

Kapıcı Ahmet Efendi merdivenin başında, kapının içinde karşıladı beni. Elimden çantamı alırken "Niredesin Bey? Çok meraklandık..." diye söylendi. Ahmet Efendi babamın eski adamıydı. Babam valiliği sırasında, illerden birindeyken kapıcısıymış. Emekli olduktan sonra da gelmiş, babamı bulmuştu. Onu bizim apartmana kapıcı yapmıştık. Bütün komşular, Ahmet Efendi'den memnundu. Karısıyla en altta otururdu. (T, 25).

6.1.9. Memurlar

Romanlardaki memurlar tasarruflu insanlardır. Kısıtlı imkânlarına rağmen çocuklarını okuturlar. Emekli olunca ev sahibi olurlar ancak emekli aylığıyla geçinmek de hayli zordur:

Biz Şu katlarımızı nasıl aldık, hangi parayla aldık Sıdka?» Sıdka Hanım biraz Şaşkın aŐabeysine baktı: «Nasıl mı aldık? Emeklilik ikramiyelerimizle...» «O paralar yetmemiŐti.» «DoŐru AŐabey, köydeki babadan kalma tarlamızı da satmıŐtık.» «Salih'in, senin paranı, bu paranın hani bőlüŐtőőümüz tarla parasının bir kısmını koydunuz; evi aldınız. Peki kalan parayı ne yaptınız?» «Biliyorsun, DoŐan'ı doktora yapsın diye Fransa'ya yolladılar, biz de biraz harçlık verdik. Sonra televizyon filan aldık. Eve birkaç parça eşya derken bitti. Kaldık emekli aylıklarına. Ha unutuyordum: DoŐan buraya dőndőőünde biraz daha para kalmıştı ama onu da oŐlumza evlenirken verdik.» «Aferin sevgili kardeşim, bir memura yakıŐacak denli güzel bir hesap verdin. Peki sen Salih biraderim, yazılarından ne alıyorsun bakalım?» «Devede kulak canım...» karŐılıŐını verdi Salih Bey. Nedim BulutoŐlu dikkatli dikkatli onlara baktı: «Benim de hesabım malım mőlkőm ortada. Ama isteseydik çok paramız, malımız mőlkőmőz olurdu.» Salih. Akmercan ciddi ciddi, biraz da sıkıntılı konuştu: «Ne diyorsun aŐabey, biz memur milleti ne uzar ne de kısalırız. Ben yarın özel dershaneye derse gideceŐim diye seviniyorum. Haziran sonuna deŐin biraz para alırsam bu derslerden, Sıdka'yla bir on günlőőüne yazlıŐa, gőneye gideriz diye dőŐündőm. Nasıl çok paramız, malımız mőlkőmőz olurmuş?» (MÖ, 27-28-29).

6.1.10. Meyhaneciler

Romanlardaki meyhaneciler iŐkiyi hem satar hem de tüketirler. Turistlere başka, yerlilere başka fiyat őkıardıkları olur. Meyhane sahiplerinin yerli halktan mőŐterilerle samimi ilişkileri olduŐu görölmektedir:

«Bizim Seyfi ilÇenin en eski meyhanecisidir. ÇocukluŐumdan bilirim. őkam deviren onun takma adı. Gőya őkam aŐacıyla rakı iÇme yarıŐına giriŐmiŐ bir zamanlar da aŐaŐ devrilmiŐ, o devrilmemiŐ... İlŐemizdeki ũnő bőyledir. Sizi yerli turist sandı, bozuntuya vermeyin... Yabancıları getirdiŐimde daha memnun olur ya... Hani hesabı ona göre yazar...» (ET, 97).

«Merhaba Çam deviren ağabey, eski meyhaneciliğini bu gece bizim konuklara ispatlayacaksın: Senin özel şaraptan istiyoruz. Bira da ver bize... Şaraptan içmeyen bulunur... Üst tarafı meze işi senin bileceğin bir iş, yüzümü kara çıkarmazsın konuklara herhalde...» «Tamam! Her zamanki gibi güzel konuştun Kaptan, bugüne dek seni hangi konuğuna mahcup ettim ki! Hele konuklarımız keferelerden olmayıp Türk olurlarsa bir daha dikkatli olacağız. Şimdi bayanlar baylar on dakika sonra masanızı görün! İyi eğlenceler...» (ET, 96).

6.1.11. Motorcular

Samim Kocagöz'ün **Eski Toprak** romanı, denize kıyısı olan turistik bir köyde geçmektedir. Yazarın diğer romanlarında yer almasa da bu romanda karşımıza çıkan meslek gruplarından biri motorculuktur. Motorcular yabancı ve yerli turistleri motorlarıyla kıyı kıyı gezdirirler. Gelirleri iyidir ayrıca turistlerden bahşiş olarak dolar ve yabancı sigara aldıkları anlatılmaktadır:

Sık sık çıkar gelirler bunlar... Arabalarıyla gelmişler. Çoğu İsveçli. Deli divane oldular bizim bu kıyıları görünce. Arabalarım garajda teslim ettik. İlçedeki otelde yer bulduk. Yarın sabah erkenden bizim motorla Bodrum'a gideceğiz; Kıyı kıyı gezmek istiyorlar... Başaltındaki kamaramsı yeri düzenledik, tuvaleti filan... Zaten kıyılarda gecelenecek yerler belli. Hiç de pazarlık etmediler. Bankada dolar bozdurdular.” (ET, 36).

“Yüzbaşım, kendileri bol bol bahşiş veriyorlar. Dolarları da hep bankaya teslim ederim, müdürümüze sorun. Sonra bende bol bol yabancı sigara da var, kaçak değil, armağan ediyorlar... İşte Komutanım, herkesin huzurunda size hesap veriyorum...» (ET, 105-106).

Yazarın ifadelerine göre mesleklerini severek yapmakta olan motorcular işlerini iyi yaptıklarına inanırlar, denizci olmaktan mutludurlar (ET, 93). Köylü olmalarına karşın modern ve şık giyinirler (ET, 35; 89), turistlerle konuşa konuşa yabancı dil öğrenmişlerdir (ET, 94), işleri gereği sürekli karşılaştıkları batılı, turist

kadınlarla günübirlik ilişkilere girdikleri de romanlarda ifade edilenler arasında yer almaktadır (ET, 37).

6.1.12. Muhtarlar

Muhtarların köyde devleti temsil eden kişi olarak ayrıcalıklı bir yerleri bulunmaktadır. Kimi muhtarlar bu sorumluluğun bilincinde olarak görevlerinin hakkını vermek isterler (BÇÖ, 78; 79), kimileri ise yeri geldiğinde ağalar ile kasabalı-şehirli tüccarlarla, parti başkanları ile menfaatleri ekseninde birlik olmaktan çekinmezler:

“Dövlət benim elime muhtarlık mührünü kanunu nizamı köyde korusun deye verdi.” (YH, 88).

Romanlardaki ifadelere göre muhtar seçimle iş başına gelir ama muhtar ölünce yerine aday olan kişi muhtarın oğlu olur ve babasının yerine o seçilir:

«Öyle deme Osman, öyle deme... Siyasî olmanın ne demek olduğunu bilmezsin. Bir köyün muhtarı olmak ne demek bilir misin? Bu köyün içindeki milleti benim düşündüğüm kadar ireizi cumhur bilem düşünemez. Ne der nişlersin ki köylünün hakkına hukukuna mukayyet olduğum kadar beylerin, ağaların da hakkına göz kulak olmam lâzım. Kanunun ne olduğunu ben bilirim. Öyle kâğıtların altına parmağını basan muhtarlardan değilim. Mektep medrese görmüş bir muhtarım ben... Hem de sülâleden muhtar... Babam da muhtardı...» (YH, 89).

Romanlarda ayrıntılı şekilde anlatılmayan, bir cümle veya açıklama içinde geçen; haklarında ufak bir iki detay verilerek sözü edilen meslekler de vardır:

Örneğin: Sigara fabrikasında işçi kızların üst başından keskin bir tütün kokusu etrafa yayılır. (OD,162). Avukatlar davaları yıllar boyunca takip eder ama sonuçlandıramaz. (YH,15). Dadılar, uşaklar, arabacılar okul kapılarında küçükhanım ve beyleri bekler. (K, 124). Hamallar ağır yükler altında ezilecek hale gelir. (İD,7).

Evdeki aşçı ve hizmetçiler meraklıdır. (İİ, 37-38). Hademeler sessiz ve saygılıdır. (İİ, 93) .

6.1.13. Müteahhitler

Yazarın romanlarına göre halkın zengin kesimine dâhil edilebilecek müteahhitler hakkında, özellikle **Eski Toprak** romanında belirleyici ifadeler kullanıldığı görülmüştür. Siyasi kimliklerini gizlemek durumunda kalarak mesleklerine devam edebilmiş, varlık sahibi olmuş iş adamlarından ve müteahhitlerden bahsedilir. Söz konusu kişileri kazandıkları parayı gizlice komünizm faaliyetlerine aktardıklarını, gereken durumlarda iş vasıtasıyla tanıştıkları bürokratları, siyasi amaçları için kullandıklarını dile getirmektedirler: .

Bu toplumun içinde paralı olacaksın ağabey!» «Anlayamadım?» «Paralı olacaksın ki yasal partilere yardım edebilesin. Sonra herkes ‘Yahu bu paralı adam, şöyle böyle kişi olamaz!’ diyerekten rahat bırakıyorlar. Kimileri ‘Döndü, yozdu!’ diyor. Aldırmayacaksın...» «Anladım şimdi. Egemen çevreler de üstüne varamıyor ha?» «Tastamam!» (ET, 67-68).

“Baba sen gençliğinde ne yaptın?” demesin mi!” “Ulan, ben anlı şanlı inşaat kalfasıydım içeriye girdiğimde!” diyerekten bir kükredim. Neyse sayende ağabey, içeride bir hayli okuduk da şimdi müteahhit olduk, müteahhit Faik Bey olduk. Yedi düvelle barışıklığım var. Valilerden kaymakamlara dostlarım var. Devlet ihalelerine girmekteyim kaç yıldır.» (ET, 64).

6.1.14. Öğretmenler

Kocagöz’ün romanlarında öğretmenlik saygın bir meslek olarak yer almaktadır. Çalışmamızın birinci bölümünde aktarmaya çalıştığımız gibi Kocagöz’ün kendisi de öğretmen olmak istemiş, hatta bir süre de öğretmenlik yapmıştır. Öte yandan kendi öğrencilik hayatında da bir öğretmenin öğrenciye iyi ve kötü olarak neler hissettirip, neler katabileceğini iki yönüyle de tecrübe etmiştir

Belki tüm bunların da etkisi ile Kocagöz'ün romanlarında öğretmenler karşımıza hep özverili, iyi niyetli, işini hakkıyla yapmaya çalışan, halkı aydınlatma ve bilgilendirme misyonu taşıyan kişiler olarak çıkmaktadırlar.

Köy hayatının anlatıldığı romanlarda köylülerin; öğretmenin köye ve köylüye katkısının farkında olduğu; onlara karşı minnet ve sevgi hissederek, saygı gösterdikleri ifade edilmektedir:

“Salih Hocamızın başlattığı bu okuma gayretiyle köyümüzden çok büyük adamlar da çıktı ha! Bak toptan sayıvereyim: Dokuz adet doktor; on beş yirmi kadar öğretmen, beş adet kaymakam ki içlerinden ikisi vali olmasına... Zeynep Öğretmenimizin oğlu da şu sıra doğuda kaymakam. Altı ediyor demek kaymakamlarımız valilerimiz... Ha bak unutuyordum, şu sıra Mecliste bir de köyümüzden çıkmış milletvekilimiz var ha!” (ET, 21).

“Ama ve lâkin ablası eşiniz Ayşe öğretmeni de çocukluğundan okul arkadaşı olarak bilirim ha... Büyük okullarda okuyup büyük okullarda öğretmenlik yaptı, emekli oldu. Onunla da köycek öğünürüz. (ET, 14).

“Kırk yıl köyümüzün okuluna hizmet eden Zeynep öğretmen okul arkadaşımıdır, dünya ahret kız kardaşımdır. Ablası Ayşe öğretmen de öyle... Kemal Beyin ilmüne irfanına, insanlığına büyük saygım vardır. Babaları Salih Hocam, nur içinde yatsın bana eski harflerden tut yenisini bile öğretmiştir. Zeynep öğretmenin kocası rahmetli öğretmenimiz Recep Karaovalı'ya gelince ayrıca bütün köyün sevgisini, saygısını kazanmıştır.” (ET, 19).

Romanlardaki ifadelere göre öğretmen, her konuda bilgisine danışılan kişidir:

“Benim oğlumun oğlu ne oldu? Anlı şanlı Çavdar köyünün öğretmeni!.. Beğendiniz mi göçmen kızanlarım? Daha on dokuzuna basarken köyün kahvesine bir girdi mi millet ayağa kalkıp göbeğinin altında ellerini kavuşturup ‘Buyur Memet Efendi öğretmenimiz!’ diyor. ‘Falan zeytin ağacımızı necep budasak? Filân tarlamızı nahal sürsek, necep eksek?’ gibisine soru sual ediyor.” (BÇÖ, 23-24).

Öğrencilerin öğretmenlerden çekindiği de ifade edilmektedir: Oğlum sofrada öğretmen var diye mum gibi oturdu, yemeğini yedi. Yemekten sonra da uslu uslu gidip odasına yattı. (NPK, 148).

Öğretmenlerin köylüleri bilinçlendirmesi, onlara yeni bakış açıları kazandırması zaman zaman güç sahiplerini, ağaları kızdırmaktadır:

«Onun kafası örüzgerli Ağam. Onun kafasında çok işler dönüyor. Okulumuzun Başöğretmeni Haydar Efendi ile akşam vakitleri, okulun bahçesinde volta vuruyorlar, aşağı yukarı dolanıyorlar, çok lâf ediyorlar. Sonracığıma söğüdün altına iskemle atıp oturuyorlar, yine laflanıyorlar. Haydar öğretmenin küçük kızı çay getiriyor, karşılıklı içip içip tekrardan lâflanıyorlar. Ne derler ne konuşurlar bilmem. Ama evim okulun yamacında olduğundan hepsini görüyorum. Hasan Efendi'nin aklını fikrini hep Haydar öğretmen bozar gibime geliyor...» (BÇÖ, 76).

6.1.15. Postacılar

İletişimde mektup ve telgrafın yoğun olarak kullanıldığı yıllarda postacılar; her mevsimde, yaya olarak görev bölgelerini dolaşır ve mektupları sahibine ulaştırır.

Açılan dış kapının oradan sesler duyuldu: «Dur, dur postacı efendi, bu yağmur çamurda hem de pazar günü mektubu getirmişsin...» «Görevimiz efendim, mektup hem taahhütlü hem de özel ulak!» (ET, 127).

6.1.16. Süngerciler

Süngercilik yazarın **Eski Toprak** romanında karşımıza çıkan meslek gruplarından bir tanesidir. Süngerciler deniz altında her an vurgun yeme tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Bazen yedikleri vurgun ölmelerine sebep olur:

Kaptan, birdenbire susuverdi: Söz, yine bir vurgunla, bir kaza ile yitirdiği en büyük oğluna gelmişti. Bir kez anlatmıştı Kemal Çığ'a oğlunu nasıl

yitirdiğini. Su altında hava borusu kayaların arasına sıkışmıştı; nasıl olmuşsa olmuş kurtulup çıkana dek Turgut, vurgunu yemişti. Gemiden onu kurtarmak için dalan kaptan babası da neredeyse vurgunu yiyordu. Sol kolunun azıcık sakatlanmasıyla, ustalığı ile işin içinden çıkmıştı kollarının arasında Turgut oğluyla. Turgut Reis'i kurtaramamışlardı. Turgut Reis, ünlü deniz kurdu bu yöredendi. Kaptan oğluna bu yüzden bu adı vermişti. Unutamıyordu bu oğlunu! Zaten bu yüzden tayfasını, dalgıcını dağıtmış, sünger araç gereçlerini ve motorunu başkalarına devretmiş, küçük oğlu Ali'ye bu gidenlerin yerine daha küçük; yük, yolcu taşıyan bir motor almıştı. Denize basbayağı küsmüştü ne ki belli etmek istemiyordu. Ortanca oğlu Mehmet'i bahçıvan yapmıştı. Küçük oğlu Ali'ye gelince sadece deniz üstünde dolaşıyordu..." (ET, 34-35).

Tehlikeli bir meslek olmasına rağmen süngerciler işlerini severler. Denize aşıklardır:

«Bir daldın mı Kemal Bey, mümkünü yok su yüzüne çıkamazsın, hani çıkmak istemezsin... Sünger kesmeyi, toplamayı bile unutursun denizin dibinde... Bir dünya ki şu bizim dünyanın çok daha güzeli: Dağlar, tepeler, ormanlar, vadiler... Üstelik korkunç bir sessizlik! Bu sessizliğin korkusuna önce alışacaksın. Korkuyu attın mı, alıştın mı, insan sessizliğe teslim olur! Kendini unutuverirsin renkli derinliklerde. Ne ki yukarıdan da 'Çık artık!' diye boyuna işaret ipini çekerler. 'Çıkmazsan havayı keseriz!' diye korkuturlar... Şimdi kulaç mulaç hesabını bırakalım, gençliğimde benim daldığım derinliğe her babayiğit dalamazdı. O zamanların dalgıç takım taklavatları da allahlıktı ya... Dalmak bir işti, daldıktan sonra çıkmak su yüzüne ayrı bir işti. Vurgun yememek için dalmanın da hele çıkmanın da ayrı bir yöntemi vardır. Bana süngerci arkadaşlar (Tahtelbahir) adını takmışlardı. (ET, 34).

6.1.17. Tüccarlar

Romanlarda yer alan tüccarlar sahtekâr ve yalancı olarak anlatılmaktadırlar. Züppe çocuklar yetiştirirler. Erkek çocuklarının, ileride holdinglerini, işlerini devralacaklarını düşündüklerinden onları kolejlerde okutup birkaç dil öğrenmelerini sağlamaktadırlar:

Nazife Hanım, yemek ikram eder görünüyordu ama kendisini zor tutuyordu. Sonunda konuştu: «Yazık oldu. Kızımıza, Ayşe'ye yazık oldu...» Yargıç, şöyle bir karısına baktı: «Hiç de yazık olmadı Hanım, sakın kızımız için üzülmeyin... O mahiler ki derya içredir, deryayı bilmezler misali kızımız hayatından memnun. Milyonların içinde yüzüyor. Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş...» «Doğrusun Nedim, olan bize olmuş...» «Kimseye bir şey olduğu yok. Sadece herif üstümüze üstümüze geliyor. Kaparsın kapıyı, sokmazsın içeriye... Sen sağ ben selâmet!» «İki torunumuz var ayol!» «Torunlarımızı da kendisine benzetiyor damadımız. Hem benim adımları taşıyorlar...» (MÖ, 31).

“Bre yezit! Böyle dolambaçlı lallara, ne gerek var. Kızı isteyeceksin, açık açık ben şu şu işi yaparım desen olmaz mı? Fransa’da sen bir okula kayıtlı görün, ticaretle birlikte yemedik nane bırakma, sonra da gel bana martaval oku! Sebebi hikmeti efendim, aklınca idealist bir gençmiş gibi görünecek. Babam şunca zengin, ben devlet hizmetine giriyorum diyerekten kasılacak... Biz de yutacağız... Torunumuz Tuğrul’u İsviçre’de paralı özel yaz okullarına, gönderiyor; hani kulaktan dil öğrensın, çabucak kendisi gibi ticaret işlerine girsın diye. Çocuk daha on dördünde yok, oldu mu şimdiden bir züppe... Küçük kız Hülya evlere şenlik! İthalât ihracat şirketleri de beş yıldır oldu mu sana Holding... Ne bok yemekse!” (MÖ, 34).

Yazarın ifadelerine göre tüccarlar, devletten ihale alabilmek için devlet görevlilerine rüşvet vermektedirler:

«Ha... Sana söylemeyi unuttum. Bugün Ankara’dan o bildiğin bankanın genel müdürü yine telefon etti. Birkaç güne dek İzmir’e geliyormuş. Bütün tüccarlar, şirketler partiye yardım ediyorlarmış, hani etmek zorundaymışız...» «Çaresiz bu haracı vereceğiz ağabey.» «Müdür Bey iki yüz binlerden filân söz etti. (İİ, 43).

“Ne yaparsın ki ananı belleyen kadı; kimi, kime şikâyet edeceksin?” Hükümet haraç alırsa vergidir deyip başının gözümün sadakasındır deyip vereceksin!” (İİ, 88).

Tüccarların Ankara’da işlerini takip eden adamları vardır. Bu kişiler, tüccarlarla bürokrat ve siyasiler arasında simsarlık yapmaktadırlar:

Dış ticarette döviz yok diye büyük bir baskı var. Ama işini uydurana ya da uydursun istenene her türlü kolaylık gösteriliyor. Bizim şirketin Ankara’da bir adamı var. Ankara’dan bitecek bütün işleri, en geç bir haftada bitiriveriyor. Nasıl mı? Orasını ben de bilemeyeceğim. Şefim Hasip Bey, “Bu işte eskimen, şirketin mahremi esrarı olman gerek diye takılıyor.” (İİ, 124).

Kocagöz’ün ifadelerine göre ticarette başarılı olmak isteyenler, zaman içinde her türlü dalavereyi öğrenir ve uygular gerekirse tarikatlara, gruplara katılır, mason da olurlar:

Ticaretin sırları oldukça korkunçtur! Zamanla öğrenir, alışır, hem de vicdanını yatıştırırsın. (İİ, 83).

“Allah Allah ya! Oğlum, size okuduğunuz medresede kapitalist bir düzende ticaretin bir çeşit dolandırıcılık, yasalara dayanan bir namuslu hırsızlık olduğunu öğretmediler mi?” (İİ, 83).

“Zamandan, fırsatlardan yararlanmasını bilmeli Uğur Beyciğim. Ticaret dediğin budur... Allah hükümetimize zeval vermesin!» (İİ, 193).

«Mason musun?» «Çok şükür ben Müslüman bir adamım. Niye mason olacaktım?» «Tavsiye ederim mason ol! Bizim Hidayet mason. Biraderleriyle birlikte ölen bütün masonların cenazesini kaldırıyorlar... Hem mason olursan dört bir yakadan başına kredi yağar! Pirimiz üstadımız Başbakanımızın müsteşarı!» «Sen mason musun?» «Hayır işlerin yürümesi için aileden bir kişinin mason olması yeter... Ben de senin gibi Müslüman adamım!» (İİ, 198).

Tüccarların gezip eğlenirken ticari bağlantılar kurdukları da ifade edilmektedir:

Adam gibi çalışmasını bilir. Adam gibi yaşamasını bilir... Babamdan daha zengindir, şirkette hissesi daha fazlaymış. Okumayı, gezmeyi çok sever. Yılın en az dört beş ayını Avrupa’da geçirir. İki kez dünyayı çepçevre dolaştı. Her zaman da bu geziler

için iş icat eder. İcat ettiği işlerden de çok para kazanılır. Hem ziyaret hem ticaret; dünya kazan, amcam kepçe... (İİ, 28-29).

Ticaretle uğraşan bazı kimselerin kendilerine ve yaptıkları işe saygıları yoktur, Amerika hayranıdır:

“Tütünün anavatanı Amerika... Cıgara yapmasını da biliyorlar... Ben bu nanelilerden hoşlanıyorum. Sen sevmedin mi yoksa Emre?» “Bize gelince sadece nefis tütünlerimizden bile doğru dürüst cıgara yapamıyoruz...” (İİ, 94).

6.2. Dayanışma ve Eğitim Kurumları

Öğrenci birlikleri, kooperatifler, meslek birlikleri, dernekler, işçi sendikaları, öğretmen kulüpleri romanlarda rastladığımız dayanışma ve eğitim kurumlarıdır. Öğrenci, öğretmen, köylü, işçi, iş adamı gibi farklı sosyal grupların haklarını savunmak ve geliştirmek için kurulmuşlardır. Hepsinin ortak noktası, sağ ya da sol bir siyasi görüş bilinciyle organize olmalarıdır.

6.2.1. İşçi Birlikleri

Romanlarda ifade edildiğine göre öğrenci dernekleri gibi işçi derneklerinin de siyasi bağlantıları vardır. Belli bir siyasi görüşün şemsiyesi altında işçi haklarını savunurlar:

Konfederasyonuna bağlı sendikaların temsilcileri, Lastik-iş merkezinde, 14 Haziran’da toplandılar...» «Neye, nereye bağlı temsilciler dedin?» «Doğru konfederasyon lafı yabancı bir laf... Hani ayrı ayrı kurulan işçi Sendikalarının birleşmesi demek Kaptan. Sendikalar Birliği temsilcileri diyelim...» «Aferin aslanlara! Bizim süngerciler yıllar yılı böyle bir direnme yapamadılar, hep söğüp saymakla vakit geçirdiler...» «Süngercilerin sendikası olmadığından yapamazlardı bir şey...” (ET, 54).

“Anladığıma göre bizim Devrimci İşçiler Birliği; senin istediğin, anlayacağın gibi söylüyorum; yöneticileri tarafından çok iyi eğitilmiş, işçi sınıfının ne olduğu ne istediğini, nasıl hareket edeceği kendilerine öğretilmişti. Bu az buz bir iş değildir...” (ET, 55).

6.2.2. Kooperatifler ve Meslek Birlikleri

Kooperatifler ve meslek birlikleri köylünün ürünlerini değerlendirmesine büyük katkı sağlamaktadırlar:

«Seni çok takdir ettim Hasan Efendi: önyak olmuşsun; sebze, meyve, bal üreticilerini bir araya getirip kooperatif kurmuşsun. Balıkçılar Birliği de ayrı...» (ET, 11).

«Ne diyorsun Kemal Bey, bizim Muhtar yamandır. Köyümüze yolu getirmedi ilçeden, hep denizden gider geliriz ama şu üç kilometre üstümüzdeki otellere, motellere, kamplara elektrik gelince ne yaptı etti elektriği de köyümüze getirdi. Şimdi kooperatifimiz; bostan kuyularında dönen beygirlerin, eşeklerin, katırların yerine, elektrikle işleyen su motorları yerleştirmeye sıvanıyor...» (MÖ, 13).

Köylülerin kooperatifleri kolayca benimsemesinde geçmişten gelen ortak hareket etme geleneğinin olumlu etkisi vardır:

“Bak sana eskilerden biraz söz edeyim oğlum. Bizim çok eskiden toprakla alışverişimiz yoktu. Bilirsin sürülerimizle yeşil yaylalardan yeşil yaylalara, yeşil yaylalardan kırmızı ovalara konar göçerdik. Her Yörüğün davarı, sürüsü vardı kendine göre. Ama hepsi birlik dolaşırdı yaylada ovada. Oymağın, obaların işleri bir elden yürütülürdü. Malımızı satarken elbirliği ettiğimiz gibi, malımızı beslerken de elbirliği ederdik.” (BÇÖ, 148-149).

Romanlarda aktarıldığına göre kooperatifler genellikle öğretmenler gibi köye dışarıdan gelen memurların yönlendirmesiyle kurulur çünkü köylülerde bu organizasyonu gerçekleştirebilecek bilgi ve beceri yoktur ancak burada da

öğretmenlerin siyasi bağlantıları ve bu bağlantıların getirdiği sıkıntılar söz konusu olabilmektedir:

“Recep Öğretmenimizin bütün suçu, köyümüzde kooperatifimizi kurmaktı. Onunla birlikte ben de okka altına gidiyordum oysa kooperatifçilik dediğin Atatürk’ümüzün buyruğudur!” (ET, 18).

“Şehirlerdeki memurlar ev yaptırmak için bankalarla birlik kooperatif kurarsa yine ziyarı yok. Amma velakin biz köyde tarım işinde bu haltı edecek olursak, önce babam bizi gominist diye ihbar eder.” (BÇÖ, 150-151).

6.2.3. Öğrenci Birlikleri

Yazarın ifadelerine göre üniversitelerde faaliyet gösteren öğrenci birlikleri sağ ve sol siyasi görüşlerin uzantısı niteliğindedir. Bu görüşlere mensup olanlar üniversiteye yeni başlayan öğrencileri kendi birliklerine üye yapmak için rekabet etmektedirler:

“Bugüne bugün üniversite öğrencisisin. Yarın senin yurt işine bakarız. Sonra da birliğe yazılırsın.” “Ne birliği?” diye genç sordu. Gözlüklü, “E.... öğrencilerin birlikleri, dernekleri vardır bilmiyor musun?” dedi. “Bilirim... duydum.” “Elbette her öğrenci, bir öğrenci derneğine yazılır haklarını savunmak için. Sen de Türk Talebe Birliği’ne yazılacaksın. Bir de Türk Talebe Federasyonu var; ona kulak asma! Komünistlerin birliğidir. Biz Atatürkçüyüz! Sen kimden yanasın?” Bu “Sen kimden yanasın?” sorusu öylesine sert sorulmuştu ki genç adam irkildi; içine bir korku düştü: “Elbette Atatürkçüyüm... Başkaca nasıl düşünebilirim?” karşılığını verdi alçak sesle. “İyi... Atatürkçüyüz... Milliyetçiyiz. (T, 44).

6.2.4. Öğretmen Kulüpleri

Romanlarda öğretmen kulüplerinin sosyal hayattan ve meslek arkadaşlarından kopmak istemeyen emekli öğretmenlerin kişisel çabalarıyla kurulmuş olduğunu görülmektedir. Bu kulüplerde karşıt siyasi görüşlerin üstünlük sağlama çatışmalarının yaşandığına şahit olunur:

Bu evlerden, birinin sahibi olan emekli bir öğretmen, babadan kalma bu yeri, öğretmen arkadaşlarına kulüp olarak ayırmıştı. Bina bir hayli büyük olduğundan üst katında da kendisi oturuyordu. Öğretmenler azar azar para koyup biriken para ile evi bir güzel aslına uygun tamir etmişler, boyatmışlar; öğretmen arkadaşlarının da evinin üç yıllık kirasını ödemiş olmuşlardı. Evin alt katı üç oda bir salondur. Odanın birini briç için, satranç için ayırmışlardı. Ötekinde tavla, bayağı iskambil oynanıyordu. Bir odayı da kitaplık olarak düzenlemişlerdi. Salon gazete okuyanlara, sohbet edenlere ayrılmıştı. (MÖ, 37-38).

6.2.5. Halkevleri

Dayanışma ve eğitim kurumu olarak kabul edebileceğimiz halkevleri, bir tek **Nabi'nin Park Kahvesi** romanında geçmektedir. Kasabalının buluşup boş vakitlerini geçirdiği bir çeşit kulüp görünümündedir. Halkevinde düzenlenen kültürel veya sanatsal bir etkinlikten bahsedilmez sadece milli bayramlarda düzenlenen eğlencelerden söz edilmektedir:

Halkevi'ne geldiğimizde kitaplıkta Zafer Beyle karşılaşmayalım mı... (NPK, 78).

Ne bayramı olursa olsun böyle günlerde Halkevi'nin en büyük görevi, davul zurna çalacak çingeneleri kiralamaktır. (NPK, 173).

Programa göre artık geceye fener alayı, bir de Halkevi'nde yapılacak eğlence kalmıştı. (NPK, 176).

YEDİNCİ BÖLÜM

ULAŞIM, HABERLEŞME, İLETİŞİM

7.1. Ulaşım

Bir köy, kasaba veya kent sadece yapılardan ibaret değildir. Söz konusu apılar, deniz, hava veya karadan birbirine bağlanmaktadır. Yapıları birbirine bağlayan yollar ve yollarda kullanılan ulaşım araçları da kültürün bir boyutunu oluşturmaktadırlar. Kocagöz'ün romanlarında ulaşım ile ilgili ayrıntılı tasvirler yahut bunlar etrafında şekillenmiş olan âdet ve alışkanlıklara dair öğeler çok azdır.

7.1.1. Deniz Ulaşımı

Romanlardaki ifadelerle göre İzmir'de ve İstanbul'da vapurlar, özellikle iş saatlerinde, her zaman kalabalıktır:

Vapurdan çıkan kalabalık, Karşıyaka'nın çarşısına doğru yayıldı. Bir bölük insan, otobüslere koştu. (İİ, 166-167).

7.1.2. Kara Ulaşımı

Yazarın romanlarında ifade edildiğine göre Osmanlı döneminde zenginlerin kendilerine ait atlı arabaları vardır. Aileler çocuklarını dadılar ve uşaklar gözetiminde bu arabalarla okula göndermektedirler:

Tam dörde on kala, mektebin kapısına geldi durdu. Uşaklık oyunu çok hoşuna gitmişti. Kapının karşısında üç dört tane payton bekliyordu. Arabaların içinde dadı oldukları anlaşılan kadınlar vardı. Birkaç uşak da arabacılarla cıgara içiyorlardı. (K, 124).

Kurtuluş Savaşı'nda cephanelik ve mühimmatlar çoğunlukla öküzlerin çektiği kağnılarla taşınır. Öküzlerin yorgunluktan bittiği noktada insanlar kağnıları çeker. Milisler ise genellikle at ve katırlarla yolculuk eder. Cephanelik ve mühimmat taşımada kullanılır. Kamyonların sürücüleri gittikleri her yerde kahramanlar gibi karşılanır, bulunabilen en güzel yemekler ikram edilir. İşgal kuvvetleri ise otomobilleriyle gelmiştir.

“Çekin su öküzleri, yürütün!” emrini verdi. Verdi ama öküzleri yürütmek ne mümkün! Bitkindi öküzler. Boyunduruktan aldılar öküzleri. Kağnyı neferler çekmeye başladılar. (D, 245).

İnebolu Liman Komutanlığı, bizi bekletmeden bir kafileye katıp mekkârelerle, Türkçesi “katırlarla” yola çıkardı. (İİ, 261).

Askerler davrandılar. Bir bir kağnıların yükünü indirip ambara taşımaya başladılar. Gelenlere el sürdürmüyorlardı. “Yorgunsunuz, varın dinlenin...” diyorlardı. (D, 58).

Şoför Ali usta eli yüzü yağ içinde, dolma lastikli eski Berlier kamyonunun altından emekleyerek çıktı. Elindeki anahtarı öfkeyle yere çarptı: “Kes ulan Burunsuz tıraş be!” diye bağırdı. Muavin Burunsuz Şevki, cephanesinin üstündeydi. Kamyonun yükünü, köylülerin yardımı ile bağlıyordu. Bir taraftan da durmadan konuşuyordu: “Amanın ağalar, vardık efendim İlyas Dayı'nın yumuşacık hanına. Oturduk bir ballı bezdirme yedik. Oradan efendim kalktık sabah karanlığında, vardık Kel İsmail Ağanın hanına. Oturduk bir ballı; bezdirme yedik. Oradan kalktık efendim, ver elini Yumurtacı Hüseyin Ağanın hanına...” Şevki'nin lâfını, çember sakallı bir ihtiyar, yukardan sallanan ipi çamurluğun üst tarafındaki çengele bağlarken kesti: “Ha be uşak, bütün bezdirmeler ballı mıydı” Kamyonun etrafındaki köylüler, kahkahayı bastı. Burunsuz, “Biz kamyonculara bezdirmeler hep ballı çıkıyor,” karşılığını verdi. Aşağıdakilerden biri, “Neden size bezdirmeler ballı çıkarmış” diye sordu. “Biz sizin kağnılardan, arabalardan daha çok cephane götürüyoruz Ankara'ya da ondan.” İhtiyar güldü: “Haydi oradan be uşak. Yollarda kaldığınız zaman yine sizin şu alâmetleri bizim öküzler çeker kurtarır.” Burunsuz Şevki, ne söyleyeceğini şaşırdı. Cephanesinin yükünün üstünde dikildi kaldı bir an.

Sonra, “Böyle iş bizim ustanın başına hiç gelmedi. Ötekilerin yollarda kaldığını duyduk.” dedi. (D, 179-180).

İtalyan Kumandanı zatı âlinizi ziyaret edecekmiş. Haber verdiler. Kumandan otomobiline binmiş bile.” (D, 18).

Büyük şehirlerde 1960’larda bile park yeri sorunu vardır: Kültür Park’ın içindeki Evlendirme Dairesinin berisinde arabayı park ettik. Park edecek yeri de zor bulduk ya... Ortalık araba doluydu. (İİ, 128). Şehirlerde ulaşım aracı olarak taksinin yaygın bir şekilde kullanıldığını görürüz: Caddeye çıkınca, bir taksi çevirdi. (OD, 249).

Kasaba ve köylerde şehirden gelen trenler merakla beklenir çünkü yeni insanlar ve haberler getirebilir.

Yazın bu on dokuz kırk treninin gelişi her gün istasyonu bayram yerine çevirir: Genç kızlar süslenir, delikanlılar işten çıkar, istasyona bu treni karşılamaya koşar. Hele istasyonun karşısındaki bostanlar parka dönüştürüldükten sonra buraları, istasyon, bir seyirlik oldu. Parka dikilen ağaçlar; çamlar, kavaklar, okaliptüsler tamam oğlumun yaşında, dört yaşındadır. Akşamları parkta dolaşan halk, Nazif Kaptan’ın iki kilometre uzaktan çaldığı düdüğe koşar. Zaten İstasyon Kahvesi yükünü çoktan almıştır. Tren yaklaştıkça da kaynaşma, heyecan artar, durana dek devam eder. On dokuz kırk treninden öyle çok yolcu inmez. Aydın’a iş için giden birkaç esnaf, ara istasyonlardan binen birkaç köylü gelir, tren durunca inerler. Piyasaya çıkan kasabalı hayatından memnun, tren durduktan sonra evlerine dağılır. (NPK, 116).

Demiryolu İle Ulaşım

Yazarın romanları içinde demiryolu ulaşımının geçtiği tek eser **İzmir’in İçinde** romanıdır. Yarbay Sabri Tezen ve eşi Sevinç Hanım motorlu tren ile Ankara’dan İzmir’e seyahat etmişlerdir:

«Biraz önce, senin önünden geldiler. Sabahleyin motorlu tirene binmişler. İnsan, Ankara’dan bir telefon., bir tel., haber vermez mi? Basmane İstasyonu şuracıkta;

karşılardık...»... «Şu motorlu tiren çok sarsıyor; inşam serseme çeviriyor...» (İİ, 316).

7.1.3. Hava Ulaşımı

Romanlarda ifade edildiğine göre ülke içinde, büyük şehirler arasında uçakla seyahat etmek mümkündür:

Yazıhaneden telefonu açtım İzmir'deki evlerine. Büyük yeğen Erdal çıktı karşıma. Ona kısaca, "Akşam, dokuz uçağı ile geliyorum..." dedim. O da "Peki dayı, seni alanda karşılarım..." karşılığını verdi. (T, 133).

Kapıdan Emel göründü: "Erdal biraz önce telefon etti ağabey, bize yarın on üç otuzda kalkacak uçakta yer bulmuş, biletleri almış. Ben hazırlanıyorum..." (T, 157).

7.2. Haberleşme

Halkın haber alma ve haberleşme âdetleri teknolojik gelişmelere paralel olarak değişir. Osmanlı dönemi de dâhil olmak üzere 1970'lere kadar uzak mesafeli iletişim için başlıca haberleşme araçları telgraf ve mektuptur. Telefon lüks bir haberleşme aracıdır ve ancak sınırlı bir çevrede kullanılır. Haber alma kaynakları yine 1970'lere kadar radyo ve gazetedir. Bu tarihten sonra televizyon etkin bir haber kaynağı haline gelir.

7.2.1. Üçüncü Şahıslar

Haberin oluşumuna şahit olan veya haber hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşan üçüncü kişiler, önemli bir haber alma kaynağı olarak romanlarda yer almaktadır:

Lütfullah Efendinin bir adı da "Havadis"tir. Günün sekiz saatini camide, sekiz saatini kahvede, sekiz saatini de evinde yatağında geçirir. Kasabada bu adı, hakkıyla taşır. Halk, 'Anlat!' deyince o anlatır. Öyle ki Kaymakamın her gün ne gibi kâğıtlar imzaladığından tutun da ta kasabanın en kenar mahallelerinde olup biten kaynana

gelin kavgalarına kadar. Bunca havadisi toplamak yalnız Lutfullah Efendinin marifetidir. (NPK, 49).

Bizim memlekette telgraf ya bayram tebriki ya da kara haber için çekilir... (NPK, 119).

Faik'le konuşulacak çok çok konu vardı. Bilmediği, yakından izleyemediği olaylar vardı. “Dünyayla yeniden ilişki kuracağız...” diye düşünüyordu. Gazeteler, radyo haberleri onu bir türlü doyurmuyordu. (ET, 61).

Yusuf dayanamadı: «Osman Dayı be!» diye seslendi, «Kahven batmadı, yerinde işte! Gel şuraya çok de kasabada ne var ne yok bir anlat bakalım...» Kahveci Yusuf'un, Kâmil'in ve daha birkaç kişinin oturduğu masaya şöyle ters ters bir baktı: «Sana da ne oluyor?» «Amma da yaptın ha! Sabahtan beri seni bekliyoruz...» «Patlamadınız ya...» Kâmil: «Neredeyse patlayacağım.» «Patla öyleyse!» (YH, 43).

7.2.2. Mektup

Yazarın romanlarında, telefonun yayılıp evlere yerleşmesinden sonra eski önemini yitirmiş olan mektuplaşma âdetine dair pek çok ifade yer almaktadır:

Mektupların kalıplaşmış başlangıç ve bitiş cümleleri vardır:

“Ablandan, eniştenden bugün mektup aldık. Gözlerinden öpüyorlar. Seni Ankara'ya bekliyorlarmış...» (İİ, 98).

Annemin ellerinden öperiz. Çocukların gözlerinden...: Nusret'e selâm et. Burada evcek iyiyiz, hiç merak etmesinler. Hepsi selâm ve sevgilerini gönderiyorlar...» (İİ, 351).

“Nuri Beyefendi size, Nemika Hanımefendiye, ağabeyisine; sevgilerini, selamlarını, saygılarını gönderiyorlar. Ben de en derin sevgi ve saygılarımı yollar, Ayşe Hanım yengemin ellerinden öperim. El cevap!” (ET, 164).

«Ne yazmış size? Ne diyor?» «Size yazdıklarını yazmış... Nasılsınız dayıcığım? Biz iyiyiz... Yengemin de ellerinden öperiz, falan filan...” (MÖ, 48).

Romanlarda, intihar etme düşüncesinde olan kahramanların yakınlarına mektup yazıp bıraktıkları görülmektedir:

Bir kâğıt çekti önüne, karısına uzun bir mektup yazmaya koyuldu. Halinde korkulacak bir sakinlik vardı. (D,114).

Bir büyük kâğıt çekti önüne. Kalemimi kırmızı hokkaya batırdı. Kâğıda boydan boya iri harflerle, özenerek sülüs bir yazı ile, (Yaşasın vatan, yaşasın Türkiye! Yaşa Mustafa Kemal Paşa!..) yazdı. Kalem elinden bırakırken, gözlerinden iki damla yaş önce taşı, sonra sakalına doğru indi. (D,115).

Yazarın **İkinci Dünya** isimli romanı, şahısların birbirlerine yazmış oldukları mektuplardan ve hatıralarından oluşmaktadır:

Tesadüflerin büyük yardımı ile iyi bir arkadaş olduğum bayanın bana vermiş olduğu bir yığın mektup ile bir hatıra defterini vakaya göre tanzim ederek şu okuyacağınız hikâyeyi vücuda getirdim. (İD, 4).

Romanlarda birbirini iyi tanıyan ve sürekli mektuplaşan kişilerin, mektuplardaki satır aralarını okuyabildikleri, üstü örtülü söylemleri anlayabildikleri ifade edilmektedir:

«Oku bak, masanın üstünde oğlundan mektup var.» «Hanım yetiştirdi kapıdan girer girmez. Sevindim sınavları verdiklerine...» diyen Faik Bey, masanın başına oturdu, mektubu açtı, «Bakalım ne düzende bizimkisi para filan istiyor mu?» «Mektupta para lafı yok...» Gözlüğünü taktı. «Benden başka onun mektuplarındaki yokların anlamını çıkaramaz... Kaç yıldır öğrendik gayri...» Sonra, «Bak ne diyor mektubun sonunda Kemal Ağabey? ‘Sizlere sevgi selam, derslere devam!’ «Okuduk orasını

da...» «Derslere devam demek, ödeneklere devam demektir. Yarın bir havale çıkaralım...» diye söylendi Faik Çığ. (ET, 130).

7.2.3. Gazete

Gazeteler, televizyondan önce radyo ile birlikte en önemli haber kaynağı olarak romanlarda yer almaktadır:

“Ana, dünya değişti. Bak şu gazeteye neler yazıyor... Memlekette neler oluyor...” (BÇÖ, 102).

Romanlarda ifade edildiğine göre evlerde özellikle pazar günleri, gazete okuma sırası oluşur. “Gazeteleri alabilirsin... Sonra ben okumaya başlarsam size geç sıra gelir.” “Zeynep’le beraber bakalım...” (ET, 153). Gazeteler merakla okunur. Gazeteye dalıp başka işleri unutmak yaygın bir davranış biçimidir. “Mektup mu var Kemal? Açmamışsın...” Umursamaz davrandı: «Acelesi yok açarız, gazetelere dalmışım. Hele sen aç da okuyuver, bizim Nazmi’den olacak.» (ET, 44). Alınan gazete gün içerisinde okunamazsa ertesi gün, o günkü gazeten önce okunur. Elimdeki gazeteden dünkü olayları okumaya başladım hızlı hızlı. (T, 24).

Küçük yerleşim yerlerine gazeteler günü gününe ulaşmaz. Birikmiş gazeteler postacı veya merkeze giden biri tarafından getirilmektedir:

Şehre giden motor şoförlerine sıkı sıkı tembih ettim, ‘Her gelişinizde gazeteciye uğrayıp bana ayrılan gazeteleri getireceksiniz’ dedim. (BÇÖ, 101-102).

Kemal Çığ, Ali’nin arkasından seslendi: «Gazeteler! Birikmiş gazeteleri unutma Ali!» «Tamam Amca, iyi ki söyledin, unutacaktım... Kaç gündür birikti zaten...» (ET, 147).

Kemal Çığ, arkalarından baktı; sonra kalktı sobaya birkaç odun attı. Işığı yaktı. Gözlüğünü taktı, gazeteleri tarih sırasına göre sıralamaya başladı. Neredeyse bir haftalık gazete birikmişti Ali getirene dek. (ET, 201).

Yatakta gazete okumak âdeti vardır. Bir tür keyif olarak kabul edilmektedir:

Hasan, karyolasının üzerine elbiseleri ile uzanmış, baş ucundaki masanın üstündeki on iki numara gaz lâmbasının ışığında gazete okuyordu. (BÇÖ, 101).

Kemal Çığ karısı konuşurken yatağın içinde doğrulup oturmuş, gözlüğünü çıkarıp yandaki lambanın yanına koymuş, yorganın üstündeki gazeteleri de aşağıya itmiş, atıvermişti. Öylece karısına bakıyordu. (ET, 171-172).

Yurt dışındaki Türkler için Türkiye’den haber almanın yegâne yoludur da yine gazetedir:

Evet her sabah gazeteleri kapıp Türkiye’den haberler bekliyordum. (İİ, 19).

Romanlarda gazete, kişilere popülerite sağlayan bir unsur olarak da karşımıza çıkmaktadır (İİ, 05).

7.2.4. Telgraf

Samim Kocagöz’ün romanlarında belirttiğine göre Kurtuluş Savaşı boyunca şifreli telgraflar en kritik, en önemli haberleşme aracıdır:

“Onlara sormadan uçağı size teslim edemem. Durumu Ankara’ya telgrafla bildireceğim.” (D, 17).

İstanbul’dan Anadolu’ya geçen subaylar, gizli örgütümüzce ad ad şifreyle, gizli telden Ankara’ya bildiriliyordu. (İİ, 261).

Gönderilecek telgraflar mühim bilgiler içerdiğinden doğru ellere geçmesi çok önemlidir ve gönderilmeden önce şifrelenmektedir:

“Gel bakalım Talip,” dedi, “Şu telgrafları şifreleyelim.” Talip, Mehmet Ali beyin boş bıraktığı masanın önündeki sandalyeye oturup kalemi eline aldı. İşe koyuldular. Ankara’ya, Kastamonu’ya şifreler yazıldı. **(D, 160).**

Kaymakamı makamında bulacağını ümit ediyordu. Olmazsa evine kadar gidecek, raporunu verip tellerin çekilmesini temin edecekti. **(D, 158).**

Zaman zaman bu telgraf trafiğinin anlaşılamayan sebeplerden aksadığı görülmektedir: Sonra parlayan gözlerini Kumandana kaldırdı: “Ben de efendim, biraz önce makine başında Trabzon telgraf memuru ile kavga ettim. Adam tel bize verilir verilmez çektik diye ısrar ediyor.” **(D, 159).**

Bir telgraf müsveddesini uzattı, bu Menemen’den kadınlı erkekli beş kişinin Vatan Cephesine (iltihak) ettiğini bildiren bir telgraftı. Teldeki adları, bir bir bana okuttu. Sonra da o günkü gazetelerden (iltihak) listelerinin arasındaki bir yeri gösterdi. Anadolu Ajansı, Suphi Beyin elindeki telgrafı, olduğu gibi vermiş, gazeteler de yayımlamıştı. **(İİ, 61).**

7.2.5. Telefon

Romanlarda ifade edilene göre sınırlı bir şekilde de olsa Kurtuluş Savaşı sırasında telefon kullanılmaktadır:

Onlar böyle tartışırken, telefon çaldı. Kaymakam açtı telefonu. Santralden Onbaşı Rahmi, heyecanla konuştu: “Beyefendi, telefon ettiler. Hasan’ı çağırdık, konuştu. İtalyan Kumandanı zatı âlinizi ziyaret edecekmiş. Haber verdiler. Kumandan otomobiline binmiş bile.” **(D,18).**

Romanlardan anlaşıldığına göre telefonlar çevirmelidir: Uğur, doldurduğu viski bardağım yazı masasının üstüne koydu; telefona davrandı, numarayı çevirdi. **(İİ, 34).**

Hızlı haberleşme maksadıyla evlerde ve ofislerde telefon kullanılmaktadır:

Döndüm yine yazıhaneye; 'Ne yapayım, eve gideyim mi?' diye düşünürken telefon çaldı. Kızım Selmin'in sesi çok heyecanlıydı: "Baba! Koş gel eve, ağabeyim geldi!" diye bağıırıyordu. (T,74).

Yazarın ifade ettiğine göre telefonda uzun konuşmalar yapılmaz, sohbet edilmez. Telefon sadece haberleşmek için kullanılmaktadır:

Yazıhaneden telefonu açtım İzmir'deki evlerine. Büyük yeğen Erdal çıktı karşıma. Ona kısaca, "Akşam, dokuz uçağı ile geliyorum..." dedim. O da "Peki dayı, seni alanda karşılarım..." karşılığını verdi. Selam kelim, telefonu kapadım. (T, 133).

Kapıdan Emel göründü: "Erdal biraz önce telefon etti ağabey, bize yarın on üç otuzda kalkacak uçakta yer bulmuş, biletleri almış. Ben hazırlanıyorum..." (T, 157).

7.2.6. Radyo

Yazarın romanlarının çoğunda, ortak haber alma ve eğlence aracının radyo olduğu görölmektedir:

Romanlarda öğrendiğimize göre radyonun, sadece TRT'ye ait tek bir kanalı vardır ve geceleri on ikiden sonra yayın yapılmaz. Radyonun açılış ve kapanışında İstiklal Marşı çalmaktadır:

Yine radyo, bize iyi geceler dileyip Millî Marşımızı çaldı ve kapandı. (İİ, 373).

Romanlarda yurt içi ve yurt dışına dair haberler, ülkedeki olaylar ve siyasî gündem radyodan takip edilir:

Şu radyoyu açıp haberleri dinleyelim; ferahlarız (!)" diye alaylı alaylı söylendi. Yerinden doğruldu; kitap yığınının arasındaki küçük bir masada duran radyoya yaklaştı, düğmesini çevirdi; reklam programı bitmek üzereydi. Gözlerimiz körfezin mavi sularına kavuşmaya hazırlanan güneşe, irileşen güneşe, İzmir'in görüntüsüne takılmış, bekledik. Radyo, memleket Saat ayarını verdi; sonra haberlere başladı.

Daha özetleri söylerken spikerin sesi heyecanlıydı. Sonunda söyleyeceğini söyledi. Donmuş kalmıştık: İsrail devletinin İstanbul Başkonsolosu Efraim Elrom, bugün İstanbul'daki evinden, silahlı dört kişi tarafından kaçırılmıştı: Haberlerin arkasını dinleyemedik, birbirimizin yüzüne baktık kaldık... **(T, 165)**

«Akşam haberlerini dinledin mi?» **(İİ, 43).**

Çaylar içildi; kulağımız radyoda. Konuşuldu, kulağımız radyoda. Susuldu, kulağımız radyoda... Sonunda radyo kısa haberleri verdi, bunlar daha önceki haberlerin özetiydi. **(İİ, 373).**

«Seçim olacak mı bakalım? Ortalık çok karışık.. 70 yılındayız daha., radyo dinlemez misin? Gazete okumaz mısın?» **(ET, 13).**

Recep, İsmail askere gideli kaç ay olduğunu hesapladı, lâkin, ne zaman geleceğini, gelmesine ne kadar kaldığını bir türlü kestiremedi. Doğrusu bu işi kimse de bilemezdi. Memlekette harb darp yoktu amma, Almanya'nın dünyaya kafa tuttuğunu kasabada herkes söylüyor, kahvelerdeki radyolar bangır bangır bağıırıyordu(*). **(YH, 8)**

«Benim her yakada elim kulağım vardır..» Radyoyu işaret etti, «ta dünyanın öte ucunda bile.. .Ankara'da da ne olup bittiğini günü gününe biliyorum! ... **(YH, 81).**

Artık bu meseleye halledilmiş göziyle bakılmıya başlandı. Zaten bu sırada da köyü yerinden sarsan ikinci büyük bir hâdise, lâf ve dedikodu çıktı: Türkiye Büyük Millet Meclisi, yapılacak umumî seçimlerin tarihini, radyolarla, gazetelerle, memlekete ilân etti. Yıl: 1946 . **(YH, 187)**

"Tam zamanında geldin dayı, yetiş, işler iyice karışıyor!" diye basbayağı bağırdı. Radyonun bulunduğu masanın yanındaki bir iskemleye iliştim. 22:45 haberleri veriliyordu. Spiker, "Şimdi, Başbakan İdari İşler Yardımcısı, Devlet Bakanı Sayın Sadi Koçaş'tan bir hükümet bildirisi dinleyeceksiniz..." dedi. **(T, 166)**

"Sizin bu yakalarda olduğunuz köylülerce bilinmiyor. Ne ki dağa çıktığınızı, şu domuz yavrularını -eliyle İngilizleri işaret etti- esir aldığınızı herkes biliyor. Bir haftadan beri, radyolardan, gazetelerden öğrenmişler. (T, 198)

Radyonun evlere giremediği, maddi yoksunluktan ötürü radyonun satın alınamadığı durumlarda kahvedeki yahut muhtarın evindeki radyodan haber alınır. Bir kahvede radyo bulunması hem kahveci için hem köylüler için övünç sayılmaktadır:

« Ah, iki buçuk kuruşu biriktirip kahveye bir radyo alamadım. Hani şu muhtarın evindeki gibi. Pilleri varmış, kendi kendine her havadisi veriyor. Yoksa bu kadar cahil, dünyadan habersiz kalmazdık. Muhtara sorsan, domuz eniği gibi bu işleri radyodan öğrenmiştir. Bize sızdırmıyor. » " (YH; 41).

Radyo, haber alma maksadının dışında, iyi vakit geçirmek ve eğlenmek için de kullanılmaktadır:

«Bugün haberleri de kaçırdık...» diye söylendi. Sedinin yanındaki masada duran radyoyu açtı. Radyoda şarkılar söylenmekteydi. Karısı sofrayı toplamış, baldızı kahveleri yapmış gelmişti. Kemal Çığ, dalgın dalgın şarkıları dinliyordu. (ET, 30).

Böyle zorlu bir yolculuğu göze alarak, gidip, Parti merkezinin hediyesi radyoyu aldı geldi. Köylülerin Demokratları, kahvede toplanıp, şarkıları türkülerini dinleyip hoş vakit geçirdiler. (YH, 127).

Radyoyu bahçede işçilerle birlikte dinliyordu. Pilli bir küçük radyo getiriyordu Necip Kaptan evden. Bir' tümseğe yerleştiriyor, şarkılarla, türkülerle millet daha iyi çalışıyordu. Zaten köylü, birkaç yıldır, işlerken böyle radyo dinlemeyi âdet edinmişti. (ET, 235).

Yazar ifadelerinde basın ve yayın organlarının ülkedeki hâkim güçlere hizmet etme, iktidarın sözcüsü olma yönüne de yer vermiştir:

Yalnız radyoda edilen lâflar, onları biraz sıktı; Hep Halkçılar konuşuyorlardı. Demokratlardan pek seyrek bahsediliyordu. Bu meseleyi Osman, «Ben de olsam, radyonun kulpu elimdeyken kendimden başka kimseye lâf ettirmem...» diye halletti (YH, 128).

Romanlarda bazen ülkede olup bitene, alınan haberlere duyulan kızgınlıkların radyodan çıkarıldığı görülmektedir:

Babam büyük bir öfkeyle çat! diye düğmeyi çevirip radyoyu kapadı. (İİ, 99).

7.2.7. Televizyon

Romanlarda televizyon da haber verme ve eğlendirme işlevleri ile, gazete ve radyoyla beraber kendine yer bulmuş olsa da televizyonun fiilen kullanıldığına şahit olduğumuz ifadeleri barındıran tek roman, yazarın 1986 yılında kaleme aldığı **Mor Ötesi**'dir:

Dış kapıya yürürken, Salih Akmercan'ın gözü küçük salondaki TV'ye ilişti. Bu gece haberleri, filmleri izleyemeyeceğine biraz canı sıkıldı ama çaresi yoktu... (MÖ, 19).

7.2.8. Dinleme Cihazları

Romanlarda tespit edilen üzere, istihbarat kurumu, bilgi ve delil toplama amaçlı evlere ve telefonlara dinleme cihazları yerleştirip dinlemektedir:

Olmayacak, tuhaf bir kuşkuydu ama 'Evime dinleyici mi koydular?' diye düşünüyordum. (T,112).

“Üç gündür size haber uçuramadığımız için özür dilerim. Telefon bile etmeye korktuk. Dinliyorlar telefonlarımızı.” (T,75).

7.3. İletişim

Sınırları çok geniş olan iletişim kavramı, incelememizde kişiler arası olma yönü ile ele alınmış ve bu yönde unsurlar tespit edilmiştir.

7.3.1. Şifreli İletişim

İletişimde iletilerin şifrelenerek aktarılmasına “şifreli iletişim” denir. Gönderici; iletisini yazı yazarak, resim çizerek, rakamları kullanarak veya hareketler yaparak anlatır. Alıcı, kuralları bildiği takdirde iletiyi anlayıp şifreleri çözebilir.

Yazarın romanlarında bu durumun pek çok örneğine rastlanmaktadır:

Talip önce içeride kimseyi göremedi. Ama kapının ardından tok bir ses, “Ne istiyorsun?” deyince sıçradı. Delikanlı kâtibin yusuvarlak yüzüne dikkatli dikkatli baktı: “Bir oda arıyordum.” dedi. “Boş odamız yok.” “Sekiz numaralı odada bir arkadaşım olacak.” “Arkadaşının adı ne?” “Felah.” Kâtibin yüzü yumuşadı. Fesini düzeltti. Masanın üstünden kısık lâmbayı aldı. Odadan çıkıp merdivene yürüdü. Çıktılar, dar koridorda yürüdüler. Kâtip bir kapının önünde durdu. Başı ile Talip’e işaret etti. O da yaklaştı. Lâmbayı bir elinden ötekine geçiren kâtip, kapıyı iki kere parmağının üçüyle tıkırdattı. İçeriden biri yavaşça sordu: “Emin, sen misin?” “Benim.” karşılığını verdi kâtip. “Ne istiyorsun?” “Felâh’ı görmek isteyen birisi geldi.” “Kimmiş?” Kâtip, Talip’e döndü: “Cevap ver!” diye âmir bir sesle söylendi. Delikanlı, “Yirmi beş, görmek istiyor,” diye yavaşça seslendi. Kapı aralandı. Kâtip, dönüp merdivene yöneldi. Talip, aralanan odanın kapısından içeriye girdi. (D,64).

Bakkal artık Talip’i tanıyordu ama adını bilmiyordu. Peynir istemeye lüzum kalmamıştı. Bıyıklarını burarak Talip’e döndü: “Söyle evlât?” “Yirmi beş, on dördü hemen görmek istiyor.” Nazif efendi kapıya kadar gitti. Sokağa bir göz attı. Döndü, dükkânın arkasına, depoya açılan küçük kapıyı itti. Eliyle Talip’e girmesini işaret etti: “Burada biraz bekle.” dedi. (K, 115).

Hiçbir şey düşünemiyor, sadece yürüyordu. Kentin caddelerinde, sokaklarında dolaşmaya başladı. Belirlenen yerlerde bir delikanlı yanına yaklaşıyor, soruyordu:

"Ateşin var mı arkadaşım?" Arkadaşının cıgarasını yakıyor; gocuğunun içindeki bir bildiri tomarını, sicimden koparıp veriyordu... Her yere, her köşeye kararlaştırılan saatte, dakikada ulaşıyordu. (T, 4).

Ne var ki Naci'nin eşi, kapatıldıkları odanın altındaki yoldan her gün sabah akşam geçmek zorundaydı; yukardaki mahallenin ilkokulunda öğretmendi. Ne ki onların bulunduğu yeri bilmiyor, bakmıyordu dönüp yukarıya, pencereye. Naci iç donundaki bel lâstiğini sökmüş çıkarmıştı. Lâstiği sapan gibi kullanıp demir parmaklıkların arasından tortop, taş gibi yuvarlak yaptıkları kâğıtları durmadan dışarıya atıyorlardı. İkinci gün dikkatini çekebildiler. Ve de yazılı bir kâğıdı da ulaştırabildiler. Evde, bir resmin çerçevesinin arkasındaki kartonla resmin arasında bir belge vardı... Ertesi gün Naci'nin eşi geçerken gülümsemiş, el sallamıştı... (ET, 141).

"Gidip baksan, iyi olacak." dedi. Gölge tam fırlayacaktı ki selvilerin derinliğinden arka arkaya bir karganın sesi birkaç defa duyuldu. Selim olduğu yere çöktü yine: "Ne it oğlu ittir deyyus!.." "Kim bu?" "Kim olacak İsmail... Baksana nasıl karga gibi öter." "Ne demek bu?" diye Talip merakla sordu. "Demek oluyor ki abi, alt baştan aynasızlar geliyor." (D, 84).

"Bu iş oldu Uğur. Saat tam dokuzda, buradan, bir kornaya bas, hemen inerim. (ii, 154).

7.3.2. Sözsüz İletişim

Sözsüz iletişim; sözler yerine hareketlerin, jestlerin, mimiklerin bilgi aktardığı iletişim türüdür. Günlük hayatta farkında olarak ya da olmayarak kullandığımız sözsüz iletişimde önemli olan unsurlar; baş hareketleri, yüz ifadeleri, jestler, mimikler, gözler, kişiler arasındaki alan olarak belirtilebilir. Kısacası; sözsüz iletişim içerisinde yapılan hemen her hareket bir anlamın, bir mesajın yansımasıdır.

Romanlardaki ifadelere göre düşmanla konuşmak durumunda kalan askerler, meramlarını anlatabilmek için sözsüz iletişim yolunu kullanmaktadırlar:

Esirler taş kesilmiş duruyorlardı. İngilizler, sakın görünüyordu. Onlara Hasan, “Sus” işareti yaptı eliyle. Sonra tabancasını gösterdi. Bağırırsanız kurşunu yersiniz, demek istedi. Herifler bal gibi işareti anladılar. **(D, 69).**

Agâh beyin aylıklarından biriktirdiği iki yüz lira vardı. Nefer, süngüsünün ucuyla acele acele kâğıtları karıştırdı. Bu paranın yüz lira kadarının ucunu görüp çekip aldı. Bir kısmını yanındaki arkadaşına avucuna koydu, parmağı ile ‘Sussss!..’ işareti yaparak süngüsünün ucuyla kasanın kapağını itip kapadı. Anahtarı işaret etti. Agâh bey, onun demek istediğini anlamıştı. Anahtarı çevirip, kasayı kilitledi, anahtarı cebine koydu. Asker onun arkasını alayla okşayıp geri çekildi. **(K, 30).**

7.3.3. Beden Dili

İnsanlar arasında, tek ya da çift taraflı iletişim söz konusu olduğunda sözcükler, yazı ve iletişim aletleri kadar el kol hareketleri, jest ve mimikler de kullanılmaktadır. Beden dilini oluşturan bu unsurlar kimi zaman bilinç ile kimi zaman ise kendiliğinden ve habersizce devreye girebilirler. Anlatmak, söylemek istediğimiz şeyleri ifade etmenin belki de en zahmetsiz ve kısa yolu kimi zaman beden dili kullanmak olur.

Kocagöz’ün romanlarında da beden diline ait unsurlar olan jest-mimik, bakışlar, kafa, el, kol hareketlerinin; selamlaşma, vedalaşma, takdir etme, kızma, mutlu olma, taklit etme gibi duygu ve davranış durumları söz konusu olduğunda sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

Romanlardaki karakterler kimi zaman selamlaşma ve vedalaşma için, Nuran, Nazlı, Sema, Yalçın, Kemal oturmuşlar, çay içiyorlardı. Bana el ettiler; ben de elimi salladım. **(İİ,72)**; kimi zaman bir isteklerini ifade etmek için Cahit, uzaklardaki garsona işaret etti çağırdı. Yeniden peynir, bira ısmarladı. **(İİ, 309)**, bazen kimse görmeden karşılarındaki kişiyi uyarmak “Gülseren, masanın altında ayağıma bastı. Sözü değiştirdim. **(İİ,76)** yahut iki kişi arasında bir diğerini durumdan haberdar etmek maksadıyla “Ona bir göz kırptım Hidayet beyin heyecanını işaret etmek için. **(İİ, 301).**” beden dillerini kullanmışlardır.

Beden dili ile iletişim bazı örneklerde de kızgınlık yahut sevinç ifade eden bir biçimde karşımıza çıkmaktadır:

Necdet Yalıok'un bu sözlerini duyar duymaz masa ayağı kalkıyordu ki Kemal Çığ, iki elini birden havaya kaldırdı: «Durun, durun arkadaşlarım, öfkelenecek bir şey yok ortada... konuşuyoruz işte...» dedi. **(ET, 136).**

«Trafik tıkanı!» dedim. Haydi oradan gibisine elini salladı. **(İİ, 150).**

Gülseren'in istediği de buydu. Ellerini çocuklar gibi çırpı: «Bize yemeğe geliyorsun değil mi Emre? Babam çok iyi adamdır, gör de bak!» **(İİ, 34).**

Gülseren, geçenlerde gördüğümüz bir filmdeki çingene kızını taklit ederek, ellerini beline koydu, «Seni benim elimden alacak avrat, daha anasından doğmamıştır!» diye söylendi. **(İİ,78).**

Romanlardaki ifadelere göre topluluk karşısında yapılan konuşmalar beğenildiğinde alkışlanmaktadır:

«Ne duruyunuz, alkışlayalım arkadaşlar!» diye bağırdı. Bu ana kadar biraz çekingen duran köylünün yüreğinden bir alkış koptu geldi. Köy meydanı çın çın çınladı. **(YH, 132).**

Takdir etme davranışı olarak alından öpme hareketi de romanlarda beden dili ile ilgili aktarılanlar arasında yer almaktadır:

Babam beni kucakladı, annem alnımdan öperken gözüm kapıya ilişti **(İD, 41).**

SEKİZİNCİ BÖLÜM

HALK EDEBİYATI VE HALK DİLİ VERİMLERİ

Dünyada halkbilimi çalışmaları, halk edebiyatı ürünlerinin incelenmesi ile başlamıştır ve bu bizi halk edebiyatı ürünlerinin hepsinin, yazılı edebiyat döneminden önceki “sözlü” ürünlerin de halkbiliminin alanı içine girdiği sonucuna götürmektedir.

Halkbilimi ile ilgili özelliklerden birinin “sözlü olma” olduğuna işaret eden⁷⁶ Dursun Yıldırım ayrıca halkbiliminin araştırma ve inceleme alanları içinde halk edebiyatı ürünlerinin özel bir yer ve öneme sahip olduğunu da belirtmektedir.⁷⁷

Öte yandan modern edebiyat ürünleri de halkbilimine özgü birçok unsur barındırmaktadır. Sanatçıların içinde bulundukları toplum ve kültürden tamamen bağımsız bir ürün yaratamayacakları, sahip oldukları kültür ve toplum içerisinde doğup yetiştikleri göz önüne alındığında modern edebiyat ürünlerinden biri olan romanda da ortak kültüre, geleneğe, âdetlere ait pek çok unsura rastlanması kaçınılmazdır.⁷⁸

Bu bağlamda çalışmamızın bu bölümü birinci kısımda Samim Kocagöz’ün romanlarında ortak kültür edebiyatı ürünlerinin incelendiği halk edebiyatı ve halk dili ürünlerinden ve ikinci kısımda halk edebiyatının ünlü şahsiyetlerine dair tespit edilen unsurlardan oluşmaktadır.

8.1. Halk Edebiyatı ve Halk Dili

Bu bölümde Kocagöz’ün romanlarında yer alan atasözü, deyim, kalıp ifadeler, alkış-kargış örnekleri, türküler, yemin ifadeleri, lakap, yerel ağız gibi halk edebiyatı ve halk dili ürünlerine yer verilmiştir.

⁷⁶ Dursun Yıldırım, **Türk Bitiği**, Akçağ, Ankara, 1998, s. 68.

⁷⁷ Dursun Yıldırım, **a.g.e.**, s.39.

⁷⁸ Edebiyat ve halkbilimi ilişkisi için bakınız: Ülkü KARA DÜZGÜN, “Kültür Bilimlerinin Bir Şubesi Olarak Halk Bilimi” **Halk Bilimi El Kitabı**, Ed. Mustafa Aça, Motif Vakfı Yayınları, İstanbul, 2017, s. 38.

8.1.1. Atasözleri, Deyimler ve Diğer Kalıp İfadeler

Atasözleri

Sözlü kültür ürünlerinden biri olan atasözleri "Nazım, nesir, her iki şekli ile, eski tecrübeleri ‘tam bir fikir’ kompozisyonu içinde teşbih, mecaz, kinaye, tezat gibi edebî sanatların kudretinden faydalanarak süslü, kapalı olarak veya bazen açık, mecazsız hususıyla yetişecek gençlere aktaran"⁷⁹ sözlerdir.

Kocagöz’ün romanlarında atasözleri anlatımı zenginleştiren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır; Pertev Naili Boratav’ın deyişi ile “bir vesile olmadan ortaya çıkmayan” atasözleri, Kocagöz’ün romanlarında “belli bir vesilenin ortaya çıkışı” ile beraber anlatı içinde rahatlıkla yerlerini bulmuşlardır.⁸⁰ Kocagöz’ün romanlarında atasözleri kültürün taşıyıcısı olma yönleri ile ve anlatımı kuvvetlendiren unsurlar olarak yer almaktadırlar.

Romanlarda geçen atasözlerinden örnekler şu şekildedir:

“Acı patlıcanı kırağı vurmaz, yorulmadım.” (ET, 82).

Anasına bak kızını, kenarına bak bezini al derler, işte bizim kasabanın kenar mahallelerine bak da içini anla...» (NPK, 52).

O kadar şaşkındı ki, ne diyeceğini bilemiyordu. **Aşağı tükürse sakal, yukarı tükürse bıyığı...** (YH, 186).

«Ateş olmyan yerden duman çıkmaz...» dedi. Ona dönüp baktılar. (YH, 180).

Yok demokratik devrimler tartışması yaparken, **atı alan Üsküdar’ı geçti.** (T, 69).

“Yüzbaşı İbrahim bey, plân yapıyormuş.” Derintaşlı: **“Baskın basanıdır. Plânı mı olurmuş?”** dedi. (K,89).

Çayı geçerken at değiştirmek (T,12).

Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur... (BÇÖ, 237).

«Ne olursa olsun, denize düşen yılanı sarılır misali olacak bu iş...» (YH, 50).

⁷⁹ Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ, 1993, s.626.

⁸⁰ Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 129.

«Okur yazarlığım yok emme, memlekette ne zaman gazeteciler mapus damına, yazı yazarlar ne zaman mahkemelere yollandı mı, yollanıyor diye tevatür çıktı mı, bil ki **eceli gelen it, cami duvarına siymektedir.** (BÇÖ, 274).

Bir işe, benim de aklım yatarsa, niçin gönül almıyayım? **El elden üstündür.** Eşitlik Tanrı'dan gelir. Tanrı'nın önünde, her Yörük birdir. (BKT, 21).

Bir atasözü vardır: **Her koyun kendi bacağından asılır!** İstedığınız örgütü kurun. Ama elinize silah alırsanız, sizleri evlatlıktan reddederim demeyeyim ama, babalıktan, dayılıktan istifa ederim! (T, 93).

«Buna lüzum yok... Yusuf...» dedi, «buna ihtiyacımız yok.. Bundan sonra **it ürür kervan yürür...**» (YH, 99).

«**Kanunun kestiği bilek acımaz** efendi. Neyse cezamız razıyız.» dedi (YH, 211).

«**Kır atın yanında duran ya huyundan, ya suyundan**» (ET, 23).

Gönlünü yıkacak bir söz ettikse, seni kandaştan öte sevdiğimizdendir. Senin, seninle birlik olan Türkmenlerin geleceğini düşünüp içimize korku girmesindendir... Yine atalarımız ne buyurmuş bir bakalım: **Kismetsiz it, kurbanda sılaya gider...** buyurmuşlar. (BKT, 45).

«... demek isteneni tümcelerin anlamına yükleyebilirsiniz. Hani **kızım sana söylüyorum...** gibisine.» (ET, 45).

Evet, bizim kuşaktan, ülkemizin Hamit dönemi aydınlarından diyelim, Mustafa Kemal Paşa'nın nasıl çıktığına pek hayret ederim. **Kul sıkılmayınca Hızır yetişmez** derler. (NPK, 24).

«İyi olur diyelim de iyi olsun...» Diye söylendi. İbrahim, dargın dargın konuştu : «Siz, benimle eğlenin bakalım... Ama yaz gününde yanmayanın, kış gününde aşı pişmez.» Veli, önüne baka baka, İbrahim'in bu atasözüne, yine bir Türkmen atasözü ile karşılık verdi: «**Ne yüksek ol asıl, ne alçak ol basıl...** Seninle eğlenmek bize düşmez, yakışmaz yeğen. (BKT, 44).

"Pek yakında işlerinizi bozan bu adamların da icabına bakarsınız. Ortalık düzelir sizin için... **Sıcağa kar dayanmaz;** size de ne hükümetler dayanır, ne de bakanlar..." (T, 139).

"Bilirsiniz, **sükût ikrardan gelir diye konuşuruz.** Bütün ulus, parti ne diyecek diye yüzünüze bakarken susamazsınız.(T, 71).

Annem güldü: "**Tencere kışın kara, seninki benden kara** denmiş; bu çocukların hangisinden hangimiz utanacağımızı şaştık... (T, 77).

Deyimler

Deyimler, “Asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözler”⁸¹ olarak tanımlanmaktadır. Samim Kocagöz romanlarında atasözlerine olduğu gibi deyimlere de yer vermiştir ve nicelik olarak deyimlerin atasözlerinden daha fazla olduğu görülmektedir. Romanlarda yer alan deyimler genellikle yaygın kullanılan, herkesçe aynı şekilde bilinen deyimler olsa da yazarın hikâyelerinin geçtiği coğrafyaya özgü deyimler de karşımıza çıkmaktadır:

“Çavuşumuz işi **ağzına yüzüne bulaştırdı**” (ET, 18).

Hüseyin’in kahvesinden Bekir’i bir battaniyenin içinde Muhtar’la birlikte, daha birkaç kişi Muhtar’ın evine taşındık. Bekir’ in **ağzını bıçak açmıyordu**. (NPK, 114).

« O alâmet gibi vinçlere benzer toprak kazıcı makineleri işçilerle köylüler nehrin denize döküldüğü **ağzına götürene dek akla karayı seçtiler.**» (NPK, 11).

“Eski arkadaşlardan yeni yeni **aklı suya erenler** var ama **kaç para eder...**” (ET, 66). Kahveci girişti: «Kasaba, için için kaynıyor. Ağalar, beyler kızışmışlar, **al takke ver külâh** gidiyorlar. (YH, 44).

İki yakasında kendisine benzer kişileri görünce, Rıza, **aslan kesilmişti** (BÇÖ,206). «Fincancı katırlarını ürkütmezsen, çok rahat.» «Benim fincancı katırları ile işim yok. Gittiğimde **ayağımı denk alırım.**» (BÇÖ, 221).

Bakkal Ali, Osman’ın bu tatlı sert koltuklamasına bitti. **Ayrarı kabardı taşı**. Yüzü, karakuru yüzü pembeleşti.. (YH, 183).

«Bugüne kadar bu işi neden yapamadık? Aklın nerdeydi Osman!» «Yok **başefendinin beygirini gezdiriyordum.** (YH, 45).

“Hele önce **bir baltaya sap olun!**” (ET, 75).

«Burdakilerin hiçbirisi muhtarın yakasında değil, Bulsak **bir kaşık suda boğarız** herifi. Burası sağlam. Öyle değil mi?» (YH, 44).

⁸¹ Şükrü Elçin, a. g. e, s. 642.

“Hani **çanak tutsam**, beni casus belleyip aklınca senin **ardından önünden dolaşacak...**” (ET, 59).

“... gemi kalkıp gidince, **çil yavrusu gibi evlerine dağıldılar.**” (ET, 88).

“.. bu **çorbada**, hizmet edenlerin **tuzu vardır.**” (ET, 80).

«Parasızsın galiba?...» «Sorar mısın... çoktan **dama dedik.** (YH,59).

«Bu Haydar Öğretmenin **defteri dürüldü** Kemal oğlum, bundan böyle lâpor mapor istemem.» (BÇÖ,173).

Şimdi göl, birkaç sene sonra köylere yürüyecekti. Yukardan gelen çaylar, **dur çüş dinlemiyordu.** (YH, 139).

Memleketi düşün, Milletin **ekmeği aslan ağzında,** (YH, 193).

Askerlikte ne masrafı olurdu ki.. **Ekmek elden su gölden,** olsa olsa bir cigara masrafı olurdu. (YH,53).

“«Sen Mustafa’cığım, **eşeğe binmeden ayaklarını sallıyorsun.**” (NPK, 11). Dereyi görmeden paçaları sıvamak anlamına gelen bu deyim, yukarıdaki şekli ile birçok kez karşımıza çıkmıştır. Aynı zamanda romanlarda “dereyi görmeden paçayı sıvamak” şekli ile de yer almaktadır.

“... babanız, enişteniz, burada çok iyi... Aman **etliye sütlüye karışmasın...**”(ET, 62).

“Bu eylemler de **gökten zembille inmedi** ya...” (ET, 56).

«Neden giyilmesin... Pekâlâ giyilir. Basmanın çiçekleri de renkli. **Göze alırsın, göze batarsın (!)**» (NPK, 133). Yaygın olarak karşımıza çıkmayan bu deyim “kırmızı olsun, benim olsun; kırmızı olsun beş kuruş fazla olsun” deyimini hatırlatmaktadır.

«E... si bu işte. İki saate kalmaz, **Hanyayı Konyayı öğreniriz.** (YH, 192).

“... memleket sevgisinin hastalık haline dönüşmüş tutkusu mu desem... **Hep iğne üstünde...** Fikir, bilgi filan dedin mi, ateştir, kavgacıdır.” (ET, 33). Bu deyim, “her an, herşeye hazır” gibi farklı bir anlamda kullanıldığı görülmektedir.

“... gençler **hop oturdu hop kalktı. Her kafadan bir ses çıktı.**” (ET, 81).

«Everiver gitsin külhanı... **İbiği kızardı** demek...» (YH, 60).

«Orası öyle Nazif...» dedi Durmuş, «Lâkin seni bilirim, **içinde kurt kaynar.**» (YH, 180).

«**Benim ipimle kuyuya inilmez.**» «Benim ipimle insek?» «İkimizi çekemeyeceğinden korkarım...» (İİ, 8).

Sonunda da: “Efendim sizinkisi gençlik heyecanıdır, mâzur görürüm.” falan filânla karışık **işi tatlıya bağlamak** mecburiyetinde kaldı. (OD, 19).

Ayağını denk almak anlamında kullanılan bir deyim şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: Memleket meselesi. Vatan ve namus meselesi bu sefer... Ona göre **kalıbını, kıyafetini dengelt!...**» (YH, 180).

«Dikkat et oğlum, bizim hemşire sana **kancayı** fena **taktı.** Bu gidişle sultanlığın tehlikede...» (İİ, 32).

“Sivastopol üzerinden **kapağı Anadolu’ya attım.**” (ET, 77).

“Ağzımı aradım geçen gün, **kem küm etti, söylemedi...**” (ET; 57).

Kör kör parmağım gözüne, silahlı kişilerin üstüne üstüne böyle gidilmez! (T,87).

“... iyice konuşulanlara **kulak veriyorlardı.**” (ET, 19).

«Demokratlık çikalı beri halin bir değişir gibi oldu. Muhtarın **kuyruğunun altında geziyorsun...**» (YH, 182).

“... arkadaşının ettiği bir söze **mim koymuş,** Nurcan’a bakıyordu ara sıra” (ET, 72).

“Biraz da **mürekkep yaladık** eski hocamız senin rahmetli kayınpederin sayesinde...” (ET, 11).

“Onunla birlikte ben de **okka altına gidiyordum.**” (ET, 18).

«Celâl Bey var arkamızda. Dağlar gibi dayanır.» Bu isim, **ortalığı tıss!. etti.** (YH, 47).

Bu Celâl, nasıl **paçayı kurtardı** anlayamadım.(İİ, 99).

«Hey! Gözünü sevdiğimin malı, **silinmiş çingene tüfeğine döndü;** pırıl pırıl yanıyor...» (NPK, 34).

«Aman **tavşanın kuyruğunu akıllarına getirmiyelim.** (YH, 115).

“Kıl payı **yakayı kurtardık** Ağabeyciğim...” (ET, 65).

«Bu sefer kazanacağız!», «Beklemek .yetiversin gayri!...» «**Ya herrü ya merrü!...**» (YH, 141).

Her haber için, her başyazı için, her fıkra için, ne bileyim, her satır için her gün Basın Savcılığı'na taşınıyoruz. Elimiz kolumuz bağlandı... **Yan yattın, çamura battın** gel! (T, 55).

Göreyim arkadaşlar benim **yüzüme kir getirmeyin.** Hep birlik olalım. (YH, 124).

Bu pehlivanı evvelden bilenlerin demesine bakılırsa boyunduruğa hiç **yüzü yokmuş.** (YH, 172).

Diğer Kalıp İfadeler

Romanlarda günün vakitleri ile ilgili kalıp ifadeler bulunmaktadır: “Günaydın, iyi akşamlar” (MÖ, 43, 65), karşılaşma anlarında kullanılan “Merhaba”, “Hoşgeldiniz” (MÖ, 110) kalıp sözleri ve ayrılırken kullanılan “Hoşça kal”, “İyi geceler” (T, 14, 112) ifadeleri karşımıza çıkmaktadır.

Gerçekleşmesinden çekinilen bir durum karşısında Allah korusun, ağzını hayra aç gibi ifadeler kullanılmaktadır: “Uymaz da tasdik ederse, bu yaştan sonra ağabeyin bir yedi buçuk yıl daha hapsi boyladı mı; **Allah bilir** artık oradan ölüsü çıkar...” “**Allah korusun!** Sen de ağzını hayıra aç!” (ET, 31). «İşler kötü Mustafa.. İşler kötü!» diye söze girişti; «Ortalığı bir su basacak ki, Allah bilir bu Nuh Tufanı'nı da geçecek!» «Aman

Hurşit, **ağzını hayıra aç!**» «İster hayıra aç, ister şerre aç ağzını, neye açarsan aç; bu iş olacak!» (NPK, 82).

Benzer bir çekince ile kullanılan başka bir ifade “**Alimallah** bizi köyden sürer çıkarırlar!” (ET, 59). şeklindedir.

Yakından tanıdığımız, bizimle derdini, sırrını paylaşmasını istediğimiz birine: “Ne olur **Allahaşkına** bir sıkıntın varsa söyle...” (ET, 32). Allahaşkına denmektedir.

Birini takdir etmek için kullanılan “aklınla bin yaşa” ifadesi alaycı bir şekilde şöyle yer almaktadır: Ben aptal bir kişi değdim kendime güldüreyim. «**Aklınla bin yaşa!**» Hasan’ın bu sözüne Rıza çok bozuldu. Rengi yine sarardı. (BÇÖ,196).

Hayal kırıklığına uğrandığında: “**Aşkolsun** adama...” (ET, 65) ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir.

Başüstüne (ET, 10) Halk arasında, kahveci müşteri ile müşteri arasında geçen diyalogda, çay isteğine cevap olarak verilmektedir. Ayrıca başüstüne kalıp ifadesi üst makamdan, üst seviyede birinden alınan emir karşılığında da söylenir: “Kıyıya, gazinoların oraya bir devriye çıkar... Bir görünsünler... dolaşsınlar!” “**Başüstüne** komutanım” (ET, 20).

Romanlarda “Görevle saygısızlığın ne alakası var **bre oğlum.**” (ET, 17). “Bre” seslenme nidası “be” anlamında “Bre oğlum, bre adam” şekilleriyle karşımıza çıkmaktadır.

Öyle olsun, tamam kabul ediyorum anlamına gelen «Sen nuh dedin mi peygamber demezsin... **Eyvallah!**» (BÇÖ, 211) kelimesi kullanılmaktadır.

Şaşkınlık ve merak ifadeleri olarak **Allah Allah, E.. sonra?** (MÖ,12) ifadeleri karşımıza çıkmaktadır.

Yeni bir işe başlandığında sonucun iyi olması, bu durumun uğurlu gelmesi için temenni olarak: «Münasip!.. Münasip!..» «**Hayırlı olsun...**», «Allah,» diye, mırıldandı, «bugünü, hem bizim hem de milletimiz için **hayırlı eylesin...**» (YH, 104, 163) ifadeleri kullanılmaktadır.

Sonucun nasıl olacağından emin olunduğu bir durumda kullanılan ifade; «Yok yok **iki kere iki dört**, bu iş böyle...» şeklindedir.

Özür dilemek istendiğinde; **Kusuruma bakmayın be hanımlar..** kafam karışık...” (ET, 30). “... bir selamı esirgedi... **kusura kalmayın...**” (ET, 12). ifadeleri kullanılmaktadır.

Allah korusun anlamında Tanrı istemesin ifadesinin kullanımı söz konusudur: **Tanrı istemesin**, silah çekmek gerekirse, çektiğinde karşısındakini vuracak. Vurdu muydu da haklı çıkacak...» (BÇÖ, 146).

Allah şahit, Allah biliyor anlamına gelen “Okumuş adamları — **Tanrı da tanık**— pek sevmem.” (BÇÖ, 224) ifadesi kullanılmaktadır.

“**Vay** Ayşe yengeciğim...” (ET, 71). Karşılaşma anında kullanılan bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır.

Romanlarda erkekler için kullanılan seslenme ve hitap kelimeleri şu şekildedir: «İyisin, hoşsun emme **koca Ağam**, (BÇÖ, 87). «Ben, sana madalyasız da inanırdım **koca Yörük!**» dedi.(BÇÖ, 63) «Kızla oğlana ne oldu, **kardeşlik?**» diye sorar. (NPK, 45). «Vay!. Veli **kardaş**, obamıza hoş geldin!..» Döndü çadıra seslendi : «Bize minder, posteki getirin.» (BKT, 39).

Şehirli insanlardan yüksek zümrenin hikâyesinin anlatıldığı bir romanda bey yerine bay kelimesinin şu şekilde soy ismin ve hatta ismin önünde kullanıldığı görülmektedir:

Bay Koryürek, güldü de güldü. Kolundaki saate bir göz attı; Bütün kat, tek daire olarak **Bay Hidayet**’indi. (İİ,8).

Romanlarda kadınlar için kullanılan seslenme ve hitap kelimeleri ise şu şekilde ifade edilmiştir: «Hey! Beri bak **kocakarı**, var benim madalyamı sandıktan çıkar da getir. Yürü çabuk ol!» (BÇÖ,56), Yaklaştıkları iki çadırdan birini gösterdi İbrahim, «İşte,

bizim kardeşlik Yakup'un çadırı. Anası, teyzemiz **Hatice kadıncık** beni oğlundan ayırmaz.» (BKT, 37).

Romanlarda yer alan diğer kalıp ifadeler şu şekildedir:

“**Hay Allah** nedir sizin zorunuz **be yahu!**” (ET, 82).

Hani biri çıksa da, ‘**laf söyledi bal kabağı!**’ dese yeri. Benim bu sözlerimden bu yabancılar ne anlardı ki! (NPK, 119).

“**Lamı cimi yok** okumuş bir muhtarımdır ha!” (ET, 18).

«Ben sana bir şey söyleyeyim mi, Mustafa oğlum», dedi, «**Taş çatlasa** bu karpuzlar bir buçuk banknot etmez.» (NPK, 8).

“Arif adamsın **vesselam**, bey!” (ET, 58).

Şunun **yediği naneye bak!** (T,31).

Durmuş Ağa, bir cigara yaktı. Bir tane Receb’e, bir tane de şoför Ahmed’e uzattı.

«**Ya Allah!**» çekti; (YH,165).

8.1.2. Fıkralar

Fıkraların tanımı Dursun Yıldırım tarafından “Gerçek hayat ile bağı olan vakaları, tam bir fikri, sosyal ve beşerî kusurları, günlük yaşantımızda karşılaştığımız çarpıklıkları, gülünç durumları, tezatları, eski/yeni çatışmalarını, ince bir mizah, keskin bir istihza ve hikemî bir söyleyiş ve güçlü bir yeteneğine sahip bir üslup içinde, dramatik öğeleri ağır basan bir hikaye çatısı etrafında toplayarak, genellikle bir tip’e bağlı olarak anlatan nesir dili ile yaratılmış küçük hacimli sözlü edebiyat kompozisyonlarından her birine verilen ad, diyebiliriz.”⁸² şeklinde yapılmıştır.

Anılarında, makalelerinde güldürüye, Türk kültürü ve Türk dilindeki espri anlayışına; Türk edebiyatında fıkra denince akla gelen ilk isim olan Nasrettin Hocaya dair pek çok ifade bulunmakta⁸³ olan Kocagöz’ün romanlarında fıkra türü ile ilgili ifadelere rastlanmaktadır:

⁸² Dursun Yıldırım, “Fıkra”, **Türk Dünyası El Kitabı**, C. 3, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1992, s. 333.

⁸³ Samim Kocagöz, “Romanda, Hikâyede Konuşma”, **Yeni Ufuklar**, Mayıs 1957 s.931. ; Samim Kocagöz, “Yüzüncü Yılında Halka Dönük Türk Romanı”, **Roman ve Yazarlık Onuru**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1983, s.47.

Kemal Çığ, ellerini teslim olmuş gibi havaya kaldırdı: «Nasrettin Hoca'nın dediği gibi karısına, ben de sana HAKLISIN karıcığım desem, barışır mıyız?» (ET, 166).

“Nasıldı şu Osmanlı fıkrası? Zihninden geçirdi fıkrayı: Bir Paşazade, İstanbul'dan Anadolu'daki bir köye gidiyormuş. Yolda konakladığı bir hanın avlusunda, eşyalarını taşıtırken, hamallarla tartışmış. Hamalın biri, Paşazade' ye pezevenk! demiş. Bu sözü duyan Paşazade, düşmüş bayılmış. Adamları telâş içinde Paşazade' yi ayıltmak için uğraşırken; gün görmüş bir efendi yaklaşmış; ‘Şöyle durun hele, ben, Paşazademizi derhal ayıltırım.’ demiş. Ve de Paşazadenin kulağına eğilip, kırk kez pezevenk! diye bağırmış. Paşazade de ayılmış. Nasıl ayılttın? diye soruldukta, Efendi Hazretleri, ‘kırk kez Pezevenk dedim, bu sözcüğe alıştı Paşazadem!’ karşılığını vermiş...” (MÖ; 109).

Haydi bana fazla söyletmeyin! Diyelim ki biz seçkinleri buraya HEYBETİ DEVLET ZAHİR OLSUN diye topladılar...” Ankaralı profesör, "Tamam" dedi, "en uygun deyiş bu!" Yazar, "Bu deyişin bir de fıkrası vardır. Oradan gelir..." diye sözünü sürdürdü: "Devri sabıkta, Anadolu'da vilayetlerden birinde bir vali paşa varmış. Bir gün bir sorun yüzünden, vilayet halkı ile takışmış. Paşayı o gece uyku tutmamış öfkesinden. Sabah kalkıp, sabah kahvesini içmek için sedirine oturmuş. Kahvesini içerken, pencereden sokağa bakıyormuş. Bir fukara adamcağızın geçmekte olduğunu görmüş. Birdenbire kükreymiş aslanlar gibi. Adamlarına, 'Tutun şu herifi asın!' buyurmuş. İleri gelen görevlilerden birisi, sormak cesaretinde bulunmuş: 'Nedir efendimiz bu fukaranın suçu?' Paşa hazretleri, 'Heybeti devlet zahir olsun!' karşılığını vermiş...” (T, 191).

Ayrıca Samim Kocagöz Türk Edebiyatı tarihinde, Pertev Naili Boratav'ın **Nasrettin Hoca** adlı kitabından önce Nasrettin Hoca ile ilgili çalışma yapmış iki kişiden biridir. – diğeri ise Aziz Nesin'(ö. 1995) dir. - Hal böyle olunca akıllara Kocagöz'ün romanlarında, fıkraya, en azından Nasrettin Hoca'ya dair ifadelerin sıklıkla yer alacağı düşüncesi gelmektedir. Ne var ki romanlar incelendiğinde bu sonuca varmak mümkün olmamıştır.

8.1.3. Türküler

Yazarın romanlarında pek çok türkü örneğine rastlanmıştır. Özellikle **Bir Karış Toprak** romanında yazarın Yörüklerin yaşayışını, oba hayatını anlattığı kısımlarda saza, aşıklara ve türkülere dair ifadeler bulunmaktadır:

Toroslardan, Çukurova’dan, Madran dağlarından, Beşparmaklara dek, Türkmenlerin, Yörüklerin topraklandıkça başlarına neler geldiği bilinmez mi? Aşıkların türküleri, koşmaları, her gün obalarımızda söylenmez mi? Sazlarımız bu konuda necep ses verir?» (BKT, 28).

Ne söyleneceğiz Ağam? İbrahim ağam! Sağlığına dua etmekteyiz. Ağamızın ağalığının sözünü etmekteyiz. Şu bahar güneşi gibi köyümüzü aydınlatmakta, ısıtmaktasın ağam.» İbrahim kasıla kasıla bir kahkaha attı: «Ülen sakalı uzun koca namussuz! Nereden çıkardın bu sözleri? Bizim oymaktaki Yanık Ali gibi saz mı çalarsın yoksa? (BKT, 136).

Kalpakkılar romanının ön sözünde yazar Kurtuluş Savaşı yıllarından ve çocukluk anılarından bahsederken şu ifadeleri kullanmıştır:

Kurtuluş Savaşımızla ilgili anılarımın içinde en çok beni saran, zihnimde yer eden olaylardan biri, düşmandan kaçıp gittiğimiz Muğla’da, evimizin karşısındaki bir binanın kapısında, penceresinde toplanıp, “**Ankara'nın taşına bak!**” türküsünü söyleyen MEHMETLERİN kaynaşmasıdır. Oradan cepheye gittiklerini sonradan anladım. (K, Ön söz).

Yazarın yukarıdaki örnekte kullandığı ifadeler sanatın, sanatçının dolayısı ile de aşıkların eserleri aracılığıyla iyi ya da kötü durumların sözcüsü konumunda olmalarına; düzene, patrona, mevcut duruma övgü yahut yergi gibi haklarının bulunduğu ve onların bu haklarını kimi zaman menfi kimi zaman da müspet yönde kullandıklarına işaret etmektedir.

Kocagöz’ün romanlarındaki türküler hem Yörük-köy hayatının anlatıldığı **Bir Karış Toprak**, **Bir Çift Öküz** gibi romanlarda yer aldığı gibi kasaba şehir hayatını

anlatan **Nabi'nin Park Kahvesi, İzmir'in İçinde** gibi romanlarda da mevcuttur. Türküler kimi zaman olay örgüsünün, hikâyenin içinde yer almakta kimi zaman ise yazar tarafından romanların yahut romanlardaki bölümlerin başlangıç kısımlarına yerleştirilmiş şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Yazar'ın **İzmir'in İçinde** adlı romanının kapak sayfasında şöyle yazmaktadır:

«İzmir'in içinde vurdular beni,
Al kanlar içine koydular beni, Yarın çevresine sardılar beni...»
Bir İzmir Türküsünden

Bu ifadeye bakıldığında, yazarın kitabının ismini bu türküden ilhamla koyduğu gibi bir yargıya varmak yanlış olmayacağı kanaatindeyiz.

Türkülerin yer aldığı romanlardan biri de **Nabi'nin Park Kahvesi**'dir; romanda bir yemek için bir araya gelmiş kasaba sakinlerinin enstrümanlar eşliğinde şarkılar çalıp, türküler söylediği ifade edilmektedir. Çalınan, söylenen şarkılar arasında en çok beğeniyi “Allı Yemeni” isimli Edirne türküsünün aldığı şu şekilde ifade edilmiştir:

Helvacıade Hakkı Beyin keman, Dişçi Sadi Beyin neyle yaptığı taksimler çok alkışlandı ama İcra Memuru'muzun, 'Bir bahçeden bir bahçeye salla yemenim!' Diye söylediği türkü daha çok alkışlandı. (NPK, 178).

Yine **Nabi'nin Park Kahvesi**'nde Helvacı Recep Usta'nın çırağı Muhlis, mahalleden bir kızı sevmektedir. Aslında kız da onu sevmektedir fakat kendisiyle evlenmek isteyen varlıklı ve yaşça büyük olan Zati Bey'in tekliflerine daha fazla karşı koyamaz ve Zati Bey ile evlenir. Muhlis her gece karanlık çökünce Zati Bey'in evinin yakınlarında bu türküyü söylemektedir:

“Çarşambayı sel aldı.
Bir yâr sevdim el aldı, keşke sevmez olaydım,
Elin koynunda kaldı.”

Durup türküyü dinlemeye başladık. Lütfullah Efendi; «Kimdir? Neyin nesidir, bilmem... Yalnız birkaç ay var ki, böyle geceleri kahve dönüşünde hep bu türküyü söyleyen birinin sesini uzaktan uzağa duyarım...» dedi (NPK, 99).

Tartışma romanında, Ekrem Mutfak ve arkadaşları koğuştta sohbet ederlerken Hasan Bey arkadaşlarına bir hikâye anlatır. Bu hikâyenin içinde “İzmir Türküsü” de geçmektedir, Hasan Bey türkünün hikâyesi vesilesi ile yaşadığı olayı ve içinde bulundukları durumu eleştirmektedir:

"Eski İzmir'in Kâtipoglu adlı büyük bir zengini varmış. Malı mülkü İzmir demek neredeyse... Bugünkü İzmir Hükümet Konağı'nın bulunduğu yerde büyük bir konağı varmış. Adam böylesine zengin olunca, İstanbul, Padişah, malına el koymaya karar vermiş. Demişler ki, Padişah bir iş görüşmek için seni istiyor. Bindirmişler bir gemiye, İstanbul'a doğru yola çıkılmış. Gemi Midilli önüne gelince, adamın kafasını kesip İstanbul'a, Padişah'a götürmüşler... Bizim İzmir halkı da saf saf bu adam için türküler yakmış. Şöyle başlar bu İzmir türküsü:

'İzmir limanından çıktım selamet/Midilli önünde koptu kıyamet!'

Bu hesap ben de İzmir Havaalanından çıktım selamet, İstanbul Havaalanı'nda koptu kıyamet! Efendim arkadaşlarım, İstanbul Havaalanından beni Emniyet Müdürlüğü'ne getirecek bir polis arabası bulamadılar uzun bir süre; bilmem ne işlere gitmiş arabalar. (T, 189).

8.1.4. Alkış ve Kargışlar

Kocagöz'ün romanlarında karşımıza çıkan alkış ve kargışlar, ağırlıklı iyi niyet dileklerinden, sağlık için, uzun ömür için yapılan dualardan müteşekkildir. Romanlar incelendiğinde bedduaların dualardan az olduğu göze çarpmaktadır. Bu sözlü kültür ürünlerimize daha çok yazarın köy hayatını anlatan romanlarında rastlanmıştır:

«Ağa bubamın sağlığına duacıyım...» karşılığım verdi. (BKT,6).

«A Yakup Ağam, yoktur üstüne. Binler yaşayasın... (BÇÖ, 255).

«Çalap sana, çok çok yaş bağışlasın ağam.» (BKT, 6)

Günün birinde sılaya, oymağa dönerseniz, başımızın, üstünde yeriniz var. Ama dilerim Tanrıdan, şu topraklar üstünde **kısmetiniz açık, gününüz, geleceğiniz aydın olsun...**» (BKT, 45).

Kahvedekiler ayağa kalktılar içeriye girince, ayrı ayrı dine kavuştular, «Mübarek olsun... Hayırlı olsun... **Tanrı gönendirsın...**» gibisine dileklerde bulundular. (BÇÖ, 186).

«Sağol **Tanrı seninle birlik olsun** bundan böyle de Haydar Efendi. Hepimiz senden hoşnuduz...» (BÇÖ, 239)

«Sağol. **Tanrı ömrünü uzun etsin baba,**» dedi, önüne baktı Haşan (BÇÖ, 224).

«Ülen **sakalı ağarasıca!** Bizi korkuttun; öteki dünyaya gittin sandık.» (BÇÖ, 221).

“Biz de helva isteriz!..” Derintaşlı, kızdı: “**Marazın kökünü yiyin be keratalar!..**” Bir gülüşmedir koptu. Mustafa, helvayı üçe böldü. Bir parçasını Ali’ye uzattı: (K, 87).

8.1.5. Argo

«Meraklanma bacı» dedi, «Biz gidip onu sağ salim getireceğiz. Kılına dokunanın **anasını ağlatmak** bizden olsun...» (YH, 27).

«Olur,» diye, cevap verdi, «**Anasını, avradını...** Deyyusları, gelip çatsınlar bakalım görelim... İsaaa bre hemşeriler!...» (YH, 23).

Kâmil, onun istediğini yaparken, sebep olanların **ana avradından düz gitti...** (YH, 31).

"Hiç de keyfim yerinde değil; işleri **bombok** ettiniz... Bak memleket sizin yüzünüzden ne hale geldi! Ayıklayın bakalım şimdi pirincin taşını..." diye homurdandı. (T,13).

'Bana bak! Git o resmi şeflerine de göster... Beni bir an önce Selimiye'ye teslim etmezseniz, başınıza gelecekleri siz düşünün!' dedim. '**Caaaarrrrrtttt! Kaba kâğıt!**' diyerekten kapıyı yüzümüze çarptı bu çömez ama on dakika geçti geçmedi, bizim hücrenin kapısı yine açıldı. (T, 186).

«**Çanak yalayıcı, dalkavuk!** Asıl, İbrahim’in gizli kapaklı işlerini görür. **El ulağı...** (BÇÖ,49).

Hey Rüstem, **dangalak** Rüstem! (BÇÖ, 25).

«Ülen **deyyus!** Bir şişe rakı içtin mi, aslan kesilirsin... (BÇÖ, 20).

«Ha hayyyytttt! **Dinini imanını meshebini kitabını!...**» (BÇÖ, 69).

Bir gün, bir yüzbaşı, nasılsa Steinbeck'i bildi. Gülseren de bazı **domuzuna** espri yapar: «Elbette (bilecek; bu yüzbaşı West Point'tenmiş» dedi. (İİ, 131).

Yörük, Osmanlıya uydu mu, ona karıştı mı, yolunu yöntemini şaşırıyor, töresini, yasalarını unutuyordu: 'Türklüğü bozuluyor **domuz eniklerinin**, hileci, hırslı oluveriyorlar namıssızlar!' diye düşünüyordu Ali... (BKT, 23).

«Hay **it kuyruğu hay!** Şimdi iki yakadan geçen birini vuracak.» (BÇÖ, 16).

Basın geriye... Yüzbaşım, al çocukları, geriye gidin. Ben, onları oyalarım. **Kancıkladılar** bre bizi... Bu yerli Rumlar olacak..." (K, 96).

"Gelgelelim şu otelci **kavatlara** fena bozuldum." (ET, 95).

"Kış kıyamet dediğimiz zamanlarda bile **kefereler** denize giriyor..." (ET, 26).

"Bunlar turist **keferesi**..." (ET, 36).

Neden **kıçı gırık, çıpıldak göçmenlerle**, benim elli yıldır kuyumu kazmak isteyen **koca domuz** Yakup'la birlik olur?» (BÇÖ,86).

«Neredesin **korkak tohumu!** Çık ulan ortalığa!» (BÇÖ, 16).

«Sizi gidi **kötek budalaları** sizi., nerede geziyorsunuz bakayım?. Zeytin toplamıya, yallah!.. (YH, 65)

"... **orospulara, pezevenklere** göz yumarlar; sonra da içlerinden bir kaç **şıllık** benim gibi bir gemiciye asıldı takıldı mı kıyamet kopar." (ET, 95).

Sözün kisası Rüstem oğlu, sen **pezevengin** birisin (BÇÖ, 26).

Onları eli böğründe koyup, topraklarını ellerinden alıp yaylaya s... etti. (BÇÖ, 21).

«**Ülen** neredesin **topal cenabet?** İki saattir Haşan Efendimi bekletiyorsun..." (BÇÖ, 117)

Senin şu ettiklerin, **yalak-yavşaklığın**, Yörüklüğe sığar mı? Yörük demek, Türkmen demektir, Türkmen dernek, kısaca Türk demektir (BÇÖ,21)

«Vay zamane **yosması** vay., Hasan diyerekten ölüp gider... Biz, umurunda değiliz..." (BÇÖ; 296)

8.1.6. Yemin İfadeleri

Romanlarda söylenen şeyin doğruluğunu ispatlamak, sözümüzde samimi olduğumuzu ifade etmek için kullandığımız yeminlere dair örnekler bulunmaktadır:

Tanrı tanığım olsun, kemiklerinizi kırarım!» (BÇÖ, 10).

«Bir kaza belâ çıkarmayısın ülen?» «**Vallah** çıkarmam efe.» (BKT, 56).

«Deme Osman!...» «**Vallah billâh** emmi..» (YH, 51).

8.1.7. Lakaplar

Romanlarda askerlik mesleği ve rütbeleri ilgili unvanlar yer almaktadır: **Başkumandan** Kemal Paşa (D, 199); **Başkomutan** Mustafa Kemal Paşa (D, 274), Hüseyin **Çavuş** (K, 210), **Yüzbaşı** İbrahim Bey (K, 210), **Nadir Paşa** (K, 10), **Assubay** Metin (ET, 8) , **Candar** Metin (ET, 22)

Kişilerin meslekleri münasebetiyle taşıdıkları lakaplar hayli fazladır: **Çoban** Hüseyin (K, 198), **Kahveci** Osman (YH, 35), **Balıkçı** Kamil (YH, 37), **Salih Hoca** (ET, 49), **Doktor** Reşat (NPK, 50), **Mühendis** Bekir Bey (NPK, 83), **Öğretmen** Sıtkı (NPK, 89), **Bakkal** Mahmut (NPK, 58), **Avukat** Ekrem (T, 13), **Şoför** Kemal (BÇÖ, 40), **Eczacı** Nurcan Hanım (ET, 98), **Süngerci** Necip **Kaptan** (ET, 22), **Muhtar** Hasan Efendi (ET, 8). Bizim oymaktaki **Yanık Ali** gibi saz mı çalarsın yoksa? (BKT, 136). **Tahtacı** (ET, 189) ifadesi odun keserek geçinen Yörükler için, hakaret hissi uyandıran bir şekilde kullanılmaktadır. Yörükler için kullanılan bir diğer lakap ise **Kızılbaş** (ET, 189) olarak aktarılmaktadır.

Ayrıca romanlarda mensubiyet bildiren lakaplar mevcuttur: «Öyle oldu **göçmen oğlu**.» (BÇÖ, 31). «Bre **macir oğlu**, bugün pazar ya çayın yine tadı yok. Çay kaynaya kaynaya şekerli su olmuş...». (NPK, 90). **Yörük** Hasan (BKT, 76)

Romanlarda fiziksel özelliklere işaret eden lakaplara da rastlanmaktadır: «Git bana çabuk **Çürük Emin**'i bul,» diye Kemal'e buyurdu. (BÇÖ, 229).

Kocagöz'ün romanlarında toplumsal saygınlık ve statü bildiren lakaplar da yer almaktadır: **Cafer Efe** (K, 82), **Salih Efe** (D, 119), **Lütfullah Efendi** (NPK, 49), **Başöğretmen** Haydar **Efendi** (BÇÖ, 105) gibi.

Kişilerin karakter, davranış özellikleri ile ilgili lakaplara da rastlanmaktadır:

Lütfullah Efendinin bir adı da ‘**Havadis**’dir. Günün sekiz saatini camide, sekiz saatini kahvede, sekiz saatini de evinde yatağında geçirir. Kasabada bu adı, hakkıyla taşır. Halk, ‘Anlat!’ deyince, o anlatır. (NPK, 49).

8.1.8. Yerel Ağz

Eserlerinde Ege Bölgesi’nin insanlarını, Söke’yi anlatan Kocagöz, romanlarında burada yaşayan halkın ses ve dil özelliklerine de yer vermiş, halkın kullandığı kelimeleri, canlı diyaloglar içinde çoğu kez ses özellikleri ile beraber romanlarında kullanmıştır. Kahramanları arasında halktan her kesim insan, köylüler, Yörükler, göçmenler olan yazarın romanlarında, bu kişilerin konuşmalarında mensup oldukları grubun, yaşadıkları coğrafyanın dile ve ifade özellikleri karşımıza çıkmaktadır.

Bu durum, toplumu ve insanları sanatının bel kemiği olarak kabul eden bir yazar için şaşırtıcı bir durum değildir. Kocagöz elli yılı aşkın sanat hayatı boyunca toplumun sorunlarını, etrafında olan biteni ve insanları anlatmıştır. “Batının bütün etkisine karşın, halka dönük Türk romanının yüzyıl içinde kazandığı başarıyı Nasrettin Hoca’nın kişiliğindeki anlatım esprisine, Evliya Çelebi’nin gözlemciliğine bağlayan”⁸⁴ Kocagöz, kendisinin de sahip olduğu güçlü gözlem yeteneği ışığında halkın sorunlarını, toplumun aksak ve kusurlu yönlerini roman karakterlerinin yaşamları, davranışları ve konuşmaları üzerinden dile getirmiştir.

Özellikle köy hayatının anlatıldığı **Bir Karış Toprak, Bir Çift Öküz, Yılan Hikâyesi** gibi romanlarda halkın dil ve konuşma özelliklerine, şive kullanımına rastlanmaktadır. Esasında şive taklidinin karşısında olduğunu belirten yazar, yeri geldiğinde bir köylü tipini tam olarak canlandırabilmek için, espri kabilinden onları kendi dile özellikleri ile konuşturduğunu ifade etmektedir.⁸⁵

Bir Çift Öküz romanında hallerini anlatmak isteyen göçmenlerin konuşma tarzı ve bulundukları yeni ortama uyum sağlamaya çalışırken kendileriyle girdikleri mücadele şu şekilde ifade edilmektedir:

⁸⁴ Samim Kocagöz, , “Yüzüncü yılında Halka Dönük Türk Romanı”, **Roman ve Yazarlık Onuru**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1983, s.47.

⁸⁵ Mustafa Baydar, **Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar?** İstanbul, 1960, s. 125-126.

«Yoktur bizim balkanlarda **büle** öküzçükler Yakup Ağam,» dedi. Yakup'un yüzü, beyaz sakalına dek aydınlandı: «Bak gör işte... Bizim balkanda bulunur...» Hamit'in yanı sıra oturan Cemal, söze karıştı: «**Amit doğru** söyler, güzeldir öküzçükler.» Yakup, Cemal'e döndü: «Ülen, Hamit de hele bir yol.» «Amit!» «Hamit ülen!» «Amit!» «Hay **dilini eşekarısı soksun** e., mi?» (BÇÖ, 7).

Romanlarda ayrıca şu ifadeler de yer almaktadır:

Eğer cebinizde beşer yüz **bangonotunuz** yoksa, öküz **sabi** olamazsınız (BÇÖ,12).

«**Beri bakın kızanlar!...**» Diye seslendi. „Veli, İbrahim el pençe dikildiler. Koca Yörük, buyurdu (BKT, 21).

«Yürüyelim de Hasan'ı cipe atıp **bir ayak**. Önce ocak başına ulaştıralım.» (BÇÖ, 218).

Ne yapalım, te **büle** işte...» (BÇÖ, 38).

Satmakla kalmamışlar, ne kadar paraları varsa, karılarının, kızlarının başındaki boynundaki altınlara dek, hepsini bir araya katıp sarraf **cavuruna** teslim etmişlerdi. (BKT, 34).

«Çalgıcılar zeybek havası vurdu oynadık.» «Başka?» «Gavur havası vurdu çalgıcılar, tepindik.» «Bak Yakup Emmi, tepindik diyor ya, bunun adı dans.» «Ne demek Haşan şu dans dediğin?» «Bar karıları ile göbek göbeğe verip çalgıyla birlik ortalık yerde tepinmek, dönmek...» «Benim bildiğim, karıyla kızla el ele verilip oynanır.» «Bu **cavur** oyununda Emmim, göbek göbeğe vereceksin...» (BÇÖ,29).

Benim **dövlete** muhtaçlığım yok, basarım parayı, oğlumu okuturum.' dedi, (BÇÖ, 24).

«Çok **durudur**, Yakup Ağam bize adamlık **üğretir** » diye söylendi. (BÇÖ, 26).

-r > -l ses değişiminin yaşandığı kelimeler halkın konuşma dilinde karşımıza çıkmaktadır: «Gitmeye gideceğim. Ama asıl o gün bu dediğin toplantılardan sonra, **güleşler** olacakmış, yıllar var şöyle bir ağız tadı ile **güleş** seyretmedim. (YH, 154).

«O, zaten **heyalliyordu**. Ben de söyleyeli çok oldu.» (YH, 77).

«Köyümüzde de **ıkcıkır edenler** başladı.» (YH, 125).

Romanlarda kelimelerin önüne –i sesinin eklenmiş olduğu ifadeler çokça yer almaktadır: «Ey **Irıza** Efendi oğlum, insan pamuk işine burnunu sokar da" bir yol İbrahim Ağam bu işe ne buyurur, diyerekten sormaz mı? Biz eşekbaşı mıyız ülen?» (BÇÖ, 93) «Yapma Ağam. Etme Ağam... Beni **irezil** etme!» (BÇÖ, 36). «İş ne olursa olsun, senin; aklın fikrin bana **ilâzım** deel!» (BÇÖ,41).

«**İleşber**in kamında kırk yıl vardır dedik a!...» Yakup, ne bu sözünü, ne de gülümsemesini beğendi İbrahim'in: «Anladık... bu söz, Osmanlıya gerek,» diye öfkeyle söylendi, «Biz, daha ne **ileşber** sayılırız, ne de Osmanlı...» (BKT, 72).
İsaaa bre hemşeriler!...» (YH, 23).

Bu örnekteki “kapak kaldırmak” ifadesi, söz etmemek, bahsetmemek anlamlarına gelmektedir.: «Bana bak Hasan, dün gece seninle konuştuğumuzda hiç de dilinde böyle sözler yoktu. Elif'den filân **hiç kapak kaldırmadım**. Başımıza çorap örmeye niyetliysen, hıncını bubandan al, beni elâleme rezil etme.» (BÇÖ, 135).

Kalabalık kahvenin içinde onlara kulak verenler vardı. Vardı ya çoğu kâğıt, dama oynuyordu. Yağmur da **karagözlü tutturmuş** yağıyordu. (BÇÖ, 158).

-r > -l ses değişiminin yaşandığı bir başka örnek şu şekildedir: Gelelim **lapora**... Dün, ilçeden gerekenleri, yiyecekleri, bizim yeğen 'köydeki bakkal dükkânıma' diyerekten aldı geldi. Köye girmeden, akşam karanlığında kavilleştığımız yere, derenin içine sakladı. (T, 197).

Dedikodu yapmak anlamında «Ulan **lâvur lûvur etmen** be... Celâl Bey başvekillik etmiş kişidir» (YH, 47) ifadesi karşımıza çıkmaktadır.

Yahu, şu İtalyan'ların işine de aklım ermiyor, diyeceğim, yine kızacaksın... Kızarsan kız. Herifler, beş liraya, on liraya, tutturabildiklerine silâh, tüfek satıyorlar. Ne millettir bu? Ne askerdir anlıyamadım gitti. Heriflerin **malları ibadullah**..” “Doğrusun. Bu herifler ya çok korkak, ya da çok akıllı.” (K,79).

«Vay benim Türkmen kızım, bu sabah **nahalsın** bakalım?» (BKT, 6).

Rüzgar kelimesinin bu şekilde söylenişi sık sık karşımıza çıkmaktadır :

«Hangi **örüzger** seni bu yana attı?» (YH, 181).

Serhoş olup, şu kızanı **serhoş** edip, tomafillen dağdan taştan ovaya uçmak, uçurmak ne demek? (BÇÖ, 25).

Toktur olacağım dedi, eli kulağında, olacak... (T, 197).

«Koş ülen Kemal, **tomafilimizi** çek şuraya, varalım şol görüntüyü kaçırmayalım...» (BÇÖ, 172).

«Benim bir **topan** ekmeğime razıydın hani ya?..» Sadife, sokuldu. (YH, 78).

«Ülen Irıza, sen de **tüyü düzmeye** başladın, nahal konuşuyorsun. sendeki akıl bu akıl demek? ..» (BÇÖ,272).

«Ülen köyün içinde **candarma** mı kesildin?» «Orası seni **elâkader** etmez.»

«**Bubaya** nahal böyle lâf edersin?» (BÇÖ, 72).

«Bak bunda haklısın. Akıllı adamsın Ömer. Ananı da buna sevindim. Bizim aklımıza gelmediydi bu iş.» «Ananlan bu lâfları, çok ettiniz **yalım**.» (YH,78).

Bu kadar milletin ekmeğini düşünmeden, ona ferman verenlere **yuf** olsun be!.. (YH, 16).

8.1.9. Tekerleme

Kocagöz’ün romanlarında tekerlemelere çok az rastlanmaktadır:

Yine babamın dilinden düşmeyen, kasabalıların bulutlar için söylediği bir tekerlemesi vardı ki benim de dilime dolandı: ‘**Bulut gider Aydın’a, bak sen işine kaydına; bulut gider Ada’ya, -Kuşadası’na- sen gir kapan odaya!**’ (NPK, 73).

Romanda karşımıza çıkan tekerleme örneği yazarın da ifade ettiği gibi Söke halkının dilinden düşmeyen, bir tekerlemedir.

Arman Kırım’ın **Bulut Gelir Söke’ye, Sür Eşeği Köşeye** adlı kitabındaki ifadelerle göre “Söke’nin yerlileri sabah sabah tarlaya gitmek için evden çıkarken başlarını yukarı kaldırır, havadaki bulutlara bakarak, olacağı biteceği tahmin eder, birbirlerini uyarırlarmış: “Bulut gelir adaya (Kuşadası’na) çek eşeği odaya/Bulut gelir Söke’ye, çek eşeği köşeye / Bulut gider Aydın’a, bak işine gücüne” derlermiş. Bu tekerlemenin tercümesi şöyle imiş: “Bulutlar eğer Ada’ya (Kuşadası’na) gidiyor ise, gün boyu yağış devam edecek demekmiş. Eşeği ahıra

bağlamaktan başka çare olmazmış. Eğer bulutlar Söke'ye geliyor ise, kısa süreli bir yağış olasılığı varmış. Eşeği köşeye çekerek yağışın geçmesini beklemek yeterli olurmuş. Yok bulut Aydın'a doğru yol alıyor ise, bu havanın güneşli olacağını gösterirmiş..”⁸⁶

8.2. Halk Edebiyatında Ünlü Şahsiyetler

Kocagöz'ün romanlarında karşımıza çıkan üç isim vardır: Pir Sultan Abdal (ö. 1590?), Dadaloğlu (ö.1868?) ve Deli Boran (ö. 1900?). Bu üç isim de Türkmen boyları arasında şiirleri okunan, türküleri söylenen, alevî-bektaşî şiir geleneğine mensup isimlerdir. M. Fuad Köprülü **Saz Şairleri** isimli eserinde Dadaloğlu ve Deli Boran hakkında ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

Cenup' taki Türkmen aşiretleri arasından yetişmiş Dadaloğlu Deli Boran, Gündeşli Oğlu, Bey Oğlu gibi bir kısım saz şairleri daha vardır ki, edebi bakımdan Karaca Oğlan an'anesini takip ederler. Yani, asil halk zevkine, halk edebiyatına daha yakındırlar; aruz veznini ve aşıklara mahsus aruz nazım şekillerini kullanmazlar lisanlarında yabancı kelime ve terkipler yoktur klasik edebiyat tesirinden uzaktırlar. Daha umumi bir ifade ile, XVII. - XIX. asırlardaki şehir hayatının doğurduğu aşıklarla, yarı göçebe hayatının ve aşiret muhitinin doğurduğu bu saz şairleri arasında büyük bir fark vardır; aşıklar daha fazla klasik şaire benzemek ve ona yaklaşmak isteyen yapma ve mütesallif bir tiptir; halbuki, Türkmen saz şairleri, daha ziyade eski Türk ozanını hatırlatan tabii ve samimi bir müterennimdir. Mamafih bu iki zümre arasında bütün bu ayrılıklara rağmen, pek tabii olarak, birtakım benzeyişler olduğunu da unutmamalıyız.⁸⁷

Köprülü'nün de ifadelerinde geçtiği gibi bu şairler yarı göçebe, oba-aşiret hayatının şairleridir. Özellikle Dadaloğlu'nun şiirlerinde de çoğu kez başkaldırı, düzene ve zülme isyan vardır. Kocagöz'ün romanlarında da yer alan “Ferman padişahınsa

⁸⁶ Arman Kırımlı, **Bulut Gelir Söke'ye, Sür Eşeği Köşeye**, Sistem Yayıncılık, 2011 'den aktaran Güngör Uras, “Bulut Gelir Söke'ye Çek Eşeği Köşeye” **Milliyet**, 29 Nisan 2011. Çevrimiçi. <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/gungor-uras/bulut-gelir-soke-ye-cek-esegi-koseye-1383743>. 02.08.2019.

⁸⁷ M. Fuad Köprülü, **Saz Şairleri**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004 s.472.

dağlar bizimdir” şiiri Dadaloğlu’nun Osmanlı’nın iskan politikasına karşı koyuş olarak dile getirdiği bir şiirdir. Kocagöz **Bir Karış Toprak** romanında konargöçer hayatı bırakarak yerleşik hayata geçen Yörüklerin hikâyesini anlatır. -Yazarın belki de bilinçli olarak seçtiği çıkış noktası zorunlu iskân politikası değil, gönüllü bir göçtür- Romanda bu gönüllü göçün sebebi çok da açık edilmemiş, yoruma açık bırakılmış olsa da, bir şekilde obalarında yaşayan bir kısım Yörük topraklanmaya ve yerleşik hayata geçmeye karar verir. Fakat yılın sonunda Menderes taşar, tarlalar sular altında kalır; üstelik kendileri de köy hayatına alışamayıp bir çok şeyi yadırgadıklarında tekrar obalarına dönmeyi seçerler. Elbette bu dönüş de çok kolay olmaz. Bu sefer de kalmaya, oturmaya alışmışlardır ve obadaki hayatları hakkında, tekrar hayvan edininip göçebe hayatı sürdürebilmek konusunda endişeleri vardır. Romanın sonunda evlerinin bir köşesinde sakladıkları çadırları, yüklerini yüklenip mor dağlara doğru yola çıkarlar. Her ne olursa olsun Yörüklerin hikâyesi yine Dadaloğlu’nun isyan ve başkaldırı kokan bu şiiriyle bitip, yeniden başlamaktadır:

Kendi kendisine kızıyordu Cemal: Neydi bu yüreğindeki sıkıntı? Kendisi istememiş miydi bu göçü? Önündeki yüklü eşeğine, «ha ülen.. de ülen! Yürüsene ülen-» diye söyleniyor, gamını kasavetini bir türlü dağıtamıyordu. Birdenbire atladı, bir taşın üstüne çıktı. Var gücü ile bağırdı: «Hey! Kızanlar! Hey hey! kınalı kızlar! Bir türkü çağıralım! Dadaloğlu’ndan obaya bir haber verelim!...» Aldı kınalı kızlar, koç yiğitler, bakalım ne söyledi:

(Kalktı göç eyledi Avşar elleri

Ağır ağır giden eller bizimdir

Arap atlar yakın eder ırağı

Yüce dağdan aşan yollar bizimdir

Hakkımızda devlet etmiş ferman

Ferman padişahın dağlar bizimdir.)

Dağlar taşlar yankısın verdi bu türkünün, yollar beller inledi. Sonra dağların ça ovaya, sisler içindeki denize dek döküldü gitti koç yiğitlerin, kınalı-kızların, körpe kızanların sesi... **(BKT, 157).**

Gölpınarlı ve Boratav’ın Pir Sultan Abdal isimli kitabında Pir Sultan Abdal ile ilgili şu ifadeler yer almaktadır: Alevî-Kızılbaşlar yedi tane büyük şair tanır;

Nesîmî, Fuzûlî, Hatayî, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet, Yemînî, Virânî...Pir Sultan ve Kul Himmet ise nefesleri asırlarca Bektaşî-Kızılbaşlar tarafından söylenegelmiş iki kudretli Batınî halk şairidir.⁸⁸

Pir Sultan, alim olmasa bile halk şiirinin tekniğine tamamiyle vakıf... Lisanı, tamamiyle halk lisanı ve gayet selis. Terkipli, ağıdalı bir dili yok. Talimî şiirleri pek az ve bunlarda bile âşıkane bir eda var. Bütün şiirlerinde aslî unsur lirizm. Sonra onda öyle eski azizlerden, onların menkabelerinden, tasavvufun derin ve muğlak nazariyelerinden uzun uzadıya bahis yok.⁸⁹

Bir Karış Toprak romanı ile ilgili belirtilmesi gereken bir husus da yazarın kahramanlarını konuştururken söz başlarında sık sık kullandığı “Aldı sözü...”, “bakalım ne söyledi” gibi ifadelerdir. Dede Korkut Hikâyelerinin üslûbunu hatırlatan; Türk halk şairi ve şiirinin karakteristik unsurlarından biri olan bu ifade sayesinde Yörük kültür ve hayatının anlatıldığı roman daha akıcı, canlı ve renkli bir anlatıma sahip olmuştur.

«Çök karşımıza yanık adaş... Bir Yörük muhabbeti edelim!. Bize Dadaloğlu’ndan, Deli Boran’dan haber ver. Yüreğimiz, yiğitlikle tazelesin, bir kat daha Türkmenlikle denensin!...» Dedi. Aldı sazını Yanık Ali, **bakalım ne söyledi:**

«Aşağıdan -akça koyun geliyor»
«Bezirganlar koç yiğide gülüyor»
«Kitabın dediği günler oluyor!»
«Yoksa gün döndü de âhır zaman mı?»
«.....»
«Daha da heyyy!.. Osmanlı’ya aman mı?» (BKT,)

Romanlara halkbilimi unsurlarının tespiti ve tasnifi amacı ile bakıldığında karşımıza neredeyse hiç çıkmayan mistisizm gibi, tasavvufi bir deyişin yahut tasavvuf ekolünden bir şahsiyetin de romanlarda yer almadığı görülmektedir.

⁸⁸ A.Gölpınarlı; P. N. Boratav, **Pir Sultan Abdal**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2017, s.23-24.

⁸⁹ **A.e.**, s.29.

SONUÇ

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın önde gelen isimlerinden olan Samim Kocagöz edebiyatın hikâye, oyun, inceleme gibi çeşitli türlerinde eserler kaleme almış ve romanlarında Milli Mücadele döneminden itibaren Türkiye Cumhuriyeti tarihinin edebî bir panoramasını çizmiştir.

Samim Kocagöz gerçekçi bir bakış açısı ile insanı ve toplumu yine topluma anlatabilmek maksadı ile icra ettiği sanatında dili ve üslubu bir araç gibi ele alırken halkbilimi unsurlarını da öne çıkarma, bu unsurlara özellikle yer verme kaygısı gütmeyen, anlatısının akışı ve doğallığı içinde romanlarında kullanmıştır.

Köy hayatının anlatıldığı **Bir Karış Toprak, Bir Çift Öküz, Yılan Hikâyesi** ve **Eski Toprak** gibi romanlar, tespit edilen halkbilimi unsurlarının ağırlıklı bir bölümüne kaynaklık etmektedirler. Öte yandan halkın çok farklı bir kesiminin ve tamamıyla şehir hayatının anlatıldığı bir eser olan **İzmir'in İçinde** romanı günlük hayat, giyim-kuşam, adâb-ı muaşeret, sosyal hayata yerleşmeye başlayan yeni teamüller ve sosyal tipler ile alakalı son derece fazla unsur barındırmaktadır.

Samim Kocagöz'ün romanlarında insan hayatının geçiş dönemleri ile ilgili öğeler bulunmaktadır. Doğum, evlenme ve ölüm ile ilgili unsurlar arasında en fazla değinilen ise evlenme ile ilgili gelenek, âdet ve alışkanlıklardır. Evlenme başlığı altında yer verdiğimiz ifadelerine bakıldığında bunların büyük çoğunluğunun köy hayatı ve Yörüklerin yaşam tarzı ile ilgili olduğu saptanmıştır. Kocagöz'ün romanlarında evlenmeye dair unsurların diğer geçiş dönemleri ile ilgili unsurlardan daha fazla yer kaplıyor olması aile hususundaki hassasiyeti ile ilişkilendirilebilir. Kocagöz'ün bireyleri toplumu oluşturan birer unsur olarak ele aldığı, bireyin iyi-kötü oluşu, gelişimi ile toplumun gelişip gelişmemesi arasında ilişki kurduğu göz önüne alındığında; insanları birey olmaktan çıkarıp toplumun daha geniş bir parçası haline getiren evlilik-aile kurma hususlarındaki hassasiyeti de anlaşılmış olur.

Yazarın romanlarında ölüm kavramının ağırlığı hissedilen, üzerinde durulan bir olgu olmadığı görülmüştür. Romanlarda neredeyse tüm ölümler şehadet şeklinde gerçekleşmiş, bu vesile ile halkın şehitlere ve şehitlik makamına duyduğu saygı

ortaya konurken muhtemelen bu sebeplerden ölüm ile ilgili ritüellere neredeyse hiç yer verilmemiştir.

Ayrıca geçiş dönemleri bölümünde yer alan alıntılar incelendiğinde bunların ele alınan hikâye, konu ve kişiye göre farklılık gösterdiği de görülmüştür. Âdet ve gelenekler toplumun farklı kesimlerinin yaşamından kesitlerle ele alınmıştır.

Yazarın romanlarında çocuk ve çocukluk dönemi ile ilgili bulgulara rastlanmadığı gibi romanlarda çocuk karakterlerin yer almadığı da dikkat çeken bir husus olmuştur.

Kocagöz'ün romanlarında giyim- kuşam ile ilgili ifadelerin oldukça zengin ve tasvirlerin canlı olduğu görülmüştür. Yazar bu unsurlar vasıtası ile toplumun çeşitli kesimlerine mensup olan insanların net bir görüntüsünü çizmiştir. Samim Kocagöz'ün Yörükleri anlattığı romanlarında yer alan giyim-kuşam ile ilgili ifadeler bozkır kültürü dairesinde Türk giyim kuşamının belirgin unsurlarına kaynaklık etmektedir. Kocagöz kılık ve kıyafetin siyasal ve sosyal konumu, mensubiyeti işaret eden birer gösterge olma işlevlerini de kullanarak ele aldığı dönem, topluluk, kişi ve yaşam tarzının özelliklerini giyim-kuşam unsurları vasıtasıyla anlatmıştır.

Yeme-içme, dinlenme- eğlenme, spor başlığı altında yer alan yiyecek ve içecekler ile ilgili tespitler halk kültürünün ve mutfağının özelliklerini yansıtmaktadır. Yazar romanlarında toplumun çeşitli kesimlerinin yeme-içme alışkanlıklarına dair bilgiler vermektedir. Bu bilgilerden bazıları Türk toplumunda süregelen âdetlere işaret etmekte iken Avrupalı yaşam tarzını anımsatan yeni âdet ve temayüllerin toplum hayatına girmiş yahut girmekte olduğu da yazarın romanlarından edindiğimiz bilgiler arasındadır.

Yine aynı bölüm içinde yer alan spor ile ilgili tespitler yazarın romanlarında halkbilimi unsurlarına ele aldığı konu, toplum ve kişilere göre yer verdiği düşüncesini kanıtlar niteliktedir. Köy hayatının ve köylülerin anlatıldığı romanlarda güreş gibi milli sporlara dair ifadeler bulunurken şehirli, zengin insanların hayatının konu edinildiği romanlarda tenis, futbol gibi sporlardan bahsedilmektedir. Bu durum Kocagöz'ün romanlarını yazarken gerçeğe bağlı kalma ve toplum hayatını yansıtmaya kaygısını da tekrar gözler önüne sermektedir çünkü söz konusu romanların yazıldığı dönemlerde futbol gibi spor dalları henüz köylere ulaşmamıştır.

Çalışmamızın dördüncü bölümünün ilk kısmını halk mimarisi ile ilgili unsurlar oluşturmaktadır. Kocagöz'ün romanlarında şehir, köy ve oba yaşamı; şehirlerin ve evlerin fiziki durumları ile ilgili bilgiler bulunmakta ve yazar bizlere günlük hayat ile ilgili pek çok ayrıntı vermektedir. Kocagöz bu vesile ile ele almış olduğu coğrafyaya ve iklime bağlı yaşam koşullarını da anlatmaktadır. Evler ve eşyalar ile ilgili pek çok yerel adın kullanılmış olduğu da tespitlerimiz arasındadır.

Yazar halk bilgisi ile ilgili ifadelerinde Ege'nin coğrafi özellikleri, bitki örtüsü ve bitkilerin kullanımı ile ilgili bilgiler vermektedir.

Samim Kocagöz'ün romanlarda çalışmamızın beşinci bölümünde ele aldığımız saygı, vatan sevgisi ve Atatürk sevgisi gibi değerleri özellikle vurgulamış olduğu ve bunların üzerinde durduğu saptanmıştır. Bu konularda zengin malzemeye rastlanması, yazarın sanatının yaşantısı ve şahsiyeti ile eş bir çizgide ilerlemiş olduğunu göstermektedir.

Tespitlerimize göre ekonomik faaliyetlere dayalı unsurlar ve meslekler ele alınan konu ve topluma göre değişiklik ve çeşitlilik göstermektedir. Kocagöz'ün romanlarında askerlere ve askerliğe dair unsurlar bulunmaktadır. **Kalpakkılar** ve **Doludizgin** gibi Kurtuluş Savaşı yıllarının anlatıldığı romanlarda askerliğin bir meslek olmasının yanında; siviller-vatandaşlar, efeler ve muvazzaf askerler işbirliği ile vatan sevgisi ve vatanını, insanını koruma hisleriyle gerçekleşen gönüllü bir vazife olarak ele alındığı görülmektedir.

Kahvecilik, muhtarlık, öğretmenlik Kocagöz'ün romanlarında sıklıkla yer alan mesleklerdir. Bir de süngercilik, motorculuk, arıcılık, balıkçılık gibi hikâyenin geçtiği mekâna ve coğrafyaya bağlı olarak sadece bazı romanlarda yer almış olan meslekler vardır. Romanlarda bu meslekler etrafında şekillenen pratik ve uygulamalardan da bahsedilmektedir. Eserlerinde sınıf çatışmaları, sosyal eşitsizlik, adalet gibi konuları işleyen Kocagöz'ün işçi sınıfına, işçilere dair tespit ve anlatımlarını romanlarındaki aydın karakterler gözünden, onların bakış açısı ile aktardığı; doğrudan işçi sınıfına mensup kişilerin romanlarda karakter, yaşayış ve düşünüş özellikleriyle yer almadığı tespit edilmiştir. Eserlerini sosyal endişe ile kaleme alan, tüm dikkatini etrafında yaşayan insanlara ve onların sıkıntılarına; gerçekçi bir bakış açısı ve gerçekçi bir dil ile bu insanların hayatını anlatmaya veren

Kocagöz'ün işçiler ve işçi sınıfına dair bu tutumunun tamamen gözlem yapma imkânının bulunup bulunmaması ile ilişkilendirilebileceği kanaatindeyiz.

Halk edebiyatı ve halk dili, çalışmamız içinde zengin içerik sunan bir başlık olmuştur. Samim Kocagöz halk dili verimlerini etkin bir şekilde kullanarak canlı, gerçekçi bir kültürel yapı tablosu çizmiştir. Diyalog tekniğini çokça ve başarılı bir şekilde kullanan Kocagöz romanlarında küçük bir yerel ağız hazinesi de oluşturmuştur. **Bir Karış Toprak** romanında, oba hayatının anlatıldığı kısımlarda yer yer kullanılmış olan **Dede Korkut Destanlarını** anımsatan anlatım dili dikkate değerdir.

Yazar romanlarında sahip olduğu dünya görüşünü, ideal olduğunu düşündüğü yaşam tarzını yansıtmayı tercih etmiş, idealize ettiği yaşamları, bakış açılarını, alışkanlıkları ve karakterleri kaleme almıştır. Kocagöz bu şekilde yazdığı romanlarında geleneğe tamamen sırtını dönmemiş ve ayrıca ele aldığı geleneksel unsurlara olumsuz bir bakış açısı ile yaklaşmamıştır fakat bunun yanında tümüyle geleneksel, dinsel yahut şarkî olan herhangi bir unsurun Kocagöz'ün sanatını, romanlarını doğrudan besleyen kaynaklardan biri olduğunu ifade etmek mümkün değildir. İncelemelerimiz sonucunda Samim Kocagöz'ün bilgiye, belgeye ve gerçekçi bir bakış açısına yaslanan sanatının içinde dinsel, mistik yahut tasavvufi öğelere fazla yer vermediği görülmektedir.

Bir yazarın toplumu anlatabildiği ölçüde başarılı olduğunu düşünen Kocagöz, güçlü gözlem yeteneği eşliğinde, doğup büyüdüğü coğrafyayı ve oradaki insanların yaşamını, sorunlarını, düşünce-duygu dünyalarını romanlarına konu edinirken halkbilimi unsurlarına yer vermiştir fakat yazarın halkbilimi unsurlarından yararlanmasının temelinde köyü, şehirliyi, fakiri, zengini yani toplumu anlatmak gayesi yatmaktadır. Çalışmamızın sonunda görülmüştür ki Samim Kocagöz romanlarını yazarken özellikle halk kültürüne, edebiyatına yönelme, bunları önceleme, halkbilimi unsurlarını kullanma adına doğrudan bir kaygı taşımamıştır.

1940 Kuşağı'na mensup, toplumcu gerçekçi bakış açısına sahip olan Samim Kocagöz'ün romanlarının halkbilimi unsurları açısından incelenmesi benzer alanlarda yapılacak çalışmalara fayda sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

Alangu, Tahir: **Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman Antolojisi**, C. 2, İstanbul, 1965.

Andaç, Feridun: “Öyküden Romana Samim Kocagöz”, **Varlık**, S. 982, 1989, s.13-17.

Baydar, Mustafa: **Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar?** İstanbul, 1960.

Bezirci, Asım: “Samim Kocagöz İçin Kaynakça”, **Varlık**, , S. 982, 1989, s. 26-27.

Boratav, Pertev: **100 Soruda Türk Edebiyatı**, Ankara, Gerçek Yayınevi, Naili: 1973.

Boratav, Pertev: **100 Soruda Türk Folkloru**, Ankara, Gerçek Yayınevi, Naili: 1973.

Çetinkaya, Hikmet: **Yılların Tanığı Üç Yazar**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1986.

Düzgün Kara, Ülkü: “Kültür Bilimlerinin Bir Şubesi Olarak Halk Bilimi” **Halk Bilimi El Kitabı**, Ed. Mustafa Aça, Motif Vakfı Yayınları, İstanbul, 2017, s. 27-51.

Elçin, Şükrü: **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ, 1993.

Gürel, Ferzan: “Hoşgörülü, Düzenli Yanına Ters Düşen Sabırsızlık”, **Varlık**, S. 982, 1989, s.17-18.

- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri: **Akşam**, 21.09.1949.
- Karaören, Sami: “Samim Kocagöz’ün ‘Eski Toprak’ı”, **Varlık**, S.982, 1989, s.14.
- Kırımlı, Arman: **Bulut Gelir Söke’ye, Sür Eşegi Köşeye**, Sistem Yayıncılık, 2011.
- Koca, Selçuk Kürşad: “Mevlûd Süleymanlı’nın *Göç* Romanında Geçen Halk Kültürü Unsurları” **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, C. 7, S. 2, 2018, s. 742-765.
- Kocagöz, Samim: “Çaresizlerin Şairi Orhan Kemal” **Cumhuriyet Kitap**, S. 17, 1970, s. 6.
- Kocagöz, Samim: **İkinci Dünya**, Yeni Kitapevi, İstanbul, 1938.
- Kocagöz, Samim: **Nasrettin Hoca Fıkraları**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1972.
- Kocagöz, Samim: **Doludizgin**, Ataç Kitabevi, İstanbul, 1963.
- Kocagöz, Samim: **Bir Çift Öküz**, Ararat Yayınevi, İstanbul, 1970.
- Kocagöz, Samim: **Kalpakkıllar**, Ataç Kitabevi, İstanbul, 1962.
- Kocagöz, Samim: **Yılan Hikâyesi**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1954.
- Kocagöz, Samim: **Onbinlerin Dönüşü**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1957.

- Kocagöz, Samim: **Bir Karış Toprak**, Ataç Kitabevi, İstanbul, 1964.
- Kocagöz, Samim: **İzmir'in İçinde**, Sinan Yayınları, İstanbul, 1973.
- Kocagöz, Samim: **Nabi'nin Park Kahvesi**, İzlem Yayınevi, 2. bsm., İstanbul, 1985.
- Kocagöz, Samim: **Eski Toprak**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1988.
- Kocagöz, Samim: **Mor Ötesi**, Sanat Koop., İzmir, 1986.
- Kocagöz, Samim: “Romanda, Hikâyede Konuşma”, **Yeni Ufuklar**, Mayıs 1957, s.931.
- Kocagöz, Samim: “Yine Roman”, **Roman ve Yazarlık Onuru**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1983, s. 29-32.
- Kocagöz, Samim: “Yüzüncü Yılında Halka Dönük Türk Romanı”, **Roman ve Yazarlık Onuru**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1983, s. 41-47.
- Kocagöz, Samim: “Cevap : 2” **Yeni Ufuklar**, C. 6, S.69, Şubat 1958.
- Kocagöz, Samim: “Cevap III” **Yeni Ufuklar**, C. 8, S.88-89, Eylül-Ekim 1959.
- Kocagöz, Samim: **Bu da Geçti Yahu**, Düşün Yayınevi, İstanbul, 1989.
- Kocagöz, Samim: **Tartışma**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2008.
- Köprülü, M. Fuad: **Saz Şairleri**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

- Kudret, Cevdet: **Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman**, C.3, İstanbul 1990.
- Kurdakul, Şükran: **Çağdaş Türk Edebiyatı IV**, , Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1992.
- Makal, Oğuz: “Samim Kocagöz ile Romancılığı Üzerine Söyleşi”, **Yazko Somut**, Yıl 3, S. 40, Kasım 1983, s. 2.
- Örnek, Sedat Veyis: **Türk Halkbilimi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Taner, Refika; **Seçme Romanlar**, Hür yayınevi, İstanbul, 1973.
- Bezirci, Asım:
- Taş, Songül: **Samim Kocagöz Yazar-Eser-Üslûp**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- Uras, Güngör: “Bulut Gelir Söke’ye Çek Eşeği Köşeye” **Milliyet**, 29 Nisan 2011.
- Yıldırım, Dursun: “Fıkra” **Türk Dünyası El Kitabı**, C. 3, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1992.
- Yıldırım, Dursun: **Türk Bitiği**, Akçağ, Ankara, 1998.

Çevrimiçi Kaynaklar

<http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/gungor-uras/bulut-gelir-soke-ye-cek-esegi-koseye-1383743>. 02.08.2019.

<https://www.dr.com.tr/Kitap/Anabasis-On-Binlerin-Donusu/Arastirma-Tarih/Tarih/Dunya-Tarihi/urunno=0000000664798> 23.07. 2019.

<https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/1100282-ohi-ve-zito.23.07.2019>.

Türk Dil Kurumu: “aba”, **Güncel Türkçe Sözlük**, <http://sozluk.gov.tr/> 20.05.2019

Türk Dil Kurumu: “delice zeytin”, **Güncel Türkçe Sözlük**, <http://sozluk.gov.tr/> 21.05.2019.

Türk Dil Kurumu: “hanay” ,**Güncel Türkçe Sözlük**, <http://sozluk.gov.tr/> 05.08.2019.

Türk Dil Kurumu: “karacaot” **Güncel Türkçe Sözlük** <http://sozluk.gov.tr/> 28.07.2019

Sesli Sözlük, “sıvat” <https://www.seslisozluk.net/s%C4%B1vat-yeri%CC%87-nedir-ne-demek/> 24.07.2019.

Türk Dil Kurumu: “stereotip”, **Güncel Türkçe Sözlük**, <http://sozluk.gov.tr/> 15.07.2019.